

5

SABINA WURMBRAND

Soția pastorului



SABINA WURMBRAND

Soția pastorului

Living Sacrifice Book Company, USA
c/o FORUMUL CIVIC CREȘTIN • BUCUREȘTI • 2007

Sotia pastorului
Sabina Wurmbrand

S a b i n a W u r m b r a n d

Soția pastorului

Traducere din limba engleză de către Dragoș Alexandrescu

Living Sacrifice Book Company, USA
c/o Forumul Civic Creștin
București - 2007

Nota traducătorului

Cartea a fost scrisă inițial în limba engleză și tipărită în anul 1970 cu titlul *The Pastor's Wife* (Soția Pastorului.) Autoru și-a permis să modifice anumite nume, localități și împrejurări pentru a nu periclita persoane încă în viață, în aceea perioadă locuind, sub regimul comunist, în România. Textul original englez a fost redat în limba română fără modificări de conținut.

Această carte a fost tradusă și publicată în peste 38 de limbi vorbite pe glob.

© Copyright 1970, în Statele Unite în Engleză inițial menținute de către Sabina Wurmbrand, în prezent și în diverse alte limbi, de către fiul ei, Mihai Wurmbrand.

Acest exemplar a fost tipărit în România într-o nouă traducere în anul 2007.

© 2007 by Mihai Wurmbrand, pentru limba română.

Toate drepturile rezervate. Nici o parte a acestei publicații nu poate fi tradusă, sau reprodusă prin orice mijloc, fără permisiunea prealabilă a editorului.

ISBN 978-0-88264-045-7

Living Sacrifice Book Company, USA
c/o Forumul Civic Creștin

Cuprins

PARTEA ÎNTÂI	7
Întâlnirea cu armata sovietică	7
Teroarea	25
Richard dispare	42
Arestarea mea	55
Jilava	78
Convertirea mea	97
Promisiuni	105
PARTEA A DOUA	114
Canalul	114
Carcera	135
Lagărul K4: Iarna	144
Dunărea	162
Lagărul K4: Vara	171
Câmpia Bărăganului	184
Trenul	197
Târgșor	207
Crescătoria de porci	213
PARTEA A TREIA	225
Din nou acasă	225
Biserica Subterană	242
Rezistând până la capăt	261
Noul val de teroare	278
Epilog	310

PARTEA ÎNTÂI

Întâlnirea cu armata sovietică

În vara lui 1944, o dată cu începutul căderii Germaniei hitleriste, au intrat în România un milion de soldați ai armatei sovietice. În ziua în care primul contingent de militari urma să intre în București, am plecat în întâmpinarea lor, urcându-ne într-un tramvai al liniei 7.

Era ultima zi de august, fără urmă de nor și cu temperatură caniculară. Zgomotul armelor se stinsese. De undeva din depărtare, răzbătea un dangăt de clopot.

Soțul meu Richard îi întâlnise, ca pastor în vreme de război, pe mulți ruși în taberele de prizonieri din România. Obişnuia să spună că rușii au prin natura lor o religiozitate instinctivă, nediminuată de cei douăzeci și cinci de ani de-a lungul cărora fuseseră cufundați cu forța în ateism.

“Trebuie să mergem să-i întâmpinăm, mi-a zis Richard. Să vorbești rușilor despre Hristos este cerul pe pământ.”

Imediat ce am coborât în stația de la marginea orașului am zărit un grup de steaguri roșii, purtate de comuniști români ieșiți din ascunzătorile lor pentru a saluta ‘glorioasa Armată Roșie’. Au privit spre noi cu oarecare neîncredere. Cei mai mulți oameni încercau în acele zile să se țină cât mai departe de armata

eliberatoare, măcar că în București fusese pregătită o mare recepție oficială.

Richard avea o înfățișare care atrăgea ușor atenția. Era înalt și lat în umeri, cu un vizibil aer de siguranță care izvoră din fermitatea credinței lui. Eu stăteam în spatele lui, ajungându-i până pe la mijloc. Eram veseli și încrezători căci războiul se încheiase și credeam că, acum, un val proaspăt de prietenie ne va lega din nou pe toți.

Ceva mai încolo, sub un petec de umbră, stăpâniți de o nervozitate greu de ascuns așteptau și câțiva reprezentanți ai guvernului. Repetau neconștient cele câteva cuvinte în limba rusă învățate pe dinafară. Veniseră pentru a împlini obiceiul tradițional de a oferi noilor veniți pâine și sare.

Priveam la drumul încă pustiu, întrebându-ne la ce am putea să ne așteptăm. Rușii ne erau aliați acum, dar ei se considerau în același timp o armată învingătoare, iar pasiunea lor pentru viol și jaf era bine cunoscută.

În depărtare a apărut deodată un băiat pe bicicletă, pedalând de parcă încerca să-și scape viața. “Vin”, a strigat el. “Vin rușii!”

Comuniștii s-au aliniat în grabă. Steagurile roșii au fost ridicate. Emisarii guvernamentali, care discutaseră până atunci despre pregătirile făcute în capitală, arătau sub bătaia soarelui fierbinte ca niște animale de jertfă.

Au apărut mai întâi motocicletele zgomotoase, apoi primele tancuri. Din turele se zăreau caschetele ce purtau însemnul stelei roșii. Comuniștii au început să intoneze ‘Internaționala’. Drumul pietruit se zguduia sub greutatea invadatorilor. Șenilele mașinărilor de război au încetinit, apoi s-au oprit.

Tancul din fruntea coloanei se înălța sinistru în fața noastră; un colos înfricoșător de fier cenușiu, plin de praf, cu țeava de tun imensă îndreptată spre cer. Când discursul de bun venit s-a încheiat, un ofițer s-a aplecat luând pâinea și sarea care îi erau oferite. A

privit cu reținere spre pâinea neagră de parcă s-ar fi temut să nu explodeze, apoi a izbucnit în râs.

Un tânăr sergent aflat alături de el mi-a surprins privirea. “Tu, drăguță rânji spre mine, ce ai de oferit?” Nu erau prea multe femei pe străzi în acea zi.

Am răspuns: “V-am adus Sfânta Biblie” și i-am întins un exemplar în limba rusă.

“Pâine, sare și Biblii. Și noi am fi vrut doar ceva de băut!” a replicat el hohotind și și-a pus înapoi cascheta. Părul blond i-a strălucit pentru o clipă în bătaia soarelui. “Mulțumim, oricum!”

Șenilele tancului au mușcat pavajul și curând coloana s-a îndepărtat într-un zgomot asurzitor. Noi am rămas tușind și curățându-ne ochii, înecați în fumul negru al motoarelor.

Întorcându-ne spre casă am putut vedea din tramvai priveliștea jafului dezlănțuit de ruși. Butoaie pline cu vin erau rostogolite pe străzi, pui, găini și cârnați dispăreau într-o clipă în ranițe. Soldații priveau extaziați vitrinele magazinelor din cartierele marginase. Bucureștiul nu mai era la vremea aceea decât o umbră a ceea ce fusese înainte, dar pentru ruși, care se purtau ca niște adulți cu minți de copii, era un loc plin de incredibile bogății.

Coborând din tramvai, Richard a încercat să intre în vorbă cu câțiva dintre ei, dar singurul răspuns pe care îl primea era: “Unde putem găsi niște vodcă?” Așa că ne-am întors acasă pentru a ne gândi la un alt mod de a-i aborda. Dumnezeu le fusese furat acestor suflete sărmăne în schimbul promisiunilor unui paradis pământesc care, însă, nu poate fi niciodată realizat de om cu mijloacele pe care le are.

Oricum, un lucru era acceptat de toată lumea: se încheiase, în sfârșit, cu teroarea nazistă. Oamenii trăiau cu nădejdea că rușii se vor liniști încet, încet și foarte curând își vor vedea cuminți de drumul lor. Prea puțini realizau că în acele zile prindea viața o nouă tiranie mult mai crudă și de mai lungă durată. Nici nu ne

trecea prin minte că tocmai intraserăm pe un drum nou care ne va duce la închisoare și pe marginea căruia vor fi înșirate rând pe rând mormintele multora dintre prietenii noștri.

Nu-l crezusem pe Richard când mă atenționase înainte de căsătorie: “Nu vei avea o viață ușoară alături de mine.”

Nu prea ne păsa de Dumnezeu pe vremea aceea. Nu prea ne păsa nici de ceilalți oameni. Nu ne doream copii. Vroiam doar să ne distrăm, să ne simțim bine.

Apoi am devenit creștini. Richard a început să lucreze pentru misiuni norvegiene, suedeze și engleze. A devenit pastor. A lucrat și pentru Consiliul Mondial al Bisericilor care reprezentant al acestui organism în România. A predicat în bisericile diferitelor confesiuni creștine, în baruri, în preajma bordelurilor și în închisori. Eu aveam treizeci și unu de ani când au sosit rușii, iar Richard era deja un predicator și autor bine cunoscut în România.

În România fascistă, condusă de Mareșalul Antonescu, marioneta lui Hitler, am avut de suferit atât din pricina originii noastre evreiești cât și pentru că eram creștini. Richard a fost arestat de trei ori. Amândoi am făcut parte dintr-un grup de șapte evrei aduși înaintea Curtii Marțiale sub învinuirea organizării de ‘întâlniri religioase ilegale’. O româncă s-a prezentat atunci la secția de poliție și i-a spus ofițerului de serviciu: “I-ați închis pe frații mei evrei. Pentru mine este o onoare să sufăr împreună cu ei.”

Nu le-a trebuit mai mult autorităților. Au arestat-o și au judecat-o împreună cu noi. Dumnezeu ne-a dăruit mulți astfel de prieteni. Noi îi percepeam ca pe niște îngeri cu chip de om, lucrând zi și noapte pentru binele nostru. Apăreau la fiecare cotitură a vieții noastre. Dumnezeu are mii și mii de astfel de îngeri și-i folosește pe mulți dintre ei pentru a ne ajuta să devenim ceea ce suntem.

Unul dintre ei a fost chiar un preot ortodox care ocupa o funcție înaltă și avea trecere la Antonescu. A pledat în apărarea

noastră la proces, spunând că suntem frații lui în Hristos. Alături de mulți alții a fost și un creștin baptist neamț, pastorul Fleischer, care ne-a ținut partea spunând că am lucrat mult în sprijinul creștinismului. Și-au riscat viețile făcându-i pe judecători – care știau că suntem nevinovați – să se simtă rușinați, iar în final să ne achite.

De fiecare dată când Richard dădea de necaz, un trio puternic se reunea pentru a mijloci în favoarea lui: pastorul Solheim împreună cu soția sa și ambasadorul suedez, von Reuterswärd, cu care ne cunoscuserăm prin intermediul celor dintâi. Fără intervențiile lor repetate, Richard ar fi petrecut probabil întreaga perioadă nazistă în închisoare. Ambasadorul avea o influență foarte mare, deoarece mareșalul Antonescu se folosea de ambasada Suediei, țară neutră, pentru a menține contactul cu Moscova. (Căci desigur, Hitler, aliatul lui Antonescu putea pierde războiul!) O dată, când Richard a fost reținut cu ocazia unei razii printre evrei și repartizat într-o echipă de muncă forțată, eliberarea i-a venit în urma protestelor vehemente ale lui Reuterswärd. Da, ne-a ajutat în nenumărate situații.

Bucureștiul s-a bucurat de o soartă oarecum privilegiată. În provincie au avut loc pogromuri cumplite. Într-o singură zi, în Iași, au fost uciși mii de evrei. Probabil că în București s-au găsit cei zece oameni neprihăniți despre care Biblia spune că ar fi fost un motiv suficient pentru cruțarea Sodomei și Gomorei. Am aflat cu acea ocazie că șapte fete tinere supraviețuiseră masacrului, ajutate de sora Olga, o misionară norvegiană, care le adusese la Hristos. Întrebarea era: cum puteam face să le aducem în București înaintea următorului masacru? Evreilor nu le era permis să călătorească.

Un prieten creștin care lucra în poliție a aranjat ca fetele să fie arestate și trimise în capitală. Le-am așteptat la tren și le-am adus în siguranță acasă la noi. Un alt tânăr a reușit să fugă din zonă împreună cu prietena lui și, ajungând în capitală, a venit să locuiască la noi. De-a lungul anilor care au urmat, aceștia și mulți

alții ne-au oferit multă mângâiere și ajutor – în special tânărul amintit mai sus care, în urma arestării soțului meu, a și preluat responsabilitatea slujirii ca pastor.

Acolo unde este voință, se găsește și o cale de rezolvare. Noi am dorit să le salvăm pe aceste fete de la moarte și, prin urmare, am găsit și calea potrivită. Mulți oameni însă, nu au vrut să se implice în astfel de lucruri și, neîmplinindu-și datoria de creștini, au lăsat cu nepăsare să piară mii de oameni care ar fi putut scăpa cu viață. Nu s-a găsit nici unul care să le vină în ajutor acelor zeci de mii de evrei deportați din orașele de provincie, printre ei aflându-se și membrii familiei mele care locuiau în apropierea orașului de frontieră, Cernăuți. Era iarnă și mulți dintre captivi nu au reușit să reziste frigului și zăpezii. Alții au murit de foame. Soldații i-au masacrat pe cei rămași. Părinții mei, fratele și trei surori, mulți prieteni și rude nu s-au mai întors niciodată. Rana aceasta nu s-a vindecat nici până astăzi; sângerează la fiecare atingere.

Istoria evreilor este plină de astfel de evenimente traumatizante. Amintirea lor este întipărită adânc în inima fiecărui evreu. Tocmai asta îi determină de multe ori să uite de ei și să plângă alături de oameni din alte națiuni care suferă însă sub povara unor tragedii asemănătoare.

Mihai, singurul nostru fiu, avea cinci ani când Nazismul și-a încheiat teroarea și acumulate deja mult mai multă experiență de viață decât are un copil în vremuri normale, la această vârstă. Frica și moartea domneau la tot pasul. Nu a fost cruțat de nimic. Apartamentul nostru era un loc de întâlnire și în fiecare noapte feluriți oameni veneau pentru a ne povesti necazurile cu care se confruntau. Mihai asculta și învăța de timpuriu ce înseamnă cruzimea și suferința. Richard se ocupa îndeaproape de educația lui și obișnuia să-i povestească multe întâmplări și istorioare. Mihai își adora tatăl care, în ciuda programului foarte încărcat și obositor, își găsea zilnic un timp în care îi vorbea și se jucau împreună. O

dată, i-a redat cuvintele lui Ioan Botezătorul care spusese că cel ce are două haine să-i dea și 'celui ce nu are nici una.' "Dar tu ai două costume, tati," a sărit Mihai imediat. "Da, este adevărat," i-a răspuns Richard. După ani de zile reușise, în sfârșit, să-și cumpere unul nou. "I-l poți da pe cel nou bătrânului domn Ionescu care poartă mereu jacheta aia care miroase urât." Richard i-a promis că așa va face și Mihai s-a dus mulțumit la culcare. Lua întotdeauna în serios ce i se spunea și obișnuia să tragă propriile concluzii. Era foarte preocupat de impactul lucrării tatălui său asupra inimilor celor din jur. Uneori convertirile realizate în urma lucrării lui Richard produceau rezultate neașteptate pentru Mihai – devenea un răsărit al celor convertiți care îi dăruiau jucării și dulciuri.

În timpul războiului a trebuit să ne mutăm într-un apartament mai mic. Noii noștri vecini manifestau un antisemitism foarte puternic. Acest sentiment de ură era întreținut sistematic în România și chiar printre creștini, clericii fiind cei care îl alimentau cel mai mult. Puțini au reușit să nu cadă pradă acestei fobii antievreiești.

În curtea blocului nostru fuseseră lipite afișe mari înfățișându-l pe Corneliu Codreanu – conducătorul Gărzii de Fier – simbolul suprem al antisemitismului. Pe buletinele noastre de identitate era șampilat cuvântul EVREU, la fel ca pe inimile noastre. Prin urmare, eram destul de stânjeniți în noua situație. Richard, însă, a început să-i viziteze pe vecini încercând să înlăture această tensiune. Avea încredere în puterea lui Hristos de a câștiga sufletele oamenilor, o încredere care nu putea fi zguduită ușor de cinismul sau violența lumii. Avea darul de a găsi cuvintele potrivite fiecărui om pentru a-i spune câte ceva despre Mântuitorul sau pentru a-l avertiza cu privire la pedeapsa veșnică, fără însă a-l jigni în vreun fel. Putea fi plăcut în conversație și chiar să fleteze pe cineva, fiind foarte direct în același timp. Ochii lui albaștri puteau privi până în adâncul sufletului celui cu care vorbea.

Richard a lucrat cu înțelepciune, vizitându-l mai întâi pe noul nostru proprietar și apoi căutându-i pe rând pe ceilalți vecini, încercând inițial să-i înveselească puțin.

Domnul Pârvulescu, care locuia la etajul al treilea, a izbucnit: “Voi evreii n-ați făcut naibii niciodată vreun lucru de folos pentru lumea asta!”

Richard, stând în picioare în sufrageria lor, cu spiritul său de observație veșnic treaz, i-a răspuns: “Aveți o mașină de cusut de valoare. Ce marcă este? Un Singer! Hei, dar stați puțin, inventatorul ei a fost un evreu! Domnule Pârvulescu, dacă chiar credeți că evreii nu sunt buni de nimic, ați face mai bine să scăpați de ea cât mai repede!”

Vis-a-vis de noi pe același palier locuia doamna Georgescu, o femeie de vârstă mijlocie, înțepată și plină de furie împotriva ‘evreilor ăloră’. Foarte curând însă a ajuns să-i împărtășească lui Richard necazurile sale. Soțul o părăsise, iar fiul său ducea deja, la o vârstă încă fragedă, o viață tare destrăbălată. Se temea pentru el să nu capete vreo boală venerică. Richard i-a promis că va sta de vorbă cu fiul său. “Dar chiar dacă se infectează cu vreo boală, i-a spus Richard, în vremea noastră, nu mai este un pericol atât de mare. Se poate trata, pentru că un evreu a inventat deja medicamentul necesar.”

Mai întâi le înlătura prejudecățile și apoi le vorbea despre Evanghelie. Nu a trecut mult timp și lucrurile au început să se schimbe. Vecinii noștri au început să ne trateze cu politețe și apoi chiar să ne îndrăgească. Portretele lui Codreanu au fost înlocuite cu versete din Scriptură. Afară iadul scuipa flăcări, dar în micul nostru bloc am ajuns să trăiam ca într-o altă lume, bucurându-ne de prietenie și pace.

Unul dintre cei care au devenit prietenii noștri a fost un polițist, proprietar al unei invidiate motociclete. Îi plăcea să bea și să-și bată soția, până când Richard a ajuns să stea de vorbă cu el, iar Hristos i-a dăruit o inimă nouă. A început să-l ia pe Mihai la

plimbare pe motocicletă, un obiect rar la vremea aceea, astfel că fiul nostru a devenit cel mai fericit băiat din cartier. Când au început atacurile aeriene ne-am găsit în situația de a nu putea părăsi orașul. Evreilor le era interzis să călătorească. Dar polițistul nostru l-a dus pe Mihai la niște prieteni din provincie pentru a locui acolo până se mai linișteau lucrurile în capitală. Dacă cineva intra la bănuieli cu privire la el, Mihai urma să se recomande cu numele pur românesc: 'Ion M. Vlad'. Bineînțeles că fiul nostru a fost cuprins de extaz la gândul acestei aventuri.

Mihai s-a întâlnit cu multe realități crude și tulburătoare cât timp am locuit în acest apartament, dar a cunoscut și gustul unei bunătați cu totul deosebite. Era înconjurat numai de prieteni și văzând și primind dragostea lor a putut învăța lecții prețioase de viață, care i-au folosit enorm în anii următori.

Într-o zi am invitat-o la o cafea pe Anuța, una dintre cele mai bune prietene ale mele. Era o norvegiancă minionă și blondă, drăguță și plină de viață. Vorbea continuu la fel cum curg apele unui râu.

“Ah, rușii ăștia! Ai auzit despre noua înțelegere pe care am încheiat-o cu Moscova? Ei ne vor lua tot grâul și în schimb noi le vom dat tot petrolul. Ieri am văzut un militar rus având câte trei ceasuri pe fiecare mână. Le iau de pe la oamenii de pe stradă cu aceeași naturalețe cu care-și iau bilete de autobuz!”

Ea se amuza copios, dar pentru popor toate aceste lucruri nu erau de loc amuzante. Armata sovietică jefuia bunuri în valoare de mii de milioane de dolari. Din ordinul Kremlinului, flota noastră militară alături de flota comercială, nenumărate camioane și mașini mici au fost duse în Rusia. Magazinele s-au golit. Vedeai la tot pasul cozi nesfârșite de oameni așteptând să cumpere câte ceva dintre lucrurile strict necesare traiului zilnic. Cu toate acestea Stalin afirmase că Armata Roșie va părăsi țara în momentul în care Germania va fi înfrântă definitiv. Toți speram ca lucrul acesta să se întâmple cât mai curând.

“Hai să vorbim despre lucruri mai drăguțe! Sabina, te-am auzit vorbind la întâlnirea femeilor; ai fi fost un avocat extraordinar! Ai vorbit frumos și predica soțului tău a fost și ea deosebită. Atât de multă istorie, artă și filozofie! Dar, două ore nu este un timp puțin cam lung? Noi creștinii din Norvegia nu suntem obișnuiți cu prelegeri atât de lungi, deși, ascultându-l pe el aș fi vrut să nu se mai oprească.”

Anuța adora astfel de discuții între prietene. Venise să-și ia ultimul număr al revistei editate de biserica noastră, *Prietenul*. Pe vremea fasciștilor fusese interzis, dar acum puteam în sfârșit să-l publicăm din nou și lucram cu toții pentru a-i compune articolele.

Ne-am bucurat pentru o scurtă perioadă de timp de o fărâmă de libertate religioasă. Dictatorul Antonescu fusese dus la Moscova, apoi adus înapoi și împușcat. Clericii ortodocși care-i persecutaseră pe evrei și pe protestanți își pierduseră puterea de influență și momentan nu ne mai făceau prea mult rău. Ne gândeam că, la urma urmei, aveam totuși un guvern democratic, chiar dacă pentru a le face pe plac rușilor fusese numiți și câțiva demnitari dintre comuniști. Nimeni nu avea habar de ce urma să se petreacă. “În ultimă instanță, spuneau românii, țara noastră are douăzeci de milioane de oameni, iar comuniștii nu ar putea să umple, dacă s-ar aduna la un loc, nici măcar o sală de cinematograf.

În tot timpul războiului ne străduiserăm să venim în ajutorul victimelor naziștilor – evreei din lagărele de concentrare, copiii rămași orfani în urma masacrelor și protestanții români, care au avut mult de suferit sub regimul lui Antonescu. Am creat și prima organizație pentru ajutorarea evreilor unguri și a unei alte minorități care suferea intens – cea a țiganilor. Acum apăruse o nouă minoritate. Cei ce vânaseră erau acum vânați ei înșiși. Militarii germani rătăciți în brambureala retragerii rămăseseră să-și poarte de grijă pe cont propriu și mulți dintre ei au murit.

Noi ne opuseserăm naziștilor cu toată puterea: uciseseră milioane de oameni, devastaseră țări întregi, lăsând orașele în ruine, rude și prieteni de-ai noștri fuseseră aruncați în cuptoarele lor ucigașe. Acum, însă, ei erau cei înfrânți și nimeni nu mai era în pericol din cauza lor. Cei mai mulți dintre militarii care rămăseseră în urma retragerii erau acum în aceeași situație cu a noastră, victime nefericite ale războiului. Își cărau spaimetele și foamea neastâmpărată dintr-o ascunzătoare în alta. Nu le puteam refuza ajutorul.

Cei din jur ne spuneau adesea: “Vă asumați riscuri enorme de dragul unor ucigași.” Richard le răspundea: “Dumnezeu ia întotdeauna partea celor prigoniți.” Apoi, nu doar Martin Borman and Co. erau vânați ca niște animale, mai erau și acei băietani nătăfleți care mărșăluiseră în cămăși brune duminica după-amiaza pe străzile Germaniei și fuseseră forțați într-un final să devină soldați și nici nu arătaseră toți atât de mult curaj încât să aleagă moartea în locul participării la masacrele naziste. Atât printre români, cât și printre germani, antisemitismul se manifestase cu putere, dar nimeni nu poate nega faptul că au existat mici grupuri de oameni care și-au riscat viețile pentru a-i ajuta pe evreii vânați. De ce să ne lăsăm cuprinși de ură împotriva unei întregi națiuni doar din cauza unui Hitler și a celor mulți – este adevărat – care l-au însoțit în aventura lui nebunească? De ce să nu le iubim, mai degrabă, pe aceste popoare, gândindu-ne la sfinții pe care i-au dat și la acei puțini care s-au opus tiraniei?

Biblia ne spune cine este evreu cu adevărat. Cuvântul biblic pentru evreu (*Ivri*) înseamnă *a sta de partea cealaltă*. Primul evreu în sensul strict al cuvântului a fost Avraam, care chiar s-a așezat de partea cealaltă. În timp ce toți oamenii din jurul său se închinau la idoli, Avraam a ales să I se închine Dumnezeului Celui viu. În același fel, când mulți sunt stăpâniți de gândul răzbunării, Dumnezeu dă unora capacitatea de a răspunde răului cu bunătate.

O dată, trei ofiteri germani s-au ascuns într-o mică încăpere din curtea noastră. Nu era decât un garaj mic și întunecat, îngropat pe jumătate în zăpadă. Le dădeam să mănânce și le goleam găleata ce le ținea loc de WC. Uram din toată inima faptele pe care le săvârșiseră. Le fuseserăm victime noi înșine. Acum însă le vorbeam cu blândețe și înțelegere încercând să-i mângâiem în situația lor asemănătoare cu a unor animale închise în cușcă.

Într-o seară, când m-am dus să vorbesc cu ei, unul dintre ei care era căpitan mi-a spus: “Mă frământă un anume gând și trebuie să vi-l spun. Cu toate că știți că oricine este prins adăpostind militari nemți primește pedeapsa capitală, dumneavoastră o faceți totuși – și mai sunteți și evrei! Trebuie să vă spun, însă, că atunci când armata germană va recuceri Bucureștiul, ceea ce se va întâmpla în mod sigur, eu nu vă voi întoarce niciodată gestul.” Avea o privire stranie. M-am gândit că este momentul potrivit pentru a-i da câteva lămuriri. Așezându-mă pe o cutie răsturnată i-am răspuns: “Eu sunt gazda dumneavoastră. Deși familia mea a fost ucisă de naziști, atât timp cât vă aflați sub acoperișul meu vă datorez nu doar protecție, ci și respectul cuvenit unor musafiri. De suferit, veți avea de suferit, cu siguranță. Biblia spune că ‘oricine ucide cu sabia, de sabie va pieri.’ Eu voi încerca să vă protejez cât voi putea mai bine de poliție, dar nu vă pot apăra de mânia lui Dumnezeu.”

“Vorbe goale” a zis el și mi-a pus mâna pe umăr. M-am tras înapoi – mâna lui vărsase sânge nevinovat. El s-a scuzat: “Nu am spus-o cu răutate, însă nu pot înțelege cum de o evreică își poate risca viața pentru a o salva pe cea a unui militar german. Pur și simplu nu-mi plac evreii, iar mânia lui Dumnezeu mă lasă rece.”

“N-are rost să mai continuăm,” am spus eu. “Nu facem altceva decât ce ne-a poruncit Dumnezeu în Vechiul Testament: ‘Să vă purtați cu dragoste față de străini, pentru că și voi ați fost străini în țara Egiptului.’”

Părea complet nedumerit. “Asta s-a întâmplat cu mii de ani în urmă. Ce are a face suferința strămoșilor voștri din Egipt cu voi, astăzi?”

Am continuat: “La Dumnezeu o mie de ani sunt ca o zi. Oameni cu multă înțelepciune ne învață că purtăm în noi experiențele generațiilor anterioare. Evenimentele trecutului au fost încrustate în conștiința noastră. Nu le cunoaștem prin experiență și totuși ele ne influențează și ne determină emoțiile și deciziile. Apoi, Dumnezeu are motive foarte solide când ne învață să-i iubim pe străini, pentru că în ultimă instanță toți suntem niște străini unii față de alții... și chiar față de noi înșine.”

“Stați, stați puțin! a sărit ofițerul. Și evreii au comis crime atât împotriva poporului german, cât și împotriva omenirii, în general. Dacă vrem să respectăm adevărul, nu pot să nu vă reamintesc aceste lucruri. Dar, pe de altă parte, dumneavoastră știind bine că noi germanii i-am ucis pe evrei în masă, sunteți totuși gata să ne iertați pe toți?”

I-am răspuns fără să stau pe gânduri: “Chiar și cele mai groaznice crime pot fi iertate prin credința în Isus Hristos. Eu nu am autoritatea de a ierta. Isus o poate face, însă, dacă vă pocăiți.”

De afară, din curte, a răzbătut deodată până la noi scrâșnetul unor pași ce înaintau prin zăpada înghețată. Am privit cu inima strânsă printr-o crăpătură, în întunericul nopții. Nu era decât portarul bătrân și surd a cărui gheretă se afla în apropiere. Căpitanul și-a aprins una dintre țigările pe care Richard reușise să le găsească pentru ei (deși el însuși detestă fumatul). A tras adânc un fum după care i-a dat țigara prietenului său și mi s-a adresat: “*Gnädige Frau* (stimată doamnă), nu cred că vă pot înțelege. Dar, foarte probabil, dacă nimeni în lume nu ar avea darul acesta despre care tot vorbiți dumneavoastră, de a răspunde răului cu bine, lanțul uciderilor și răzburărilor nu s-ar mai sfârși niciodată.”

M-am ridicat să plec, iar ei au luat poziția de drepți mimând un ușor salut oficial. Le-am pus hainele murdare în sacoșa mea de cumpărături și am ieșit.

Până la urmă, se pare că acești doi bărbați au reușit să traverseze în siguranță granița spre Germania. Dar mulți alții, aflați în aceeași situație, au fost capturați și au murit după ani petrecuți în lagărele de muncă sovietice, alături de creștini ruși care i-au îndrumat probabil mai departe, pe calea adevărului hristic.

Fiecare german era la vremea aceea disperat să scape de uniforma Wehrmachtului, în ciuda mândriei cu care o purtaseră cu puțin timp în urmă, cu croiala ei fără greș, alături de însemne și medalii naziste. Era umilitor acum pentru ei să fie obligați de împrejurări, să îmbrace amărătecele haine civile pe care li le dăruiam noi.

Cam în aceeași perioadă, Richard a început să aducă acasă militari ruși. Era stăpânit de dorința de a le vorbi despre Hristos, deși mulți alții își doreau, pe bună dreptate, ca țara să fie curățată de orice picior rus.

“Aveți mare grijă, Sabina! îmi spunea Anuța. Ce vă faceți dacă se întâlnesc la un moment dat aceste două armate în casa voastră?”

Am avut grijă să nu se întâmple lucrul acesta.

Richard și-a început lucrarea printre ruși, pătrunzând în barăcile Armatei Roșii dându-se drept comerciant ‘la negru’ de ceasuri de mână, ieftine. În jurul său se strângea un grup de ruși, iar după un timp oarecare el muta discuția de la ‘afaceri’ la Biblie.

“N-ai venit pentru ceasuri, i-a spus o dată un soldat mai în vârstă, tu vrei, de fapt, să ne vorbești despre sfinți.” În timp ce Richard le vorbea, unul dintre ei îl atenționa din când în când punându-i o mână pe genunchi: “Vorbește despre ceasuri. Se apropie informatorul companiei.”

Armata Roșie era înțesată cu ei. Își spionau tovarășii raportând tot ce îi auzeau vorbind. Militarii tineri nu aveau habar de

Dumnezeu. Nu văzuseră în viața lor o Biblie și nici nu intraseră vreodată într-o biserică. Începeam să înțeleg la ce se gândea Richard când spunea că a proclama Evanghelia rușilor este ca ‘cerul pe pământ.’

Am găsit printre ei și bărbați cu educație mai aleasă care vorbeau germană sau franceză. Am început să-i învăț crezul creștin. “Primele cuvinte sunt *eu cred*. Dar atenție, acest lucru nu trebuie înțeles ca un ordin dat de Partid prin care ți se impune ce să gândești și ce să crezi. Din contră, spune că tu trebuie să devii un ‘eu’, o personalitate responsabilă. Cu alte cuvinte tu trebuie să gândești pentru tine însuși. O armată în mișcare înaintează cu viteza celui mai încet vehicul. Dacă oamenii înaintează cu toții, ca o mare mulțime, deplasarea se va face cu viteza celui mai încet dintre oameni. Hristos te cheamă să ieși din mulțime. Cea mai măreață favoare acordată de Dumnezeu omului este dreptul de a spune ‘Da’ sau ‘Nu’, chiar și atunci când I se adresează lui Dumnezeu.”

Era superb să fii martor al trezirii oamenilor la Adevăr. Lucrarea aceasta implica participarea multora din biserica noastră. Folosind tot felul de șiretlicuri pentru a păcăli cenzura, tipăream mii de Evanghelii în limba rusă. Militarii sovietici umblau în grupuri și de aceea erau dificil de abordat. Prin urmare, am inventat tot felul de metode pentru a ne apropia și a vorbi cu ei. În gări aveam de multe ori ocazia să le înmănăm Biblii militarilor din trenuri cu diferite destinații. Trupele erau transportate alături de încărcături, și, atunci când trenul se punea în mișcare, noi le aruncam în grabă cărțile pregătite din timp.

Se întâmpla de multe ori ca soldații ruși să rămână peste noapte și să doarmă într-una dintre camerele noastre libere. O dată au rămas șase în aceeași seară, cu tot cu bocancii și puștile lor și nu mi-a fost deloc ușor să curăț casa de păduchi după aceea! Ei erau însă atât de fericiți să poată scăpa măcar pentru un ceas sau două din barăcile lor înghesuite și zgomotoase!

Cu toate aceste transformări în mintea și conștiința lor, furtul le-a rămas în sânge, neputând fi vindecați de el. Într-o zi, la ușa noastră au bătut doi tinerei în uniformă ale căror chipuri trădau originea lor țărănească.

“Nu vreți să cumpărați o umbrelă?” au întrebat ei, arătându-mi trei exemplare – bineînțeles, furate.

“Hm, vezi tu, noi suntem creștini, i-a răspuns Richard. Noi nu cumpărăm lucruri din acestea, dar avem ceva de vânzare.” Și i-a invitat să intre. Le-am dat să bea niște lapte, iar cel mai vârstnic, având părul blond și nici douăzeci de ani, a rămas holbându-se la mine.

“Tu ești cea care mi-a dat o Biblie!” a exclamat el.

În acel moment l-am recunoscut și eu. “Tu ești sergentul din acel prim tanc pe care l-am întâmpinat la marginea Bucureștiului,” am spus eu. Încă avea Biblia primită și o păstra în valiza lui citind din ea, cu regularitate. Într-o zi, în timp ce serveam masa împreună, Ivan ne-a istorisit odiseea înaintării lor prin Europa de Est. În compania lui era și un evreu care, asemenea celorlalți ruși, fusese crescut într-o ignoranță completă față de religie. “Un soldat ceva mai în vârstă din unitatea noastră striga deseori la evreul ăsta: ‘Tu L-ai ucis pe Hristos.’ Evreul, de partea lui, îl credea nebun. Ucisese o grămadă de oameni de-a lungul drumului din Stalingrad până la București. Cum putea el să știe pe nume pe vreunul dintre cei uciși?” Numele lui Hristos îi era cu totul necunoscut.

Până la urmă Ivan l-a adus pe acest evreu la noi acasă. Richard le-a vorbit mult din Biblie, povestindu-le despre întreaga istorie a răscumpărării de la Adam până la Apocalipsa și astfel Stalin a încetat să mai fie Dumnezeuul lor. Veneau des să ne viziteze. Când regimentul lor s-a mutat din București, Ivan ne-a adus un dar de bun rămas – o sobă electrică, nou nouță. M-am uitat spre Richard. Eram amândoi siguri că aparatul nu fusese cumpărat.

“Excelent! a exclamat Anuța văzându-l. Este exact ce are nevoie familia Liebmanns!” O familie care tocmai revenise de la

Auschwitz și, bineînțeles, nu aveau nimic din cele necesare. Le-am trimis soba fără întârziere. Ivan primise ajutorul nostru pentru a-L întâlni pe Hristos și din recunoștință săvârșise un furt. Dragostea unui suflet simplu se poate manifesta uneori în moduri ciudate. Dacă Dumnezeu l-ar judeca pe om pentru faptele săvârșite, probabil nici unul nu ar mai fi mântuit. Ce valoare inestimabilă însă are sângele lui Hristos pentru că acoperă și șterge chiar și astfel de păcate!

Richard împreună cu pastorul Magne Solheim, colegul său de la Biserica Luterană, au deschis o cantină pentru a le oferi mese gratuite victimelor de război. Apartamentul nostru, care semăna mai mult cu o casă de oaspeți, era mereu aglomerat, noi fiind mai tot timpul vizitați de prieteni și de diferiți necunoscuți. Mulți erau foști deținuți, câștigați pentru Hristos în închisoare prin lucrarea plină de râvnă a lui Milly, o altă prietenă de-a mea. Niciodată nu serveam prânzul duminica având mai puțin de douăsprezece persoane în jurul mesei.

Erau și fete tinere care participau în lucrare alături de noi. Uneori îmi cereau sfatul în probleme de ordin moral. Îmi amintesc de o situație anume, căreia nu am știut să-i găsec o rezolvare corectă, pentru că în anii tinereții mele constituise o problemă și pentru mine.

Aveam șaptesprezece ani când am ajuns la Paris. Pentru prima dată în viață eram singură și liberă, fără nici un control din partea părinților. Fusesem crescută în atmosfera strictă a unei familii de evrei ortodocși dintr-un oraș mic, înconjurată de interdicții, opreliști și reguli. Acum eram studentă și, pentru prima dată în viață, un băiat m-a invitat să ieșim împreună. A vrut să mă sărute, iar eu l-am respins. I-am vorbit puțin despre valorile în care fusesem educată. El mi-a răspuns într-un mod simplu: "Dacă într-adevăr crezi în Dumnezeu, nu ar trebui să accepți faptul că același Dumnezeu a creat și mâinile dar și buzele? Iar dacă am

voie să-ți ating mâna cu mâna mea, de ce ar fi un lucru rău să-ți ating buzele și chiar să te îmbrățișez?”

Nimeni nu mă pregătise pentru astfel de teorii, nici profesorii, nici părinții. Nu știam ce să-i răspund, și băiatul era foarte atrăgător. Nu mi-a rămas decât să-mi adaptez convingerile stilului ușuratic de viață din Paris. O tânără fată atee are toată libertatea să se sărute oricând și cu oricine dorește și să trăiască, în general, exact așa cum îi place. Ochii și mâinile lui au fost, în ceea ce mă privește, negustorii păcatului. Iar ochii și inima mea n-au făcut decât să-i slujească în supunere.

Dar conștiința nu s-a lăsat mult timp ignorată. Situația mă frământa continuu. Multe coduri de valori pornesc și sunt construite pe principiul moral fundamental al curăției fetei înainte de căsătorie. Dar de ce trebuie să fie astfel? Care este scopul acestei reguli? Nu aveam habar. Răspunsul l-am aflat mult mai târziu.

Oamenii nu sunt obișnuiți ca o soție de pastor să discute probleme sexuale. Cu atât mai puțin se așteaptă ca ea însăși să aibă ispite de felul acesta. Dar atât pastorul cât și soția lui nu sunt altceva decât simple ființe umane. În trecut, atât Richard cât și eu am trăit liberi și fără constrângeri morale. Când ne-am convertit, eram vulnerabili și nesiguri cu privire la anumite lucruri care nu constituie nici o problemă pentru cei ce sunt creștini de multă vreme. Dimensiunea sexuală are o importanță majoră în viața omului și în relația noastră de soț soție, tensiunile determinate de existența ei au fost uneori din cale afară de mari. Richard era atât de bun, atât de bine făcut, atât de capabil în ceea ce făcea încât îmi era teamă că toată prețuirea de care se bucura îi poate răsuși mințile. Multe fete se îndrăgosteau de el și el însuși s-a atașat în mod aparte de una dintre ele. Trebuie să recunosc că era o fată frumoasă; era o bucurie adevărată să o privești. L-am simțit pe Richard extrem de frământat. În tăcere și cu sensibilitate m-am străduit să-l ajut. Adesea, căderea în păcat este doar un rezultat al ocaziilor care i se

oferă unei persoane. În timpul unor crize de felul acesta este de datoria soției să fie aproape de soțul ei. Nu mi-a spus nimic, dar într-o zi, în timp ce cânta la pian un imn creștin, a ajuns la versul care spune: "Am nevoie de tine în fiecare ceas" și părea că toate corzile pianului s-au unit într-un glas pentru a cânta împreună, iar el a izbucnit în plâns. L-am îmbrățișat și i-am spus: "Richard, nu ești un înger, nu pune atât de mult la inimă. Ești doar un om și lucrurile acestea vor trece." Și au trecut, într-adevăr. Dar mai târziu, când am rămas singură timp de paisprezece ani în timpul detenției lui Richard, ispitele m-au încolțit și pe mine. Și, în singurătatea mea, am fost aproape de a ceda înaintea unora dintre ele. Abia atunci l-am putut înțelege mai bine.

Teroarea

Familia mea s-a înmulțit peste noapte, de la un fiu la patru, plus trei fete. Mii de copii evrei rămași orfani se întorceau din lagărele de concentrare, mulți dintre ei, cei care nu mai rămăseseră nici măcar cu un rest de zdrențe, încercau să se încălzească înfășurându-se în ziare. Eu iubesc mult copiii, așa că am luat șase dintre ei. Trăiam o bucurie zilnică avându-i prin casă. Mihai era cel mai încântat. Mi-a spus: "Mami, tu ziceai că nu voi mai avea nici un frate sau soră și uite câți am acum!" Erau adorabili, dar atât de slabi! Și privirile le erau atât de speriate! Oare ce-or fi văzut ochișorii lor micuți? Toate rudele și prietenii lor fuseseră uciși. Dar foarte curând obrajii scofâlciți li s-au rotunjit. Au început să râdă și să se joace.

Soldații ruși care ne vizitau îi iubeau și ei. Aveau la rândul lor familii pe care nu le mai văzuseră de ani de zile. De multe ori rușii le vorbeau lui Mihai și copiilor pe stradă. "Ia o bomboană",

îi îmbiau ei mângâindu-i dragăstos pe creștet. Copiii zâmbeau și le mulțumeau, dăruindu-le în schimb Evangheliile.

Pentru adulți era o acțiune periculoasă, copiii erau însă în siguranță. Rușii adoră copiii și mulți soldați care nu ar fi avut nici o altă ocazie au putut să intre, pe această cale, în contact cu adevărul lui Dumnezeu. Prin urmare, se poate spune că Mihai și-a început lucrarea misionară la vârsta de numai cinci ani.

Membrii bisericii noastre ieșeau pe străzi aproape în fiecare noapte pentru a lipi afișe pe ziduri, pe uși, pe autobuze și în gări. În felul acesta, mulți oameni puteau citi versete biblice și mesaje creștine. Deși unii dintre prietenii noștri au fost arestați pentru lucrarea pe care o făceau printre ruși, nici unul nu ne-a trădat. Comuniștii rupeau afișele, dar noi le înlocuiam imediat. Una dintre fetele care lucrau cu noi, Gabriela, era foarte frumoasă. Putea intra în contact fără nici o problemă cu militarii ruși și în felul acesta a ajuns să dea Biblii câtorva ofițeri de rang înalt. Într-o zi, însă, a fost arestată și sovieticii au predat-o poliției române. În perioada în care aștepta în închisoare să aibă loc judecarea ei, un bărbat s-a apropiat de celula în care se afla întrebând-o despre motivul pentru care se află acolo. Când Gabriela i-a explicat cum a ajuns să fie închisă, fața acestui om a fost luminată de un zâmbet larg. “Voi încerca să te ajut,” a spus el. După puțin timp și-a făcut apariția un necunoscut care i-a descuiat ușa celulei și a condus-o în stradă pe o ușă laterală. “Acum dispari, rapid!” S-a îndepărtat în grabă, liberă, mulțumindu-I lui Dumnezeu. Omul nu era altul decât șeful poliției, convertit de curând.

Am fost martoră la multe miracole. O altă prietenă, domnișoara Georgescu, era bolnavă, dar nu putea consulta nici un medic. Făcea parte dintr-o confesiune foarte rigidă care nu accepta medicina umană. Membrii ei susțineau că Dumnezeu este cel care vindecă boala. Tot timpul liber și-l petrecea în activități misionare îndreptate spre ruși. A fost prinsă și adusă înaintea comandantului,

un bărbat cu fața roșie și maniere grosolane. Pe neașteptate, în timp ce el urla la ea, fetei i-a izbucnit o hemoragie violentă. La vederea sângelui ofiterul a pălit. “Scoateți-o afară de aici!” a strigat el disperat. Domnișoara Georgescu a fost scoasă cu mare grabă în stradă și cu voia lui Dumnezeu, a scăpat.

“Bietele mele picioare! M-am învârtit astăzi cinci ore pe Calea Victoriei și asta-i tot ce am reușit să gădesc.” Anuța a scos din sacoșă puțină cafea și câțiva cârnați cenușii, produse de care nu mai văzuserăm de câteva săptămâni bune. Era sărbătoarea “eliberării” aduse de ruși. Timp de două zile s-a găsit mâncare prin magazine. Apoi rafturile s-au golit din nou și vitrinele și-au expus ‘cârnurile’ desenate pe cartoane prăfuite și sticlele goale de vin. România era încercată de foamete.

În toiul jafului și stocării sovietice – sub pretextul ‘reparațiilor de război’ – în țară s-a instalat seceta, distrugând recoltele și aducând milioane de oameni la starea de muritori de foame. Oamenii fierbeau supe din frunze și rădăcini de copaci.

O divizie a Consiliului Mondial al Bisericilor a trimis mâncare, haine și bani și am putut astfel să organizăm un serviciu de ajutorare al celor înfometate. Cantina organizată de pastorul Solheim și de Richard asigura zilnic hrana, în holul bisericii, pentru 200 de persoane. Munca necesară era copleșitoare și, pe deasupra, guvernul comunist se străduia din răspuțeri să ne pună bețe în roate, dar aveam mulți lucrători voluntari cu care reușeam s-o scoatem la capăt.

Am aranjat în așa fel încât copiii din zonele cel mai greu afectate de foamete să fie aduși în București pentru a trăi în familiile fraților. Am luat și noi o fetiță de șase ani. Era slabă ca un băț și a sosit la noi doar cu hainele de pe ea. I-am dat mâncare bună – pentru început cereale cu zahăr și lapte. Nu a vrut să se atingă de ea. Era o fată de la țară și nu vroia decât mâncarea cu care era

obișnuită: *mămăligă*. A trebuit să-i vorbim cu severitate pentru a o determina să guste din mâncarea pe care i-o puneam în față. Încet, încet a început să ia în greutate. A ajuns să ne fie tare dragă. O dată ne-a spus: “Vă voi iubi până la toamnă.” A venit într-adevăr timpul noii recolte și ea s-a întors la părinții ei.

Când rușii au ocupat Budapesta, s-a pus problema ca cineva să ducă banii pentru lucrările de ajutorare necesare și acolo. Richard nu putea părăsi Bucureștiul și nimeni altcineva nu și-a putut lua această responsabilitate. A trebuit să mă duc eu.

“N-ar trebui să te duci tocmai tu!” insista Anuța. “Soldații ruși umblă obsedați după femei. Sunt descoperite continuu pe străzi fete cu gâtul tăiat și nimeni nu ia nici o măsură!”

În vremuri normale un drum până la Budapesta nu ar fi fost o călătorie atât de lungă. Armata Roșie însă pusese stăpânire pe toate trenurile și pe majoritatea mașinilor, folosindu-le pentru interesele proprii. În gări domnea un haos de neimaginat, iar mulțimile imense de oameni confuzi și cuprinși de panică încercau să se înghesuie în cele câteva vagoane disponibile. După o lungă căutare am reușit să găesc un colțișor liber. Zile întregi, apoi, ne-am târât de-a lungul căii ferate traversând țara către Budapesta. Eram singura femeie într-un tren plin de soldați ruși.

La sosire am găsit orașul în stare de război. Trupele germane erau încă angajate într-o disperată luptă de stradă, cedând cu greu casă după casă. Totul era o ruină. Nu mai puteai găsi nici autobuz, nici taxi, nici vreun alt fel de mijloc de transport. Am mers la nesfârșit printre dărâmăturile fumegânde, nereușind să găesc nici măcar pe una dintre persoanele pe care le căutam. Mulți dintre cei ce fuseseră deportați de nemți nu s-au mai întors niciodată. Alții fuseseră uciși chiar în ultimele zile în mijlocul luptelor de stradă. Până la urmă l-am găsit pe pastorul Johnson, directorul misiunii norvegiene și pe pastorul ungar, un evreu creștin care slujea biserica independentă în care se închinau atât evrei cât și persoane de alte naționalități. Nu le venea să-și creadă ochilor. Le-am apărut ca un înger trimis de

Dumnezeu cu ajutoare potrivite, după cum mi-au mărturisit, venit de nicăieri chiar în mijlocul celei mai severe perioade de înfometare din capitala ungară. Pe măsură ce luptele se linișteau sau se îndepărtau, oamenii ieșeau din adăposturi căutând hrana de negăsit. Nu mai rămăsese nimic. Un cal ucis în schimbul de focuri a fost tăiat pe loc și mâncat cu mare grabă. Multe clădiri de biserici fuseseră făcute una cu pământul și sute de frați rămăseseră fără locuințe. Ajutorul cu care sosisem venea într-un moment cum nu se poate mai potrivit.

L-am întâlnit și pe profesorul Langley, reprezentantul Crucii Roșii la Budapesta, un om dedicat și neobosit în slujirea celor în nevoie. Înainte de a pleca, am luat masa împreună și la un moment dat i-am spus: "Fie ca Domnul Hristos să vă răsplătească pentru tot ce ați făcut." Replica lui Langley a fost: "Odată, cu ceva timp în urmă, când m-am urcat într-un tramvai și mi-am dat seama că nu am bani de bilet cineva s-a oferit să plătească pentru mine. Am încercat să-i mulțumesc acelui bărbat, dar el mi-a spus: 'Nu-mi mulțumi mie, îmi plătesc datoria pe care am făcut-o ieri, când, fiind în aceeași situație, s-a găsit altcineva care a făcut același lucru pentru mine.' Așa că nu Hristos este cel care trebuie să mă răsplătească, ci eu sunt cel care trebuie să-și plătească datoria față de El."

Din Budapesta m-am dus la Viena. În mod normal este o călătorie de patru ore. De data aceasta mi-a luat șase zile pentru a ajunge! Am găsit un tren care urma să plece la primele ore ale dimineții, însă părea imposibil să mă pot urca în el. Oamenii stăteau agățați de uși și se cățăraseră chiar și pe acoperișurile vagoanelor.

Deodată însă m-am auzit strigată pe nume. Un grup de fete refugiate de la Auschwitz, care locuiseră o perioadă cu noi în București, își găsiseră un loc pe acoperișul unui vagon. "Nu mai este nici un loc, dar vom încerca să facem puțin!" au promis ele pline de veselie. Așa că am călătorit pe acel vagon de marți până duminică reușind într-un final să ajung la Viena. Situația nu era

mult diferită de cea din Budapesta. În loc de clădiri te întâmpinau grămezi de dărâmături, iar oamenii sufereau cumplit de foame. După multe eforturi și căutări am găsit niște prieteni și lideri creștini, rămânând cu ei până mi-am încheiat misiunea.

În tot acest timp, câteva săptămâni bune, nu am avut nici o posibilitate de a comunica cu cei de acasă. La întoarcere Richard mi-a spus: “Ne-a fost tare frică pentru tine. Apăreai înaintea ochilor mei în tot felul de vedenii.” Când deschidea câte o carte, zărea pe paginile ei chipul meu. Ori de câte ori vreo pală de vânt făcea să tremure ferestrele, se trezea, crezând că m-am întors. “Urcam pe munți și te strigam cu voce tare.” îmi povestea el, “Uneori mi se părea că te aud răspunzându-mi.” Chiar auzisem și îi răspusesem. Mi se întâmplase de multe ori să rătăcesc printre ruine și să strig: “Richard! Richard!” Fuseserăm atât de aproape unul de celălalt!

Țara era condusă de-acum după directivele Moscovei, însă comuniștii încercau încă să păstreze aparența unei oarecare democrații. “Dorim să păstrăm relații de prietenie cu toată lumea!” spuneau ei. “Libertate religioasă? Bineînțeles. Un cabinet de coaliție, iar Regele Mihai, monarh constituțional? De ce nu?” Totul a fost făcut cu gândul de a liniști temerile puterilor occidentale.

Masca democrației le-a căzut însă de pe față când, într-o bună zi, ministrul sovietic Vîșinski a năvălit în palatul regal începând să dea ordine. Drept urmare, armata și poliția au fost dizolvate. Regele a fost nevoit să-i numească pe comuniști în posturi importante ale statului. Pe de altă parte, noi știam bine cum în Rusia, Biserica fusese redusă la statutul de unealtă a regimului și ne întrebam cât va dura până va fi impus același model în România.

Într-o zi, când mă aflam în clădirea bisericii pregătind lucrurile necesare pentru serviciul de duminică, pastorul Solheim a intrat spunându-mi cu oarecare îngrijorare: “Tare ciudate vești. Guvernul a convocat ceea ce se numește un Congres al Cultelor. Li se cere

tuturor confesiunilor și religiilor să-și trimită o delegație cât mai mare. Conferința se va ține în clădirea Parlamentului! Cine a mai auzit vreodată de așa ceva? Oare ce-or mai fi plănuiind de data aceasta?”

Toată lumea își dădea cu părerea și încerca să ghicească ce se ascunde în spatele acestei acțiuni. Mulți dintre clerici se arătau încrezători în promisiunea guvernanților de a asigura o ‘deplină libertate religioasă.’ Richard se întreba însă pe bună dreptate: “Oare nu se întâmplă în România exact același lucru care s-a întâmplat și în Rusia? Lenin a luat apărarea diferitelor culte persecutate doar până a obținut puterea, după care zeci de mii de credincioși au murit în lagăre de concentrare, din ordinul său. Prima mutare este amăgirea bisericii spre o atitudine de acceptare și cooperare, după care urmează lovitura.”

Am discutat mult cu Solheim pe această temă. El era șeful Misiunii și prin urmare el trebuia să decidă. “Vom merge și noi și vom spune ce avem de spus,” a hotărât el într-un final.

În dimineața zilei în care urma să se țină Congresul am pornit cu inima strânsă spre clădirea Parlamentului. În marea sală de ședințe se strânseseră laolaltă o mare mulțime de episcopi, pastori și preoți, rabini și imami. Erau adunați în jur de 4000 de credincioși musulmani, evrei, protestanți, ortodocși și alții. Steaguri roșii atârnav de jur împrejurul sălii. Stalin fusese numit, în mod oficial, președintele onorific al Congresului. La masa prezidiului se aflau toții capii comuniști ai zilei, printre care premierul marionetă, Petru Groza și atotputernicul ministru al Internelor, Teoharie Georgescu.

Comuniștii duseseră ipocrizia până acolo încât ținuseră și un serviciu religios la Patriarhie înaintea deschiderii lucrărilor, în cadrul căruia și-au făcut cruce și au sărutat atât icoane cât și mâna patriarhului.

În sfârșit, participanții au început să ia cuvântul. Groza, care nu era decât un trădător ajuns în slujba Moscovei, s-a străduit să explice că guvernul român avea o atitudine favorabilă față de

credință, orice fel de credință și că va continua să asigure veniturile clerului. Ba chiar, a menționat el, se avea în vedere o creștere a salariilor. Aceste cuvinte au dat naștere unui ropot de aplauze călduroase.

Au urmat replici date de diferiți preoți și pastori care, unul după altul, și-au exprimat încântarea în fața acestei recunoașteri a religiei din partea conducerii. Statul se putea baza pe Biserică atât timp cât Biserica se putea baza la rândul ei pe Stat. Unul dintre episcopi a observat că de-a lungul istoriei politicieni de toate culorile și-au împletit activitatea și destinul cu lucrarea Bisericii. Acum era rândul politicii aflate sub culoare roșie să intre în horă, și el se bucura pentru acest lucru. Toată lumea era fericită. Postul național de radio răspândea pe viu, în toată lumea, tot acest entuziasm trăit de participanții la congres.

Ceea ce se întâmpla acolo era absurd și grotesc. Unul dintre principalele obiective ale comunismului era desființarea oricărei religii. Lucrul era deja pe deplin dovedit de modul în care procedase în Rusia. Cuvântările clericilor care se ridicau la tribună erau născute din teamă pentru familiile, slujbele și salariile lor. Ar fi făcut mai bine să tacă decât să dea glas atâtor lingușeli și minciuni.

Era ca și cum ar fi scuipat pe obrazul lui Hristos. Simțeam că Richard fierbea. Am rostit în cuvinte gândul pe care îl frământa deja în el însuși:

“Nu te ridici pentru a spăla această mizerie de pe fața lui Hristos?”

Realizând bine consecințele unui atare gest, Richard mi-a răspuns:

“Dacă voi spune ce am de spus îți vei pierde soțul.”

Am răspuns instantaneu – nu a fost curajul meu, ci mi-a fost dat special pentru acea clipă crucială:

“Nu un soț laș este ceea ce-mi doresc.”

Și-a anunțat intenția de a lua cuvântul, spre încântarea nedisimulată a comuniștilor. Aveau șansa nesperată de a li se face

propagandă de către un reprezentant al Consiliului Mondial al Bisericii și totodată al misiunilor străine. Richard s-a ridicat să vorbească și, dintr-o dată, o liniște totală s-a așternut peste marea sală de ședințe. Era ca și cum Duhul Domnului se apropiase de acel loc.

Richard a început spunând că atunci când copiii lui Dumnezeu se adună, vin și îngerii acolo pentru a asculta lucruri minunate despre înțelepciunea lui Dumnezeu. Prin urmare, era de datoria tuturor celor prezenți nu să laude puteri pământești care vin și se duc, ci să-L glorifice pe Dumnezeu Creatorul și pe Hristos Mântuitorul care a murit pentru noi pe cruce.

Atmosfera se schimba vizibil în sală pe măsură ce vorbea el. Inima mi s-a umplut de bucurie la gândul că acest mesaj era ascultat în toată țara.

Pe neașteptate, Ministrul Cultelor, Burducea, a sărit în picioare. “Nu mai ai dreptul să vorbești adunării!” a strigat el, după care s-a apucat să dea ordine disperate subalternilor săi. Richard l-a ignorat, continuându-și vorbirea, și audiența a început să aplaude. Spunea ceea ce ei toți ar fi vrut să spună. Burducea a urlat: “Tăiați-i microfonul!” Aplauzele însă îi acopereau strigătele. Participanții intonau ritmic “Pastorul! Pastorul!”. “Pastorul! Pastorul!” Dintr-un simplu ‘pastor’ Richard devenise, ‘Pastorul’. ‘Răzmerița’ sălii a durat minute în șir. Strigătele și aplauzele au continuat mult după ce microfonul fusese întrerupt și Richard coborâse de la tribună. Lucrările Congresului au fost întrerupte pentru restul acelei zile. Am ieșit făcându-ne loc prin mijlocul unei adunări zgomotoase și confuze.

Acasă, mama lui Richard ascultase totul la radio. În momentul în care transmisia a fost întreruptă s-a gândit că nu-și va mai vedea niciodată fiul. “Credeam că vă vor aresta pe amândoi. Ce se va întâmpla de aici înainte?” a întrebat ea cu fața pălită de spaimă.

“Mamă, i-a răspuns el, am un Mântuitor atotputernic. El va face ce este cel mai bine pentru mine.”

Guvernanții nu au luat nici o atitudine oficială dar foarte curând, tot felul de scandalagii au fost trimiși pentru a ne deranja adunările. Cu puțin timp în urmă inauguraserăm un nou spațiu, mai mare, de întâlnire a bisericii și săptămână după săptămână tineri cu aspect neîngrijit și cu vădite intenții rele veneau și se așezau în rândurile din spate, fluierând, bătându-și joc cu voce tare și întrerupând programul nostru.

“Ar trebui să ne bucurăm, spunea Solheim. Este mai bine să avem o audiență gălăgioasă, sensibilă la ceea ce ascultă, decât una tăcută care doar să pretindă că ascultă!”

Am conceput tot soiul de strategii de predicare pe străzi pentru a ajunge și la cei care, dominați fiind de teamă, nu ar fi intrat niciodată în biserică. Ne strângeam la colțul unei străzi și începeam să cântăm imnuri creștine. Era ceva cu totul nou în România și de aceea atrăgea întotdeauna curiozitatea multora. Apoi eu îmi expuneam mesajul, care trebuia să fie scurt și incisiv.

Într-o după-amiază, în fața mării fabrici Malaxa s-a ținut un miting de protest împotriva conducerii comuniste impuse. Am profitat de ocazie și le-am vorbit celor adunați acolo despre mântuire, ceea ce s-a dovedit a fi o ultimă chemare pentru unii dintre ei. A doua zi poliția a tras asupra mulțimii adunate și mulți dintre muncitori au fost împușcați.

Altă dată am vorbit de pe treptele Universității. Mulțimea de ascultători a tot crescut până a umplut mai întâi trotuarul, apoi chiar strada. Niciodată nu avusesem o astfel de audiență. Oamenii se strângeau să asculte venind chiar și de pe străduțele lăturalnice. Traficul a fost blocat de-a lungul unuia dintre cele mai mari bulevarde bucureștene. Nimeni nu a încercat să se opună sau să întrerupă. S-au auzit doar aplauze prelungite când am încheiat.

Chiar când îi povesteam lui Richard de isprava noastră, Anuța a dat buzna spunându-ne: “Peste tot prin oraș se vorbește despre cuvântarea ținută de Ana Pauker în fața Universității. Oamenii

cred că a fost trimisă de la Moscova pentru a conduce România în numele lui Stalin!”

Doamna Pauker era o comunistă, o învățătoare, care plecase cu ceva timp în urmă în Rusia unde devenise ofițer al Armatei Roșii. Era evreică și avea tenul închis, ceea ce i-a făcut pe unii dintre cei care m-au văzut vorbind în acel loc public să creadă și să răspândească zvonul că faimoasa Ana Pauker – care-și împușcase propriul soț, Marcel, cu mâna ei pentru că ‘deviasse’ de la linia partidului – s-a întors.

Nimeni însă nu a putut pricepe de ce îi tot îndemna ‘tovarășa’ Pauker să se pocăiască de păcatele lor. Ne-am prăpădit de râs.

În 1947 s-au declanșat arestările. În urma alegerilor pe care le-au câștigat în mod fraudulos, folosindu-se de toate mijloacele murdare posibile, comuniștii au acaparat întreaga putere în stat. Liderii opoziției, șefii onești și cei mai puțin onești ai poliției cât și diferiți funcționari civili au fost lichidați într-un prim val de teroare. A venit apoi rândul tuturor episcopilor catolici, a nenumărați clerici, călugări și măicuțe. În noaptea în care au fost operate arestările, posturile de radio religioase au continuat să emită către vest ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Zeci de mii de persoane au dispărut în închisori și lagăre de muncă forțată. Alții s-au alăturat partizanilor din munți.

Evreilor, care nu reușiseră să părăsească țara în perioada de confuzie generală care a urmat intrării rușilor, li se întindeau acum tot felul de curse pentru a fi capturați. Granițele au fost închise, după ce mii de români fugiseră părăsindu-și toate avuțiile, preferând viața plină de lipsuri și necunoscut a imigranților în locul ‘libertății’ oferite de sovietici.

Anuța avea motive bune să creadă că se afla pe lista evreilor ce urmau a fi arestați, suspectați de cine știe ce ‘crime împotriva statului’. Toți cei care avuseseră relații cu străinii erau considerați suspecti, chiar și frizerii la care se tundeau sau se rădeau.

Despărțirea a fost grea și încărcată de tristețe. De-a lungul timpului deveniserăm foarte apropiate. “La fel ca David și Ionatan, a îngăimat Anuța printre lacrimi, doar că eu sunt Ionatan. El a iubit cel mai mult!” Ne-am îmbrățișat plângând. Anuța mi-a spus: “Voi face tot posibilul să vă scot pe amândoi din țară. Ne vom vedea din nou în lumea liberă.” Richard era bolnav în pat, în ziua aceea. Anuța știa că amenințarea arestării plana asupra lui în fiecare zi. S-a aplecat înspre el și l-a sărutat, repetându-i promisiunea pe care mi-o făcuse și mie. Și s-a ținut de ea, făcând eforturi mari. Am reușit să ne întâlnim din nou, dar abia peste douăzeci de ani.

Teroarea se răspândea tot mai mult. Securitatea intra cu violență în case și răscolea totul. Apoi erai luat pentru a ‘da o declarație’. Spuneau: “Nu-i nevoie să-ți iei nimic cu tine. Vei lipsi doar câteva ore.” Jurnaliștii străini vedeau circulând pe străzi o mulțime de dube pe care se putea citi: ‘Carne’, ‘Pește’, ‘Pâine’ și transmiteau în țările lor informații despre buna aprovizionare a populației; n-aveau de unde să știe că dubele nu transportau nicidecum alimente, ci deținuți.

A urmat apoi primul avertisment. Într-una din zile, în timp ce Richard lucra în biroul misiunii, a intrat un bărbat îmbrăcat destul de simplu și s-a prezentat:

“Sunt inspectorul Roșianu. Tu ești Wurmbrand? Atunci să știi că ești omul pe care îl urăsc cel mai mult.”

Richard i-a răspuns mirat:

“Nu cred să ne mai fi întâlnit vreodată până acum. Ce vreți să spuneți?”

“Îți amintești de o fată, Betty, cu care obșnuiai să ieși în oraș, cu vreo zece ani în urmă? O blondă cârlionțată care vorbea fără încetare?”

“Ce-i cu ea?”

“Spune-mi, de ce nu te-ai însurat cu ea?”

“Nu mi-am propus niciodată s-o fac.”

“Tu nu, dar eu da! Wurmbrand, dacă te-ai fi însurat cu ea, m-ai fi făcut un om fericit.” Și era convins de ceea ce spunea. “Dar, numai pentru a-ți demonstra că nu am resentimente, a continuat mărinimosul inspector, am venit să-ți vând un pont. Într-unul dintre birourile Securității se află un dosar cu multe pagini care poartă numele tău. L-am văzut cu ochii mei. Cineva a dat recent informații grave în ceea ce te privește. Nenumărate conversații cu prieteni ruși, îți sună familiar?”

Roșianu și-a frecat mâinile aspre. “M-am gândit însă că putem ajunge la o înțelegere.” În schimbul unei sume de bani el ar putea să distrugă acel dosar. M-am alăturat discuției și am căzut de-acord asupra sumei. Strecurându-și banii în buzunar, Roșianu a continuat: “Ai făcut un târg bun. Numele informatorului este...”

“Nu! Am intervenit eu cu bruschete. Nu vrem să-l cunoaștem.”

Nu doream să rămân cu resentimente față de nici un om. Poate a fost o prostie. Dar, în acele zile, nu ne dădeam seama câte vieți poate distruge un informator.

“Cum doriți,” a murmurat Roșianu oarecum mirat și dus a fost.

La scurt timp după această întâmplare, Richard a fost arestat și interogat de Securitate. Nu s-a făcut nici o mențiune referitoare la așa zisa ‘subminare’ a Armatei Roșii. Din fericire, încă mai aveam câțiva prieteni aflați în poziții de influență și, cu ajutorul lor, după trei săptămâni am obținut eliberarea lui Richard. Ne-am dat seama însă că nu obținuserăm mai mult decât o simplă amânare a ceea ce părea inevitabil. În fiecare zi erau arestați tot mai mulți dintre prieteni și dintre cei ce ne sprijineau în lucrare.

Nu pot uita nicicum ziua în care am văzut pentru prima dată o persoană care fusese torturată de Securitate. Abia dacă se putea face înțeleasă când încerca să rostească câte un cuvânt printre buzele vinete și umflate. Era, de felul său, un om prietenos, având câte un cuvânt potrivit pentru oricine i-ar fi fost interlocutor. În ochi nu-i mai puteai vedea acum decât ură și disperare.

Folosindu-se fără scrupule de șantaj și amenințări, comuniștii au reușit să obțină colaborarea unora dintre liderii bisericești. Din păcate, acest lucru a făcut ca cei ce refuzaseră să devină trădători să poarte același stigmat al suspiciunii și al trădării. Oricum, cei mai îndărătnici au luat primii drumul închisorilor comuniste.

În acea perioadă de instalare a comunismului, în România mai rămăsese un singur obstacol politic. Iubitul nostru rege Mihai, deși încă tânăr pe atunci, nu era dispus să cedeze cu una cu două. A fost silit să părăsească țara abia în 1947, după ce Statele Unite și Marea Britanie au recunoscut guvernul lui Groza, marioneta Kremlinului. La conducerea țării se aflau Groza și Gheorghiu-Dej, un avocat corupt și un fost muncitor la căile ferate. Ei au fost cei care l-au forțat pe rege să abdice. Palatul a fost înconjurat de trupe, și Mihai nu a mai avut de ales. Aceea a fost ziua de naștere a ‘Republicii Populare Române’. Evenimentele întâmplute m-au făcut să-mi amintesc proverbul care spune: *“Pământul se cutremură când un rob devine împărat.”*

Ceea ce părea la început o tuse ușoară, s-a dovedit a fi o bronșită care în mai puțin de o săptămână m-a și pus la pat, într-o perioadă cu multe lucruri ce se cereau rezolvate. Lipsa mâncării și aventura budapestană își dădeau roadele. Ședeam întinsă pe spate, epuizată, având trupul și mintea slăbite deopotrivă, când a sosit pe neașteptate un musafir neinvitat. Era o doctoriță rusoaică, al cărei chip părea întruchiparea tragediei.

Doamna Vera Iakovlevna nu ne cunoștea prea bine. Venise dintr-un oraș din Ucraina de unde fuseseră deportați în lagărele de muncă forțată din Siberia preoți și credincioși fără număr, inclusiv ea însăși. Puțini au fost cei care s-au mai întors acasă. Nu o interesa boala mea, ci avea de transmis un mesaj.

“Am muncit la defrișarea pădurilor, bărbați și femei laolaltă. Aveam drepturi egale: aveam voie să murim de foame sau de frig.” Doamna Iakovlevna mi-a atins brațul cu o mână plină de cicatrici

albe, adânci. Tremura în timp ce-și amintea: “Mureau oameni în fiecare zi, prăbușindu-se în zăpadă din cauza muncii istovitoare.”

O dată, când s-a aflat că Îl mărturisește pe Hristos i-au dat ca pedeapsă să stea desculță pe gheață, timp de patru ore. Altă dată, când nu a reușit să-și îndeplinească norma, gardienii au bătut-o cu pumnii. A căzut în zăpadă și i s-a refuzat supa apoasă pe care o primeau deținuții când se întorceau de la muncă. Plângând, și simțind nevoia de a rămâne singură, s-a strecurat afară din baracă. Copleșită de suferință și durere a pătruns fără să observe în zona interzisă de lângă sârma ghimpată, unde deținuții erau împușcați pe loc.

A auzit dintr-o dată o voce aspră adresându-i-se: “Hei! Mama ta e credincioasă?” Înfricoșată, Dna Iakovlevna a rostit aproape fără glas: “De ce mă întrebi?” căci gândul îi era chiar în acea clipă la mama ei. Gardianul i-a răspuns: “Pentru că te urmăresc de zece minute, dar nu reușesc să te împușc. Nu pot să-mi mișc mâna, deși este foarte sănătoasă. Am folosit-o toată ziua fără să mă deranjeze nimic, așa că probabil mama ta se roagă pentru tine.” Vocea îi trăda o urmă de căldură. “Fugi înapoi. Eu o să mă uit în altă parte.”

Dna Iakovlevna l-a reîntâlnit pe acel soldat mai târziu în cursul zilei și acesta i-a arătat râzând mâna ridicată. “Vezi, acum nu mai am nimic, pot s-o mișc din nou.”

A supraviețuit zece ani în acel lagăr de muncă. Cei mai mulți deținuți au murit, dar ea s-a întors pentru a spune cum Și-a arătat Dumnezeu puterea în mijlocul suferinței și a nevoii. Acum slujea ca medic în cadrul Armatei Roșii.

Mă luase durerea de cap și în loc de a-mi găsi odihna contemplând miracolul proaspăt descoperit mie, nu-mi puteam muta gândul de la suferințele pe care le îndurase. Oare ce semnificație aveau? De ce a trebuit să vină și să-mi spună toate aceste lucruri?

Se ridicase să plece, dar eu, luptându-mă din greu cu slăbiciunea mea, am rugat-o să rămână la noi peste noapte. Să mai aștepte puțin, măcar până la întoarcerea lui Richard. Între timp ea ajunsese deja la ușă. Și-a mai întors o dată capul pentru a adăuga: “Soțul meu a fost și el arestat de poliția comunistă. Are deja doisprezece ani de când este închis. Nu știu dacă ne vom mai întâlni vreodată în această viață.” Apoi a ieșit.

Doisprezece ani? Ce înseamnă asta? Mult mai târziu am înțeles că fusese un mesager trimis de Dumnezeu pentru a ne vorbi despre suferințele prin care vom avea de trecut, soțul meu și cu mine. A fost ceva asemănător cu mesajul pe care l-a primit Anania, capul Bisericii din Damasc, cu două mii de ani în urmă: *“Îți voi arăta lui Pavel, noul convertit și viitorul Apostol, tot ce va avea de suferit pentru Mine.”*

Încă se mai putea pleca din țară. În ciuda piedicilor crescânde, mii de persoane încă reușeau să-și cumpere libertatea. Știam că Richard nu prea cocheta cu gândul plecării și totuși îmi spunea: “Sub conducerea lui Antonescu nu am fost niciodată închiși mai mult de două-trei săptămâni, o dată. Comuniștii însă ne pot închide cu anii și sunt în stare să te aresteze și pe tine. Ce se va întâmpla cu Mihai și cu ceilalți copii, cine le va purta de grijă?”

Apoi s-a mai întâmplat ceva neobișnuit. Un pastor cu care nu ne mai întâlniserăm de peste un an a venit la noi în vizită. Dumnezeu îl folosise pe Richard pentru convertirea acestuia. Cu mai mulți ani în urmă omul fusese un alcoolic înrăit mergând din cârciumă în cârciumă. Richard l-a întâlnit într-o seară, i s-a alăturat conversând, argumentând, încercând să-l convingă. A doua zi când s-a trezit din beție era un alt om.

Acum ne amintea acel episod extraordinar al vieții lui. În timp ce povestea a repetat de câteva ori: “Ceea ce m-a atins cel mai mult din tot ceea ce îmi spuneai a fost versetul care reda cuvintele adresate de înger lui Lot: *‘Scapă-ți viața; să nu te uiți înapoi.’*”

După ce a plecat, Richard m-a întrebat: “Nu crezi că ar putea fi un mesaj din partea lui Dumnezeu? De ce să fi venit să ne vadă după atâta timp și să repete fără încetare: ‘Scapă-ți viața’? Să fie oare un îndemn că ar trebui să-mi salvez viața fugind?”

I-am răspuns: “Scăpare, pentru ce fel de viață?” M-am dus apoi în dormitor și am deschis Biblia în locul în care Isus spune: “*Oricine va voi să-și scape viața o va pierde, dar oricine își va pierde viața din pricina Mea, o va mântui.*” L-am întrebat pe Richard: “Dacă pleci acum, vei mai putea vreodată să predici din acest text?” În seara aceea n-am mai vorbit despre subiectul plecării.

Dar câteva zile mai târziu, Richard a deschis din nou subiectul: “Nu vom putea ajuta *mai mult* biserica din România dacă plecăm în Vest? Dacă rămânem vom merge în închisoare după toți ceilalți. Va însemna sfârșitul căsniciei noastre. Voi fi torturat și probabil ucis. Dacă vei fi și tu închisă, misiunea noastră își va găsi sfârșitul. Solheim și soția sunt străini și nu li se va mai permite prea mult să stea în țară. Mihai va fi un copil al străzii și, ca urmare, o țintă a îndoctrinării comuniste. Cui îi vor folosi toate acestea?”

I-am răspuns din nou: “Eu cred că trebuie să rămânem.”

A sosit apoi și ultimul semn. Începuserăm să ținem adunări în case particulare în jurul Bucureștiului, pentru că erau locuri mai sigure decât bisericile. Niciodată nu am avut servicii atât de binecuvântate și atât de multe convertiri. Era ca și cum Dumnezeu, știind ce ne așteaptă, ne-a dăruit cea mai profundă mângâiere înainte de a ne permite să coborâm în cele mai grozave necazuri.

Într-o seară, ne-am întâlnit în casa unui om care se bucurase de o mare prosperitate, dar căruia comuniștii îi luaseră totul în afara casei; pentru moment, căci în curând urma să o piardă și pe aceasta. Stăteam cu rândul de pază. O astfel de întâlnire clandestină de rugăciune ne putea trimite pe toți direct la închisoare. Eram împreună vreo cincizeci de credincioși adunați laolaltă pentru o

noapte de veghe. Pe la miezul nopții, o femeie a îngenunchiat alături de ceilalți și a vorbit cu glas tare: “Și tu, cel care te gândești la plecare! Amintește-ți că Păstorul cel Bun nu și-a părăsit turma. A rămas până la capăt.”

Nu știa nimic despre frământările lui Richard. Ne-am uitat cu toții umiți la ea, dar nu a mai adăugat nimic altceva. Când au răsărit zorii am pornit spre casă pe străzile pustii și reci. Era luna ianuarie și fulgi mici de zăpadă cădeau peste noi. Am spus: “Nu putem pleca acum.” Richard m-a aprobat. Le-am spus tuturor: “Suntem aici și vom rămâne aici.” S-au bucurat mult.

Femeia care primise acest mesaj profetic pentru Richard a venit la gară să-l întâmpine alături de ceilalți, paisprezece ani mai târziu, când s-a întors din închisoare. L-a așteptat cu flori. El a recunoscut-o și i-a spus: “Nu-mi pare rău că ți-am ascultat îndemnul atunci. Din contră, îți sunt recunoscător.”

Richard dispare

“Richard, cum crezi că este iadul, de fapt?”

Petrecuserăm cu niște prieteni câteva ceasuri într-o seară și, cum nu se putea altfel, ajunseserăm să vorbim și despre comuniști. Un politician pe care îl cunoșteam cu toții ca fiind un om bun, drept și integru, fusese arestat și după câteva săptămâni se spânzurase în celula sa. Ce soi de suferințe avusese de îndurat, de l-au împins la sinucidere? Cineva sugerase: “Probabil că a trecut prin iad.”

“Iadul înseamnă să stai singur în întuneric și să-ți amintești tot răul pe care l-ai făcut”, a fost replica lui Richard. Peste numai câteva zile el însuși urma să coboare în acel iad.

Duminică dimineață, 29 februarie 1948, Richard a plecat singur, înaintea mea, spre biserică. După un timp l-am urmat și l-am găsit pe pastorul Solheim în micul său birou, puțin supărat.

“Richard n-ă apărut încă, a spus el. Dar are atât de multe pe cap! Probabil și-o fi amintit de vreo întâlnire urgentă și a uitat că îl așteptăm aici.”

“Dar mi-a promis că ne vedem aici în jumătate de oră,” i-am spus eu amintindu-mi cuvintele pe care le rostise când a ieșit din casă.

“S-o fi întâlnit cu vreun prieten care i-a solicitat ajutorul, a răspuns Solheim. Va veni el, cu siguranță.”

Pastorul Solheim a ținut singur serviciul. I-am sunat pe prietenii cu care mă gândeam că ar putea fi, dar nici unul nu știa nimic despre el. În inima mea a încolțit teama. După-amiază, Richard trebuia să officieze căsătoria a doi tineri pe care îi cunoșteam îndeaproape. “Nu-ți fă prea multe griji, a insistat Solheim. Niciodată nu știi la ce să te aștepți de la Richard. Adu-ți aminte de acea tabără de vară când el a plecat într-o dimineață să cumpere un ziar, iar la prânz a telefonat să anunțe că nu se va întoarce la timp pentru a prinde micul dejun.”

Am zâmbit amintindu-mi episodul acela. Richard își amintise ceva urgent de rezolvat și plecase la București. Da, probabil că s-a întâmplat ceva asemănător și de data aceasta. Duminica la prânz, în apartamentul nostru se strângea, mai mereu, un grup numeros și gălăgios. Nu petreceam atât de mult timp mâncând, cât purtam tot felul de discuții și cântam, iar pentru mulți dintre cei prezenți era evenimentul cel mai dorit al săptămânii.

De data aceasta, stăteam în liniște așteptându-l pe Richard. Timpul trecea și el nu se arăta. Avuseserăm un grup măricel de musafiri și în seara anterioară, iar Richard fusese într-o vervă deosebită. Dintr-o dată s-a oprit și cineva a observat: “Richard, de ce te-ai întristat?” Răspunsul lui a sunat straniu, citând un pasaj din Eclesiastul: “*Am zis râsului: ‘Ești o nebunie!’*” Nu avea nici

o legătură cu discuția care tocmai se purta. A venit de undeva din adâncul inimii lui. Acum înțelegeam ce înseamnă prostia răsului. Nimeni n-a mai rostit vreun cuvânt.

Pastorul Solheim a fost nevoit să officieze căsătoria programată în acea după-amiază. Am sunat la toate spitalele. M-am dus să verific pe la camerele de gardă, gândindu-mă că ar fi putut suferi vreun accident pe stradă. Nimic.

În final, a trebuit să accept ceea ce-mi era cel mai greu. Trebuia să mă adresez Ministerului de Interne pentru că, foarte probabil, fusese arestat. Au început astfel orele, săptămânile și anii de căutări și cercetări. Am întreat dintr-un birou în altul, am bătut la fiecare ușă care s-ar fi putut deschide.

Am aflat curând că cei mai importanți deținuți erau închiși în celulele din subsolul Ministerului de Interne. Datorită numărului imens de femei care-și căutau soții, fiii și tații arestați, fusese deschis un birou de 'Informații' unde puteau fi depuse cererile. Scările imobilului erau pline cu mame și copii care așteptau la nesfârșit să le vină rândul pentru a putea cere o cât de mică informație despre cei dragi dispăruți. Pereții goi, lipsiți de orice fel de ornamente, purtau în schimb un afiș sinistru:

NU VOM ARĂTA NICI O MILĂ DUȘMANULUI DE CLASĂ

Ajungând la ghișeul de 'Informații', fiecare petiționar adresa întrebările dorite. Funcționarii se prefăceau că examinează niște liste cu nume, apoi căutau cu atenție prin niște fișete pentru ca într-un final să declare că în arhivele lor nu există nici o informație cu privire la cel căutat. Atât de mulți dispăruți, fără ca ei să le poată da de urmă!

S-a răspândit zvonul că Richard fusese dus la Moscova (se petrecuse aidoma și cu Antonescu și cu alții). Dar eu nu puteam accepta dispariția lui definitivă din viața mea. Seară de seară pregăteam masa și mă așezam la fereastră spunându-mi că va veni

cu siguranță. Nu a făcut nimic rău. Va fi eliberat repede. Comuniștii nu pot fi mai răi decât fasciștii, care-i dădeau drumul întotdeauna după o săptămână sau două.

Totuși nu venea. În seara zilei în care promisem și eu același răspuns, că nu se știe nimic de el, mi-am sprijinit capul pe masă și am început să plâng. Într-un târziu m-am dus la culcare, dar nu am putut adormi. Dimineța următoare, pastorul Solheim m-a însoțit la ambasada Suediei pentru a cere ajutorul vechiului nostru aliat, domnul Reuterswård, care ne-a promis că va vorbi imediat cu ministrul de externe, doamna Ana Pauker.

Răspunsul doamnei Pauker era gata pregătit: “Conform informațiilor noastre, se pare că pastorul Wurmbrand a fugit din țară, având o valiză plină cu dolari ce-i fuseseră încredințați pentru a se îngriji de cei care suferă de foame. Se spune că ar fi pe undeva prin Danemarca.”

Ambasadorul a adus cazul înaintea Primului Ministru. Groza nu a făcut decât să repete versiunea Anei Pauker, adăugând însă prietenos și o promisiune personală: “Se crede, așadar, că Wurmbrand se află într-una dintre închisorile noastre? Dacă obțineți o dovadă în acest sens eu personal mă voi ocupa de eliberarea lui!”

Comuniștii erau foarte siguri pe ei și pe sistemul pe care îl concepuseră. Odată ajunsă în celulele Securității, o persoană înceta să mai existe. Nimeni nu mai putea interveni din acel moment. Rămânea o singură speranță – pe care o încercau mii de oameni disperati – mituirea.

“Îl cunoști pe Teohari Georgescu, ministrul? m-a întrebă într-o zi Klari Meir, o veche prietenă din timpul școlii. Fratele lui locuiește pe lângă noi și am auzit că pentru o sumă care să-l mulțumească poate deschide chiar și ușile închisorii. Am să încerc să-i vorbesc soției lui despre tine.”

Di Georgescu s-a arătat interesat, dar cu condiția ca totul să se desfășoare în cel mai strict secret. Prețul intervenției lui era însă extrem de ridicat. L-am întâlnit, după cum a dorit, într-un grajd părăsit de la marginea orașului. Era scund și gras, îmbrăcat într-un costum nou de cea mai bună calitate.

“Sunt Georgescu, a spus el, pot să aranjez genul acesta de lucruri. Trebuie doar să-i spun un cuvânt fratelui meu și treaba este ca și făcută. Doriți vreo garanție? Aveți cuvântul meu.”

Am reușit, deși cu mari dificultăți, să găsim suma pe care ne-a cerut-o. I-a fost înmănată, dar nu s-a întâmplat nimic. Nu a fost nici prima și nici ultima dată când am fost înșelați în felul acesta. Nu puteam face absolut nimic. Întâlnisem o mulțime de hoți și criminali până atunci dar nu se puteau compara nici pe departe cu acești escroci care operau la nivel înalt. Unii dintre ei aveau poziții foarte înalte în aparatul de stat. De altfel, mulți erau comuniști doar cu numele.

“Cine poate ști ce va mai fi în continuare?” a spus un înalt demnitar al Partidului care ne-a vizitat într-o seară. Este foarte posibil ca într-o bună zi să sosească englezii sau americanii!” Fiind astfel cu gândul la viitor (și cu ceva bani gheață în buzunar, pentru prezent) a încercat și el să ne ajute. S-a angajat să facă tot ce-i stă în putință, atât timp cât nu-i este pusă în pericol slujba.

Am intrat în contact cu un al treilea funcționar comunist, care fusese studentul unei prietene de-a mea. Pentru a negocia în siguranță, și-au aranjat niște întâlniri secrete, sub aparența unei relații amoroase.

Nu am obținut nimic din toate aceste încercări. După luni de eforturi irosite, ne-a bătut la ușă un necunoscut. Era neras și duhnea a țuică. A insistat că vrea să-mi vorbească doar între patru ochi.

“L-am întâlnit pe soțul dumneavoastră, a început el și inima mi-a tresărit plină de speranță. Sunt gardian – nu mă întrebați la ce închisoare. Îi duc mâncarea și el mi-a spus că mă veți plăti generos pentru cele câteva informații pe care vi le pot da.”

“Depinde... câți bani vrei?” Fuseserăm înșelați de prea multe ori!

“Îmi risc capul, știți bine.”

Suma pe care a pretins-o era imensă. Nu a vrut să negocieze sub nici o formă. Pastorul Solheim se arăta la fel de suspicios ca și mine. I-a spus gardianului: “Adu-mi câteva cuvinte scrise de Wurmbbrand și te cred.” I-a dat un baton de ciocolată din depozitul cu ajutoare și a continuat: “Du-i asta lui Wurmbbrand și adu-ne un mesaj semnat de el.”

După două zile omul a revenit. Și-a scos șapca, a luat poziția de drepți și mi-a înmănat hârtia în care fusese împachetată ciocolata. Am citit:

“Iubita mea soție, îți mulțumesc pentru dulceața mesajului tău. Sunt bine, Richard.”

Era, într-adevăr, scrisul lui de mână. Apăsat și clar, hotărât și totuși puțin tulburat. Nu, nu putea fi loc de confuzie în forța calmă a acelor rânduri.

“Domnu’ e bine, s-a grăbit gardianul să mă asigure. Unii nu prea reușesc să facă față singurătății. Nu le place propria tovarășie.” Mirosea a țuică. “Vă transmite dragostea lui.”

Am căzut de-acord să-i dăm banii ceruți dacă va continua să întrețină acest contact între noi și Richard. Până la urmă a spus: “Bine. Dar unii au căpătat doisprezece ani pentru chestii din astea. Știți, nu e vorba doar de bani.”

Își risca libertatea dintr-o dragoste împărțită: pe de o parte iubea banii, de fapt băutura pe care o putea cumpăra și pe de alta îl iubea pe Richard. Uneori îi strecura ceva pâine în plus. Oricum, a continuat să ne transmită mesaje verbale.

“Ce faci cu banii pe care ți-i dăm?” l-am întrebat.

“Mă îmbăt!” a răspuns râzând. Domnul însă se apropiase de inima lui, chiar dacă nu-l eliberase încă de năravul băuturii.

Solheim și draga lui soție, Cilgia, prieteni de nădejde în

vremuri de restriște, au lăsat orice alte preocupări făcând tot ce le stătea în putință pentru a mă îmbărbăta și pentru a obține eliberarea lui Richard. Pastorul Solheim a mers împreună cu mine la Ambasada Suediei unde domnul Ambasador ne-a primit imediat. Când a văzut bucata de hârtie ce purta scrisul lui Richard i-a adresat pe loc o notă premierului:

“Ați promis că îl veți elibera pe pastorul Wurmbrand dacă vom putea dovedi că se află într-o închisoare din România. Țin acum în mâini dovada pe care ați cerut-o.”

Groza i-a trimis nota Anei Pauker la Ministerul de Externe. Gluma lui dăduse greș. Doamna ministru l-a chemat fără zăbavă pe domnul von Reuterswärd făcându-i un scandal monstru. Dacă ea a spus că Wurmbrand a fugit în Danemarca înseamnă că asta s-a întâmplat. Nu acceptă să fie insultată de trimisul unei națiuni cu putere mică, care își bagă nasul într-o afacere pur internă a României. Ea nu este mincinoasă!

Ambasadorul a fost declarat *persona non grata*. Superiorii i-au cerut socoteală punându-i la îndoială înțelepciunea intervenției. Richard era, la urma urmei, un cetățean român chiar dacă lucra pentru o organizație străină. Von Reuterswärd a replicat însă că a fost obligat de propria conștiință să vină în ajutorul unui om pe care îl știa nevinovat. Fusese mințit de un ministru de stat și fusese de datoria lui să protesteze. Ambasadorul era un om al lui Dumnezeu, și guvernelor omenești, de cele mai multe ori, nu le plac astfel de oameni. Prin urmare, a fost chemat la Stockholm și pensionat din serviciul diplomatic.

Curând după aceasta, Groza a fost instalat în postul vacant de Președinte al Marii Adunări Naționale. La puțin timp după numire, l-a întâlnit pe Păstorel, un foarte bine cunoscut autor român de texte satirice, și l-a tachinat spunându-i cu oarecare batjocură:

“Ei, acum mi se cuvinte ceva respect □ sunt Președinte.”

Păstorel i-a replicat: “Asta-i o glumă pe care nu mi-am permis-o niciodată.”

Inima omului își găsește adeseori răzbunarea în glume amare. De aici vine și sursa de inspirație a glumelor tragice pentru care sunt atât de faimoși evreii. În vremurile acestea, însă, poți fi închis dacă spui astfel de glume. Păstorel a fost condamnat la șase ani de închisoare.

Apoi Solheim a fost obligat să părăsească țara. A fost greu și pentru ei și pentru noi. Îl considera pe Richard ca pe un *alter ego* al său și iubea România ca pe a doua sa patrie, iar lucrarea lui misionară era însăși viața lui, așa cum li se întâmplă tuturor misionarilor adevărați. Din păcate, de acum nu ne mai putea ajuta.

Totuși, ne mai rămăseseră câțiva prieteni loiali, în ciuda faptului că prietenia cu noi era o sursă de mari necazuri. Soția unui deținut politic nu putea obține cartelă de alimente. Acestea erau destinate doar ‘celor ce lucrează’. Soția unui deținut politic nu putea lucra. De ce? Pentru că nu avea cartelă de alimente și deci nu exista. În cazul acesta de ce să mă mir că persoane aflate în poziții de autoritate dintre cele mai înalte negau întemnițarea lui Richard? Când întrebam: “Eu cum să-mi asigur traiul? Cum să-i port de grijă fiului meu?”, răspunsul era simplu: “Nu-i treaba noastră.”

Mihai rămăsese din nou singurul meu copil. I-am pierdut pe orfanii pe care îi luaserăm la noi după masacrele săvârșite de naziști în estul țării, încă înaintea arestării lui Richard. Auziserăm că rușii s-au hotărât să repopuleze cele două provincii estice (Basarabia și Bucovina) pe care le anexaseră, cu refugiați întorși din lagărele naziste și ne-am dat seama că mai devreme sau mai târziu copiii ne vor fi luați, oricum. Sute de orfani evrei au avut această soartă.

Ne-am gândit atunci că ar fi cu mult mai bine dacă am reuși să-i trimitem în Palestina, unde foarte curând urma să se nască noul stat Israel. Frământați cum eram în acel context nesigur și plin de pericole ne-am hotărât să-i lăsăm să plece, atât pe băieți cât și pe fete. Am considerat această variantă ca fiind o soluție

mult mai bună decât să rămână în pericolul de a ajunge sub teroarea autorității sovietice.

S-au alăturat, așadar, unei mici armate de refugiați la bordul unui vas turcesc, cu aburi, numit *Bulbul*. Au trecut câteva săptămâni și nu am primit nici o veste. Richard arăta tot mai slab și mai palid de la o zi la alta. A fost demarată o acțiune internațională de căutare a vasului, din Marea Neagră până în partea estică a Mării Mediterane. Până la urmă ne-am pierdut orice speranță de a-i mai găsi. Cei mai mulți au ajuns la concluzia că, probabil, *Bulbul* lovise o mină rămasă din timpul războiului și s-a scufundat împreună cu toți cei ce erau la bord. Oricum, nimeni nu știe nici astăzi ce s-a întâmplat, de fapt, cu acel vas. A dispărut, nu a ajuns la destinație și nu au existat supraviețuitori.

Am suferit enorm. Îmi iubeam ca pe propriii noștri copii. Când, într-un final, a trebuit să recunoaștem realitatea cumplită a pieirii lor, m-am izolat de toată lumea, refuzând orice contact. Oameni care să-i poată mângâia cu adevărat pe alți oameni sunt rar de găsit. În acea ocazie, mi-a fost pusă în grea cumpănă toată credința mea în înviere și în viața veșnică. Am fost nevoită să învăț și să înțeleg că trebuie să-i caut pe copiii pierduți nu printre cei morți, ci printre cei vii.

Multă vreme am crezut că nu voi putea depăși niciodată această durere, dar Domnul mi-a dat puterea să merg mai departe și, într-o bună zi, Cuvântul lui Dumnezeu a șoptit inimii mele: "Îți dau pacea Mea." Am ajuns la o nouă înțelegere a cuvântului 'răbdare', cuvânt ce apare repetat foarte des în Noul Testament. Cuvântul grecesc – *hypomone* – tradus cu *răbdare*, înseamnă 'a rămâne sub, a accepta, a purta durerea așa cum este ea dată de Dumnezeu'. Promisiunea atașată ei este aceea a unei rodiri îmbelșugate. Dar Dumnezeu nu doar ia, ci și dăruiește și prin urmare a așezat în jurul meu multe alte persoane tinere. Am dobândit, însă, o inimă plină de permanentă milă și înțelegere.

Deși copleșită de propria-mi tristețe, am fost nevoită ca în acele împrejurări să-l mângâi în mod special pe Mihai. A plâns atât de mult! L-am îmbrățișat și i-am spus o istorioară pe care o auzisem de multe ori povestită de Richard. A fost scrisă de unul dintre autorii Talmudului, o carte plină de o deosebită înțelepciune omenească.

Se spune că în timpul absenței din mijlocul familiei a unui rabin faimos, cei doi fii ai săi, de o frumusețe neobișnuită și foarte buni cunoscători ai Legii, au murit. Soția sa i-a așezat în patul ei și le-a acoperit trupurile cu o învelitoare albă. Seara, revenind acasă, rabinul a întrebat:

“Unde-mi sunt fiii? I-am tot căutat prin jurul școlii, dar nu i-am văzut pe acolo.” Soția i-a adus atunci o cană. Rabinul i-a dat slavă Domnului pentru băutura de Sabat și a întrebat-o din nou: “Unde-mi sunt fii?”

“Nu sunt prea departe,” a răspuns ea și i-a pus înaintea mâncarea pe care i-o pregătise.

După ce a mulțumit pentru bucatele pe care le mâncase, ea i-a spus: “Dacă-mi permiți, aș vrea să-ți pun o întrebare.”

“Spune, despre ce este vorba?” i-a răspuns el.

“În urmă cu câteva zile cineva mi-a încredințat niște bijuterii și acum le cere înapoi. Ar trebui să i le dau?”

“Cum adică? a replicat uimit rabinul. Eziți să-i înapoiezi cuiva ceea ce îi aparține?”

“Nu, a continuat ea, dar m-am gândit că cel mai bine ar fi să nu i le înapoiez fără ca mai întâi să îți spun și ție.”

L-a condus apoi în cameră și a înlăturat învelitoarea albă care acoperea trupurile moarte. “Fiii mei! Fiii mei!” strigat frânt de durere tatăl. “Fiii mei, lumina ochilor mei!” Mama s-a retras într-un colț plângând amarnic.

După ce s-a scurs un timp destul de lung i-a luat mâna soțului și i-a spus: “Nu m-ai învățat tu că nu trebuie să avem nici o rețineră

în a înapoia ceea ce ne-a fost încredințat pentru un timp? Domnul a dat și tot El a luat; Numele Domnului fie lăudat.”

În acea perioadă, în mijlocul atâtor drame care ne înconjurau și ne îndurerau sufletul, am găsit un prilej de mare bucurie într-unul dintre cele mai mărețe evenimente ale istoriei. În 1948 a fost proclamat Statul Israel, împlinindu-se, în felul acesta, profețiile referitoare la întoarcerea poporului evreu în patria sa.

“Îi voi aduna din mijlocul tuturor neamurilor printre care i-am împrăștiat în mânia mea,” zice Dumnezeu prorocului Ieremia. Întoarcerea evreilor era o parte a planului pe care Dumnezeu îl avusese în vedere, atunci când l-a binecuvântat pe tatăl lor, Avraam, și întreaga lume urma să se înfrupte din această binecuvântare. Acum puteam urmări cum acest plan al lui Dumnezeu se desfășura chiar sub ochii noștri. Atunci când prorocii proclamau cu toată încrederea strângerea întregului popor din toate colțurile lumii, nu aveau cum să știe cât de multe vor fi națiunile și continentele prin care evreii își vor fi găsit adăpost. O mulțime de oameni care până acum nu dăduseră nici o atenție Bibliei o cercetau cu o curiozitate plină de nesaț de parcă abia fusese publicată, încercând să interpreteze mărețele evenimente la care erau martori. Ezechiel, Ieremia și Amos erau studiați cu mare atenție în dorința de a găsi indicii care să arunce lumină asupra a ceea ce va urma.

În România s-a declanșat, tot în acea perioadă, un nou mare exod al evreilor. Naziștii masacraseră o jumătate de milion de evrei români, iar cei care rămăseseră erau deja sătui de comunism și de comuniști în care văzuseră, la început, un soi de salvatori. Evreii din zonele estice ale țării, cele acaparate de Rusia, erau luați de pe stradă și duși la muncă silnică în minele sovietice. Diferența între ceea ce făcuseră naziștii și ceea ce făceau rușii acum era dată de faptul că aceștia din urmă nu făceau ‘discriminare’, ridicându-i și pe români alături de evrei. Erau urcați

în camioane fără ca familiile să le fie înștiințate în vreun fel. Foarte puțini s-au mai întors acasă.

Un tânăr din localitatea mea natală din Bucovina mi-a povestit următoarea întâmplare: “Fratele meu a petrecut patru luni ascuns într-o nișă, în spatele unui dulap cu vase pentru a nu fi deportat. Eu am scăpat ducându-mă doar cu hainele de pe mine la un funcționar sovietic și oferindu-i apartamentul în care locuiam împreună cu tot ce conținea acesta, în schimbul unui pașaport. L-am obținut și am plecat. Acesta-i comunismul: jefuirea a tot ce se poate, de către toți și de la toți.”

Acesta era adevărul: oamenii dădeau tot ce aveau pentru a putea fugi.

Nu mult după nașterea Israelului, Ana Pauker a semnat un tratat cu noul stat potrivit căruia evreilor li se permitea să părăsească paradisul comunist contra unor importante sume de bani. Republica Populară Română avea mare nevoie de valută străină. Prețul pe cap de evreu era stabilit în funcție de cât ‘creier’ conținea acel cap. Oamenii de știință, medicii și profesorii costau cel mai scump.

În fiecare noapte mulțimi de oameni așteptau în fața biroului unde se acordau vizele. Tineri și bătrâni, bunici împreună cu nepoțiii înfășurați în pături dormeau pe trotuarul din fața clădirii. Circula și o anecdotă în care se spunea că un străin, văzând lungul șir al evreilor în așteptare ce se întindea de la secția de poliție până la clădirea Parlamentului, a întrebat: “Ce doriți să luați de stați la o asemenea coadă?” “Portocale” i s-a răspuns. “Bine, dar în magazinul de vis-a-vis se vând portocale fără nici un fel de coadă.” “Da, dar noi vrem să le luăm direct din pom.”

Guvernul dorea ca ‘Operațiunea Israel’ să se desfășoare în cel mai strict secret. De aceea evreii erau transportați în trenuri care plecau din gări obscure, neștiute de nimeni și nici unul dintre ele nu trecea prin Gara de Nord, gara principală a Bucureștiului.

Circulau doar pe întuneric, folosind liniile ce traversau mahalalele mărginașe ale orașului. Fiecare tren, însă, era plin până la refuz.

Seară de seară mergeam cu inima îndurerată să ne întâlnim prietenii care se îmbarcau. “La anul în Ierusalim!” Era salutul ce se auzea ca un ecou al strigătului evreilor din întreaga istorie, din sinagogi și ghetouri. Știind că de data aceasta este o realitate, trăiam o bucurie imensă.

În cartea Exodul se scrie că împreună cu evreii au părăsit Egiptul și *“o mulțime de oameni de tot soiul”* și afirmația aceasta s-a dovedit a fi adevărată și în ‘noul exod’. Au fost mulți dintre cei care și-au făcut rost de vize, pretextând că sunt evrei, pentru a scăpa de comunism și astfel o mare mulțime de străini și-au găsit refugiul în mijlocul mulțimilor de emigranți evrei.

Un ofițer de poliție care ocupa o funcție înaltă în stat mi-a spus într-o zi: “Dacă îmi dai bani și mă ajuți să obțin o viză de evreu ca să pot părăsi țara, eu aș putea, în schimb, să-l eliberez pe soțul tău din închisoare.” Un prieten de încredere și-a exprimat părerea că polițistul acesta avea într-adevăr destulă putere pentru a-și împlini promisiunea.

Oferta lui a renăscut speranța în inima mea și atunci i-am spus și lui Mihai, care avea pe atunci zece ani. Era înalt pentru vârsta lui, cu pomeți proeminenți și o privire mereu întrebătoare. La școală aflase că era fiul unui ‘proscris’. Fusese o lecție grea. Mihai își adora tatăl. Nu mi-a fost ușor să-i explic de ce a trebuit să ne fie luat și închis într-o temniță. Uneori eram adânc îngrijorată pentru credința lui Mihai. Când i-am spus despre această nouă speranță s-a entuziasmat de-a binelea. În dimineața următoare bucuria i s-a stins complet. Mi-a spus:

“Mami, am avut un vis. L-am văzut pe vecinul nostru ținându-și pălăria în mână și rugându-se de două păsări să intre în ea. Ele și-au vânturat aripile încoace și-ncolo și apoi s-au îndepărtat.”

Interpretarea lui era că planul nostru nu va avea sorți de izbândă. Câteva zile mai târziu am aflat că polițistul care se oferise să ne ajute fusese el însuși arestat. Mihai a primit de-a lungul timpului, prin vise, multe avertizări și informări cu privire la evenimente viitoare.

În fiecare zi dispăreau tot mai mulți oameni. O dată, a fost eliberat un grup de deținuți bine cunoscuți. Deținuții au sosit acasă în ambulante, și-au arătat urmele loviturilor și rănilor căpătate și au povestit despre torturile îndurate. După ce a fost produsă impresia dorită asupra celor din jur, au fost arestați din nou și închiși.

Gândul că Richard ar putea fi supus torturilor m-a făcut să plâng. Mi-a fost teamă că ar putea ceda trădându-și prietenii. El promisese, este adevărat, că mai degrabă ar muri decât să facă așa ceva, dar cine poate spune cât este un om în stare să poarte suferința? Și sf. Petru a promis că nu se va dezice de Hristos.

Dacă murea, știam că urma să-l întâlnesc pe Richard în viața viitoare. Ne înțeleseserăm să ne așteptăm unul pe altul la una dintre cele douăsprezece porți ale Cerului. Hotărâserăm ca 'rendez-vous'-ul nostru să fie la Poarta lui Beniamin. Isus Însuși Își dăduse întâlnire cu ucenicii Săi într-un mod asemănător, chemându-i să-L întâlnească, după moartea Sa, în Galilea. Și S-a ținut de promisiune.

Arestarea mea

Într-o zi de august, am ajuns acasă seara târziu. Mihai locuia în acea perioadă, temporar, cu niște prieteni la țară, așa că eram liberă să-mi desfășor activitățile mele obișnuite. Noi, femeile, păstoream în secret biserica lucrând oficial ca asistente medicale sau făcând curățenie prin diferite case. Orele de lucru erau uneori

tare lungi! Se făcuse aproape 11 seara pînă să termin curățenia casei și îngrijirea celor șase copii ai unui bărbat a cărui soție era internată în spital. Omul dispusese în trecut de mulți bani și avusese și ceva pămînt în proprietate, dar comuniștii îi confiscaseră totul.

M-am îndreptat spre casă, străbătând străzile împodobite cu steaguri roșii, pregătite pentru sărbătoarea anuală a venirii Armatei Roșii. Eram prea obosită pentru a mai mânca și mă gândeam să mă duc direct la culcare. Dar un văr care locuia cu noi împreună cu mama sa, o femeie în vârstă, în așteptarea plecării în Israel, m-a întâmpinat într-o stare de mare agitație. Ceva mai devreme o persoană suspectă vizitase apartamentul în care locuiam. “A spus că este de la ‘Spațiul Locativ’ și că s-ar putea să mai repartizeze câteva persoane în apartamentul nostru, mi-a relatat în grabă ruda mea. Dar cred că, de fapt, voia să știe câte ieșiri ai la dispoziție în afara celei de la ușa principală.”

Mi-am dat seama ce va urma: o razie a Securității. Nu m-am mirat și eram oricum atât de obosită încât am trecut aproape cu nepăsare peste incident. La urma urmei, Mihai era în mîna bună și puternică a lui Dumnezeu și acesta era lucrul cel mai important. M-am culcat încredințându-mi soțul, fiul și pe toți cei dragi în grija lui Dumnezeu.

La 5 dimineață am fost treziți brusc de o bătaie violentă în ușa de la intrare. Vărul meu s-a dus să deschidă și apoi am auzit strigăte furioase și tropăit de cizme pe scări.

“Cum te cheamă?”

“Hitler,” a răspuns vărul meu care purta, într-adevăr, acest nume nefericit.

“Cum? Arestați-l!”

Bietul meu văr a început să le explice în grabă despre ce era vorba. Mama lui se măritase cu un evreu ortodox care purta barbă și perciuni și al cărui nume era Haskel Hitler. Acesta refuzase să-și schimbe numele în ciuda complicațiilor nenumărate pe care

le provoca. Așa că eroarea a fost limpezită, polițiștii și-au dat seama că omul nu are nici o legătură cu personajul sinistru care purtase acest nume și l-au împins de-o parte grăbindu-se să ajungă în dormitor.

În acea vreme o găzduiam în dormitorul meu pe o soră în credință care-mi era tare dragă. Ședeam pe pat, având hainele la îndemână.

“Sabina Wurmbrand?” a strigat un bărbat cu o ceafă ca de taur, care se părea că era șeful și care nu a încetat să strige tot timpul cât s-a aflat în apartament. “Știm foarte bine că ascundeți arme aici în casă. Arătați-ne imediat unde sunt, acum!”

Înainte să-i pot răspunde vreun cuvânt au început să scoată valizele, să deschidă bufetul cu vase trăgând sertarele și aruncându-le pe jos. Un raft cu cărți s-a fărâmat prăvălindu-se pe jos. Prietena mea a sărit din pat pentru a le pune la loc.

“Lasă-le așa! Îmbrăcați-vă!”

A trebuit să ne îmbrăcăm în fața a șase bărbați care continuau să scoțoească violent printre lucrurile noastre. Din când în când strigau unul la altul, încurajându-se reciproc, parcă, în căutarea lor absurdă.

“Deci nu vrei să ne spui unde sunt ascunse armele!”

“Distrugem tot ce-i aici, în casă!”

I-am răspuns: “Aceasta-i singura armă pe care o puteți găsi la noi în casă,” și am tras Biblia de sub picioarele lor.

Ceafă-de-taur a urlat: “Vii cu noi să dai o declarație completă despre armele alea!”

Am pus Biblia pe masă și i-am spus: “Vă rog, permiteți-ne să ne rugăm câteva clipe și apoi voi merge împreună cu dvs.”

Au stat de-o parte cât timp prietena mea și cu mine ne-am rugat împreună, apoi l-am îmbrățișat pe vărul meu și pe mama lui. “La anul în Ierusalim!” Ochii le erau plini de lacrimi. “Le hana ha baa be-Jerușalaim!” au răspuns ei.

În timp ce ieșeam, ultimul lucru pe care l-am făcut a fost să agăț o mică sacoșă de pe bufetul din sufragerie în care era un pachet cu o pereche de ciorapi de lână chiloți de flanelă. Îl promisem cadou cu doar o zi sau două în urmă de la o fată din biserica noastră și îl pusesem de-o parte, fără măcar să-l deschid și fără să-mi treacă prin minte că va fi cel mai important lucru pe care îl voi lua cu mine în închisoare.

M-au împins pe bancheta din spate a unui automobil și mi-au pus pe ochi niște ochelari de motociclism cu lentile negre, pentru a mă împiedica să urmăresc drumul. Cursa a fost scurtă. În doar câteva minute am fost scoasă din mașină și silită să traversez cu repeziciune un trotuar. Apoi, am fost urcată pe niște scări pe care abia dacă le-am atins din când în când, fiind dusă mai mult pe sus, asemenea unei oi legate, după care m-au aruncat într-o parte cu brutalitate provocându-mi dureri ascuțite în fluierile picioarelor. Mi-au fost scoși ochelarii și ușa a fost trântită în spatele meu.

Mă aflu într-o încăpere plină de femei așezate pe niște bănci simple, sau direct pe podea. Am privit curioasă în jur și am zărit-o pe soția unui politician liberal, pe o femeie din înalta societate ale cărei trăsături le reținusem din ziare, pe o actriță îmbrăcată într-o rochie scurtă și pe o doamnă ce slujise la Palatul Regal. Eram acolo, adunate laolaltă, 'elementele periculoase, decăzute' ale societății românești.

Până în seara aceleiași zile au fost înghesuite în acea cameră câteva sute de femei. Razia fusese efectuată la scară națională, ca parte a aniversării zilei de 23 august, Ziua Eliberării, cum o numeau comuniștii. Era, de fapt, ziua capitulării în fața Rusiei sovietice.

Stăteam lipite una de cealaltă sub lumina unui singur bec ce decora tavanul. Nu primiserăm nimic de mâncare și nici de băut. Fiecare femeie se frământa cu propriile temeri. Cât va dura, oare? Care va fi soarta copiilor noștri? Mihai își pierduse deja tatăl, iar acum îi era luată și mama. Locuința noastră, împreună cu tot ce era înăuntru, va fi confiscată. Va rămâne, prin urmare, la mila

prietenilor noștri care aveau de făcut față, la rândul lor, propriilor amenințări. În timp ce mă rugam pentru el, o femeie a sărit în picioare și a început să bată cu pumnii în ușa. Striga: “Copiii mei! Copiii mei!”

Altele plâneau după soții, iubiții sau fiii lor. O femeie de lângă mine a căzut pradă unei crize de isterie. O alta era bolnavă. Singura toaletă disponibilă nu era în măsură să facă față nevoilor din acea cameră. Ușa se deschidea la răstimpuri doar pentru a permite unor noi arestate să pătrundă, strigând cu indignare către gardieni: “Dar nu am făcut nici un rău!”

Actrița se confesa cu încredere: “Eu voi fi eliberată. Veți vedea!”

Erau convinse că nevinovăția lor le va aduce eliberarea! De parcă nu am fi fost în anul 1950, într-un stat comunist!

Tuturor ni se spusese același lucru: “Poliția dorește să dați o declarație.” Unele dintre noi au petrecut zece ani de zile ‘completând’ la aceste declarații.

În dimineața următoare au ajuns până la noi sunete de fanfară. Începuse demonstrația cu ocazia Zilei Eliberării. Ferestrele erau vopsite și nu puteam vedea prin ele, dar, din moment ce demonstranții treceau chiar pe sub ele, însemna că ne aflăm în sediul central al Poliției, pe Calea Victoriei.

Mii de tălpi se auzeau lovind ritmic pavajul în timp ce se scanda:

“23 AUGUST LIBERTATE NE-A ADUS.”

“HOȚI ȘI TRĂDĂTORI MORȚI ÎN ÎNCHISORI!”

“Rușine!” murmurau ‘elementele decăzute’ ale societății.

La un moment dat, în cursul marșului demonstrativ, a fost intonat și noul imn național:

“ÎN URMA NOASTRĂ ZAC LANȚURI SFĂRÂMATE...”

Totuși în România nu fuseseră niciodată, de-a lungul istoriei ei zbuciumate, atâția oameni înlănțuiți.

Ceasurile se târau în timp ce noi nu puteam face nimic altceva decât să așteptăm. Ziua și noaptea pe care le-am petrecut în acea cameră mi s-au părut interminabile, făcându-mă să simt gustul iadului care nici el nu are sfârșit. Până la urmă, gardienii s-au îndurat și ne-au dat câte o bucată de pâine neagră și o supă apoasă în niște căni grele de metal.

A doua zi a sosit un sergent cu niște liste de pe care a început să strige numele noastre. Ce-or face oare cu noi mai departe? Se întreba fiecare dintre noi. Numele meu se afla scris pe prima listă. Din nou ochelarii negri. Am fost urcată într-o dubă și dusă, după cum am aflat mai târziu, la cartierul general al Securității, în strada Rahovei.

Înainte de a-mi face vânt într-o mică celulă, femeia gardian le-a întrebat pe cele ce erau deja înăuntru: “O cunoaște v’una din voi pă femeia asta?”

Nimeni nu mă cunoștea și mi s-a permis să mă alătur lor. Politica închisorilor comuniste era ca niciodată prietenii să nu stea împreună. Ți se interzicea orice fel de confort. Trebuia să fii și să te simți singur. De-a lungul perioadei în care erai interogată nu rămâneai niciodată în aceeași celulă destul timp pentru ca să-ți poți face vreo prietenă de încredere. Orice nou venită putea fi, foarte bine, o informatoare plasată special pentru a le spiona pe prizoniere.

În afara unei tinere, studentă la medicină, restul colegelor de celulă erau femei de la țară, arestate la întâmplare. Comuniștii încercau să forțeze colectivizarea pământului, semănând teroarea printre țărani. Se duseseră lupte crâncene împotriva funcționarilor statului trimiși să acapareze proprietățile particulare. Până la urmă au fost executați un mare număr de țărani, iar alții, aproximativ 100.000, au fost condamnați la închisoare.

Câteva zile mai târziu am fost mutată în regim de detenție solitară. Noua celulă avea doar un colțar de fier și... nici o găleată – primul lucru după care se uită un deținut. Cât de mult am deplâns

lipsa găleții! În închisoare valorează mai mult chiar decât mâncarea, căldura sau lumina. Deranjamentele stomacului provocate de mâncarea mizerabilă, de ‘groaza interogatoriului’ sau de strigarea numelui tău nu-i impresiona cu nimic pe gardieni. Ți se permitea să ieși la 5 dimineată, la 3 după-amiază și la 10 seara.

Pe unul dintre pereți, la o înălțime considerabilă, se afla o mică fereastră asigurată din afară cu un grilaj metalic. În celulă, aerul era umed și rece, deși ne aflam în luna august. Mi-au fost de mare folos jacheta subțire de vară și ciorapii aceia din lână.

Cât timp va dura până să mă cheme la interogatoriu? Ce-or să mă întrebe? Mi-am amintit vechile necazuri pe care le avuseserăm cu poliția, în timpul nazismului. Mi-am amintit cum îl așteptam pe Richard în cafeneaua de vis-a-vis de sediul poliției și de teama că nu va mai veni niciodată. Obișnuia să spună: “Iadul înseamnă să stai în întuneric și să-ți amintești la nesfârșit păcatele comise.” Aveam atât de multe și acum mi se înfățișau atât de vii înaintea ochilor!

Gardianul care aducea mâncarea – ovăz fiert – era un bărbat mai în vârstă. Se arăta mai omenos decât cei mai tineri adresându-ne deseori câte un cuvânt de mângâiere. “Puțin mai bogată astăzi!” murmură el făcând cu ochiul spre vasul cu fiertură. În mod sigur era dintre cei care încă mai credeau că vor veni americanii și vor așeza lucrurile la locul lor. O dată, s-a oferit să transmită afară o scrisoare pe care poate aș fi vrut s-o scriu. Mi-a fost teamă, însă, că scrisoarea ar putea fi folosită pentru a le face rău destinatarilor. Într-o altă zi, mi-a povestit în șoaptă, grăbit, dialogul purtat cu unul dintre ofițerii închisorii: “De ce sunt atât de mulți oameni în închisoare?” “Vezi-ți de treburile tale, dacă nu vrei să li se mai adauge unul,” îi răspunsese ofițerul. Fața i s-a lărgit de-un zâmbet încântat: “Ce s-a întâmplat după asta? A doua zi l-au arestat chiar pe el. Nimeni nu știe de ce și nimeni nu l-a mai văzut de atunci! Ah, cei ce judecă astăzi, vor fi ei înșiși judecați mâine!”

În prima noapte m-am întins încercând să-mi acopăr urechile pentru a nu mai auzi scârțâitul ușilor de oțel, zgomotul produs de pingelele metalice ale bocancilor sau obscenitățile rostite de gardieni. Ușile celulelor învecinate se deschideau și se închideau continuu și, de fiecare dată mă gândeam că următoarea va fi a mea. Au trecut, însă, câteva zile în care m-am hrănit din plin cu groaza interogatoriului, înainte ca gardienii să sosească și la ușa mea.

Ușa celulei s-a deschis:

“Întoarce-te cu spatele!”

Mi-au fost puși ochelarii negri. Am intrat într-o panică totală în timp ce mă trăgeau de-a lungul coridoarelor. La stânga, la dreapta, la stânga, la dreapta, apoi rotiri după câte un colț. ‘Oare aveau de gând să mă împuște? Voi muri, oare, așa în întuneric, fără nici un avertisment?’

Ne-am oprit. Ochelarii mi-au fost înlăturați. Am rămas orbită, pentru câteva clipe, de lumina soarelui, într-o cameră foarte spațioasă. Un gardian m-a condus spre un scaun pe care m-am și așezat sprijinindu-mi o mână de un birou; un birou mare, de stejar, pătat cu cerneală. În spatele lui se aflau doi bărbați îmbrăcați în uniforma albăstrui-metalică a Securității: un maior corpolent de vârstă mijlocie, cu un început de mustață, alături de un mai tânăr locotenent blond, care fusese de față la arestarea mea. Locotenentul mă privea insistent cu un aer curios și oarecum familiar. Avea ochii de un albastru intens. Înfățișarea lui plăcută îmi amintea de cineva. La un moment dat a lăsat să-i scape un zâmbet, aproape imperceptibil. Am fost surprinsă, apoi mi-am amintit: chipul lui era aidoma cu al băiatului pe care îl iubisem cu mulți ani în urmă, în timpul studiilor mele pariziene. Asemănarea era izbitoare.

Mă așteptam să mi se comunice vina pe care mi-o găseau, dar maiorul mi-a spus cu un aer oarecum plictisit, doar atât: “Dnă Wurmbrand, sunteți conștientă de crima pe care ați săvârșit-o

împotriva statului. Acum va trebui doar să scrieți o declarație completă cu privire la acest lucru.”

“Dar, ce să scriu? Nu am habar de motivul pentru care m-ați adus aici.”

“Știți foarte bine,” a replicat el. Pe o masă de-alături se aflau pregătite un stilou și hârtie de scris. În doar câteva rânduri mi-am făcut cunoscută nedumerirea cu privire la motivul arestării. Maiorul a aruncat o privire peste ceea ce scrisesem, a mormăit ceva și a strigat după următorul prizonier.

Tot drumul înapoi spre celulă, gardianul a strigat continuu la mine și nu a încetat să mă împingă în pereți, eu având ochii legați. După ce a închis ușa în urma mea, i-am văzut ochiul urmărindu-mă prin vizeta ușii.

“Acum ai să stai și-ai să te gândești până ai să te hotărăști să scrii ce ți-a spus ofițerul! Altfel ai să intri la ‘tratament’!”

Tortură: lovituri, bătaie de joc, umilire. Tortură mentală pentru a-ți înnuia voința în vederea interogatoriului. Țipete înregistrate pe bandă. Sunet de focuri de armă în difuzoarele de pe coridoare. Tortura de a fi o mamă despărțită de copilul său.

Tortură fizică. Am putut vedea rezultatele a ceea ce făceau ei în aceste celule. Problema a ce trebuia spus anchetatorilor nu era nouă. Mai fuseserăm puși în această situație pe vremea naziștilor. Unii erau de părere că nu ai voie să minți, nici măcar pentru a-i salva pe alții; aceștia procedau potrivit convingerii lor. Dar dragostea este mai mare decât adevărul. Nu-i voi spune niciodată unui hoț unde mi-am ascuns banii. Un medic procedează corect atunci când îl amăgește pe un nebun înarmat, cu scopul de a facilita dezarmarea acestuia. Ura nutrită de comuniști este tot un soi de nebunie illogică. Avem datoria de a-i duce de nas pe cei al căror singur țel este acela de a distruge.

A doua zi, am fost dusă din nou în camera în care mă așteptau maiorul și asistentul său. Avea o listă de întrebări sub care făcea

diferite însemnări pe măsură ce mi le adresa. Ceea ce doreau era să obțină de la mine informații care să poată fi folosite ulterior împotriva lui Richard.

Îmi amintesc un lucru anume pe care l-a rostit maiorul în cursul interogatoriului: “Orice bărbat are punctul său vulnerabil.” Locotenentul și-a întors capul său blond cu frumusețea-i sculpturală, zâmbind a încuviințare.

Încercau, care va să zică, să afle care erau slăbiciunile lui Richard. Ancheta urma să fie necruțătoare, maiorul însă nu părea să se grăbească, încercând, din contră, să pregătească terenul pe îndelete. Mi-a ținut o scurtă prelegere despre binefacerile comunismului. Apoi m-a asigurat că ei nu-mi erau decât prieteni și, bineînțeles, erau și prietenii pastorului Wurmbbrand. Doreau să-l elibereze cât mai curând, dar mai întâi, aveau nevoie de câteva informații. Prin urmare a început să mă întrebe ce obișnuia Richard să le spună colegilor cu o ocazie sau alta. Am răspuns că discuțiile noastre se refereau la probleme religioase și nicidecum la politică.

Maiorul a zâmbit cu sinceritate și a continuat: “Dnă Wurmbbrand, dar Biblia este plină de politică. Profeteți care s-au răscolat plângându-se de stăpânirea egipteană. Isus a vorbit răsplată împotriva clasei conducătoare din timpul Său. Dacă soțul dvs. este creștin, trebuie să aibă păreri foarte bine articulate cu privire la Guvernul actual.”

“Soțul meu este total dezinteresat de politică.”

“Totuși a fost într-o audiență la Regele Mihai, înainte ca acesta să părăsească țara. De ce?”

“Nu este nici un secret. Regele dădea audiențe multor oameni.”

“Cât timp a durat această audiență?”

“Aproape două ore.”

“Și în tot acel timp, nu s-a făcut nici măcar o aluzie la probleme de politică?”

“Exact cum v-am spus. Pe soțul meu nu-l interesează politica.”

“Bine atunci, dar totuși, despre ce i-a vorbit regelui?”

“Despre Evanghelie.”

“Și ce a avut regele de spus cu privire la asta?”

“A avut o atitudine deschisă și pozitivă.”

Locotenentului i-a scăpat un scurt hohot de râs pe care și l-a înăbușit foarte repede, însă. După privirea maiorului, m-am gândit că l-a oprit mustrea aspră pe care urma să i-o administreze acesta.

Maiorul a continuat afișând un zâmbet de-o sinceritate cuceritoare: “Acum, dnă Wurmbrand, sunteți o femeie foarte inteligentă. Nu vă pot înțelege atitudinea. Dumneavoastră și soțul dumneavoastră sunteți evrei. Noi, comuniștii v-am salvat din mâna naziștilor și ar fi normal să vă arătați recunoscători. Ar trebui să fiți de partea noastră!”

Mă privea cu ochii făcuți mici și vorbea din ce în ce mai rar și mai apăsător.

“Soțul dumneavoastră este acuzat de activități contrarevoluționare. Ar putea fi împușcat. Colegii lui au mărturisit deja și sprijină acuzele care i se aduc.”

Cuvintele lui m-au tulburat profund. Mîntea, desigur, urmărindu-mi reacțiile. Am încercat să par nepăsătoare. A continuat:

“S-ar putea ca ei să încerce doar să se salveze pe ei înșiși. S-ar prea putea ca ei să fie adevărații contrarevoluționari. Nu putem să judecăm corect până când nu ne spuneți tot ce obișnuiau să vorbească cei ce lucrau în cadrul misiunii. Totul. Vorbiți cu îndrăzneală, denunțați-i pe adevărații contrarevoluționari și soțul dumneavoastră va fi liber începând chiar de mâine.”

Maiorul s-a răsucit în scaun zâmbind spre asistentul său, invitându-l astfel să-l susțină în această perspectivă de vis. Discipolul său a spus și el încurajator: “Și vă puteți întoarce acasă, alături de familie.”

Cât de dulce îmi era acest gând. L-am dat de-o parte și am zis cu voce tare: “Nu știu nimic despre toate aceste lucruri.”

Stând întinsă în celula mea, în noaptea care a urmat, mângâindu-mi rănilor proaspete, căpătate de la gardianul ce mă adusese înapoi în celulă, am simțit la picioare capătul banchetei metalice și m-am gândit: “Bietul Richard, la cât de înalt este el, picioarele îi atârnă, probabil, peste marginea ei. Este atât de înalt!”

Lui ce i-or face în acest timp? La un moment dat eram gata să spun orice pentru a fi din nou împreună, în siguranță; în momentul următor mă înfioram. Vroiam să trăiască și în același timp vroiam să reziste și cele două dorințe se luptau fără încetare în lăuntrul meu.

Maiorul arăta obosit de data aceasta, cu ochii încercănați, dar neputând să ascundă, totuși, o licărire de triumf. Bătea darabana pe birou, plin de nerăbdare. Interogatoriul s-a concentrat de data aceasta asupra naziștilor. Ce persoane de naționalitate germană cunosc? De ce natură erau relațiile pe care le aveam cu aceste persoane? Știam că cei ce îi adăposteau pe naziști erau împușcați? De ce ascusesem ofițeri la mine în casă?

Am spus cu toată convingerea că nu ascusesem pe nici un nazist. Pentru mine erau simpli oameni. Se aflau într-o situație critică, chiar jalnică, și noi am încercat doar să îi ajutăm, fără se ne împiedicăm nicicum în credința lor, așa cum înainte îi ajutaserăm pe evreii și pe țiganii persecutați.

“Va să zică, nu recunoști acuzația? Bine, atunci am o surpriză pentru tine,” a replicat el apăsând pe un buton de sub birou. Gardienii au adus în cameră un bărbat pe care l-am recunoscut de la prima vedere: Ștefănescu, unul dintre vecinii noștri în perioada lui 1945. El știa, într-adevăr, tot ce făcuserăm pentru nemți. Și-a târșăit picioarele înaintând greoi. Ochii au privit rapid spre maior, spre asistentul său și apoi spre mine. A înghițit în sec, după care ochii i s-au închis părăsind, parcă, lumea din jurul său.

“Ștefănescule, i s-a adresat maiorul, aprinzându-și un trabuc,

povestește-ne cum îi adăposteau Wurmbranzii pe naziști în casa lor. O cunoști, desigur, pe femeia aceasta, nu?”

“Nu.”

“Ce!”

“N-am mai văzut-o niciodată.”

“Mintî!”

“Nu, domnule ofițer.”

Ștefănescu a închis din nou ochii.

Maiorul a început să strige. S-a apropiat pînă la câțiva centimetri de Ștefănescu și a urlat la el cu toată puterea de care era în stare. Ștefănescu al nostru, o ținea una și bună că nu mă cunoaște.

Și totuși, mă cunoștea foarte bine. Și nici nu era mânat de sentimente bune față de mine. Dumnezeu îl orbise în acele clipe, împiedicându-l să mă recunoască.

Într-un final, maiorul și-a pierdut răbdarea, ordonându-le gardienilor să-l ia de acolo. S-a uitat la mine cu o privire meditativă, trăgând cu nesaț din trabucul său. La urma urmei, părea să gândească, asta-i o absurditate: pe de o parte este evreică, pe de alta și-a pierdut întreaga familie în pogromurile naziste și tocmai ea să-i ascundă pe naziști în boxa apartamentului său, riscându-și propria viață și pe a soțului său. Și-a mutat interesul spre lucrarea noastră în rândurile Armatei Roșii.

Am reușit să evit întrebările periculoase.

Stând întinsă în celulă, câteva ceasuri mai târziu, mi-am amintit de grupul numeros de tineri soldați sovietici care ne-au umplut o dată întregul apartament. Cu ce simplitate cuceritoare ascultaseră Cuvântul lui Dumnezeu! Unul dintre ei a dansat în jurul mesei plin de bucurie când Richard i-a spus că Hristos a înviat din morți a treia zi după răstignire.

Evenimentele acelei zile m-au umplut de speranță. Aveam un sentiment profund al prezenței divine în singurătatea celulei mele. Dumnezeu mă întărise și îmi dăduse abilitatea de a ocoli

întrebările referitoare la tipărirea Evangheliilor în limba rusă și la primirea fondurilor pentru ajutorarea celor în nevoie. Probabil că ce-a fost mai greu a trecut, am tras eu concluzia.

O bucată de tencuială s-a desprins din perete căzând. Am luat-o și am desenat o cruce mare pe pătura maronie, în semn de recunoștință.

Noul anchetator era un bărbat corpulent, chel și mereu transpirat. Am așteptat o perioadă destul de lungă înaintea biroului pătat cu cerneală, timp în care el a tot citit documentele aflate într-un dosar maro.

Locotenentul cel blond conspecta dintr-o carte groasă. În răstimpuri își ridica ochii spre mine, privindu-mă oarecum șugubăț ca și cum el știa ceva ce eu nu știam. Aerul chipului său frumos era amuzat și incitat ca al unui copil aflat într-o sală de cinema care știe că în doar câteva minute se va petrece o năzbâtie de toată splendoarea.

Măinile anchetatorului chel erau acoperite de păr des. În sfârșit, a început. Întrebările erau toate de natură personală. Se refereau la familie, prieteni și la călătorii în străinătate, la zilele petrecute ca studentă la Paris. Avea o atitudine caldă și prietenoasă și o voce liniștită, lipsită de patimă.

“Bine, a spus el la un moment dat și a continuat cu un ton extrem de oficial, greu de descris, ca atunci când cineva oferă instrucțiunile necesare completării unui formular, acum vrem să ne povestiți în scris toată istoria dumneavoastră sexuală.”

Nu reușeam să înțeleg ce vrea să spună și el a continuat să-mi explice cu multă răbdare.

“Istoria dumneavoastră sexuală. Bănuiesc că aveți așa ceva, nu? Prima experiență pe care ați avut-o. Primul băiat cu care ați ieșit. Cum v-a mângâiat. Cum i-ați întors sărutările. Ce s-a întâmplat după aceasta. S-a culcat cu dumneavoastră chiar atunci sau în care alt moment? Sau lucrul a fost amânat și lăsat pentru

următorul băiat din viața dumneavoastră? Spuneți-ne despre îmbrățișările *lui*. Comparați-le pe cele două sau pe cele trei. Continuați cu ceilalți iubiți pe care i-ați avut. Dorim să avem o evidență completă, pas cu pas, ca să zic așa.”

Tonul calm și politicos avea efectul unei palme peste față.

Locotenentul se uita atent la mine. Limba i-a traversat buzele până a dat de o mică rană roșie la marginea gurii.

“Scrie-ți totul. Vrem să cunoaștem toate detaliile. Sunt sigur că sunt multe de spus.”

Mă străduiam să-mi păstrez calmul.

“Nu aveți nici un drept să-mi cereți un astfel de lucru. Puteți să mă acuzați cât vreți de activități contrarevoluționare, sau de orice altceva vă trece prin minte, dar nu aveți nici un drept să-mi puneți astfel de întrebări, fiindcă nu sunteți un tribunal moral.”

Degetele păroase băteau darabana pe birou.

“Suntem orice alegem să fim și de aceea noi hotărâm ce avem voie și ce nu avem voie să întrebăm și să aflăm. Se tot spune că sunteți un fel de sfântă. Noi credem că adevărul este altul. *Știm cu siguranță* că lucrurile stau altfel. De aceea vrem să vă înfățișăm așa cum sunteți în realitate.”

Se uita fix la mine fără măcar să clipească.

“O curvă,” a rostit locotenentul.

“Fiți siguri că nu am să fac ce-mi cereți.”

“Vom vedea!”

Anchetatorul chel s-a aprins dintr-o dată, săgetându-mă cu tot felul de întrebări obscene. Un șuvoi de cuvinte vulgare a început să curgă din gura lui. Puncta întrebările lovind cu palma grea suprafața biroului.

Eram learcă de transpirație. Capul îmi era în flăcări. Credeam că voi leșina. M-am încăpățânat în refuzul meu de a scrie.

După o oră s-a oprit. Locotenentul se întorsese de mult la cartea lui groasă. Făcuseră și alte dăți tot cercul acesta, era deja o povară pentru ei.

“Timpul este de partea noastră,” a spus anchetatorul chel.

Își păstrase o ultimă lovitură pentru final.

“Soțul tău a mărturisit deja că este un trădător și un spion, iar tu ești pe drum spre groapa de gunoi.” A ocolit biroul, s-a apropiat și mi-a respirat în față. “Dar nu vei părăsi acest loc fără să ne povestești amănuntele vieții tale sexuale.”

M-a privit cu mânie intensă minute în șir.

Tremuram toată fără să mă pot stăpâni.

Am fost dusă înapoi în celulă, de-a lungul coridoarelor cu mirosul lor acru. Ochelarii mi-au fost înlăturați cu o clipă înainte de fi împinsă înăuntru și pentru prima dată am văzut numărul de deasupra ușii.

Șapte.

Eram în celula 7. Numărul sfânt. Numărul zilelor creației. Sfeșnicul cu șapte brațe.

M-am întins pe banchetă și am început să plâng. După o vreme m-am liniștit puțin. Cu trupul eram într-adevăr întinsă acolo, în întuneric, dar duhul mi s-a înălțat părăsind legăturile închisorii.

Mi-am amintit cuvintele: “*Suntem răstigniți împreună cu Hristos.*” Dacă se apropia momentul în care va trebui să spun: “*S-a sfârșit*”, îmi doream să pot rosti ultimele cuvinte de dragoste către părinți și prieteni și către tâlharul de lângă mine, asemenea lui Isus. Dumnezeu era cu mine, în suferința mea.

“Sus, în picioare!”

Mielu, gardianul cu fața roșie, stătea în cadrul ușii. M-am ridicat și m-am întors cu fața la perete.

“Acilea nu-i hotel. Dacă toți ar sta culcați p-aci s-ar îngrășa și ne-am chinui să-i băgăm pă ușii. Trebe să învățați și voi o dată la ce e bune închisorile.”

Mielu nu era de loc un ‘miel’. Pe lângă inspecția regulamentară de dimineață, băntuia continuu pe coridoare, făcând verificări surpriză.

“Întoarce-te spre mine. Ceva de raportat?”

“Pot primi o lingură pentru ciorbă?”

“Dacă vrei să vorbești cu mine, să-ți ții gura închisă,” mi-a răspuns el, chicotind încântat de propria glumă. De altfel, gluma asta îl făcuse faimos prin închisorile din România. Se spunea că înainte de război vindea șireturi de pantofi prin cafenele. Își datora poziția pe care o ocupa în prezent eficacității lui ca informator. Îi plăcea să-și dea importanță în fața tuturor, cu orice ocazie.

La amiază a fost adusă o ciorbă cu bucăți de slănină. Trebuia s-o bei pe toată. Aceasta era regula. Dacă intrai în greva foamei erai alimentat forțat. Doi gardieni te țineau, iar un al treilea ți-o turna pe gură. Când se întâmpla un incident ca acesta, în ziua următoare primeai o ciorbă puțin mai bogată în conținut: gălbenuș de ou și puțin zahăr, pentru întărirea ‘pacienților’. După cum spuneau ei, conținea de trei ori mai multe elemente nutritive decât porția normală. Uneori deținuții refuzau mâncarea în speranța de a fi hrăniți forțat.

Am zâmbit, amintindu-mi cât de pretențios fusese Richard cu mâncarea de acasă, la începutul căsniciei noastre. Cât de mult s-ar bucura acum să se poată întoarce la mâncarea gătită în casă!

Amândoi știam pe dinafară pasaje întregi din a doua carte a lui Moise, Exodul, unde se povestește despre cum au reușit copiii lui Israel să iasă de sub robia egipteană. Dumnezeu i-a eliberat.

În fiecare noapte pe care am petrecuta în celula cu numărul 7 am recitat versetele acelor pasaje. Știam cu siguranță că Richard, acolo unde se afla, făcea același lucru. Dumnezeu ne va elibera.

“Ești pregătită să răspunzi la întrebări, de data asta?” Degete-păroase s-a apropiat de mine împreună cu un puternic miros de alcool și tutun. “Vom fi și noi, în sfârșit, lămuriiți cu privire la viața sexuală a unei sfinte?”

Locotenentul blond s-a uitat surprins spre colegul său mai în vârstă, părând puțin șocat de această manieră de debut a anchetei.

Avea din nou pe masă, în fața lui, caietul de notițe și acea carte groasă din care părea să conspiceze ceva. Bănuiesc că era unul dintre acei noi "lideri proletari". Un puștan isteț provenind de la munca de jos din vreo fabrică, încercând să treacă examene și să obțină promovări în timp ce moara interogatoriului măcina pe lângă el.

Anchetatorul chel și-a reluat cursul obișnuit de întrebări obscene timp de vreo douăzeci de minute. I-am repetat continuu că nu are nici un drept să întrebe astfel de lucruri. Apoi a făcut o pauză și și-a aprins o țigară. Mi-am imaginat că va continua locotenentul șirul întrebărilor. O dată însă cu ieșirea din birou a chelului, ofițerul tânăr s-a adâncit în studiu.

L-am privit cu atenție, tremurând ușor. Ochii nu mi se puteau concentra foarte bine asupra imaginii, iar genunchii îmi dădeau impresia că vor ceda. Nu reușisem să dorm în timpul nopții. Îmi amintea mereu de acel băiat din Paris, pe care-l cunoscusem cu mult timp în urmă. Unde o fi acum? Amândoi aveau un chip frumos. Dar câte lucruri poate ascunde un chip frumos! Din când în când își ridica privirea din cartea lui și îmi adresa acel zâmbet cu subînțeles, ca și cum îi erau deja cunoscute răspunsurile la toate întrebările ordinare pe care mi le adresa colegul lui.

Am rămas în picioare timp de trei ore. Era o practică normală în cadrul anchetelor. Pentru a nu-și irosi timpul, chemau câte o deținută și o lăsau să stea în picioare, în timp ce ei își vedeau de studiile lor. Semnau o hârtie la sosirea deținutei și o alta la plecarea ei. Asta era dovada că oficial, și-au îndeplinit slujba.

Ofițerul mai vârstnic s-a întors și m-a fiert încă vreo oră. Cu cine m-am culcat, ce am făcut cu diferite persoane.

Eram deja foarte obosită. Simțeam cum mă copleșește epuizarea, asemenea unor valuri furioase ce veneau unul după altul. Am găsit, însă, puterea să spun: "Nu vă voi declara ceea ce vreți să auziți de la mine." Aș fi putut să-i spun câte ceva, însă, chiar și

cea mai teribilă “istorie sexuală” nu-l poate opri pe un om în a deveni un mare sfânt, dacă Dumnezeu dorește acest lucru. Maria Magdalena a fost prostituată un timp. După ce vom fi uitat însă acest trecut al ei, vom fi gata să-i acordăm reverența cuvenită unui sfânt.

Anchetatorul a mai guițat o trivialitate, după care a ordonat: Luați-o de-aici.” În timp ce eram scoasă din birou, locotenentul blond căsca și se întindea în scaunul său.

După câteva zile am fost mutată înapoi într-o celulă comună. Era frig, ca într-un frigider. Iarna bătea deja la uși. Jacheta mea de vară împreună cu ciorapii de lână stârneau invidia întregii celule. Eram bogată!

Am încercat să împart ce aveam cu colegile de suferință. Jacheta s-a transformat pe rând în pătură pentru unele dintre ele și în pelerină pentru cele ce mergeau la interogatoriu. Ciorapii i-am dat unei fete care nu avea pe ea decât o rochie de bumbac extrem de subțire. Lacrimile i-au umplut ochii fără să încerce să și le rețină în vreun fel.

Celelalte patru femei din celulă erau îmbrăcate, spre nedumerirea mea, cu ținute complete de seară, doar că erau destul de sumare. Jachetele croite strâmt, din satin alb, fără mâneci, târându-se pe podeaua de ciment murdar nu erau o îmbrăcămintă ideală într-o celulă de închisoare.

“Vizionaserăm un film la Ambasada americană, îmi povestea una dintre ele. Avea ca subiect urșii polari. Pe drumul spre casă, ne aflam într-un taxi când acesta a fost oprit, iar noi am fost scoase cu forța în stradă. Ne-au dus la sediul Securității unde ne-au spus: ‘Știm totul despre voi. Spionați pentru americani!’ Au urmat anchete fără sfârșit, zile întregi, lipsa mâncării și a somnului, iar ele au negat acuzațiile care li se aduceau. Acum își așteptau judecata. Rochiile lor elegante nu mai erau decât niște zdrențe. Rupseseră fișii după fișii din ele pentru a le folosi ca batiste, prosoape și pentru alte nevoi.

Au luat pe rând jacheta mea plângând cu încântare de parcă ar fi fost din blană de nurcă.

“Ai vrea s-o iei când mergi data viitoare la interogatoriu?”

“Ești drăguță. Cu umerii goi, mă simt atât de dezbrăcată în fața acelor bestii. Asta îmi va da puțin curaj în plus.”

Ușa s-a deschis pe neașteptate și inima ne-a tresărit.

“Tu,” a spus gardianul. Nu reușeau niciodată să-mi pronunțe numele. Asemenea multor nume evreiești, Wurmbrand are o origine germană și litera ‘W’ îi încurcă teribil.

“Pune-ți ochelarii”, și marșul ‘orb’ de-a lungul coridoarelor urât mirositoare a început.

Am intrat într-o cameră în care se auzeau mai multe voci bărbătești și, ca la un semn, s-a așternut tăcerea. Le simțeam privirile îndreptate spre mine. Mă simțeam straniu. Nu auzeam nimic, nu vedeam nimic, dar eram conștientă de ochii care mă priveau. Ce va urma?”

“Scoate-ți ochelarii!”

Lumina puternică m-a orbit pentru câteva clipe. Noua cameră de anchetă, neobișnuit de lungă, nu avea nici o fereastră. Părea să se afle undeva în subteran. În spatele unei mese lungi stăteau zece ofițeri îmbrăcați în uniforme, printre care erau și cei trei cu care avusesem deja de-a face. Se uitau fix la mine.

“Știi care este situația soțului tău?”

“Dumneavoastră sunteți cei care știți, am spus. Dumneavoastră sunteți cei care trebuie să-mi spuneți mie.”

“La loc pe scaun, a spus maiorul cu mustață. Dacă vei coopera și vei răspunde la toate întrebările noastre, s-ar putea să te lăsăm să-l vezi.”

Chiar credeam că ar putea s-o facă. La urma urmei nu eram vinovați de nici o crimă. Probabil fusese judecat și... achitat. Cât de naivă puteam încă să fiu în acele zile!

În fața lor, pe birou, erau înșirate zeci de fotografii, înfățișând chipuri de bărbați și de femei. Un sergent le ridica, una câte una:

“Cine-i ăsta?”

“Dar ăsta?”

“Îl cunoști pe bărbatul ăsta?”

“Dar pe ăstălalt?”

Din toată acea mulțime de chipuri l-am recunoscut pe al unui singur bărbat. Am încercat cât am putut să păstrez o privire neutră și să continuu să spun nu.

Era unul dintre prietenii noștri dragi, un soldat rus care fusese botezat chiar la noi acasă. Fusese un polițist de cea mai rea speță, dar convertirea l-a schimbat făcându-l de nerecunoscut. Pe unde o fi acum? Am continuat să neg: nu, nu, nu, dând din cap.

Au început să strige și să mă insulte. Întrebări peste întrebări și tot mereu întrebări. La unele nu puteam răspunde, la altele nu vroiam. Ședința s-a întins de-a lungul multor ceasuri și nu mă mai puteam concentra. Îmi simțeam capul de parcă îmi luase foc.

“Avem metode care n-o să-ți placă pentru a te face să vorbești. Nu încerca să faci pe deșteapta cu noi. Nu faci decât să ne pierzi nouă timpul, iar ție viața.”

Repetarea la nesfârșit a acelorași fraze și întrebări și insistența lor erau de-a dreptul exasperante. Nervii îmi erau întinși la maximum, gata să plesnească. Și calvarul a mai durat ore în șir până să fiu dusă înapoi în celulă. M-am întins pe salteaua de paie și am început să plâng în hohote, fără să mă pot opri.

“Nu ai voie să plângi.”

Gardianul stătea în cadrul ușii.

Dar nu mă puteam opri. Lacrimile mele le-au influențat și pe celelalte femei, făcându-le și pe ele să plângă. Gardianul, cu o față impasibilă, a ieșit închizând ușa.

Am continuat să plâng fără să mă pot opri, timp de două ore. Apoi m-am ridicat și am încercat să mă gândesc la ce se petrece. Ancheta s-a mutat de la un subiect la altul și de la o persoană la alta. Orice persoană căreia i-aș da numele ar urma să fie arestată și trecută prin același soi de anchetă. Nu, nu trebuie să dau nici un

nume. Însă nu mă credeam în stare să mai suport multe interogatorii ca cel prin care tocmai trecusem.

Următoarea anchetă, însă, a fost organizată pe baza unei tactici noi. Anchetatorul chel era singur, de această dată, și cu zâmbetul pe față.

“Doamnă Wurmbrand aveți doar treizeci și șase de ani. Aveți înaintea dumneavoastră cei mai frumoși ani ai unei femei. De ce arătați atâta încăpățânare? De ce refuzați să cooperați cu noi? Ați putea fi liberă chiar de mâine dacă doar ne-ați da numele acestor trădători...”

Nu am răspuns nimic.

“Hai să vorbim pe față. Fiecare bărbat și fiecare femeie are un preț. Probabil că știți poanta aceea cu bărbatul dintr-un club de noapte care-l întrebă pe chelner: ‘Cât costă blonda aceea de la bar?’ ‘Face vreo 100 de franci.’ ‘Și bruneta aceea?’ ‘Marfă specială, 500 de franci.’ ‘Bine atunci, ce-mi poți spune despre fata aceea din colț, de lângă bărbatul acela?’ ‘O nu domnule, este soția dânsului, nu o puteți avea cu mai puțin de 1.000 de franci!’”

A chicotit la propria glumă și a continuat ștergându-și fața cu batista:

“Dumneavoastră sunteți o femeie cinstită. Puteți să creșteți prețul. Iuda a fost un prost când și-a vândut șeful pentru doar 30 de monezi de argint. Ar fi putut să obțină 300. Spuneți-ne, ce vreți? Libertatea dumneavoastră și a soțului? O parohie bună pentru el? Putem purta de grijă familiei dumneavoastră de aici încolo. Pentru noi, puteți avea puteți însemna o mare valoare. Se face?”

Când a terminat de vorbit, în cameră s-a făcut liniște. După un timp, eu am fost cea care a rupt tăcerea.

“Mulțumesc, dar m-am vândut deja. Fiul lui Dumnezeu a fost torturat și Și-a dat viața pentru mine. Prin El pot obține cerul. Îmi puteți oare oferi un preț mai mare decât acesta?”

Dintr-o dată chipul chelului a căpătat o mină teribil de obosită. Vocea îi era răgușită și tonul plin de frustrare. Și-a strâns degetele

păroase și am crezut că mă va lovi. Mâna s-a destins însă, mângâindu-i chelia doar, și a oftat adânc.

23 octombrie era ziua aniversării căsătoriei noastre. Amintindu-mi de bucuria și frumusețea acelei zile m-am simțit și mai nefericită.

Apoi a venit iarna. Mihai răcea întotdeauna foarte ușor. Avea somnul agitat al celor mici, cu multă foială și răsuciri care făceau ca plapuma să-i cadă, de multe ori, complet pe podea. Cine i-o va pune la loc?

Uneori se manifesta din cale-afară de voluntar. Mi-aduc aminte cum, într-o ieșire la un picnic, a băut dintr-o apă stătătoare, deși îi spusese să nu bea. A căpătat o infecție în gât de care n-a scăpat săptămâni bune. Altădată s-a cățărat într-un copac și căzând s-a lovit atât de rău, încât era să moară. Cine va avea grijă să-i mai domolească aceste porniri temerare și riscante? Da, era mătușa Suzana pe care Mihai o iubea mult, dar avea și ea sărmana propriile ei necazuri. Mă chinuiau zi și noapte o mie și una de întrebări și temeri de felul acesta.

În noiembrie, am fost vizitate în celulă chiar de directorul închisorii. Unora dintre noi, printre care eram și eu, ni s-a spus să ne pregătim pentru că vom pleca în zece minute. Nu ni s-a permis să punem nici o întrebare. Pline de teamă, ne-am adunat în grabă puținele și sărăcăcioasele noastre bunuri. Ne așteptam fie să ne elibereze, fie să ne împuște.

S-a dovedit, până la urmă, că fuseserăm condamnate la muncă forțată. Un oarecare comitet decisese, în absența mea, că trebuie să satisfac douăsprezece luni de pedeapsă. După scurgerea acestui timp a urmat o nouă sentință. Eram unul dintre multele mii de deținuți încadrați la 'administrativi'. Am fost duse, fără a beneficia de o judecată legală, direct în lagărele de muncă silnică. La vremea, aceea nici măcar nu știam că am fost condamnate și că se rostise o sentință în cazul nostru.

Aceste lagăre deveniseră o componentă esențială a economiei. Fuseseră plantate prin toată țara. ‘Sabotori’ care nu reușeau să-și îndeplinească normele de muncă, țigani, criminali, preoți, prostituate, burghezi avuți, oameni din toate păturile sociale și profesiile posibile, care nu-și găsiseră locul în lumea comunistă, erau duși în aceste tabere în scopul reeducării. Aceste așezăminte erau uriașe, adăpostind o populație permanentă de 200.000 de persoane: bărbați, femei și copii cu vârste care mergeau de la 12 până la 70 de ani și chiar mai mult. Acestea erau metodele prin care înainta ‘reconstrucția socialistă’ în mai toate țările satelit ale Uniunii Sovietice.

Statul făcea ce-i plăcea și publica asemenea. În ziare nu apărea nici un cuvânt referitor la judecățile și sentințele date acestor oameni. Apăreau doar laude la adresa Guvernului pentru performanța lui de a crea locuri de muncă pentru toată lumea; un adevărat miracol, atât timp cât în Vest erau milioane de șomeri. Persoane oficiale din Occident arătau spre România ca un exemplu de națiune care a reușit să-și rezolve într-un mod atât de fericit problema șomajului.

Înainte de a beneficia de această soluție fericită, am fost mutată într-o închisoare tranzitorie, la Jilava, cea mai temută din întreaga țară.

Jilava

Când camionul s-a înclinat pe neașteptate și a început să coboare în rampă, toate am țipat speriate. Lumina s-a stins. S-a auzit un sunet sec de metal. Ne-am oprit din orice mișcare, așteptând în acea tăcere stranie următorul ordin. “Scoateți-vă ochelarii!”

Ne aflam într-un subsol spațios lipsit total de ferestre. Pereții luceau din cauza umezelii, iar piatra pardoselii avea un luciu uleios. De jur împrejur mișunau femei gardieni îmbrăcate în uniformă. O făptură scundă și musculoasă cu păr roșu-castaniu și-a ridicat degetul avertizare și ne-a atenționat: "Sunt sergent Aspra, nume dur și fire dură. Să nu uitați lucrul acesta."

S-a așezat împreună cu o colegă, la fel de atractivă ca și ea, în spatele unei mese făcută din scânduri. Un soi de secretară ne nota numele într-un registru.

"Toate articolele inutile de îmbrăcăminte, a anunțat cu un ton malițios Aspra, sunt depozitate separat când intrați în acest stabiliment. Așa că dezbrăcați-vă de haine."

Mi-au luat jacheta de vară, dar mi-au lăsat rochia subțire și ciorapii, care erau plini de găuri de-acum. S-a făcut inventarul tuturor lucrurilor și după câteva ore tropăiam de-a lungul unor coridoare întunecate, ornate cu bolte și arcade. Mirosul de igrasie și umezeală era atotprezent. În spatele gratiilor de oțel stăteau trupele de securitate cu căști metalice pe cap.

Jilava nu-mi era un loc cu totul străin. Era un fort construit în secolul al XIX-lea. Celulele se găseau la adâncime, mult sub nivelul solului. Venisem prima dată aici, când începuseră arestările în masă, împreună cu o fată care credea că prietenul ei se afla printre cei reținuți. Și-au plimbat degetul printre dosare i-au spus că nu era nici urmă de el pe acolo.

Am reluat aceeași călătorie de vreo 13 kilometri din București până aici, o dată cu dispariția lui Richard. Am completat cu acea ocazie formulare lungi și am așteptat nenumărate ore, pentru ca într-un sfârșit să mi se spună că nu se știe nimic despre el.

O dată, ni se alăturaseră în fosta noastră celulă două eleve de doar 15 ani; intraseră într-o organizație patriotică, clandestină. Cea mai 'vârșnică' dintre ele ne-a urat: "dacă vreodată veți ajunge să faceți cunoștință cu Celula Patru de la Jilava, fie ca Dumnezeu să vă păzească."

Sergent Aspra a descuiat o ușă grea întărită cu bare de fier și a poruncit: “Acest lot merge în Celula 4!”

Deși ne apropiam de miezul zilei, în celulă era aproape întuneric. Din tavan atârna un bec electric ce dădea o lumină mult prea slabă. De-a lungul pereților laterali, înalți și uniți în boltă deasupra camerei, se întindeau câte două rânduri de banchete de lemn. Pe mijloc rămânea un coridor strâmt, singurul spațiu de mișcare disponibil. În fundul celulei se putea vedea o mică fereastră, vopsită și placată cu gratii.

Zeci de ochi mă priveau curioși.

“Sunt Viorica, șefa acestei camere,” s-a auzit o voce. O mână s-a ridicat pentru a semnaliza locul din care a răsunat vocea. “Dați-i patul de la capătul rândului.”

În cel mai întunecat capăt al celulei trona o găleată-toaletă, alături de o scurgere deschisă. Bancheta care mi se atribuisese se afla exact deasupra ei. Găleata era folosită de cincizeci de femei, cele mai multe dintre ele suferind de deranjamente stomacale din pricina mâncării alterate.

În celulă aerul era irespirabil, iar pe banchetele de sus simțeam că arzi și te sufoci în același timp. Femeile, transpirate leoarcă, stăteau pe jumătate dezbrăcate. Oriunde îți întorceai privirea, nu vedeai decât mâini slăbănogite și picioare schiloade, sâni ofiliți și răni. Locul avea aspectul unei capele mortuare medievale. Unele trupuri purtau semne și răni provocate de torturi. Unele dintre femei ședeau întinse pe ciment lângă ușă în nădejdea unui strop de aer proaspăt.

“Sunt niște proaste! a șoptit o fată de lângă mine. Igrasia de pe podea este mai rea decât lipsa de aer.”

Chiar numele Jilava vine de la ‘jilav’. Fortul era înconjurat de un canal cu apă și de aici provenea, probabil, umezeala abundentă și igrasia atotprezentă. Undeva, în afara clădirilor, atârna de ceea ce părea o mică spânzurătoare, o bucată de șină de cale ferată. Dimineața la ora 5 fix, era lovită cu o bară de fier, anunțând

momentul sculării deținuților. Imediat se forma coada la găleată. În celulă se stârnea vorbăria și cearta. Lighenele începeau să clipească pe măsură ce erau umplute cu apă pentru spălat.

În prima dimineață petrecută la Jilava am auzit pe cineva intonând un imn.

“Iarăși călugărițele!”

Inima mi-a tresărit. “Călugărițe, aici la Jilava?” am întrebat.

“Da, și dacă le aude Aspra cântând colinde le va lega din nou mâinile la spate. Ultima dată le-a ținut trei ore așa.”

O fată cu chipul palid de vreo optsprezece ani s-a oprit din mestecatul unei coji de pâine și a intervenit: “Asta nu-i nimic! La Mislea, unde am fost ultima dată, le legau complet pe femeile astea mai religioase și le puneau pe față măști de gaze. Era oribil!”

În celulele alăturate erau închise și alte călugărițe. Femeile reușeau să comunice prin pereții extrem de groși, asumându-și un mare risc, lipind un mic pahar de cositor de perete. În felul acesta sunetul bățăilor de pe partea cealaltă era amplificat și putea fi auzit. Cineva, însă, trebuia să fie mereu atent la mișcările gardienilor care priveau în răstimpuri prin orificiile de supraveghere din uși.

Mesajele erau transmise folosindu-se un soi de alfabet morse, tip închisoare. Am aflat astfel că în celulele din aripa în care ne aflam erau ‘cazate’ 200 de femei, în patru celule. Și în jur de 3.000 de bărbați în restul clădirii. Toți aceștia într-o fortăreață construită pentru 600 de persoane!

Ajungând în închisoare, oamenii învață cu adevărat ce înseamnă să trăiești pe pământ fără să faci nimic. Nimic de spălat, de cusut sau de lucrat. Femeile stau și povestesc tânjind de dor să poată găti și să deretice prin casă. Își spun una alteia ce prăjituri le-ar plăcea să pregătească pentru copii, cum ar mătura apoi prin casă, ar curăți ferestrele și ar lustrui mesele. Nu aveam nici măcar la ce să ne uităm. Acolo timpul nu trecea nicicum. Stătea, pur și simplu, pe loc.

“Când mi-aduc aminte cum obișnuiam să mă plâng că sunt prea aglomerată, îmi spunea vecina de pat, eram o proastă!”

Abia când copiii cresc și pleacă de acasă, mama înțelege ce fericire reală a fost să poată munci pentru ei și ce groaznic este să nu mai aibă nimic de făcut.

La ora 11 dimineața ne așezam în linie pentru a ne primi ciorba. Fiecare femeie primea o felie de pâine neagră. Era un moment rar de calm dat de gândul liniștitor al sosirii mâncării. În clipa în care oala aburindă păresea celula, certurile izbucneau. Femeile se ciondăneau pentru o felie de pâine, părându-li-se că vecina a primit una mai mare. Cearta izbucnea întotdeauna în același fel: “Ticăloaso, știai că azi era rândul meu să fiu prima.” Strigau insultându-se una pe alta. Celula se umplea de o învâlmășeală de sunete stranii și grotești.

Ușa se deschidea brusc. Gardiencele năvăleau înăuntru lovind cu bătele în dreapta și-n stânga. Aspra răcnea: “Suntem prea bune cu voi, curvelor! Continuați așa și mâine faceți foamea!”

Pe jos zăceau bălți de ciorbă scuipată. De pe banchetele întunecate se ridicau continuu plânsete și văicăreli. De îndată ce gardiencele ieșeau trântind ușa în urma lor, scandalul izbucnea ca la comandă. Cinczeci de femei își reclamau dreptul și nedreptatea suferită, până când Aspra dădea buzna din nou urlând: “Nu mai pupați mâncare nici azi, nici mâine!”

Când ieșea, reproșurile erau reluate, dar de data aceasta pe șoptite și prin semne.

La un moment dat fata care stătea lângă mine m-a mângâiat pe mână.

“Tu, dragă, n-ai mâncat nimic.”

“Nu-i nimic, oricum mâncarea nu arăta prea apetisant.”

“Da, făcută din morcovi stricați. Au fost descărcate vreo 300 de tone aici, la noi. Nimeni nu i-ar mai fi cumpărat, nici măcar pentru a-i da la porci. Înghițim la ei de săptămâni întregi. Uite, mi s-a făcut pielea galbenă. Noi îi spunem ‘morcovită’!”

Mi-a spus că o cheamă Elena.

O femeie înaltă și masivă m-a privit scrutător:

“Tu cine ești? De ce ești aici?” a întrebat ea. N-ai scos un cuvânt de când ai venit.”

Le-am spus cum mă cheamă și că eram soție de pastor.

“Religioasă, ai? Știi vreo povestioară biblică?” a întrebat o femeie de la țară, cărunță.

“Da, povestește-ne ceva, s-au auzit și alte voci. E-așa o plictiseală aici!”

Femeia bărbătoasă a luat, însă, un ton împotrivor.

“Ai să transformi locul ăsta într-o mănăstire”, și s-a îndepărtat cu un aer furios.

“Nu-ți pune mintea cu Elsa Gavrioiu, mi-a spus Elena. E o membră veche a Partidului. Își arată mereu recunoștința pentru că i s-a dat șansa să-și aprofundeze erorile ideologice la institutul de reeducare Jilava!”

Celelalte doamne au izbucnit în râs destinzându-se pentru o clipă, până când și-au adus aminte că nu vor primi mâncare în următoarele treizeci și șase de ore.

Pentru a le ridica puțin moralul le-am povestit istoria lui Iosif și a fraților săi, din care reiese felul în care roata vieții se poate întoarce, când nu mai ai nici o nădejde. După expresia de pe fețele lor mi s-a părut că am reușit să le captez atenția și atunci le-am deslușit ceva din multele semnificații ale istoriei.

“Vă amintiți că tatăl lui Iosif îi dăduse o jachetă peștiră în multe culori. Erau acolo atât nuanțe deschise, cât și din cele mai închise. Amândouă sunt de găsit în viață. Deși a fost vândut ca sclav de către frații săi, Iosif a supraviețuit pentru ca să ajungă administratorul uneia dintre cele mai mari averi ale Egiptului.

Roata s-a întors din nou și a fost aruncat în închisoare. De acolo Iosif a ajuns, însă, conducător al întregului Egipt, salvând națiunea întregă de la moartea cauzată de secetă. Când frații săi,

nerecunoscându-l, au venit pentru a cumpăra grâne, s-au temut că acest mare nobil al Egiptului le-ar putea fura măgarii. Așa suntem și noi, uneori. Ne îngrijorăm pentru lucruri mici și pierdem din vedere înțeleșurile adânci care s-ar putea ascunde în spatele lor. Unele situații nefericite pot părea greu de suportat doar pentru că le privim din perspectiva noastră omenească și deci îngustă. Nu putem vedea finalul lucrurilor. Iosif a devenit până la urmă primul ministru al Egiptului și salvatorul fraților care-l vânduseră.”

În timp ce o mână de femei ascultau cu atenție, celelalte deținute continuau să murmure și să se ciorovăiască. Viorica, cea cu părul roșcat, mi-a surprins pentru un moment privirea și mi-a șoptit:

“Ai mare grijă, dacă află Aspra că vorbești pe aici de Dumnezeu, e de rău.”

În dimineața următoare, Viorica s-a apropiat venind pe culoarul dintre banchete:

“Știi cine ești! a zis ea țintindu-mă cu degetul ei. Mi-am frământat mintea ore în șir. Acum știu.”

Mă gândeam că a auzit predica mea și acum încearcă să mă pună la punct.

“Numele tău îmi suna tare cunoscut și mă tot întrebam unde oare l-am mai auzit...”

Celelalte femei urmăreau scena cu mare atenție. Eu ședeam pe bancheta din rândul de sus și arătam ca un personaj dintr-un spectacol de mâna a doua.

“Da, a rostit Viorica triumfător. Este o femeie predicator, soția aceluia Pastor Wurmbrand!”

Șefa de celulă s-a pornit să explice plină de importanță cum unchiul ei, care slujea într-o biserică ortodoxă din București, a ascultat cuvântul rostit de Richard la Congresul Cultelor.

“Singurul dintre toți cei 4.000 de participanți care s-a ridicat și a vorbit ca un adevărat om al lui Dumnezeu, când toți ceilalți

nu știau cum să-i mai lingusească pe comuniști. a comentat Viorica. Știi că l-au pus pe liber pe Ministrul Cultelor după toată chestia asta?”

S-a întors apoi spre mine.

“Am fost la voi la biserică. Mi-a plăcut slujba.”

Așa că am devenit eroina momentului. Viorica mi-a găsit o banchetă mai bună, situată cu vreo trei metri mai în față, de unde plecase o deținută, și astfel am putut coborî de pe ‘craca purgatorială’ de deasupra găleții. O dată instalată în noua poziție, Viorica mi-a făcut o vizită ‘oficială’.

“Să știi că nu-i ușor să fii șef de celulă, mi-a spus ea. Încă o zi ca cea de ieri și ajung la balamuc.”

Puterile Vioricăi erau mari. Ea era cea care îi recomanda sergentei Aspra cine să împlinească slujba intens râvnită de a spăla hainele. Era uimitor felul în care femeile se umileau și cerșeau îngăduința de a spăla lenjeria intimă murdară a gardienilor. Nu era o treabă ușoară, dar era cu mult mai preferabilă șederii degeaba în întunericul și duhoarea Celulei 4.

Am primit primul meu castron plin cu terci – mălai fiert în apă – și am privit în jur după un tacâm cu care să-l pot mânca.

“Vrea o lingură! a rânjit doamna Gavriloiu. Lipăiește-l!”

M-am străduit să mănânc acea fiertură apoasă și rău mirositoare din castronul nu prea adânc de cositor, dar mi se scurgea pe bărbie. Să-l lipăi mi se părea totuși prea animalic, așa că am renunțat la terciul meu de dimineață.

Mi-a venit însă gândul salvator: de ce să nu accept să fiu umilită? Domnul nostru a acceptat și s-a umilit până la capăt. Mi-am amintit de Ghedeon, eroul biblic, care s-a ridicat să lupte împotriva vrăjmașilor lui Israel. Domnul i-a spus să-i rețină pentru luptă doar pe aceia care lipăie apa râului cu limba așa cum “lipăie câinii.” – adică pe aceia care erau pregătiți să accepte și cele mai mari umilințe.

La următoarea masă mi-am lipăit mâncarea.

Mai târziu, Elena mi-a arătat cum pot folosi o bucată de lemn desprinsă din banchetă, în care să înfig o bucată de sticlă spartă pentru a-mi confecționa ceva ce să aducă oarecum cu o lingură.

O femeie care fusese închisă la Mislea a povestit că acolo se dădea câte o porție în plus mamelor care alăptau și femeilor însărcinate. “Dar până la urmă au încetat s-o mai dea.”

“Ce s-a întâmplat?”

“Jumătate dintre femei au spus imediat că sunt însărcinate, iar celelalte au devenit geloase și au început să facă tot felul de scene.”

Aici la Jilava, însă, nici una dintre noi nu era destul de grasă pentru ca să poată trece drept însărcinată, măcar că unele se umflaseră din cauza înfometării. Ceva mai târziu ne-am dat noi seama că, de fapt, moartea prin înfometare era o politică oficială. Subalimentația producea blazarea deținuților care, în felul acesta, le creau gardienilor mai puține probleme. Ba mai mult, când după aceea aveau nevoie de oameni pentru taberele de muncă, în nădejdea unei mâncări mai bune ne înghesuim să ne oferim ca ‘voluntare’.

De obicei ne strângeam în jurul banchetelor pe care stăteau călugărițele.

“Pune-ți și tu experiența la lucru alături de breasla acestor doamne și ajută-ne să nu ne mai ciorovăim,” mi-a spus dna Stupineanu, prietenă apropiată a Elenei. Era o femeie înaltă, cu aer impunător. Rămăsese văduvă, cu mijloace bunicele de trai, până când comuniștii i-au luat totul când au ajuns la putere. Pierzând tot ce avea, a supraviețuit vânzând lumânări și făcând curățenie în biserica căreia odinioară îi fusese o susținătoare generoasă. Ne-a povestit istoria arestării ei, ciudată și tristă.

Într-o dimineață, stând în biserică lângă masa ei cu lumânări, a văzut intrând, un turist străin. Acesta își făcea cruce, dar nu de la dreapta spre stânga asemenea unui închinător ortodox, ci de la

stânga la dreapta, în stil catolic. A cumpărat o lumânare și părea să rupă câte ceva în românește. Din discuție a reieșit că este student la un seminar din Franța și călătorește prin Europa. Era teribil de tulburat de persecuția împotriva bisericii pe care o observase aici!

Doamna Stupineanu și-a exersat atunci franceza povestindu-i străinului mai multe detalii privitor la ceea ce el întrezărise doar; cum, de exemplu, chiar în acea biserică, chiar înaintea altarului, niște bestii de securiști îl torturaseră în mod obscen pe bietul preot!

În ziua care a urmat discuției acesteia, doamna Stupineanu a fost arestată. Francezul nu era decât un agent comunist. În generozitatea lor, securiștii i-au oferit văduvei două alternative: să dea în mod regulat informații Securității cu privire la cei ce frecventează biserica sau să intre în închisoare.

“Acum, am un an de când sunt la Jilava,” ne-a mărturisit ea. La patruzeci și cinci de ani, avea deja tot părul alb.

Printre deținute erau și două călugărițe catolice care se remarcă prin calmul lor de netulburat și bunătatea copleșitoare pe care o arătau fără odihnă. Fără să se plângă, căutau să le îngrijească pe deținutele mai în vârstă. Spălau și tămăduiau cum puteau rănile celor bătute, în timp ce intonau imnuri. Aduceau mângâiere într-un loc unde nimeni nu se aștepta să găsească așa ceva.

“Vi se dă voie să cântați?” am întrebat, cu prima ocazie când am putut vorbi cu ele.

“Nouă ni se permite să cântăm, iar lor li se permite să ne bată,” mi-a replicat Sora Veronica. Sora Sofia, cea mai tânără dintre ele, mi-a arătat vânătăile nenumărate care îi ‘împodobeau’ mâinile și gâtul.

“Obişnuim să cântăm foarte încet, a spus ea, dar cineva a făcut să se afle în afara celulei, și atunci gardiencele au năvălit lovindu-ne, bătându-ne și pălmuindu-ne. După asta sergent Aspra a interzis orice fel de discuții. Dar cum poți face să stea tăcute cincizeci de femei strânse la un loc!”

Sofia fusese organistă în biserică și ne îndruma în cântarea imnurilor. Alte femei cunoșteau cântări compuse de autori din cadrul Oastei Domnului.

Cele mai multe femei proveneau din Biserica Ortodoxă. Femeile de la țară, cu mai puțină educație, erau înfricoșate la gândul de a muri fără să beneficieze de slujba unui preot. Prin urmare călugărițele intonau cuvintele liturghiei funerare și aceste femei sărmăne, deși nu erau sigure că este rezolvată problema, păreau că se mulțumesc și cu atât în loc de nimic.

“Doamne dă-i Tu odihnă printre sfinți roabei Tale care a adormit, incantau călugărițele. Condu-o la odihnă în pășunile verzi.”

Pășuni verzi... Noi ne aflam sub pământ. Deasupra celulelor noastre creștea iarba și vacile o pășteau. Ce fericite trebuie să fie ele aflându-se în bătaia soarelui și având de mâncare din belșug!

Călugărițele aflate la Jilava erau acolo cu întreaga lor ierarhie. Erau Maici Superioare, novice și surori laice care îndeplineau lucrări sociale; fete de optsprezece ani și femei de șaiszeci. Apartțineau Bisericii Greco-Catolice și odată cu abolirea confesiunii lor în România toți călugării, preoții și călugărițele care au refuzat să se alăture Bisericii Ortodoxe (care era controlată de Stat) au fost aruncați în închisoare, unde s-au întâlnit cu frații lor romano catolici.

Adjuncta sergentului Aspra era caporalul Georgescu, o fată cu mintea înceată, cu un chip șters și o voce plată. Avea sarcina de a le scoate pe deținute la timpul de exercițiu fizic.

“Când spun ‘ieșiți afara’, nici una să nu rămână în urmă. Toate ieșiți deodată!” Cinczeci de femei nu puteau nicidecum să folosească o ușă în mod simultan. Dar nici nu o puteai contrazice pe Georgescu.

“Când vă dau un ordin, vă supuneți imediat” obișnuia să ne amintească cu vocea ei monotona. În spatele ei femeile chicoteau,

imitându-i vocea nazală până când dădeau într-un râs isteric, dar se înghesuiau să iasă când începea să strige. Întotdeauna femeile cele mai în vârstă și cele infirmе se alegeau cu ghionturi de la ea din cauză că rămâneau, inevitabil, ultimele.

“Tu chiar nu știi ce înseamnă mila? am strigat eu spre ea. Este scris că cel ce nu se poartă cu milă față ce ceilalți nu va avea nici el parte de milă din partea lui Dumnezeu, în ziua judecării.”

“Nu, nu știu, a mârâit ea și nici nu vreau să știu.”

Dar chiar și ea avea un punct slab. Deși cât timp am stat eu în Celula 4 nu a acordat nici o dată vreo învoire pe temei medical, le permitea totuși femeilor care sufereau de dureri de dinți să meargă la dentist.

Suferea și ea de astfel de dureri și, se pare, reușea să simpatizeze cu cele care treceau prin această experiență.

Cât de insensibile puteau fi aceste femei gardieni!

Eu eram obișnuită să am de-a face cu oameni care iubesc, urăsc, reacționează într-un mod personal la ceea ce se întâmplă în jurul lor, dar aceste fete în uniformă fuseseră transformate în niște roboți. Dacă primeau ordin să bată, ne băteau, ca și cum am fi fost covoare. Dacă primeau ordin s-o lase mai moale, puteau să ne ignore cu aceeași conștiinciozitate. Trecuseră prin școlile Securității unde supunerea oarbă față de superiori era o condiție esențială pentru promovare și absolvire. Multe dintre ele veneau de la țară, unde nu avuseseră niciodată un bun propriu atât de important precum uniforma pe care o purtau acum și nici jucării atât de sofisticate precum revolverele pe care le dețineau acum. Ele conduceau, cumva, România și România era toată lumea lor.

Demonstrația de dictatură a proletariatului pe care o făceau ele cu abnegație se îndrepta în primul rând spre intelectuale: învățătoare, soții de profesori și alți oameni de cultură etc. Nu era vorba doar de un anumit resentiment, de înțeles până la un punct, al celor needucați față de cei cu mai multă educație. Fuseseră

îndoctrinate cu ideea conform căreia, “intelectualii burghezi” sunt o amenințare la adresa progresului lumii înspre comunism. Ele încă se încredeau în Partid și în promisiunile lui.

Privind-o pe Sanda ai fi zis că este una dintre cele mai sănătoase persoane din celulă. Era tânără și cu privirea limpede, înaltă, cu un păr lung, închis la culoare. Își luase licența într-o specialitate tehnică cu o lună doar înainte de a fi arestată, după cum mi-a spus chiar ea. Vocea ei melodioasă părea să plutească pe undeva pe deasupra realităților vieții. Niciodată nu știa înspre ce subiect se va îndrepta. Fusese arestată din pricina fratelui său care se alăturase partizanilor în munți, sub conducerea colonelului Arsenescu. Făcuse, la universitate, unele remarci împotriva autorităților care au ajuns cumva la cunoștința Securității.

Uneori, în timp ce stăteam de vorbă, o întunecime înfricoșătoare îi acoperea ochii, iar vocea i se stingea în mijlocul propoziției. Mai văzusem astfel de manifestări la deținuți, și de fiecare dată eram cuprinsă de neliniște și mă năpădeau o mulțime de întrebări.

Într-o seară, banchetele din jurul Sandei s-au golit. Una dintre femei s-a urcat alături de mine pe rândul al doilea.

“Lasă-mă te rog să stau lângă tine, m-a rugat. Sanda se poartă tare ciudat și mi-e teamă că va avea iarăși o criză.”

M-am dus să mă uit la ea. Obrajii îi erau scăldați în râuri nestăvilite de lacrimi. Degetele ei lungi răsuceau cu gesturi nervoase o șuviță de păr. Deodată a strigat:

“Nu știu, nu-mi amintesc, nu l-am mai văzut niciodată până acum...”

Viorica a coborât pe culoarul dintre banchete.

“Nu, e prea de tot! se văita ea. De ce n-o iau de-aici? Nu-mi ajunge coșmarul pe care-l trăiesc eu, să-l mai suport și pe-al ei?!”

Celelalte femei au început să-și facă de zor cruce, cuprinse de panică. Sanda respira greu și fața îi devenea tot mai roșie. Apoi

cu un urlet ascuțit, asemenea celui scos de un animal prins în capcană, a sărit de pe bancheta pe care zăcea, biciuind aerul cu brațele ei. Părul îi zbura în toate direcțiile în timp ce lovea tot ce întâlnea în cale. Apucând un vraf de vase de pe policioară le-a zvârlit cu toată forța spre capul Vioricăi. N-a nimerit-o, dar vasele s-au lovit, în schimb, cu zgomot, de ușă.

Femeile din jur și-au ascuns capul pe sub pături, înspăimântate, în spațiul celulei auzindu-se doar strigăte nervoase și un plâns general. Două fete mai zdravene încercau s-o imobilizeze pe Sanda. Lupta se dădea pe culoarul strâmt din mijloc, grupul deplasându-se continuu înainte și înapoi. Viorica striga dându-le tot soiul de sfaturi inutile.

“Apuc-o, pune-i piedică! O, Doamne, o, Dumnezeuule!”

Atmosfera era atât de tensionată de parcă ar fi coborât printre noi o legiune întreagă de duhuri ale întunericului. Până la urmă, sora Veronica a fost cea care a avut inspirația de a-i arunca Sandei pe cap, din spate, o pătură, prăvălindu-se apoi toate pe podea. Cele două fete au reușit s-o imobilizeze, în sfârșit, pe Sanda, care oprindu-se din zbaterea ei sălbatică a căzut într-o stare de inconștiență letargică.

În acel moment, m-au scuturat fiori reci. Din celălalt capăt al celulei a răsunat o voce bărbătească. Vocea rece, bine ținută sub control a unui anchetator. Punea întrebări. Aceleași întrebări. Le repeta, o dată și încă o dată.

Tremurând m-am deplasat spre acel capăt al celulei. O tânără cu fața palidă, ședea ghemuită pe o banchetă, cu genunchii strânși la gură, înțepenită de frică. A început să răspundă, de data aceasta cu propria ei voce:

“Nu știu. N-am fost acolo.”

Apoi țipând: “Vă rog nu mă bateți! Nu, vă rog. VĂ ROG. Ahhhhhh!”

Ochii îi erau larg deschiși. Își retrăia, într-o vedenie a groazei, interogatoriul la care fusese supusă într-una dintre celulele

Securității. Reproducea cu o exactitate mecanică înspăimântătoare vocea profundă a anchetatorului, după care îi răspundea printr-un nesfârșit și neîntrerupt șir de ‘nu știu’. Apoi scotea tot felul de sunete, ca și cum i s-ar fi tăiat respirația și tușind s-ar fi chinuit să și-o recapete, asemenea celui ce suferă sub apăsarea unor torturi cumplite.

Nu era decât începutul!

Timp de o oră, întreaga celulă a fost cuprinsă de o cacofonie înfiorătoare de țipete, văicăreli și scâncete. Una după alta femeile au căzut pradă acestui coșmar colectiv. Mi se părea că o uriașă forță a răului ne luase în stăpânire, în acel întuneric urât mirositor.

La început am fost paralizată de frică. Apoi, asemenea fierului care se înroșește în foc, am simțit cum ceva din adâncul ființei mi se ridică în piept și m-am trezit retrăindu-mi propria anchetă; nopțile petrecute în acea spaimă copleșitoare, îngrijorarea neconținută cu privire la soarta lui Richard și a lui Mihai.

M-am luptat cu disperare în rugăciune să nu cad pradă nebuniei. Nu mai reușeam s-o fac în mod conștient, lăsam cuvintele să curgă singure și nestingherite. Călugărițele făceau același lucru.

Ca și cum ar fi fost singurul loc sigur din iad, femeile s-au strâns în jurul banchetelor noastre. Deținutele căutau să se lipească strâns de mine, apucând și strângându-mi cu putere mâinile, părând că vor să fugă de un masacru care le amenința în coșmarul nostru colectiv.

Gardiencele mai avuseseră de-a face cu aceste scene cumplite și se țineau de-o parte. Sanda, cea care produsese dezlănțuirea acestui iad, dormea epuizată, neauzind nimic din ce se întâmpla în jurul ei.

Intensitatea strigătelor și a plânsetului a început să scadă treptat până când, după vreo oră, în întunericul celulei se mai putea auzi doar câte un oftat de epuizare pe ici pe colo. Sentimentul de frică a dispărut și el. Am rămas trează încă mult timp, rugându-mă în liniște: “Doamne, dacă mi-ai dat trecere înaintea acestor femei,

dăruiește-mi, Te rog, și înțelepciunea de a ști cum să le câștig sufletele pentru Tine.”

Afară, pe coridorul lung, se auzeau tot mai slab pașii unui gardian ce se îndepărta, și undeva în străfundurile închisorii o ușă mare și greoaie s-a închis cu zgomot. Mi s-a părut că aud o femeie tușind într-o altă celulă. Tot felul de sunete slabe și depărtate, asemenea celor ce pot fi auzite noaptea în pădure, își răspândeau ecoul între zidurile uriașei închisori din Jilava, locul în care mai bine de 3.000 de suflete încercau să doarmă și să uite de torturi și de umilințe.

În dimineața următoare am avut prima confruntare cu Elsa Gavriloiu, fosta membră a Partidului. Se zvonea că fusese chiar ofițer de Securitate, căzută, însă, în dizgrație. De altfel, închisorile erau pline cu victime ale așa-ziselor epurări de partid. Elsa și-a descoperit gingiile ei mari spre mine:

“Dacă începi să predici din nou aici am să bat în ușă până vin gardienii.”

I-am răspuns: “Elsa, tu tot mai crezi în Partid?”

“Bineînțeles. Nu mi-am schimbat sub nici o formă crezul. Arestarea mea nu a fost decât o greșeală.”

“Nici mie arestarea nu a reușit să-mi schimbe credința. De fapt, a devenit chiar mai puternică. Simt nevoia să le spun oamenilor ce prieten extraordinar pot găsi în Isus.”

“N-ai să obții decât pedepsirea întregii celule. Nu am chef să sufăr din cauza ta și a Dumnezeului tău. Și, oricum, se pare că nu ți-a fost de prea mare ajutor.”

“Mă întreb, ce fel de ființă este Dumnezeul despre care vorbești tu cu atâta ură? Dacă spui: ‘Nu-mi place de Emil’ te bazezi pe ceea ce știi despre caracterul lui. Ce știi, de fapt, despre Dumnezeu?”

“Ha, ha! s-a înviorat ea în fața șansei de a da un răspuns ca la carte. Bineînțeles că Dumnezeu este un fanatic ce nu lasă știința

să glăsuiască adevărul. Este protectorul celor ce exploatează proletariatul și care cu banii pe care îi storc de la săraci îi construiesc biserici. Ba îi mai și lasă pe acești imperialiști să creeze arme tot mai sofisticate de distrugere.”

I-am răspuns: “Cel căruia îi dai tu numele de Dumnezeu, într-adevăr, nu merită să fie iubit. Dumnezeu pe care Îl iubesc eu, însă, este diferit de acesta. S-a făcut părtaș la sărăcia celor ce trudesc. A crescut și a trăit printre cei oprimați. I-a hrănit pe cei flămânzi și i-a vindecat pe cei bolnavi. A proclamat iubirea și a murit pentru noi...”

“Dragoste! a răsunat vocea ei gătuită. Care-i este folosul? Pentru mine, nici unul. Uită-te bine la mine, sunt toată numai ură! Dacă ai ști cât îi detest pe tovarășii ăia ticăloși care m-au aruncat aici. Îi dau dracului pe toți. Mi-am dedicat toată viața Partidului și uite ce mi-au făcut ei.” A plecat capul. Mi s-a părut că zăresc urma unei lacrimi în ochii ei. Simțeam că nu prea pot face nimic mai mult în acel moment.

“Rugăciune? Iartă-i Tată? rostise cuvintele acestea printre dinți. Nu vreau să aud de iertare, toate astea nu sunt decât prostii.” A izbucnit în plâns.

“Nu am nici o ieșire din situația în care sunt, a oftat ea. Dacă vin yankeii, mă spânzură. Dacă rămân comuniștii la putere, viitorul meu e... închisoarea. Hm, iertare!”

Lacrimile curgeau nestingerite de-acum. După o vreme, a reușit să se liniștească puțin, și-a șters fața cu un colț al fusteii și m-a privit cu un aer scrutător.

“Sabina Wurmbrand, ești o șmecheră. Eu îți atrag atenția să nu mai predici, iar tu în nici cinci minute ajungi să-mi predici tocmai mie, fără ca eu să bag măcar de seamă!” Totuși, de data aceasta, doamna Gavriloiu nu m-a mai amenințat că îi va chema pe gardieni.

Am ajuns să fiu destul de cunoscută în Celula 4. Femeile veneau la mine pentru a lua lecții de limba franceză sau germană.

“Toate cuvintele de început în cadrul lecțiilor doamnei Wurmbrand sunt ‘Dieu’ (Dumnezeu în limba franceză) sau ‘Gott’ (Dumnezeu în limba germană)”, se amuza Fany Marinescu, cea mai bună elevă a mea.

Unele femei veneau la mine doar ca să le treacă timpul mai ușor. Altele se gândeau că le-ar putea folosi după eliberare. Bucureștiul fiind plin cu soldați ai trupelor aliate, translatorii ar putea fi la mare căutare.

Fany îl avea atât pe soțul, cât și pe mama sa în închisoare. Avea douăzeci și cinci de ani, era liniștită și timidă, cu părul tuns scurt și lipit de cap și doi ochi mari și rotunzi. Ne-am vorbit prima dată în curte, după numărătoarea de dimineață. Sergent Aspra și ajutoarele ei strigau după cei absenți.

“Hei, ia te uită, un fir de iarbă, a șoptit ea. E nostim că a reușit să crească într-un loc ca acesta. Ce puternică e viața!” a continuat ea, lipindu-și firul de iarbă de buze.

Am devenit prietene foarte bune. Pentru lecțiile noastre de franceză foloseam ca suport de scris tălpile pantofilor unse cu săpun. La Jilava nu se dădea absolut nimic: nici hârtie, nici haine, nici lenjerie, nici pachete de acasă. DDT-ul însă era folosit regulat. Dacă îl întindeai pe talpa săpunită puteai să scrii pe ea destul de bine, folosind o așchie de lemn. Uneori trebuia să ne întrerupem lecțiile din cauza durerilor care o chinuiau.

“Nu știu ce se întâmplă, spunea ea după ce îi scăpa câte un icnet. Vine așa, în valuri.”

Consultul unui medic era, practic, imposibil la Jilava. Este adevărat că din când în când, la intervale lungi de timp, apărea câte o infirmieră prin închisoare și atunci deținutele bolnave se îngrămădeau în jurul ei, strigând și cerându-i ajutor și medicamente. Femeia aceea trimeea, de regulă, la infirmerie trei sau patru ‘cazuri urgente’ – de obicei pe deținutele cele mai gălăgioase și mai greu de potolit. Tratamentele aplicate erau de

două feluri: pastile de sulf pentru diaree și aspirină pentru orice altceva.

După un timp, rezistența lui Fany Marinescu a cedat în fața bolii. Au scos-o din celulă într-o pătură, dar după câteva zile a revenit: un doctor îi pusese diagnosticul de tuberculoză la nivelul intestinului.

“Mi-au promis că mă vor opera, mi-a șoptit ea cu un zâmbet curajos dar încărcat de tristețe. Câteva săptămâni mai târziu, Fany a fost mutată la un spital închisoare unde a și murit. Boala s-a dovedit a fi nu doar tuberculoză, ci cancer. Mai târziu am întâlnit-o pe mama lui Fany Marinescu într-un lagăr de muncă și a trebuit să-i dau vestea acestei tragedii.

Vis-a-vis de bancheta mea ‘locuia’ doamna Ioanid. Fiul său se alăturase partizanilor conduși de colonelul Arsenescu, sus în munți. Cele două fiice erau și ele închise – una la Mislea, cealaltă alături de noi la Jilava, dar într-o altă celulă.

Doamna Ioanid reușise s-o vadă pe fiica ei în timpul plimbărilor regulate din curte. Zgâriase o foarte mică suprafață din vopseaua care acoperea geamul celulei. Desigur, oricine era prins făcând acest lucru era pedepsit pe loc. Doamna Ioanid, însă, la cei șaiszeci de ani ai săi, era gata să-și asume orice risc de dragul de a-și vedea mezina, chiar și numai pentru o clipă. Când a văzut-o, lacrimile i-au inundat obraji.

Uneori se urca greu, cu multă trudă sus pe bancheta mea și îmi vorbea despre soțul și despre copiii ei. Mă întreba la rândul ei despre Richard, pe care îl știau, după nume, mulți deținuți. Cum ne-am cunoscut? A fost întotdeauna pastor? Evreu convertit la creștinism? Acesta era un lucru destul de rar, nu?

“E-o poveste lungă, i-am spus. Tristă și nu prea frumoasă pe alocuri, dar și cu multe clipe fericite.”

Până atunci, evitasem să mă las în voia amintirilor mele, dar doamna Ioanid asculta cu atâta atenție, șezând liniștită în acea

lumină palidă care nu lăsa să i se vadă prea mult din trăsăturile chipului, încât mi se părea că vorbeam cu mine însumi. Din timp în timp ea murmură: “Da?” sau scotea câte o scurtă exclamație de uimire ascultând, ceea ce trebuie să recunosc, o poveste destul de neobișnuită. Totul a început o dată cu prima noastră întâlnire. Richard avea douăzeci și șapte de ani, iar eu eram cu patru ani mai tânără.

Convertirea mea

Am intrat pe strada pe care locuia familia Wurmbrand, în București. Un unchi de-al meu le era apropiat, vizitându-i destul de des și în acea zi îl însoțeam și eu pentru prima dată. Apropriindu-ne, am ridicat ochii și am aruncat o privire asupra casei. În balcon am zărit un tânăr pe al cărui chip se putea citi o asemenea furie încât am fost gata să mă întorc din drum. Văzându-l pe unchiul meu, i-a făcut cu mâna și a coborât în întâmpinarea noastră. Imediat ce ne-am salutat și am fost prezentați mi-a spus direct motivul pentru care arăta atât de întors pe dos.

“Mama nu-mi dă pace cu insistențele ei de a mă vedea căsătorit. A găsit chiar și fata potrivită: moștenitoarea unei frumoase afaceri de familie, proprietară a două case și a unei zestre de un milion.”

“Sună destul de motivator.”

“Da, n-am nimic împotriva afacerii și a moștenirii”, a spus el râzând. “Fata e cea care nu-mi place! Mama, însă, spune că este cel mai bun lucru pe care îl pot face dacă vreau să devenim cu toții bogați. Atunci am ieșit pe balcon și... te-am zărit pe tine.” După care a adăugat pe un ton glumeț: “M-am gândit atunci că, dacă aș găsi o fată ca tine, nu m-ar mai interesa milionul.”

Nu m-am mai întors la Paris. Mi-am găsit o slujbă în București și am început să ne întâlnim seară de seară. Am descoperit curând că avem multe în comun. Amândoi avuseserăm parte de o copilărie trăită în sărăcie și amândoi eram evrei care își abandonaseră religia.

Richard era un om de afaceri foarte dinamic, ce-și folosea mintea ascuțită pentru a câștiga bani frumoși. Îi plăcea la fel de mult să-i și cheltuie, astfel că ne petreceam serile prin cluburi și teatre fără să ne îngrijorăm prea mult cu privire la viitor. Totuși ceva din adâncul lui l-a făcut să-mi spună într-o seară: "Sunt o persoană foarte dificilă. Vei avea mult de suferit alături de mine." Eram, însă, prea îndrăgostiți pentru a ne gândi la orice altceva.

Am avut, totuși, o nuntă religioasă. Un pahar de sticlă a fost zdrobit de podea în modul tradițional evreiesc. Avea menirea de a ne aminti că Ierusalimul se află încă tăvălit sub picioarele Neamurilor.

Fericirea noastră a durat mai puțin de un an, mai precis până când Richard a început să fie chinuit de o tuse severă, fără remediu. După un consult amănunțit al medicului, a venit acasă vizibil speriat. Diagnosticul era necruțător: tuberculoză. Unul dintre plămâni îi era afectat în mod sever și trebuia să se interneze imediat într-un sanatoriu.

La vremea aceea tuberculoza, sau T.B.C-ul cum i se mai spune, era o boală de durată care, adesea, ducea la moartea celui bolnav. Am avut sentimentul că Richard fusese condamnat la moarte. Mi-a apărut ca fiind cea mai groaznică tragedie prin care treceam sau aveam să trec vreodată, o înșelăciune crudă și oribilă căreia îi cădeam pradă în cea mai frumoasă și fericită perioadă a vieții.

După plecarea lui Richard la sanatoriu m-am mutat împreună cu mama sa. Era o femeie plăcută care mi-a oferit o companie caldă, dar, cu toate acestea, în multe dintre nopțile care au urmat, somnul mi-a fost înlocuit de ceasuri întregi de plâns amar.

Mergeam să-l vizitez, călătorind cu trenul, la fiecare două săptămâni. Sanatoriul se afla într-un loc de o deosebită frumusețe. Erai copleșit de o senzație de calm și liniște. De jur împrejur privirea ți se odihnea asupra dealurilor și văilor înconjurătoare, acoperite de verdele sănătos și intens al pădurii. După un timp, Richard părea aproape mulțumit în acel loc. Mi-a spus într-o zi: “Pentru prima dată în viață, în sfârșit, mă odihnesc.”

Părea împăcat cu sine și se întrema de la o zi la alta. În același timp, însă, înlăuntrul său se petrecea o schimbare ciudată.

“Mă tot gândesc la viața pe care am trăit-o până acum. La toți oamenii pe care i-am rănit: la mama mea și la multe fete pe care tu nu le cunoști. Tot timpul m-am preocupat numai de mine și de cum să-mi fie mie bine.”

“Nu-ți bate prea mult capul cu asta. i-am răspuns. Știi doar că și eu am trăit la fel. Am fost amândoi tineri și asta-i ceea ce am știut să trăim.”

Într-o zi l-am găsit citind o carte primită de la o femeie, pacientă și ea a sanatoriului.

“Este povestea Fraților Ratisbonne, mi-a spus el. Au întemeiat un ordin religios pentru convertirea evreilor. Se pare că în timp ce eu îmi risipeam viața, alții se rugau pentru mine.”

A început să-mi vorbească despre Isus Hristos, ceea ce m-a tulburat profund. În familiile evreilor ortodocși, cum era cea în care crescusem eu, în vremea aceea era interzis să pronunți numele lui Hristos. Trebuia să ne întoarcem privirile când treceam pe lângă clădirea vreunei biserici. Consideram că am crescut și am reușit să mă eliberez de iudaismul acesta rigid în care fusesem educată. Dar faptul că Richard se putea gândi la astfel de lucruri mă nemulțumea nespuse de rău.

Cunoșteam bine întreaga istorie a persecuțiilor cărora le fusese supus poporul meu din partea creștinilor. Știam cum fuseseră evreii forțați adesea să se boteze și cum preferau mai curând să își ucidă copiii și apoi pe ei înșiși, cu miile, decât să-și schimbe religia.

Știam cum fuseseră forțați de-a lungul timpului să asculte liturgia catolică și cum își astupau urechile cu ceară pentru a nu auzi ceea ce ei considerau a fi o blasfemie.

Apoi, tot ce vedeam în jurul nostru nu era de loc de natură să ne încurajeze. Biserica Ortodoxă manifesta o atitudine profund antisemită. La fel erau și luteranii. Cea mai mare organizație antisemită din țară se numea ‘Liga Națională pentru Apărarea Creștinismului’, iar activitatea ei principală părea să fie bătaia studenților evrei și distrugerea magazinelor deținute de evrei.

Prin urmare nu reușeam să înțeleg ce motive, fie ele din trecut sau din prezent, îl puteau face pe Richard să devină creștin. Adevărul este că nimeni nu-mi explicase vreodată până atunci ce este, de fapt, cu acest Hristos.

Sănătatea lui Richard se îmbunătățea încet, încet. Am tot încercat să-l încânt vorbindu-i despre viața frumoasă pe care o vom trăi când se va întoarce în București. El încerca să-mi vorbească, în același timp, despre descoperirea Noului Testament, în care era povestită viața lui Hristos. Înainte nici nu ne trecea prin cap să avem copii. Acum, Richard îmi vorbea despre cum ar trebui să-i creștem.

Perioada de convalescență și-a petrecut-o într-un sat de munte, unde s-a petrecut un fapt cu totul neașteptat și neobișnuit. Un bătrân tâmplar își petrecea ziua împreună cu noi și când a auzit că Richard este evreu ochii i-au strălucit de încântare. Punându-și mâna lui aspră pe mâna lui Richard i-a ținut această scurtă cuvântare: “L-am rugat pe Dumnezeu să-mi facă o favoare la sfârșitul vieții mele. Pentru că Hristos a fost evreu, am dorit mult să aduc și eu un evreu la El. Și din moment ce nu era nici unul pe aici și nici eu nu puteam părăsi satul, Dumnezeu este Cel ce trebuia să-mi trimită unul. Așa că iată-te pe tine aici, ca răspuns al rugăciunii mele!”

Richard a fost adânc mișcat, dar mie mi s-a strâns inima. Înainte de a pleca de la el, tâmplarul i-a dat lui Richard o Biblie spunându-i: “Soția mea și cu mine ne-am rugat multe ore cu această

Biblie în mâini pentru ca tu să crezi și să fii mântuit.” Richard s-a apucat s-o citească și nu se mai putea opri din citit.

Nu știam ce să fac. Eram total confuză și nemângâiată. Este foarte greu pentru cineva din afară să înțeleagă cât de puternice pot fi sentimentele anticreștine din inima evreului. Alături și dincolo de rațiunile istorice se află aproape întotdeauna și motive personale. Copil fiind, trebuia să mă întorc de la școală pe la colțul unei străzi unde mă așteptau adesea două fete mai mari decât mine care mă trăgeau de păr “pentru că ești o mică evreică jengoasă”. Erau creștine. Era un fel de joc. Mai târziu, când devenisem adultă s-a declanșat persecuția nazistă a evreilor din Germania și din țările ocupate.

Richard mi-a explicat că și Isus a fost victima nedreptăților, dar auzirea aceluși nume interzis ieșind de pe buzele lui era mult prea dureroasă.

“N-am nevoie de El, i-am spus. Nici tu nu ai nevoie de El. Este nefiresc ce se întâmplă. Suntem *evrei* și asta înseamnă un alt fel de viață!”

Când mi-a spus că vrea să se boteze, mi-am pierdut aproape de tot capul. “Mai curând mor decât să fiu martora creștinării tale. Este cu totul nefiresc!”

I-am spus că dacă simte atâta interes pentru religie nu are decât să-și practice propria credință iudaică. Și pentru o vreme chiar a făcut-o. Mergea la sinagogă regulat, dar chiar și acolo vorbea tot despre Hristos. Apoi m-am lăsat convinsă, cu frică, dar și cu puțină curiozitate, să intru într-o biserică. Era plină cu imagini pictate ale sfinților și mi-a arătat că jumătate dintre ei erau evrei, ca și Isus și sfânta Lui mamă, Maria. Poruncile care erau predate fiecărui copil creștin erau cele ce se găseau în cartea evreiască a lui Moise. Psalmii cântați în biserica creștină erau psalmii evreiești ai Împăratului David. Vechiul Testament era plin de argumente și de profeții referitoare la Hristos.

“De fapt, mi-a spus Richard conducându-mă în jurul clădirii cu bolțile acelea ciudate, religia creștină nu este decât credința noastră iudaică dăruită tuturor națiunilor de pe pământ.”

Cine a făcut posibil ca valorile, morala și înțelepciunea iudaică să pătrundă și să câștige teren în toată lumea? Puteau ele să ajungă la atâtea sute de milioane de persoane de-a lungul a două mii de ani? Doar Hristos a putut realiza o astfel de performanță. Datorită lucrării Sale, Cartea Sfântă a evreilor a fost tradusă în mii de limbi și dialecte, iar acum Biblia este citită atât de țărani fără prea multă educație, cât și de unii dintre cei mai mari oameni de știință: Pasteur, Einstein...

Cu astfel de argumente pe care mi le-a expus cu răbdare de-a lungul multor seri, Richard mi-a înlăturat mai toate obiecțiile. M-am apucat și am citit și eu Noul Testament și l-am admirat și iubit pe Mântuitorul, dar simpatizam, în același timp, cu Gandhi care spusese la un moment dat: “Din creștinism, dați-mi-L numai pe Hristos, și tot ce rămâne păstrați voi.” Nu vroiam să am nimic de-a face cu urmașii Lui, cei care produseseeră atât de multă suferință poporului meu.

Richard nu era de acord cu poziția mea. “Nu-L poți primi pe Isus și în același timp să-i respingi pe ucenicii Lui, pentru că Isus nu-i va abandona pe ei pentru a veni la tine. Și nu poți pretinde că îi accepți pe ucenici, dacă nu-l numești prieten chiar și pe Iuda, așa cum a făcut Isus.”

Cu timpul, obiecțiile mele intelectuale au fost înlăturate, cele emoționale, însă, știam că sunt încă la locul lor. Resentimentele mele în loc să slăbească se întăreau pe măsură ce trecea timpul. În timp ce mintea îmi șoptea: “Are dreptate”, inima și întreaga mea educație se împotriveau cu toată vigoarea. Tot acest conflict interior a continuat să mă macine săptămâni de-a rândul.

Într-o seară, întorcându-se de la o întâlnire de rugăciune ținută la Misiunea pentru evrei a Bisericii Anglicane, Richard mi-a luat

mâinile cu tandrețe în ale sale și mi-a spus că “și-a predat inima lui Hristos”. Urma să fie, foarte curând, botezat.

Aveam convingerea că sunt o personalitate puternică și capabilă să trecă prin crize profunde. Vestea pe care mi-a dat-o, însă, s-a dovedit a fi mai mult decât puteam duce. M-am închis și am rămas singură, în camera mea, timp de mai multe ore. În final, am hotărât că în ziua în care el se va boteza eu mă voi sinucide.

Când a sosit acea zi, iar eu am rămas singură în casă, am încuiat ușa de la intrare și m-am aruncat pe jos, zguduită de hohotele de plâns, care mă copleșiseră. Lăuntru mi-a fost năpădit de sentimentul unui gol imens, a unui pustiu bătut de vânt. În disperarea mea, am strigat cu voce tare: “Isuse, nu pot veni la Tine, nu vreau ca Richard să fie al Tău, nu mai pot îndura tot ce se întâmplă!” Am rămas șocată de violența propriilor mele strigăte și am rămas prăbușită acolo timp îndelungat, plângând fără să mă pot opri.

Apoi, încet, încet, am început să mă liniștesc. În lăuntru meu se produsese o schimbare, de parcă viața îmi revenise și punea din nou stăpânire pe mine.

Când s-a întors Richard, al cărui botez avusese loc într-o altă localitate, m-am dus să-l aștept cu flori, la gară. Era atât de fericit! Am stat până târziu în noapte, vorbind despre tot ce se petrecuse în acea zi. Mi-am dat seama că, de-a lungul ultimelor săptămâni, înaintasem puțin câte puțin spre această schimbare sub puterea unei forțe pe care nu o înțelegeam, deși considerasem tot timpul că mintea mea controlează și conduce fiecare raționament și frământare prin care treceam.

În ciuda transformării mele lăuntrice, nu eram încă dispusă să mă consider o creștină. Eram încă tânără, îmi plăcea să merg la petreceri, să dansez, să merg la cinematograful și nicidecum să stau în biserică și să ascult predici. Pentru a-mi face pe plac, uneori Richard era de-acord. La o petrecere la care am mers într-o duminică

seara, mi-am dat dintr-o dată seama că nu mă simțeam deloc în largul meu. Zgomotul, băutura, fumul și glumele mi se păreau de nesuportat. Toate discuțiile care se purtau erau fie plictisitoare, fie dezgustătoare. Mintea și preocupările mele deja nu mai erau în acel loc. I-am spus lui Richard: “Nu putem pleca?”

Spre surprinderea mea, el mi-a răspuns că ar fi nepoliticos să plecăm atât de devreme. Ghicind ce se petrecea în mintea mea, a reușit, sub diferite pretexte, să mă mai țină destul de mult timp acolo, până m-am simțit sătulă de tot ce mă înconjura, până am ajuns să mă simt aproape pângărită fizic.

Târziu, în noapte, mergând spre casă, am rostit cu patimă: “Richard, vreau să mă botez chiar acum!”

El a zâmbit.

“Ai amânat mult timp aceasta. Hai să mai așteptăm măcar până mâine.”

A doua zi m-a luat să-i întâlnesc pe noii săi prieteni de la Misiunea Anglicană, Pastorul Adency, un sfânt și Pastorul Ellison, care și el mi s-a părut ca fiind din altă lume. Amândoi renunțaseră la absolut tot în viață pentru slujirea căreia i se dedicaseră și de la ei am învățat că creștinismul înseamnă sacrificiu și renunțare de sine.

Am fost cuprinsă de o așa de mare fericire încât am simțit că trebuie să o împărtășesc cu cineva. A doua zi după botezul meu m-am grăbit să ajung la serviciu și i-am vorbit unei prietene, o fată evreică, fără să am nici cea mai mică îndoială că va fi și ea câștigată de partea acestui adevăr. (Uitasem deja prin ceea ce trecusem eu însumi!) Cu cât îi vorbeam mai mult despre schimbarea inimii mele, cu atât mai puțin era dispusă să mă asculte.

“Va să zică, te-am pierdut!” a spus ea și s-a îndepărtat, plângând. Fuseserăm prietene foarte apropiate.

Nu a fost decât prima lecție pe care o primeam.

După convertirea mea am avut și primul copil. În trecut, nu vroiam să avem copii, de teama de a nu ne strica plăcerea vieții mondene pe care o duceam. Fiul nostru, Mihai, s-a născut în 1939. Deasupra României se strânseseră deja nori negri, pentru că ne aflam în zona intereselor lui Hitler și știam că, foarte curând, evreii vor avea de suferit. Din perspectiva rațiunii, aveam toate motivele să evităm nașterea unui copil. Dar noi l-am născut pe Mihai și cât de bucueroși suntem astăzi pentru că-l avem!

Mama lui Richard s-a arătat foarte mândră de nepotul său. În prima zi după naștere s-a grăbit să-și întâlnească rudele și să le spună: “Este leit Richard și este atât de inteligent!”

Richard mi-a spus, la rândul său: “Este brunet ca tine și extrem de frumos. Dar nu face nimic altceva decât să plângă; când o să spună și el ceva isteț?” Eram atât de fericiți.

Apoi, când Mihai avea șapte ani, am adoptat un alt băiețel, Sandu, al cărui tată murise. Au crescut amândoi împreună ca doi frați, fiind bucuria și încântarea familiei noastre.

Pe când îmi încheiam povestea, seara era pe sfârșite. Prin toate colțurile celulei, certurile și ciondănelile își urmau cursul firesc. Măinile și gesticulările nervoase desenau o broderie de umbre pe tavan iar celula zumzăia asemenea unui stup de albine furioase, pe măsură ce femeile se pregăteau pentru noaptea ce urma.

Promisiuni

Pe coridor au răsunat deodată voci bărbătești. Bocancii tropăiau cu un sunet enervant. Ușa mare a celulei s-a deschis brusc. “Sculați-vă în picioare!”

Un grup de gardieni s-a postat la ușa celulei și după ei au intrat nouă ofițeri. S-au așezat în semicerc chiar la intrare. Purtau decorații lustruite pe uniformele lor curate și impecabil călțate. De partea cealaltă, un grup de femei în zdrențe, cu părul lung, îmbâcsit de absența apei și a pieptenului. Nimeni nu vorbea. Ofițerii ne priveau cu un dezgust neascuns, unul dintre ei chiar acoperindu-și nasul cu batista. Apoi, după un timp, au ieșit fără să spună nici o vorbă măcar, trântind ușa în urma lor.

Avuseserăm parte de prima și ultima inspecție la Jilava.

Mare târăboi! Fiecare avea propria teorie cu privire la semnificația întâmplării, pentru că în închisoare trei boabe de fasole în loc de două în supa zilnică înseamnă enorm.

“Nu mă întreba, dragă, de unde știu, le spunea Viorica prietenelor, dar americanii au dat ultimatum Moscovei! Mi-a spus cineva chiar ieri, dar n-am crezut. Acum, v-o spun doar vouă și să rămână între noi!”

‘Secretul’ a făcut într-o clipă înconjurul celulei. Vorbărețele femei de pe toate banchetele interpretau variațiuni fără număr pe aceeași temă. Se vedeau deja libere și aclamate de mulțimi în postura de eroine naționale. Soseau americanii! Dacă nu cumva veniseră deja.

Fericirea noastră a durat până când ușa s-a deschis din nou cu violență.

“Veniți să serviți supă de morcovi, doamnelor!”

Duhoarea oalelor aburinde se simțea încă înaintea sosirii lor. Multe dintre femeile mai în vârstă nu s-au sinchisit, însă. Erau, de-cum, mult prea slăbite. Această dietă letală – deși nu o știam la vremea aceea – era parte din pregătirea noastră pentru lagărele de muncă forțată. Îi nimicea, efectiv, pe cei mai slabi. ‘Inspecția’, de asemenea, făcuse parte din pregătirile acestei mișcări. Soarta noastră fusese hotărâtă fără nici o legătură cu America.

“Este adevărat, e o muncă de sclav, ne-a spus o învățătoare

tânăra. Dar la Canal ți se dau vreo 500 de grame de pâine pe zi și macaroane!”

Încântător! Jilava era invadată de tot felul de zvonuri. Fiecare nou venit avea ceva de adăugat cu privire la minunile de la Canal. Imensul proiect, al cărui cost se ridica la miliarde, era de mult subiectul principal al multor discuții. Canalul urma să aibă o lungime de aproximativ 70 de kilometri, unind Dunărea cu Marea Neagră.

Milioane de tone de piatră trebuiau să fie dislocate. Fuseseră construite fabrici de ciment special pentru a servi acest șantier. Din Rusia fusese închiriat echipament de construcții la prețuri exorbitante. O armată de ingineri, funcționari și administratori lucra deja la fața locului. Fusese alcătuit un întreg nou departament guvernamental și întreaga economie a României era afectată având cumva, într-un fel sau altul, de-a face cu Canalul.

Se spunea că în lagărele de muncă forțată, construite de-a lungul traseului urmat de Canal, se puteau primi pachete.

“Orice vrei să primești de acasă!”

“Ciocolată!”

Ciocolata era visul dulce al oricărei deținute. De asemenea se spunea că aveai la discreție îmbrăcăminte călduroasă și îngrijire medicală. Faptul de-a dreptul îmbucurător era acela – după cum se spunea – că la Canal îți puteai vedea copiii și soțul, și nu doar pentru o scurtă vizită, ci o zi întreagă.

Noi chiar le credeam pe toate acestea și gândul nu ne mai stătea la nimic altceva.

“Dar nu vor avea toate dreptul de a merge, a avertizat Viorica. Ofițerul politic mi-a spus alaltăieri că, ‘într-o societate socialistă munca este o favoare de care bandiții nu au parte.’”

Suprapopularea de la Jilava devenise insuportabilă. Spațiul Celulei 4 era conceput pentru treizeci de persoane. În jurul crăciunului din anul 1950 erau deja optzeci. Nu puteai face nici

un pas măcar fără să calci pe trupul vreunei deținute întinsă pe culoarul dintre banchete, iar aerul era irespirabil și un miros îngrozitor se simțea permanent în celulă.

Ne-am bucurat când, într-o dimineață, am fost scoase pentru a face baie. Dar și această bucurie, asemenea tuturor ‘plăcerilor’ din închisoare nu a avut viață lungă. Mergeam grăbite de-a lungul coridoarelor întunecate, împinse și lovite cu pumnii de gardieni bărbați. Acest exercițiu neașteptat s-a dovedit a fi mult prea dificil pentru femeile care își petrecuseră ultimele luni întinse pe banchetele lor și unele dintre ele au cedat fizic și nervos.

“Cinci minute! Cinci minute! urla neîntrerupt un locotenent tânăr cu aspect de țigan. Vă dezbrăcați, faceți duș și vă întoarceți în celulă. Și dacă vreuna dintre voi scoate vreo vorbă, veți fi pedepsite toate.”

Aproape imediat o femeie a țipat, după care s-a întors spre cea din spatele ei.

“M-ai călcat pe rana de la călcâi!”

Cea ‘vinovată’ a murmurat neîntârziat o scuză.

“Probabil că nu știi cine sunt eu?”

Dar știam toate: era una dintre cele mai înrăite informatoare din celulă. Cu calm, deși respirând cu mare greutate încă, din cauza cursei infernale de pe coridoare, cea care-i greșise, și care avea aproape șaptezeci de ani, i-a replicat:

“Draga mea, cu greu pot spune că știu cine sunt eu însumi. Cum aș putea să știu cine ești tu?”

Un fluierat asurzitor a răsunat deodată în jurul nostru. Locotenentul sufla cu sălbăticie în fluierul său. Roșu de furie, a început să strige:

“Nici un duș! Înapoi în celule! Mișcă!”

Am pornit înapoi, de-a lungul coridoarelor întunecate mirosind a urină, cu gardienii la posturi, lovind cu pumnii și înjurând.

Înapoi în Celula 4, am auzit strigăte de la ușa următoare. Unele femei cereau ca informatoarea să fie pedepsită. Altele voiau s-o pedepsească pe bătrâna doamnă care, se pare, era soția unui fost conducător al Partidului Național Țărănesc, unul dintre cei mai mari democrați ai țării. Biata doamnă Mihalache! Nu a jucat decât un rol cu totul accidental în toată această farsă.

Adevărul s-a aflat ceva mai târziu. Dușurile, de fapt, nu funcționau. Se stricaseră instalațiile, dar ordinul venit de sus era categoric: baie! Cum se puteau spăla atât de multe femei fără măcar un strop de apă? Șeful gărzii a găsit soluția, aranjând cu informatoarea să creeze un pretext.

Oricum, răspunsul picant al doamnei Mihalache s-a răspândit rapid prin întreaga închisoare. Cum mai puteam ști cine suntem? Familiile, posesiunile, identitățile, totul ne fusese luat. Dar știe oare o omidă că urmează să devină un fluture? Probabil că în Celula 4, înfășurate în coconul suferinței, erau în formare viitoare sfinte.

Caporal Georgescu și-a făcut apariția a doua zi dimineața cu o foaie de hârtie în mână. “Toate dă pă lista asta trebe’ să fie gata imediat să să mute!”

Așteptare tăcută.

“Am putea ști cine este pe această listă?” a îndrăznit doamna Gavriloiu.

“Nu-mi da *mie* ordine! i-a replicat ea furioasă, apucând-o amenințător de rochie pe doamna Gavriloiu. Ia! citește-le-o și lor. Sunt sătulă până peste cap de voi!” a continuat Georgescu. Ea citea cu mare greutate, iar lista era scrisă de mână.

Au fost citite numele cu voce tare și grupul celor de pe listă a părăsit celula. Nu ni s-a spus nimic cu privire la motivul plecării lor. Puține se mai așteptau, de-acum, să li se dea drumul acasă. Nimic, însă, nu era mai rău decât Jilava!

Le-am privit cu oarecare gelozie. Fiind cuprinse de milă, femeile care plecau le lăseau celor rămase tot felul de mici lucruri care valorau, însă, mult în acele condiții.

“Ți-ar plăcea batista aceasta, Sabina? Mi-e teamă că nu este prea curată.” Doamna Ioanid mi-a oferit astfel obiectul care îi slujise ca prosop, șervet de masă și multe altele.

Sora Veronica, călugărița, mi-a dăruit un jupon lung, negru. “Ia-l, ia-l! a insistat ea. Eu mai am unul și afară cred că sunt minus zece grade.”

L-am luat. Fiindu-mi lung îl târam pe jos, dar aceasta nu mă deranja, fiindcă îmi încălzea picioarele. Sora Veronica m-a sărutat cu duioșie și s-a grăbit să plece, probabil spre propria moarte.

Am așteptat zile în șir să mi se strige și mie numele.

Îmi amintesc bine ziua de 6 ianuarie 1951, când stăteam întinsă pe bancheta mea, cufundată cu totul în amintiri; era ziua aniversării lui Mihai. Richard hotărâse, încă înainte de naștere, că vom avea un băiat și chiar și momentul când va veni. Într-o seară mi-a spus: “Am așteptat destul. Dacă nu apare până la ora 9, chem un taxi și te duc la spital.” “Dar nu am contracții încă.” “Eu decid în familia aceasta când ai contracții!” Așa că m-a dus la spital și în dimineața următoare când a venit, și-a văzut băiatul.

După o naștere dificilă mă aflam în camera de terapie intensivă. “Ce zici de încă unul, a zis el. Mi-ar plăcea să avem doi. Dar ceva mai repede de data aceasta.” Am zâmbit și i-am spus: “Îmi pare rău, dar nu va fi așa.” Totuși, eram atât de fericită!

Mihai împlinea acum doisprezece ani. Chiar în acea zi numele meu a fost trecut pe listă. Am ieșit din Celula 4 la ora 8 dimineață și am început să așteptăm pe coridor. Mi s-a înapoiat jacheta de vară care-mi fusese confiscată la intrarea în Jilava. Georgescu și celelalte gardience arătau chiar o politețe caraghioasă față de lungul șir de femei în așteptare. Nu știau nici ele mai mult decât noi care ne este destinul pe mai departe. Se gândeau că ne-ar putea întâlni vreodată, într-o situație diferită. Și americanii ar putea, încă, să sosească!

Am petrecut întreaga zi așteptând, într-un frig teribil. Ni s-au alăturat și femeii din alte celule. Până la urmă am fost urcate în

camioanele care ne-au dus în Ghencea, loc de tranzit pentru deținuți, în apropierea Bucureștiului.

Am văzut barăcile în care munceau bărbați și femei. Călcam pe pământul înghețat, sub cerul înstelat al iernii. Ce paradis! După atât de multe luni petrecute în subteranele Jilavei, puteam privi acum luna plutind printre norii mici și inofensivi. Prietena îndrăgostiților! De câte ori nu ne îndatorase ascunzându-și chipul, în trecut, când Richard mă săruta pe stradă!

Ghencea era o veche tabără militară germană, o zonă întinsă de teren înconjurată cu sârmă ghimpată, în mijlocul căreia abia mai rezistau niște barăci dărăpănate de lemn de a căror pereții exteriori atârnavă niște chiuvete, la fel de hodorogite. Disciplina era mult mai lejeră acolo. Puteai să te plimbi în voie și să vorbești cu un deținut dintr-o altă baracă. Pentru scurt timp nefericirea noastră a fost dată uitării. Prin aerul clar și înghețat au răsunat strigăte de salut.

“Eliberare?! a strigat o fată înaltă cu ochi negri, când a auzit discuțiile vesele și pline de speranță ale noilor sosiți. Ce idee! Aici nu-i decât un loc de plecare spre Canal. Veți fi trimise pachet într-acolo în doar câteva zile.”

În sfârșit puteam obține mai multe informații cu privire la Canal. De-a lungul traseului se ridicaseră o mulțime de lagăre de muncă și chiar localități noi. La Tașaul era în construcție un nou port la mare. Întreaga vale Carasu urma să fie secată.

A treia zi am fost dusă înaintea comandantului, căpitanul Zaharia Ioan, membru al Partidului Comunist încă din anii '20. Își deplasa trupul firav cu oarecare greutate în carapacea uniformei lui pretențioase. Aveam, probabil, o privire uimită, pentru că a simțit nevoia să-mi precizeze, zâmbind de sub chelia pronunțată:

“Știi de ce arăt așa? Fiindcă am făcut foamea în închisoare sub burghezi! Oameni ca tine!”

I-am spus că-mi pare rău dacă a fost închis pe nedrept, “dar

eu nu fac parte dintre cei pe care îi numiți burghezi”. S-a uitat lung la mine, cu un aer gânditor.

“Vreau să-ți fac o ofertă.”

În loc să plec la Canal, puteam rămâne ca deținut favorizat pentru a mă bucura de confortul ceva mai bun din Ghencea. Tot ce trebuia să fac era să îi dau, în taină, din când în când, informații referitoare la ceilalți deținuți.

“Mulțumesc, i-am răspuns. Dar în Biblie, puteți citi despre doi trădători, unul care l-a trădat pe împăratul David și unul care l-a trădat pe Isus. Amândoi s-au spânzurat. Nu vreau să sfârșesc la fel, așa că nu voi deveni informator.”

“Atunci n-ai să mai fii liberă niciodată!”

Bietul căpitan Zaharia Ion avea să descopere că nici unul dintre persecutorii lui ‘burghezi’ nu a arătat atâta lipsă de îndurare precum tovarășii lui comuniști, care l-au arestat peste un timp oarecare pe baza unor acuzații false lăsându-l să moară în închisoare. În prezent este, oficial, ‘reabilitat’. Va putea oferi această ‘reabilitare’, însă, vreo mângâiere sufletului în a cărei existență nu a crezut nici el și nici violenții lui stăpâni?

Într-un final, într-o mică gară de triaj de la marginea Bucureștiului am fost încărcate într-un tren cu destinația Canal. Vagonul-închisoare, lung și negru, era umplut până la refuz nu doar cu ‘politice’, ci și cu hoațe, prostituate și țigănci. Gardieni nervoși ne împingeau prin ușile neîncăpătoare. O dată urcate am așteptat plecarea, într-o lumină semiobscură oferită cu zgârcenie de niște ferestre mici, acoperite cu gratii așezate la mare înălțime pe pereții vagonului. În sfârșit, scrâșnind sub greutatea pe care o ducea, trenul a pornit agale spre sud.

La un moment dat am surprins imaginea unui râu a cărui apă strălucea între malurile acoperite cu straturi de iarbă verde. Mi-am amintit atunci de Prut, râul care curgea prin apropierea orașului meu natal. Mergeam în pădure să culegem fragi pe care le mâncam apoi amestecate cu zahăr și smântână.

După multe ceasuri trenul a oprit, iar noi ne-am îngrămădit pe uși, afară, obosite și înțepenite. Deasupra peronului gării, pe o pancardă atârnată stătea scris, CERNAVODĂ, un mic oraș de pe malul Dunării. Lagărul în care urma să mergem se afla la mai mulți kilometri distanță. Am început marșul istovitor în noaptea neagră și geroasă a iernii și am încheiat 'drumeția' nocturnă trecând printr-o poartă 'țesută' din sârmă ghimpată și flancată de foșoare de pază înalte. Proiectoare puternice își aruncau lumina asupra șirurilor de barăci identice.

PARTEA A DOUA

Canalul

Nici nu intraserăm bine într-una dintre barăcile de la capătul șirului la care fuseserăm duse, când un strigăt bucuros de salut s-a auzit din mijlocul mulțimii strânse înăuntru.

“Valia! Buna mea Valia!”

Valia era o țigancă de vreo douăzeci și șase de ani, hoată cu multă experiență în domeniu. Multe țigănci furau, dar realizările în domeniu ale Valiei îi aduseseră acesteia mare faimă. A fost luată imediat sub aripa ocrotitoare a șefei țigăncilor, o femeie ceva mai în vârstă, cu un nas acvilin drăguț și cu un belșug de șuvițe de păr negru. I-au găsit imediat un pat, i-au dat mâncare și s-au așezat la taclale asemenea unor grauri.

Eu nu cunoșteam pe nimeni de acolo și nimeni nu mă cunoștea pe mine. Și nici nu s-a uitat cineva la mine. Era sâmbătă seara și toate femeile se odihneau după munca zilei. M-am uitat în jur după un loc liber, dar erau deja prea multe deținute pentru cele câteva paturi disponibile, așa că m-am așezat pe podea, și fără nici o introducere, o femeie din patul alăturat a început să-mi povestească despre fiica sa. Nu știa dacă fata fusese și ea arestată sau aruncată pur și simplu în stradă.

“Oricum, cel mai bun lucru aici este că putem spera la *vorbitor*

(permisiunea oficială de a primi vizite din partea rudelor). Putem chiar să le cerem să ne aducă haine!”

La gândul că-l voi putea vedea pe Mihai n-am închis un ochi toată noaptea. Mintea mi se întorcea continuu spre el. Aproape de răsăritul zorilor am reușit să ațipesc, dar m-am trezit la puțin timp, cu inima bătându-mi cu putere. Se auzea ceva fugind și chițâind prin întuneric.

“Bestie! a strigat femeia de lângă mine. A sărit pe patul meu!”

Am recunoscut mirosul acela acru de animal. Șobolani!

Vocea unei femei educate s-a făcut auzită la ceva distanță: “Chiar așa, șobolani sunt mai îndreptățiți decât noi să ne considere ca pe niște intruși nedorți. Ei locuiesc aici de mai mult timp, de câteva generații.”

O altă femeie a adăugat cu glas blând: “Ar trebui să păstrezi câteva bucățele de pâine pentru ei. Asta-i face măcar să nu mai muște.”

Duminică dimineață, după o noapte petrecută pe scândura dușumelei, nădăjduiam să mă pot odihni și totodată să-mi spal și să-mi dreg puțin hainele. A fost, însă, o altă nădejde deșartă.

Întreaga secție a femeilor din lagăr era condusă de o deținută cu un cazier extrem de bogat. Rina, o ființă complect coruptă, fusese aleasă de comandantul lagărului din cauza urii pe care o nutrea față de deținutele politice. În timp ce deținutele de drept comun trândăveau pe unde apucau, ‘politicile’ stăteau pe genunchi curățând și frecând podeaua. “Toate nou-venitele să se strângă afară pentru a merge la baie” a strigat ea.

Ne-am aliniat și am pornit pășind pe noroiul înghețat, înconjurat de o escortă de gardieni înarmați. Alături de femei educate și fete bine crescute se găseau și câteva prostituate. Acestea strigau, chițâiau și îi distrau pe gardieni cu tot felul de obscenități. Rina își învelise capul într-o eșarfă roșie, din care îi ieșea nasul mic asemenea unui râț de porc și cu sunete ca de găină furioasă ne striga să înaintăm.

Deodată am simțit cum pământul se învârte cu mine. Am avut senzația că podeaua de ciment umed se ridică și mă izbește cu putere. Oboseala drumului, foamea și rușinea mă copleșiseră. M-au dus înapoi la baracă și m-au așezat pe un pat, după care s-a petrecut un lucru neobișnuit. Au aruncat pe mine o jachetă și o fustă din material de sac, de un gri murdar cu dungi albe. Ciorapii îmi erau plini de găuri, dar încă purtam juponul plisat și lung pe care mi-l dăduse călugărița la Jilava. Cu părul meu negru și înfățișarea de evreică, arătam, probabil, destul de ciudat. Politicile m-au privit și au hotărât că nu sunt una de-a lor. Prin urmare, s-au gândit țigăncile, trebuie că sunt una de-a *lor*. Eu am insistat spunându-le: “Vă asigur că nu sunt. Nici măcar nu pot vorbi limba voastră.” Femeia cu nasul coroiat m-a privit cu un aer înțelept și m-a mângâiat pe mână spunându-mi: “Știm, dragă. Știm.” Erau convinse că, dintr-un motiv oarecare, încercam să-mi ascund originea. Din acel moment, la Cernavodă, am devenit o țigancă adoptată.

Oriunde trăiesc, țigani au o viață a lor, aparte. În zona Europei de Est, însă, țara pe care o preferă este România. Bat drumurile fără încetare în caravanele lor, bărbații purtând părul lung și uns din abundență cu uleiuri, iar femeile având fuste lungi până la glezne, umflăte de numeroasele jupoane purtate pe dedesubt. Sunt oameni frumoși, însă mulți dintre ei fură tot ce ating.

Comuniștii i-au trimis cu miile în închisori sau în lagărele de muncă, unde au continuat să fure. Era imposibil să lași undeva vreo haină veche sau chiar o zdreanță. Absolut totul dispărea sub acele jupoane atotîncăpătoare. Am fost aproape singura dintre prizonierele politice de la Canal căreia nu i s-a furat nimic.

Richard și cu mine i-am ajutat pe țigani când fugeau din lagărele naziste la sfârșitul războiului. Acum mi-am primit răsplata. Ghicitoarele lor mi-au spus că voi fi din nou împreună cu soțul și cu copilul și că vom călători peste mări și țări pentru a ne găsi fericirea.

Nu m-am gândit, însă, că voi avea de așteptat cincisprezece ani până la această fericită reunire.

Țigăncile făceau afaceri bune cu ghicitul. Femeile erau gata să renunțe la pâinea zilnică doar de dragul de a auzi că vor fi eliberate curând și că familiile lor vor prospera. Țigăncile de la Canal nu aveau cărți, dar ghiceau viitorul printr-un procedeu mult mai vechi, care-și avea originea în vremea lui Tamerlan sau a lui Gingis Han. Aruncau un pumn de boabe de porumb pe podea și apoi descopereau în formele sugerate de boabele împrăștiate, o mulțime de semne dătătoare de nădejdi.

Fiind un popor nomad, țiganii nu se așezau nicăieri definitiv. Chiar și în închisoare ei trăiau ca o mare familie. Mai târziu, când ni s-a permis să trimitem cărți poștale rudelor, am făcut pe scribul pentru ele – nici una nu știa să scrie și nici să citească – și fiecare mesaj scris trebuia să înceapă cu cuvintele: “Salutări tuturor fraților țigani!”

Uneori izbucneau între ele certuri pline de furie; nu este doar o legendă faptul că uneori țigăncile luptându-se una cu alta, își folosesc copiii ca pe bâte cu care se lovesc, și nu se opresc până când amândoi copiii mor. Aici, în detenție, furia lor plină de pasiune își găsea alte modalități de exprimare, iar atunci când erau cuprinse de tristețe se puneau pe dans, cântând cu pasiune sălbatică pentru a uita unde sunt.

Cu timpul am ajuns să le cunosc pe toate locatarile barăcii noastre, chiar și pe prostituate. Unele dintre ele aveau un suflet ales și când au auzit despre chemarea lui Isus au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a se smulge din noroiul moral în care le aruncase viața.

În ziua următoare sosirii, dimineata foarte devreme, am părăsit lagărul. Dinspre Marea Neagră bătea peste câmpul deschis un vânt rece. Gardienii își frecau mâinile în timp ce așteptau să pornim, boscorodind nervoși că trebuie să-și părăsească barăcile calde.

Dacă ieșeam din rând își descărcau nemulțumirea cu îmbrâncituri și înjurături.

Odată ajunși la poartă, sub foisoarele metalice, gardianul șef striga: “Scoatem din unitate 2.000 de criminali și contrarevoluționari!” Sau oricare ar fi fost numărul zilei respective.

Vântul năprasnic ne biciuia fețele și ne desfăcea hainele. Coloana deținuților părea nesfârșită. M-am uitat în față și nu am putut vedea decât rânduri de prizonieri flancați de gardieni înarmați. Uneori mai aruncam câte o privire înapoi – ceea ce era interzis – și vedeam coloana întinzându-se până departe asemenea unui balaur enorm, o entitate având propria ei existență. O fiară oarbă și neajutorată, suma tuturor acelor trupuri și mâini și picioare, neavând nici un alt scop în afara trudei până la epuizare. Imaginea mă ducea cu gândul la sclavii din antichitate, la strămoșii mei din Egipt care munceau la realizarea proiectelor lui Faraon.

Lucram la construirea unui dig, bărbați și femei laolaltă.

Eu trebuia să umplu mereu o roabă cu pământ. De fiecare dată când roaba era plină, un bărbat, deținut și el, trebuia s-o ducă la vreo 60 de metri distanță, apoi să urce în fugă o rampă până la nivelul parapetului digului. Răsturna pământul și apoi se întorcea pentru a o umple din nou. Responsabilitățile încredințate bărbaților erau mai grele decât ale noastre, dar după primele câteva roabe umplute mă clătinam ori de câte ori încercam să ridic lopata grea cu pământ deasupra roabei.

Fiecare echipă de lucru avea un ‘brigadier-șef’ care, însoțit de câteva ajutoare verifica cât de mult poți munci. ‘Norma’ cerută putea ajunge până la opt metri cubi pe zi. Dacă în urma unor eforturi enorme reușeam să ne facem norma, în ziua următoare aceasta era crescută cu un număr substanțial de roabe. Dacă de data aceasta nu mai reușeam s-o îndeplinim, eram pedepsiți.

‘Brigadierii’ erau deținuți de încredere. Aveau rație alimentară specială, și chiar salariu. Ei înșiși nu depuneau nici un strop de

muncă. Conduceau și supravegheau doar, având drept de viață și de moarte asupra celorlalți deținuți. Rina își folosea acest drept fără nici un fel de rezerve.

Discuțiile și orice alt soi de contact uman erau interzise, dar mi-am asumat riscul de a-i spune celui ce căra roaba, în timp ce i-o umpleam, câteva vorbe de încurajare și citate biblice. M-a privit surprins; era un bărbat de vârstă mijlocie cu aspectul unui om de la țară. Și-a apucat roaba și a plecat cu ea. A venit un alt bărbat, cu o altă roabă. Un altul. Apoi un altul.

Cel de-al patrulea mi-a spus: “Contele Rakoți vă mulțumește pentru cuvintele frumoase și dorește să știe cine sunteți.”

‘Țăranul’ era faimosul aristocrat ungur din Transilvania. Am fost atât de surprinsă, încât, pentru o clipă, am rămas nemișcată, cu cazmaua înfiptă în pământ.

“Haide! Scoală sus!” a răsunat vocea Rinei de la cinci-șase metri distanță. “Vrei să-ți petreci noaptea în carceră?”

Am început să sap cu multă frenezie. Omul și-a luat roaba și s-a îndepărtat. ‘Carceră’ era un cuvânt care-ți îngheța sângele în vene. Era, de fapt, o cutie de vreo doi metri înălțime și mai puțin de un metru lățime, și constituia pedeapsa obișnuită în lagărele de la Canal. Trebuia să stai în ea, după o zi de muncă, fără să poți face vreo mișcare întreaga noapte. Ziua următoare te întorceai la munca obișnuită, unde era foarte probabil ca din cauza oboselii să nu-ți faci norma și să ‘capeti’ o nouă noapte în carceră.

Ni se dădeau, la amiază, 4-500 de grame de pâine cu orez fiert. Era ceva mai bine decât la Jilava, dar era o bătaie de joc față de speranțele noastre. Cu această rație trebuia să muncim până la sfârșitul zilei.

Uitându-mă în jur și văzând cât de slăbiți erau tovarășii mei de suferință, m-am gândit că nu este de mirare să nu-l fi putut remarca pe conte. Era greu să faci diferență între un om și altul. Toți purtau haine zdrențuite și peticite. Toți purtau pe fețele lor

aceleași expresii alternante de blazare și frică. Unii dintre ei fuseseră profesori universitari, editori, preoți, oameni de afaceri sau funcționari de stat cu rang înalt. În condițiile în care ne aflam era imposibil să-i deosebești de hoții, proxeneții sau hoții de buzunare care lucrau alături de ei.

Am trudit alte patru ore. A început să se întunece și lunga coloană s-a format din nou pentru a reveni în lagăr. Pe drum, câțiva deținuți au căzut epuizați. Unul chiar lângă mine; fără un cuvânt, doi bărbați mai puternici l-au ridicat, i-au trecut brațele pe după umerii lor și au continuat drumul. O femeie în vârstă, cocoșată din naștere, își trăgea picioarele amortite protejate doar de niște ciorapi plini de găuri. Un altă bărbat a căzut și nu a mai putut fi trezit din leșin. L-au tras la marginea drumului abandonându-l pe zbârciturile a trei coame de pământ înghețat în întunericul tot mai adânc al serii. Și vântul bătea fără oprire!

Odată ajunși la poartă, gardianul șef a strigat din nou celor de la poartă: “Se întorc 2.000 de bandiți.”

Se făcuse de-acum întuneric. Spre vest, cerul încă mai strălucea cu reflexe roșiatice. “Ah, ce briză înviorătoare!” a murmurat încântat unul dintre gardieni, înfășurat bine în haina lui groasă și călduroasă.

Mie îmi înghețase și măduva în oase. Măinile și picioarele îmi erau pline de bătături. Aveam dureri ascuțite în toți mușchii, iar capul mi-l simțeam de parcă era al altcuiva. Mă așteptam ca a doua zi să fiu cuprinsă de o răceală violentă.

Acum trebuia să așteptăm, o turmă întunecată, înghesuiți unul în altul în bătaia vântului, ca cei din capul coloanei să pătrundă pe porți. Alte coloane soseau în același timp de la alte puncte de lucru întâlnindu-ne cu toții în fața intrării, ceea ce ducea la lungi așteptări.

Când, în sfârșit, am ajuns în baraca noastră s-a și declanșat o ceartă. Una dintre prostituate descoperise că îi lipsea ceva ce ascunsese sub saltea.

“Țigănci hoațe, a strigat ea. Poate că sunt o curvă, dar cel puțin nu pun mâna pe ce nu-i al meu!”

Cuvinte care au stârnit-o pe Tania, una dintre țigănci, care i-a replicat fără zăbavă: “Eu poate că fur, dar cel puțin nu m-am culcat niciodată cu altcineva în afară de bărbatul meu.”

Liza, o moldoveancă, a sărit și ea: “Și, cine-i ăla? Frati-tu?” izbucnind apoi în râs de propria ei glumă amară. Țiganii dorm adesea într-o singură cameră: soț, soție, mamă, soacră, noră; uneori chiar și în același pat.

Dar Liza era o criminală. O ucisese prin împușcare, din gelozie, pe amanta soțului său.

“Ia nu mă-nvăța tu pă mine cum să trăiesc!” i-a întors-o Tania. “Eu pot da înapoi ce iau, dacă vreau. Dar tu ai luat viața unui om, o mai poți da înapoi?”

Am încercat să-mi astup urechile la acest argument de o așa înaltă moralitate. După alte câteva schimburi de replici răutăcioase, Tania s-a retras în colțul hoațelor. Celelalte au primit-o cu încuviințări pe care ea le-a acceptat zâmbind cu satisfacție.

Înaltă și drăguță, cu un păr negru strălucitor, Tania se bucura de mult respect din partea colegelor sale și în același timp inspira și teamă. Aventurile pe care le povestea cu atâta savoare îi câștigaseră porecla de Tania Mână-Neagră. Oricine îi aducea vreo ofensă risca excluderea din grup. Oricine ar fi înșelat-o risca o noapte în carceră, pentru că Tania nu se dădea înapoi de la a-i informa pe gardieni cu privire la vreo abatere reală sau inventată pentru a-și pedepsi vreun dușman. În același timp loialitatea pe care o dovedea față de prietenele sale era absolută și mișcătoare, iar ea era extrem de încântată de abilitățile ei. Povestea loviturii date de ea cu prilejul căreia golise aproape jumătate dintr-un magazin de haine le făcea pe cele mai tinere să rădă până la lacrimi. Le alesese pe cele mai istețe dintre ele pentru a le instrui în mod particular și dovedea un discernământ foarte ascuțit în evaluarea caracterelor.

Fetele căzuseră într-o admirație aproape mistică față de capacitățile sale. Obișnuiau să spună că Tania “citea întotdeauna cărți și alte chestii” când era afară din închisoare și că odată, a intrat într-o casă în absența proprietarilor trezindu-se în bibliotecă. A început să citească fiind cu totul absorbită de lectura sa până într-acolo încât la un moment dat a ațipit în fotoliu cu cartea în mână, iar proprietarii au găsit-o acolo când s-au întors de la teatru. Tania nu recunoștea niciodată că știe să citească, considerând că dacă s-ar afla, reputația de care se bucura în lumea lor ar avea de suferit.

Ajunși destul de repede să faci deosebirea între hoațe, prostituate, membre ale unor diferite bande și alte soiuri de femei de felul acesta. Anii petrecuți în practicarea unui anume păcat lasă urme adânci și vizibile asupra sufletului unui om. După expresiile folosite și după comportamentul specific poți ști imediat, fără să fie nevoie să întrebi ceva, cu cine anume ai de-a face. Tania, însă, era o fire independentă și ființa sa degaja un anume soi de noblețe.

Obișnuia să-mi spună în glumă: “Să nu crezi că noi, hoațele, nu avem principii morale. Din cauza simțului meu moral sunt împotriva oricărui furt săvârșit de oricare bandă, alta decât a mea.”

Am încercat cu multă precauție să bat la ușa inimii ei. Am dorit s-o înțeleg mai bine. Am întrebat-o dacă, așa cum mulți evrei și alte persoane care încercau să fugă de comunism părăseau România, nu i-ar plăcea și ei să iasă din țară.

“Pe dracu!” M-a privit cu indignare. “Tot ce-mi doresc este să ies din mizeria asta și să fiu împreună cu prietenul meu. Pe *el* n-au putut să-l prindă! Vreau să le arăt nenorociților de comuniști ce putem face noi.” Vorbea la nesfârșit, fără nici o reținere despre toate aventurile ei interlope, despre înfățișarea și abilitățile ei.

Ce era cu părinții ei?

“Oh, *părinții* mei!” mi-a răspuns cu un aer de parcă ar fi vorbit despre niște obiecte de mobilier. “Buni d-aruncat la gunoi.

Maică-mea arăta bine ca fată, așa c-a fost cu mai mulți bărbați. Apoi m-a avut pă mine. Tata s-a ușchit rapid! Oricine o fi fost. Până la urmă a rămas cu un moș jegos și bețiv care o cotonogea în fiecare seară. Și o mulțime dă alți plozi.”

Tania își condimenta vorbirea cu atât de multe obscenități, încât, după un timp, încetai să le mai auzi. Ca atunci când te obișnuiești cu un defect de vorbire. Mi-era milă de ea. Îmi doream să reușesc să ating măcar o coardă a sufletului ei și, pornind de-acolo, să o pot face să vibreze. Nu puteam suferi să o văd cum le corupe pe altele în jurul ei fără nici o umbră de regret.

Și marele său iubit, după cum s-a aflat până la urmă, nu era altul decât cumnatul său. Săgeata prostituetei nu nimerise prea departe de țintă. Dormea în aceeași cameră cu alte șase persoane și în același pat cu sora ei și cu bărbatul acesteia. Așa că s-a întâmplat. Avea doisprezece ani la acea vreme și învățase să fure când avea numai cinci.

Într-o zi a izbucnit:

“Da, știu: ‘să nu furi’. Asta mi-au spus polițiștii când m-au prins și m-au bătut, bestiile d... Le-am spus: ‘*voi sunteți niște hoți... Ați pus laba pă toate pământurile, toate casele, toată țara asta... Voi îmi spuneți mie ce să fac? Stați pe c... vostru gras, în birouri calde. Încercați să dormiți vara și iarna pe sub podurile Bucureștiului și pă urmă să-mi spuneți mie să nu fur.*’ După care a răs cu poftă. “Oh, au dat în mine; nu s-au jucat. Mi-am pierdut toți dinții din față. Acum mi-am pus placa asta nouă.” Și-a scos-o ca să mi-o arate. Ochii îi străluceau. Câteva dintre admiratoarele ei care se strânseseră în jurul nostru au aprobat-o cu simpatie.

“Tania, ești formidabilă. Niciodată nu am avut atâta tupeu,” i-a spus Ioana, o fată subțirică, fostă concubină a unui interlop din București. Acesta a abandonat-o în mâna poliției după care s-a stabilit în Paris, la loc sigur.

Celelalte fete mă priveau așteptând să arăt aceeași atitudine aprobatoare. Am zis:

“Tania, ai, într-adevăr, mult curaj. Cu energia și cu istețimea ta ai putea realiza lucruri mult mai bune. Faptul că părinții tăi sunt niște ratați nu înseamnă că tu trebuie să le calci pe urme. Mulți dintre oamenii mari din această lume au avut părinți ca vai de ei sau au crescut ca orfani. Dacă ți-ai îndrepta voința în direcția bună, ai putea realiza și tu lucruri mari.”

“Eu, să ajung mare! Făcând ce?” Și a continuat înșirând câteva dintre activitățile certate cu legea. “Nu mă înțelege greșit. ÎMI PLACE să fur. Asta-i viața mea, am fost născută pentru asta!”

M-am aventurat puțin mai departe, încercând un exemplu. “Unul dintre oamenii mari despre care îți spuneam și-a început viața ca escroc, ca profitor. Îl chema Matei. Când L-a întâlnit, însă, pe Domnul, a fost atât de impresionat, atât de încântat de bunătatea Lui încât a abandonat tot ce avea și a devenit Matei, ucenicul lui Isus. Hoțul s-a transformat într-un sfânt, iertat și iubit de toți oamenii, de-a lungul anilor. A ajuns să moară pentru credința lui și este autorul evangheliei citită în întreaga lume.”

“Ucenic, sfânt, martir! Dă unde găsești tu să iei toate cuvintele-ăstea?” Și-a bătut Tania joc.

Rareori putea fi traversată prăpastia dintre deținutele de drept comun și cele politice (toate femeile arestate din motive religioase erau considerate și ele, politice). Întotdeauna cele de drept comun obțineau slujbele de supraveghetore sau de șefe de cameră făcându-le viața un iad celor din vechea clasă de mijloc sau din vechea aristocrație. Hoațele li se adresau în batjocură cu ‘Madam’ și găseau sute de mici artificii prin care să se răzbune, chinându-le. Politicele nici nu vroiau și nici nu încercau măcar să stabilească vreun canal de comunicare cu semenele lor. Situându-mă undeva pe la mijlocul distanței dintre cele două grupuri – ca o creștină țigancă-evreică ce se adresa cu dragoste celor mai înrăite criminale din baracă și le confrunta cu păcatele lor pe doamnele din înalta societate – mi-am câștigat în mod natural antipatii din mai multe direcții.

Cernavodă era plin de nume faimoase care, după obiceiul lumii în care trăiseră, puteau oferi suficiente subiecte pentru întreținerea unei coloane 'Mondene' a unui eventual ziar local: "Așteptând la coadă la toaletă, o martoră a surprins-o pe contesa X clevetind împreună cu fosta doamnă de onoare, baroneasa Y, asupra ultimelor zvonuri din bucătărie cum că vor fi deschise toate mormintele personalităților controversate ale societății și li se vor confisca aurul și bijuteriile în folosul statului."

Ce întâlniri ciudate mi-a fost dat să văd!

Unul dintre cele mai active grupuri era cel al femeilor foste fasciste. Lidera lor era doamna Codreanu, soția conducătorului Gărzii de Fier, organizație care a avut un rol major în realizarea alianței dintre România și Germania nazistă. El se lăuda într-una dintre cărțile sale că nu a strâns niciodată mâna vreunui evreu și nici nu a intrat în magazinul vreunui evreu.

Acum, doamna Codreanu muncea forțat pentru comuniști alături de femei evreice, dar prejudecățile antisemite îi erau neschimbate.

"Criminalul ăla de Churchill!" scrâșnea ea. "Un sionist, un figurant jidan! Și Roosevelt, cu siguranță și el tot jidan! Din cauza lor suntem astăzi aici."

Gardienii nu aveau nici o rețineră față de aceste femei, iar celelalte deținute se luau mereu de ele. Aceste doamne dădeau, însă, dovadă de mult curaj. Una dintre ele, ca urmare a faptului că am încercat să le arăt înțelegere și dragoste mi-a spus într-o zi: "Dragă, prietenele mele și cu mine am hotărât că în ziua în care toți evreii din România vor fi lichidați, tu și familia ta veți fi cruțați." S-a arătat surprinsă că nu am primit această veste cu entuziasm.

Soții ale altor politicieni și femei care fuseseră ele însele implicate în politică purtau lungi discuții despre cum ar trebui condusă lumea. Una dintre ele mi-a spus o dată: "Am stat trează toată noaptea punând la cale un plan pentru viitor. Vrei să-l auzi?"

Nu mi s-a oferit alternativă.

“În primul rând trebuie realizată o reformă militară completă. Toate uniformele trebuie să fie de un albastru regal cu chipiuri înalte...”

M-am grăbit să-i răspund: “Mulțumesc mult de tot; nu-i nevoie să-mi explici mai mult de-atât. Dacă toate uniformele vor avea culoarea albastru regal, totul este ca și rezolvat.”

Dar, uneori, oameni care păreau de-o mare răutate sau păreau să bată câmpii cu tot felul de idei aiurite ofereau câte o lecție care merita reținută. O călugăriță ortodoxă din baraca noastră înjura, spunea bancuri deocheate și fura ca o țigancă.

Am întrebat-o: “Cum crezi tu că vei fi mântuită dacă faci toate astea?”

Mi-a răspuns râzând: “Un călugăr m-a învățat ce să fac pentru a fi mântuită. Trebuie să țin fără greșală două porunci. Niciodată nu judec pe nimeni și îi iert întotdeauna pe cei care păcătuiesc împotriva mea. În felul acesta Dumnezeu va fi obligat să mă ierte și El pe mine.”

Nu era expresia celei mai corecte teologii, dar m-am bucurat s-o aud pentru că avea, într-adevăr, virtuțile cu care se lăuda.

În 1951 au început să-și facă apariția în închisori și lagărele de muncă forțată tot mai multe femei comuniste. La Cernavodă am întâlnit-o pe Marioara Drăgoescu, o activistă care fusese închisă pe vremea fostului regim fiind considerată o revoluționară de elită. Acum fusese condamnată la muncă silnică de către tovarășii ei, fiind acuzată de acțiuni ‘contrarevoluționare’.

N-ar fi renunțat, însă, pentru nimic în lume la idealul său comunist. Măreța societate marxistă era la doi pași. În închisoarea din Mislea, una dintre cele mai mari închisori de femei, îi fusese îngăduit să-și alăpteze copilul de numai două luni, după care i-a fost luat și internat într-un orfelinat al statului. Nu știa dacă îl va mai vedea vreodată. Simpatizase și îi ținuse partea lui George

Cristescu, unul dintre fondatorii partidului, care făcuse prima dată închisoare pentru convingerile lui socialiste în 1907. Fusese, de asemenea, primul Secretar General al Partidului Comunist. Acum, la șaptezeci și doi de ani, muncea alături de noi pe șantier din zori și până în noapte, pe zăpadă, ploaie și vânt.

Uneori se întâmpla să-i încarc eu roaba cu pământ. Trăgea de ea ca o fiară. Era mai ușor s-o tragi decât s-o împingi peste denivelările înghețate. Mi-am amintit ceva ce-mi spusese Richard cu puțin timp înaintea arestării lui și i-am împărtășit și lui: “Sub o tiranie, închisoarea este cel mai onorabil loc în care te poți afla.”

Un mic zâmbet i-a luminat o clipă fața. Un gardian a strigat la el și s-a grăbit să se îndepărteze, trăgându-și încărcătura. A doua zi, când ne-am reîntâlnit, i-am șoptit: “Îmi pare rău că v-am creat necazuri cu vorbăria mea.”

“Nu, continuă să vorbești! Să poți auzi și altceva, după atât de mult timp, decât ineptiile și răutățile de care se face atâta risipă pe aici, este ca și cum ai asculta o muzică frumoasă. Tânjeam să mai aud o voce blândă și caldă la fel de mult pe cât tânjesc să mai pot vedea și alte culori, după atât de mult gri.”

După un timp mi-a împărtășit deziluziile pe care le trăise. “Comunismul pe care-l practică ei nu este idealul pentru care am luptat și am suferit eu. Am simțit că n-ar fi cinstit din partea mea dacă nu aș lua poziție.”

Noi, cei care eram credincioși ne-am dat seama pentru prima dată cât de bogați suntem. Cei mai tineri și mai slabi dintre creștini se bucurau de mai multe resurse la care să facă apel decât cele mai bogate doamne în vârstă și decât cei mai rafinați intelectuali. Oameni cu o minte de invidiat, cu educație aleasă, capabili, o dată lipsiți de cărțile lor, de concertele cu care erau obișnuiți, păreau să se ofilească asemenea unor plante de interior scoase în bătaia vântului. Inima și mintea le era goală.

Doamna Nailescu, soția unui profesor din Cluj, mi-a spus într-o zi:

“Cât de fericite sunteți voi că puteți continua să gândiți ținându-vă mintea trează și rugându-vă! Eu una nu reușesc. Încerc să-mi amintesc câte o poezie și tocmai atunci apare câte un gardian urlând. Într-o clipă mintea îmi revine la acest lagăr veșnic. Nu mă pot concentra. Nu mă pot disciplina defel.”

Femeile ‘de lume’ erau adesea cele mai de compătimit. Viața se arăta față de ele mai aspră decât față de oricine altcineva. Din punct de vedere material, pierduseră cel mai mult și aveau cele mai sărace resurse lăuntrice cu care să umple golul rămas. Tot soiul de frânturi de amintiri ale unor vechi jocuri de bridge, pălării, hoteluri, experiențe nupțiale, weekenduri irosite și iubiri le agasau mintea asemenea unor arcuri rupte în speteaza scaunului. Nervii lor au fost cei care au cedat primii, împreună cu mâinile lor albe.

După munca zilei, femeile veneau adesea la noi, deținutele credincioase, și ne rugau, chiar insistau uneori, să le spunem orice ne puteam aminti din Biblie. Cuvântul le oferea nădejde, mângâiere și viață.

Nu se găsea nici urmă de Biblie la Canal. Noi, cele credincioase, înfometam după ea mai mult decât după pâine. Cât îmi doream să fi învățat mai mult din ea pe dinafară! Repetam zilnic pasajele pe care le cunoșteam și noaptea la fel, când rămâneam treze pentru câte un timp de rugăciune. Mai erau și alte credincioase asemenea mie, care memoraseră intenționat pasaje lungi, știind că momentul arestării lor va sosi curând. Au adus astfel bogății nespuse în închisoare. În timp ce unele deținute se certau și se băteau, noi ne întindeam pe saltelele noastre și foloseam ceea ce știam din Biblie pentru a ne îndemna și a ne motiva rugăciunile și meditația. Ne repetam versetele cunoscute unele altora ceasuri întregi de-a lungul nopților. Ascultam ce aduceau noile venite și le învățam la rândul nostru ce știam noi. În felul acesta prin închisorile din România circulau adevărate Biblii nescrise.

Meditația are puterea de a coborî în profunzimi nebănuite. În primă fază, ceea ce meditezi nu ești tu însuși, ci ceea ce ai presupus în mod greșit că ești tu însuși – adică un amestec neomogen a ceea ce știi din ziare, cărți și filme. Partea din tine însuși implicată la acest nivel este minusculă. În a doua fază a meditației, trebuie să renunți tot mai mult la ceea ce nu ești tu, la ceea ce ai împrumutat, pentru a reuși să ajungi la realitatea finală din tine. Odată ce ai devenit din nou tu însuși, este destul de ușor să comunici cu o persoană pe care o iubești. La un moment dat, așa cum o idee capătă forma unei imagini în mintea scriitorului, ajungi să-L vezi și tu pe cel la care meditezi. Isus a spus: *“Binecuvântați sunt cei cu inima curată căci ei Îl vor vedea pe Dumnezeu”*, dar nu doar pe Dumnezeu.

Am conversat adeseori cu Richard, în special în anii detenției lui solitare. Îmi transmitea mesaje și aveam o convingere profundă că suntem în contact, că el este prezent cumva, lângă mine. Și eram sigură că și gândurile mele ajung la el. Aceste stări de comuniune intimă s-au repetat adesea de-a lungul celor paisprezece ani în care a fost închis și mult timp după ce eu am fost eliberată. Am o notiță în Biblia mea, scrisă cu creionul în 1953, la câteva luni după întoarcerea acasă: *Richard a venit să mă vadă astăzi; s-a aplecat asupra mea în timp ce citeam.*

Întotdeauna am trăit cu teama că și el s-ar putea să fi fost trimis într-unul din lagărele de muncă forțată. Cum ar fi putut el face față unei astfel de munci? Scrisul și predicatul îl epuizau complet. Cu toate acestea, când o femeie mi-a spus că a murit, nu am crezut-o.

Întrebam pe toată lumea cu care vorbeam la Canal dacă avea vreo veste despre Richard. Aveam inima strânsă de teama unui răspuns dureros, dar nimeni nu știa nimic. Apoi, la un moment dat, au sosit trei femei de la Văcărești, o închisoare la care erau duși mulți dintre deținuții bolnavi. Fiecare nou venit la Canal era

pentru noi asemenea unui poștaş. Îl asaltam cu întrebările obișnuite, nădăjduind să aflăm ceva despre rudele pe care mai toți le aveam în diferite închisori din țară. Nimeni nu auzise de Richard.

Câteva zile mai târziu, o femeie din grupul de care am amintit m-a căutat să-mi vorbească.

“De fiecare dată când vorbești despre Dumnezeu îmi amintești de Văcărești, mi-a spus ea. Am fost acolo pentru o perioadă scurtă, dar am avut și acolo parte de un predicator.”

Văcăreștiul era o fostă mănăstire transformată în închisoare. Zidurile dintre chiliile călugărilor fuseseră demolate pentru a face lor unor celule mai largi. Fuseseră însă păstrate câteva dintre ele unde erau izolați deținuți cu regim special.

“Așteptam pe coridor să intrăm la baie, îmi povestea femeia, când, din spatele unei uși încuiate, s-a auzit vocea unui bărbat vorbind. Spunea: ‘Iubiți-L pe Isus și încredeți-vă în bunătatea lui Dumnezeu.’ Am rămas uimite. Toată lumea din închisoare se întreba cine poate fi acel om. Dar, desigur, numele îi era ținut secret.”

Acum când m-a întâlnit, femeia era sigură că nu putea fi altcineva decât Richard. Mi-a spus că părea foarte bolnav și că după câteva zile s-a oprit din predicat. Se zvonise că a murit.

Câte lacrimi au curs, în taină, din ochii mei! Cât de sfâșiată mi-a fost inima! Dar în toiul acestei dureri, a răsărit crescând o nădejde nouă. Am continuat să mă rog și I-am cerut Domnului să-i mai dăruiască ani și sănătate bărbatului care L-a slujit cu atâta credincioșie chiar și în ‘Izolator’.

Eram îngrijorată la gândul că și Mihai ar fi putut fi arestat și trimis la Canal. Avea doisprezece ani și mai erau acolo băieți de vârsta lui. În fiecare zi îl vedeam pe un băiat, pe nume Marin Moța, de-o seamă cu el, împreună cu sora lui de paisprezece ani. Tatăl lor fusese unul dintre foștii conducători ai Gărzii de Fier. În

ideologia pe care o slujise, amestecase antisemitismul cu o adâncă credință ortodoxă. Când, în timpul Războiului Civil din Spania, anarhiștii au pângărit bisericile, el a declarat: "Îl lovesc pe Hristos peste față. Nu mai pot îndura așa ceva." A plecat în Spania și a murit acolo luptând de partea viitorului dictator, Franco.

Ce contradicții își pot găsi sălașul în inima omului! A lăsat un foarte frumos testament creștin, în care a declarat printre altele: "Când Hristos a promis că porțile iadului nu-I vor birui Biserica, a avut în vedere lupta activă a Bisericii. Această promisiune nu rămâne în picioare dacă creștinii nu-și fac datoria." Cât de adevărată este această afirmație!

Soția și copiii lui erau închiși doar pentru că fuseseră... ai lui. Doamna Moța avea acum o *idee fixă*: 'Fiul meu, Marin, va deveni regele României după ce va fi răsturnat comunismul, deoarece Regele Mihai aflat în exil nu se va mai întoarce niciodată în țară.'

De altfel, întreaga mișcare a Gărzii de Fier era plină de contradicții. Fondatorul ei, Codreanu, a ucis și a ordonat uciderea unor oameni care nu comiseseră nici măcar greșeala de a fi fost evrei. Totuși, printre ultimele sale cuvinte au fost și acestea: "Nu contează cum moare un om; important este doar cum învie el." El însuși a fost strangulat de adversarii săi.

În lagărul de la Cernavodă ne-au dat la un moment dat cărți poștale și ni s-a spus că putem scrie pentru a ne invita familiile să ne viziteze într-o anumită duminică. Imediat i-am suspectat de vreun vicleșug: nu cumva eram păcăliți să dăm la iveală numele vreunui prieten pe care ei să-l pună sub observație pentru ca apoi să fie urmărit de Securitate? M-am întrebat zile în șir cui aș putea să scriu. Și cei cărora le-aș scrie mai locuiesc acolo unde știu eu pentru ca să primească misiva mea? Fuseseră arestați atât de mulți dintre cunoscuți!

Toată lumea în jurul meu își folosea cărțile poștale primite. Fiecare se întreba dacă mai era cineva acasă pentru a răspunde

sau... dacă mai exista ‘acasă’. Copiii puteau să-și fi pierdut credința sau să fi fost arestați și ei, iar bărbații puteau fi în închisoare sau să trăiască deja cu alte femei. Am privit cu ochii minții în viitor și am zărit multe tragedii la orizont.

Când a sosit, însă, marea zi, nu ne-a fost revelată nici o tragedie; pentru că deși rudele au venit, nu ni s-a permis să le întâlnim.

M-am trezit în acea duminică cu mult înainte de a suna deșteptarea, la ora 5 fix. Lumina era aprinsă (era interzis s-o stingem) și afară întunericul era la fel de adânc ca și în miezul nopții. Pervazul geamului era acoperit cu gheață. Abia așteptam să se facă dimineață.

Și, până la urmă, s-a făcut! Am alergat nerăbdătoare afară sperând să-i văd pe vizitatori așteptând în spațiul împrejmuț din zona porților. Era un loc aflat la mare distanță de noi, separat de lagărul propriu-zis de trei garduri de sârmă ghimpată urmate de un teren viran exterior – pământul nimănui – pe care nu avea nimeni voie să păsească.

L-am zărit acolo pe fiul meu. Mai înalt, mai slab, îmbrăcat în haine sărăcăcioase. L-am recunoscut și pe bărbatul de lângă el, pastorul bisericii noastre. (De atunci, anumite evenimente tragice au săpat o prăpastie adâncă între el și noi, dar noi continuăm să ne amintim și să fim recunoscători pentru ajutorul enorm pe care ni l-a dat împreună cu soția lui în vremuri grele și dacă el ne urăște astăzi, noi, de partea noastră, nu vom înceta niciodată să-l iubim.)

Le-am făcut cu mâna, iar și iar, dar n-au reușit să mă zărească printre toate celelalte femei înșirate pe lângă gardul de sârmă. M-am întors grăbită la baracă pentru a-mi împărtăși bucuria cu doamna al cărei pat se afla lângă al meu. Ea s-a uitat cu atenție la mine, la rochia mea decolorată și zdrențuită, la pantofii scâlciți, la rămășițele jachetei mele de vară, la sfoara care-mi ținea loc de curea.

“Îl vei speria pe bietul băiat dacă te va vedea în halul ăsta,” mi-a spus ea. “Ia bluza mea, cel puțin este dintr-o bucată și nu are petice.”

Tania mi-a oferit o fustă lungă, țigănească. Valia mi-a învelit capul într-un șal alb. Mi-au dat șosete și chiar și o batistă murdară. În timp ce admiram împreună noua și eleganta mea toaletă, în cameră a năvălit un grup de gardieni.

Rina se afla în mijlocul lor, jubilând. Urma să fim pedepsite. În săptămâna care tocmai trecuse, atât de multe persoane nu-și îndeplinisera norma încât vizita a fost anulată.

Rudele și prietenii călătoriseră toată noaptea venind de la București sau din alte localități, și-și cheltuiseră economiile de care aveau atâta nevoie, pentru nimic. Nu ne-am putut vorbi, nu am putut nici măcar primi hainele și mâncarea pe care ni le aduseseră. Grupul de vizitatori, în jur de treizeci de persoane, a așteptat toată ziua în fața porților în speranța că totuși comandantul se va răzgândi. Nu a făcut-o. Nu ni s-a mai permis nici măcar să-i privim sau să le facem cu mâna. Întreaga zi gardienii ne-au gonit de pe lângă gard, iar mitralierele celor din foșoare au stat îndreptate spre noi. Din când în când, câte o femeie care reușea să se strecoare până în apropierea gardului ne anunța: “Sunt încă acolo!” Seara, însă, au plecat.

Părea imposibil să ajung să-l văd pe Mihai vreodată, dacă ei continuau să pretindă ca toată lumea să-și împlinească norma. Veniseră mulți deținuți de la Jilava. Foamea și boala îi slăbiseră mult prea mult pentru ca să mai poată reuși să satisfacă pretențiile crescânde ale conducătorilor lagărului.

Ni s-a permis, totuși, să scriem din nou. Ni s-au dat din nou cărți de vizită. Peste câteva duminici, Mihai a făcut din nou drumul până la Cernavodă. De data aceasta, nu s-a mai dat nici o pedeapsă. Vizitele însă se desfășurau în ordinea alfabetică a deținuților și numelui meu îi venea rândul abia la sfârșit. Se putea scurge ziua

întreagă fără ca mie să-mi vină rândul.

Hainele împrumutate treceau de la o femeie la alta.

“Cum arăt?”

“Perfect!”

Cele mai multe dintre ele își petrecuseră întreaga noapte gândindu-se ce vor spune, repetându-și cuvintele la nesfârșit. De regulă însă, când sosea momentul întâlnirii, erau prea copleșite pentru a mai putea vorbi. Dacă încercai să întrebi ceva despre soarta altor rude sau prieteni, gardienii te opreau imediat. Chiar și pachetele cu haine, despre care ni se spusese că ni se va permite să le primim, erau respinse sub diferite pretexte. Întâlnirile le-au cauzat multora dintre noi mai mult nechez decât bucurie. Se grăbeau să se întoarcă pentru a înapoia lucrurile împrumutate, în timp ce persoana următoare aproape le smulgea.

Cele ce nu primiseră vizite ne priveau cu tristețe. Probabil, în următoarea zi de vizită – peste două luni – va veni și rândul lor.

Am fost duse într-o altă baracă, în apropierea porților. Nu era vorba, bineînțeles, de ‘o zi întreagă cu familiile voastre’ așa cum ni se promisese la Jilava. Aveam doar cincisprezece minute la dispoziție să stăm în aceeași cameră, la aproximativ trei metri distanță unul față de celălalt, cu fiecare cuvânt ascultat și cântărit de gardieni.

Dar când l-am văzut pe fiul meu, am uitată că eram deținută, cum arătam și unde mă aflam și l-am îmbrățișat cu privirea. Ce slab arăta și ce serios! L-am privit cu intensitate și el pe mine și cele cincisprezece minute au trecut fulgerător. Emoția noastră a șters scurgerea timpului. Am vorbit puțin. Nu pentru că n-am fi putut să ne spunem lucruri mai personale.

Îmi amintesc că i-am strigat peste spațiul care ne despărțea: “Mihai, crede în Isus din toată inima ta!” dându-i astfel cel mai bun sfat pe care i-l puteam oferi, știind din experiența din închisoare, cu atât de mulți oameni în jur, tineri și bătrâni, că doar

Hristos poate oferi nădejdea ce aduce lumină în locurile cele mai întunecoase.

Rămăsese și el, asemenea altor mii de băieți și fete, fără nici o călăuză în viață. Comuniștii vor profita de lucrul acesta. Așa cum s-a întâmplat în parabola fiului risipitor care a cheltuit tot ce avea și apoi s-a îndreptat spre un semen care l-a făcut păzitor de porci, comuniștii și în general oamenii fără Dumnezeu, îi amăgesc pe tineri să trăiască pe baza unor idei potrivite porcilor. I-am spus: "Crede în Isus" știind că doar Isus are cuvintele vieții veșnice și El este călăuză cea mai bună pentru un copil fără mamă.

Mi-a apărut ca fiind foarte frumos; fiecare mamă este convinsă că fiul ei este cel mai chipeș. Valoarea acestei scurte întrevăderi a ieșit la iveală mult mai târziu, asemenea unui copac ce crește greu dar sigur dintr-o mică sămânță. Efectul cuvintelor mele asupra lui aveam să îl aflăm abia după eliberarea mea.

Am fost împinsă cu brutalitate de umăr și scoasă de către gardieni. În baracă s-au strâns toate în jurul meu întrebându-mă ce a spus Mihai și cum a fost întâlnirea. N-am putut decât să dau din cap. Ore întregi n-am putut scoate un cuvânt. Mă aflam undeva în altă parte. Nu eram în închisoare.

Seara multe dintre femei au trăit durerea de a fi așteptat pe cineva care nu sosise. Acum plângeau nemângâiate, fiecare pe salteaua ei de paie.

Carcera

Noaptea, în fiecare baracă, câte o femeie trebuia să stea trează, ca planton. Nu ni s-a explicat niciodată asupra ce anume ar trebui să veghem (bănuiesc că era o încercare de a preveni sinuciderile),

dar trebuia, în orice caz, să rămâi trează. Pedepsele aplicate celor prinse că dorm erau extrem de brutale.

Un bec simplu, atârând în mijlocul camerei, se legăna ușor în bătaia curentului. Rânduri întregi de femei se foiau și se întorceau de pe o parte pe cealaltă. Unele sforăiau zgomotos. Unele plângeau chinuite de coșmarurile visate. Fața fiecărei femei din baracă purta semnele suferinței și ale fricii. Cât de greu se scurgeau orele! Ce deprimant se auzea șuieratul vântului afară. Avea, parcă, ceva în comun cu toată această adunare pestriță, ciudată, de femei: unele în vârstă, altele tinere, femei în pas cu moda și vagaboande de pe sub podurile Bucureștiului. Numitorul lor comun era suferința.

Când eram copil nu-mi plăcea de loc noaptea. Acum o aștept cu nerăbdare, ca pe o eliberare de munca ucigătoare pe care suntem siliți să o îndeplinim. Totuși, când întunericul sosea, în sfârșit, eu nu puteam adormi. Mă sculam și mă rugam pentru femeile din baraca noastră, din lagăr, pentru milioanele de deținuți din lumea comunistă și de asemenea pentru creștinii care dormeau fără griji în vest, cât și pentru cei despre care îmi imaginam că se roagă pentru noi.

O dată, fiind oricum trează, m-am oferit să preiau eu un schimb al plantonului. Era rândul Taniei și nu era o problemă pentru ea să se culce și să adoarmă. Dar m-a refuzat cu hotărâre.

Mi-a spus: "Culcă-te imediat." A făcut-o însă cu blândețe.

Mai târziu, văzând că sunt încă trează, a venit și s-a așezat pe patul meu. Am început să vorbim în șoaptă și s-a apucat să-mi povestească una dintre întâmplările ei de hoată. Fusese băgată într-o închisoare alături de alte 4.000 de deținute. Printre ele se afla una care fusese, pe vremea vechiului regim, chiar guvernatoare a acelei închisori.

"Contribuise la întemnițarea comuniștilor în timpul războiului, povestea Tania, și acum se afla ea înăuntru, exact în

locul pe care-l merita. Nu doar pentru că ‘aranja registrele’ și ciupea din banii pentru mâncare. Toți făceau chestii din astea. Dar femeia asta, obișnuia să le elibereze pentru câteva zile pă fetele cele mai descurcate pentru ca apoi să le aducă înapoi și să-și oprească o parte din ce furaseră.”

Când am încercat să-i vorbesc despre Dumnezeu, Tania mi-a răspuns:

“Până să ajungi la Dumnezeu, te mănâncă sfinții!”

O vorbă faimoasă în România! Nu lipsea reverența exterioară îndreptată spre sfinți, dar puțini dintre practicanți aveau vreo idee despre cine au fost ei cu adevărat. I-am spus că sfinții ne ajută și mijlocesc pentru noi și chiar pot să ne conducă la Dumnezeu. Sfinții nu fac rău nimănui.

I-am spus: “Există două lumi: una materială și alta spirituală. Dar porunca dumnezeiască și omenească, “*Să nu furi*” este de găsit doar în cea materială. În lumea spirituală, regula este să furi tot ce poți. Fură orice cunoștință, exemplul de trăire sau înțelepciune poți. În lumea materială, dacă furi de la mine, eu am de pierdut. Dar în lumea spirituală nu pierd nimic. Acolo nu am nimic împotriva să fii o hoată. Problema este că nu știi ce să furi. Or, ceea ce iei astăzi vei pierde sigur, dacă nu mâine, cel mai târziu la moarte. Dar înțelepciunea și cunoașterea lui Dumnezeu, odată luate de la cineva, le vei avea veșnic.”

Probabil că aceste cuvinte nu au căzut în gol. Îngropată undeva în adâncul ființei noastre, se găsește convingerea că “*Să nu furi*”, cu excepția de mai sus, este regula fundamentală a acestui univers. Ceva din lăuntru nostru ne spune: “Să nu poftesti bunul altuia. Și fii discret. Nu doar bunurile lui, dar și propria lui ființă este proprietatea lui sacră.” Dumnezeu a poruncit ca oamenii, asemenea stelelor de pe cer, să stea la o oarecare distanță unul de celălalt. El ne-a dăruit sentimente de timiditate, rușine, mândrie, frică, demnitate, ca un gard de protecție al individualității fiecăruia și

nimeni nu are voie să sară peste acest gard. Fiecare om este asemenea unui atom care nu poate fi penetrat cu forța decât dacă este dezintegrat, ceea ce duce la descătușarea unor energii revoluționare și distructive, care pot distruge întreaga lume.

Deși chinuită ea însăși de foame, adeseori, Tania nu uita să hrănească păsărelele. Toate deținutele își mâncau micile rații de pâine pe pat, culegând toate firmiturile cu multă grijă. Fiecare fărâmă era deosebit de valoroasă, fiind singurul aliment solid pe care îl puteam mânca. Tania însă, lua grămada de firmituri și o împărția pe pervazul ferestrei, pentru a hrăni porumbeii.

O dată i-a zis unei colege de baracă: "Creștine ce sunteți! Numai gura de voi. Niciodată nu dați nimic păsărelelor."

Văzând o față ca ea renunțând la acele resturi prețioase, am ajuns să cred că nici un om nu este depravat în totalitatea lui. Natura umană, lăsată de capul ei, poate dovedi o tendință spre bunătate măcar în astfel de lucruri fără însemnătate, cum ar fi hrănirea unor păsărele, atunci când persoanei înseși îi lipsește hrana.

Am fost impresionată descoperind în caracterul acestor femei care furau cu atâta ușurință o trăsătură specifică tibetanilor, oameni care de-a lungul a mii de ani, și-au dezvoltat poate cea mai adâncă sensibilitate metafizică. Sven Hedin povestește că în timp ce noi, europenii, hrănim doar păsările domestice cu scopul de a ne hrăni mai târziu cu ele, tibetanii obișnuiesc să pună pe stânci mici prăjituri, ca hrană pentru păsările sălbatică, gândind că viața sălbăticiunilor este și ea o parte din Brahman, marele Tot. Rătăcit fiind prin ținuturile lor, Sven Hedin însuși s-a hrănit cu aceste prăjituri.

La femeile vinovate de crimă ca și la orice alt fel de răufăcător din închisoare puteai găsi o mică fărâmă de bunătatea dezinteresată.

La Cernavodă, în fiecare duminică, atunci când tânjeam și nădăjduiam să ne putem odihni puțin, trebuia să suportăm prelegeri ținute în scopul îndoctrinării. După-amiaza, șefa de cameră ne

ducea în sala mare unde o femeie venea să ne vorbească. Începea de obicei prin a ne spune ce gândește ea despre Dumnezeu, ceea ce nu dura prea mult și ne avertiza că oricine va vorbi despre El, va fi pedepsit.

“Afară, toți sunt comuniști acum, ne explica ea. Doar voi vă mai încăpățânați în această nebunie religioasă și noi suntem hotărâți să vă educăm pentru a scăpa de ea. Partidul este la putere acum și el știe cel mai bine. Aici nu sunteți în închisoare. Nici nu vreau să aud acest cuvânt! Sunteți într-o instituție de reeducare și nu faceți decât să vă construiți fericirea viitoare! Munciți pentru generațiile care vin! Și depășindu-vă normele de lucru care v-au fost stabilite, v-ați putea grăbi eliberarea ca cetățeni reabilitați.”

Apoi urma un concert în scop propagandistic. Printre noi se aflau cântărețe de cabaret și actrițe, unele dintre ele provenind din mijlocul minorității germane. Erau forțate să interpreteze cântece comuniste în care Germania era batjocorită, iar victoriile Uniunii Sovietice ridicate în slăvi. Am simțit durerea umilinței la care au fost supuse. Durerea fizică trece și după câteva ore sau zile poate fi uitată. Umiliința, însă, chiar dacă are o înfățișare josnică, îți arde inima. Abia în aceste împrejurări am început să înțeleg de ce vorbea Isus despre a fi “batjocorit și crucificat”. Mă întrebam de multe ori înainte de ce a trebuit să fie menționată batjocura în aceeași expresie. Acum mi-am dat seama cât de adânc poate răni și cât de departe pot merge umiliința și batjocura.

O femeie de etnie germană se afla pe scena de la capătul sălii. Era de vârstă mijlocie și se pare că fusese odinioară plinuță și drăguță. În timp ce cânta, își încheșta mâinile într-un gest patetic, iar vocea îi pierdea la notele înalte. Ofițerii de pe rândul din față se prăpădeau de râs. Ce putea fi mai caraghios decât o ‘fraulein’ ofilită care își bate joc de ea însăși? În timp ce se străduia să-și ducă la capăt bucată muzicală, lacrimile îi șiroiau pe obraji. Apoi a urmat o altă femeie, încă tânără, care a citit o poezie de recunoștință față de sovietici

pentru eliberarea pe care ne-au adus-o de sub tirania nazistă: “Maică Rusia, îți mulțumesc/ Pentru ce ai făcut în aceste zile!/ Glorioasa Armată Roșie/ Ne-a arătat calea ... “ etc., etc.

Această prostioară artistică a fost apreciată cu voce tare de toți cei prezenți sub conducerea șefei de cameră. Oricine părea lipsit de entuziasm avea necazul asigurat. Informatorii vegheau cu vigilență pentru a observa orice reacție ‘antisocială’.

Nu le puteam condamna pe femeile care luau parte la această șaradă. Erau distruse de suferință și, ceea ce pentru noi era o oră de plictiseală, pentru altele era o oră de evadare din iad. Apoi, toată lumea făcea acest lucru: nu și-a convertit pana și cel mai faimos autor religios român, Aurel Baranga, pentru a scrie ode comuniste? Cei care refuzaseră fuseseră marginalizați sau închiși. Puțini au rezistat. Iar cei care au reușit, n-au rămas cu totul neatinși de aceste ceasuri de îndoctrinare care se derulau în fiecare duminică aproape în toate lagărele de la Canal. Parte din gunoiul pe care-l aruncau pe noi era menit să adere și să rămână.

Nu puteam să aplaud la aceste întâlniri. Toate femeile îmi spuneau: “Prefă-te și tu, ce mai contează acum? Chiar vrei să fii bătută?” Dar nu o puteam face când auzeam trivialitățile și calomniile adresate lui Dumnezeu și țării mele natale. Erau mereu persoane care se așezau în spatele sălii în grupuri mai aglomerate și reușeam să mă amestec și eu printre ei.

Dar nu am reușit să scap. Cineva m-a reclamat și seara am fost dusă în biroul comandantei. Mă privea fix fără să clipească de sub boneta de pe vârful capului.

“Am fost informată că nu ai aplaudat după prelegerea și după ora de reeducare de astăzi după-amiază, Wurmbrand. Întregul tău comportament de aici din lagăr te dă de gol ca fiind o forță contrarevoluționară și împotrivoitoare unei bune reeducări.” Și-a verbalizat ea propozițiile rituale, după care și-a lins buzele. “Am încercat să îți arătăm bunăvoință, dar acum vom folosi alte metode cu tine.”

În acea noapte nu mi s-a mai permis să mă întorc în baracă. Am fost dusă la camera de gardă și de acolo la carceră. Carcera era un fel de nișă în perete, în care nu puteai sta decât în picioare. Ușa metalică era prevăzută cu câteva orificii prin care pătrundea aerul, iar mâncarea îți era dată printr-o fantă de la baza ei. Carcerele erau prezente în toate închisorile. Aveau scopul de a frânge rezistența deținuților înainte de a li se smulge o mărturie mincinoasă. La Canal, aceasta era pedeapsa aplicată cel mai des.

După câteva ore, picioarele îmi ardeau. Sângele îmi bătea în tâmpile cu zvâcnituri încete și dureroase. Câte ore mă vor ține aici? Câți ani voi putea rezista în aceste condiții? Mă gândeam atunci că răul acesta se răspândea încet, încet peste întreaga lume și va ajunge să tortureze milioane de oameni. Nici unul nu va scăpa. Mi-am dat însă seama că am pășit pe drumul care duce la nebunie. Cunoșteam persoane care își pierduseră sănătatea mentală în aceste cutii. Permisese rău acestor gânduri negre să îi copleșească. Dar cum să scapi de ele?

Richard îmi povestise despre călugării de pe Muntele Athos, care practică fără încetare așa zisa 'rugăciune a inimii'. Repetă împreună cu fiecare bătaie a inimii: "Doamne Isuse, Fiul lui Dumnezeu, ai milă de mine." Am apelat și eu la această rugăciune.

Apoi mi-am amintit de serile în care Richard mă ajuta să înțeleg tainele numerelor biblice. Nici evreii și nici grecii nu aveau semne grafice care să desemneze numerele așa cum aveau pentru litere. Prin urmare, literele folosite în Biblie au o valoare numerică ($a = 1$, $b = 2$ și așa mai departe) și fiecare număr are și o valoare de simbol. Așa că am încercat să îmi ocup mintea cu acestea.

Din tavanul carcerii în care mă aflam cădeau picături de. Făceau un sunet deprimant. Am început să le număr pentru a face timpul să curgă mai ușor.

Unu: există un singur Dumnezeu.

Doi: sunt două table ale Legii.

Trei: este numărul Trinității Divine.

Patru: Hristos își va aduna aleșii din cele patru colțuri ale pământului.

Cinci: cele Cinci Cărți ale lui Moise.

Șase: numărul fiarei din Apocalipsa este 666.

Șapte: este numărul sfânt.

Dar sunetul picăturilor de apă continua fără încetare și când ajungeam la cincisprezece, șaisprezece, numerele nu mai aveau nici o semnificație și trebuia s-o iau de la capăt: unu, doi, trei, patru... Nu-mi amintesc cât timp am reușit să fac acest lucru, dar știu că la un moment dat am început pur și simplu să strig tare pentru a-mi înlătura sentimentul disperării.

“Unu, doi, trei, patru,” strigam și din nou, “Unu, doi, trei, patru...” După un timp am început să rostesc cuvinte nearticulate. Nu mai știam ce spun. Minteă îmi intrase într-o stare de relaxare, de odihnă. Nu mai participa la ceea ce făceam eu. Totuși duhul meu continua să I se adreseze lui Dumnezeu.

Trebuie să dau câteva explicații suplimentare aici, pentru că ceea ce am trăit atunci reprezintă una dintre cheile supraviețuirii în detenție. Din cauza suferinței și a situației mizerabile, ți-ai dori ca mintea să-ți fie cumva decuplată de la realitatea imediată și să nu mai fie implicată în ceea ce trăiești. Cauți cu disperare să evadezi, dar ești hăituit, în același timp, și obsedat de gânduri care pot duce la afecțiuni serioase ale minții. Exact în același mod în care un picior fracturat este pus în ghips pentru a fi imobilizat și obligat să intre în repaus, o minte tulburată, bolnavă, afectată de remușcări are nevoie de odihnă pentru a-și păstra sau recăpăta sănătatea.

Este cunoscut faptul că în Biserica primară se manifesta adesea un fenomen numit *glosolalie*, adică vorbirea în limbi necunoscute. Sentimentul religios nu-și poate găsi niciodată expresia deplină doar în cuvinte. De la începuturile omenirii acesta

s-a manifestat și prin muzică, dans și pictură. Limbajul este o nealță imperfectă: când spun că iubesc plăcinta cu mere, îmi iubesc soția sau Îl iubesc pe Dumnezeu, exprim prin același cuvânt trei sentimente total diferite. Între dragoste și ură se găsește o varietate foarte mare de nuanțe ale simțirii care nu pot fi numite în cuvinte, asemenea fracțiilor dintre numerele întregi unu și doi. O mamă nu poate exprima prin cuvinte tot ce simte față de copilul său, și prea adesea nici nu încearcă să le folosească. Îl alintă cu tot felul de expresii fără sens și copilul pare foarte fericit când le aude.

La fel este și cu acest fenomen al glosolaliei, al limbilor neînțelese, al cuvintelor nearticulate. În momente de extaz sau de suferință profundă, din adâncul inimii răzbat sunete și expresii ale dragostei față de Dumnezeu și față de semenii exprimate în cuvinte ce nu se găsesc în nici un dicționar. Minteia iese din scenă, sau așa cum se exprimă Biblia: *“Cel ce vorbește în limbi necunoscute nu se adresează oamenilor, ci lui Dumnezeu.”*

În carceră, această retragere în odihnă a minții care a dat frâu liber sunetelor iraționale să iasă din adâncul subconștientului mi-a salvat sănătatea. După un ceas sau două, rațiunea mi-a revenit, proaspătă și revigorată. Am descoperit cu această ocazie că vorbirea în limbi neînțelese mai are un mare avantaj: în starea aceasta nu poți niciodată să minți, nu poți să înșeli pe nimeni.

Într-o bună zi, la puțin timp după experiența Carcerii, Colonelul Albion a făcut un tur de inspecție oficială în lagărele de la Canal. Un tur scurt și rapid. S-a plimbat în jurul localității Cernavodă fără să rostească vreun cuvânt, a aruncat o privire disprețuitoare înspre șirurile de femei slabe și cenușii, fiind gata să plece când o țigancă tânără a alergat apropiindu-se de el. Nu i-a trebuit mult să-i spună ce avea de spus. Avusese o legătură secretă cu un locotenent al Securității și rămăsese însărcinată.

Consecința imediată a acestui fapt a fost un raport înaintat de Albon la București care a generat o anchetă, care la rândul ei a dus la producerea unor schimbări. Toate femeile au fost mutate de la Cernavodă într-o colonie de muncă separată de a bărbaților la câțiva kilometri mai jos, de-a lungul Canalului. Se numea Lagărul ‘Kilometrul 4’.

Lagărul K4: Iarna

Am ieșit din lagăr dimineață devreme pentru a munci pe malul Dunării, unde trebuia ridicat un pat de pietre pe fundul apei. De dimineață până seara încărcam pietre grele la bordul unei alupe, care era apoi trasă în mijlocul fluviului unde pietrele erau răsturnate în apă. Era imposibil să facem lucrul acesta fără să sară o imensă cantitate de apă de jur împrejur, așa că, în doar câteva minute după ce porneam treaba, eram ude leoarcă. Vântul cumplit de rece care bătea peste Bărăgan ne îngheța hainele ude și ne făcea să ne simțim ca și cum am fi fost îmbrăcate în armuri de metal. Degetele îmi erau umflate și crăpate de frig și zdrobite de pietrele grele pe care le mânuiam.

Seara când ne întorceam la baracă pentru a ne culca, nu aveam decât hainele ude de pe noi. Nu aveam nici un loc în care să le putem usca, și dacă ți-ai fi întins peste noapte vreun lucru la uscat, puteai fi sigur că rămâi fără el. De obicei, la culcare, îmi așezam rochia udă drept pernă sub cap, iar dimineața o îmbrăcam la loc, încă udă. Se usca pe drumul spre șantier tocmai la timp pentru a se uda din nou. Cât de mult tânjeam după puțin soare, tremurând în vântul care ne balansa alupa. Eu eram slabă ca un gard de nuiele și mi se părea că vântul bate direct prin mine.

În a doua săptămână am fost pusă să încarc pietre în roabe, în timp ce alte femei le duceau la ^alupe și le răsturnau în Dunăre. Cel puțin rămâneam neudată! Pietrele, însă, aveau colțuri și muchii și ne tăiau mereu pielea mâinilor. Articulațiile degetelor îmi erau toate julite, iar unghiile rupte și sângerânde. Epuizarea fizică mă făcea să nu simt durerea. Dar aveam mereu impresia că plutesc undeva la câțiva centimetri deasupra pământului, ca într-un vis.

Ridic o piatră. O duc – mă apleacă sub greutatea ei – vreo șazeci de metri. O pun în grămadă. Ridic o piatră... mă întreb dacă voi mai putea vreodată să-mi îndrept spatetele.

După-amiază, la orizont apare o mașină. Femeile îi aruncă o privire fugară și înfricoșată. Nimeni nu scoate nici un cuvânt. Chiar și gardienilor le este teamă. Lumina strălucește pe capota ei. Este o mașină nouă, lustruită perfect. Nu poate însemna decât un lucru: Securitatea. Vin după vreo deținută pe care o vor supune unui nou interogatoriu.

Fiecare femeie din acel loc se ruga în sinea sa. Orice, numai nu înapoi în celule, cu acele nopți de tortură insuportabilă!

Deodată gardienii au început să strige. Verificatorii de norme, care arătau întotdeauna o răutate chiar mai mare decât a stăpânilor lor, au început să urle cât îi ținea gura.

De data aceasta, însă, spre ușurarea noastră, nu au luat pe nimeni, ci au încredințat gardienilor pe o tânără femeie. Vântul îi lipea rochia de bumbac de silueta ei slabă. Palidă la față, ne privea îngrozită. Noi eram toate înălbite de praful pietrelor, iar ochii ne ieșeau în evidență ca niște măști mortuare de carnaval.

Gardienii i-au dat un brânci împingând-o spre noi. Am observat atunci că era desculță. A început să muncească. Te năpădea mila privind-o. A reușit să miște o piatră câțiva centimetri mai încolo. Apoi picioarele au început să-i tremure și a căzut în genunchi, zdrelindu-i. S-a chinuit să se ridice și a mai înaintat câțiva centimetri. Paloarea cadaverică a feței ei sugera că petrecuse luni sau poate ani de zile în celule aflate sub pământ.

A fost imposibil să pot vorbi cu ea în acea după-amiază. A reușit, incredibil, să supraviețuiască marșului epuizant înapoi spre lagăr. Am trecut pe lângă turnurile de control de la poartă și gardianul care conducea coloana a strigat: “Raportez întoarcerea a 350 de bandiți.”

Seara târziu, după ce am curățat cartofi timp de două ore, m-am întors în baracă și am găsit-o pe față întinsă pe patul ei, înghesuit în grabă între al meu și următorul. Praful alb făcuse o crustă compactă pe fața ei lăsând doar două urme ca niște canale, pe unde i se scurseseră lacrimile. I-am adus puțină apă și am ajutat-o să se spele. A clipit din ochi și s-a uitat scrutător spre mine cu expresia uneia pe jumătate oarbă.

Când și-a mai revenit puțin, celelalte deținute s-au strâns în jurul ei.

“Biată făptură, nu are nici treizeci de ani!”

“Este tare drăguță, nu-i așa?”

“Trebuie să-i găsim ceva de încălțat.”

“Și rochia asta – nu-i decât o zdreanță.”

Una dintre actrițele germane, Clara Strauss, a cotrobăit prin hanțele ei și a scos la iveală o rochie veche mototolită. Altcineva a venit cu o pereche de sandale. Aceste mici comori, dăruite cu atâta generozitate, au provocat un șuvoi proaspăt de lacrimi în ochii ei. Încet, încet a început să ne istorisească povestea ei.

Timp de doi ani fusese închisă singură într-o celulă din subsolul Ministerului de Interne. În timpul acestei anchete desfășurate în București, a fost ținută și zece zile fără să doarmă, în timp ce anchetatorii lucrau în schimburi. Ziua și noaptea țineau îndreptate asupra ei lumini și reflectoare puternice. Acum nu mai putea vedea decât obiectele aflate la o distanță de o jumătate de metru. Nimic din toate acestea nu păreau însă s-o afecteze prea mult, fiind chinuită de o singură întrebare:

“Este adevărat că aici putem să ne vedem copiii? Am un băiat

și o fată și nu i-am mai văzut de doi ani și nici nu mai știu nimic despre ei. I-am lăsat cu mama mea, dar ea avea aproape șaptezeci de ani și nu stătea prea bine cu sănătatea. Este vreo posibilitate de a primi ceva vești de la ei?”

Ne bombarda cu întrebări, fiind nerăbdătoare să afle răspunsul. Am încercat s-o mângâiem. I-am povestit despre întâlnirea mea cu Mihai, dar s-a dovedit a fi o greșeală.

“Vrei să spui că vom fi separați de lungimea unei camere! Dar eu nu pot să văd atât de departe!”

A început să plângă și și-a întors fața spre perna cenușie.

Zilele următoare, unele femei au tot încercat să afle restul poveștii ei, dar ea se retrăsese în ea, ca în spatele unui zid de tăcere. Văzând-o atât de cumplit de slăbită încercam toate s-o ajutăm cât puteam la munca în cariera de piatră. Am făcut-o să mănânce puțin din pâinea mea și am început să conversez cu ea.

“Vezi, i-am spus, abia acum înțelegem de ce, în timpul ultimei cine, a binecuvântat pâinea și apoi paharul cu vin. De obicei, se mulțumește la începutul întregii mese și cu asta basta. Dar abia aici am învățat că fiecare parte a meniului are valoarea ei proprie. Nimeni nu spune aici ‘am mâncat niște ciorbă de fasole’, dacă a avut și o bucată de pâine alături. Ci se spune, ‘am mâncat ciorbă cu pâine’. Îi mulțumim lui Dumnezeu pentru fiecare în parte.”

S-a aruncat în brațele mele plângând în hohote.

După o vreme, a reușit să se liniștească.

“Mama mea, e și ea religioasă, ca tine. Cât de mult îmi doresc s-o pot întâlni acum. Are o putere lăuntrică atât de mare. A fost întotdeauna stânca solidă de care ne-am ținut, noi copiii. Iar eu am fost atât de proastă. Dacă aș fi ascultat!”

Elena Coliu, mi-a depănat apoi restul istoriei ei care nu era decât o variație pe aceeași temă tragică ce se repeta tot mai frecvent: aceea a unui comunist convins și dedicat. În 1951 o mulțime de membri de partid au început să intre în închisori, arestați fiind de

foștii lor tovarăși. Confuzia în care se găseau te umplea de milă. Fasciștii s-au putut scâlda în dispreț și ură; și-au avut ziua lor de glorie. Creștinii pot iubi; ziua lor de glorie va veni odată în viitor. Femeile comuniste aflate în detenție nu aveau, însă, nici un punct de sprijin. Crezuseră în Partid ca în Dumnezeu. Acum asistau la ceea ce se întâmplă ca la un masacru al celor nevinovați. Sufereau mai mult decât cei ca mine, care erau pregătiți pentru ce avea să urmeze pentru că înțeleseseră încă de la început ce soi de regim politic se instaurase peste țară.

Biata Elena! Avusese o poziție înaltă în Ministerul Educației. Soțul era și el un membru loial al Partidului, deținând o funcție bună în cadrul guvernului. Elena a trudit cu multă dăruire pentru cauza comunistă. ‘Spiritul proletar’ îi fusese cuvântul de ordine. Avea doi copii pe care îi crescuse ca pe niște mici comuniști, membri credincioși ai organizației de pioneri.

“Eram în mod sincer gata să mor pentru comunism, mi-a spus ea. Am crezut din toată inima că odată ce partidul s-a instalat la putere viața în România va fi ca în paradis.”

Apoi s-a îndrăgostit de un sculptor și i-a devenit concubină.

“Era un artist de succes, dacă judecai după numărul busturilor lui Stalin pe care reușea să le producă în decurs de o săptămână.” Sculptorul s-a plictisit de ea după un timp și a părăsit-o. Elena, care luase relația în serios, a fost foarte afectată. Într-un moment de furie i-a spus unei prietene, și ea comunistă fanatică: “e un trădător care-i ajută pe partizanii din munți. Mi-am irosit timpul și sentimentele cu un contrarevoluționar.” Prietena l-a denunțat pe sculptor la Securitate unde a fost torturat cu sălbăticie, până a înnebunit. Apoi a fost arestată și Elena pentru că se culcase cu acest om și era la curent cu relația acestuia cu contrarevoluționarii. Acum trebuia să spună ce știe! Nu i-a folosit la nimic să le spună că inventase totul într-un moment de furie și că ea era o membră absolut loială Partidului. Până la urmă a ajuns în acest coșmar al lagărului, în care a trăit următorii doi ani.

În final a fost adusă înaintea judecătorilor. L-au adus și pe sculptor ținându-l în sală pentru cele zece minute în care i-a fost pronunțată sentința: zece ani de privare de libertate. Omul era complet distrus. Nu i-a aruncat nici o privire și nici o vorbă în tot timpul procesului.

Mai rea decât orice a fost prezența soțului și a celor doi copii în sala de judecată. Securitatea nu i-a cruțat de toată această mizerie. El și-a pierdut slujba, iar copiii au fost dați afară de la școală și bătuți pe stradă de prietenii de joacă.

“Visez lucrurile acestea în fiecare noapte. Chiar și în timpul zilei am uneori halucinații cu Grigore. Îl văd așa cum arăta în sala tribunalului, palid și cu ochii morți ca ai unui pește. De ce a trebuit să fac asta? De ce ne-am cunoscut?”

Mi-am amintit din nou cuvintele lui Richard: “Iadul înseamnă să stai singur în întuneric și să-ți amintești păcatele săvârșite. Amintirile ard ca focul. Nu poți să te ascunzi nicăieri: nici în cărți, nici în radio, nici în distracții de vreun fel sau altul. Nu ai nici un loc în care să te duci sau să faci ceva pentru a scăpa când ele vin și te năpădesc. Aici amăgirea de sine încetează. Teoriile moderne despre morală nu mai ajută la nimic. În acest loc înțelegi că noua moralitate nu este decât vechea atracție pentru desfrâu. Remușcărilor Elenei erau teribile. Știam ce simte.

Aproape toate femeile din închisoare erau chinuite de astfel de remușcări usturătoare. Într-o măsură mai mare sau mai mică toate trăiau o formă de religiozitate. Ateiste convinse se surprindeau implorându-L pe Dumnezeu. Toate doreau să le fie ascultate rugăciunile.

Dar rugăciunile lor nu erau potrivite. Era ca și cum te-ai ruga ca doi și cu doi să aibă un alt rezultat decât patru. Strângerea păcatelor unul după altul nu aduce decât nefericire și remușcare. Regretele cele mai dureroase erau cauzate de greșelile de natură sexuală: adultere, trădări, avorturi. Femeile simțeau o dorință adâncă să

vorbească despre ele și să-și ușureze suferința lăuntrică. Îmi aminteam adesea cuvintele scrise de David în urma propriei căderi: "Fericit este cel ... al cărui păcat este acoperit." Atât de bine acoperit de Dumnezeu încât nu mai are nevoie să fie descoperit înaintea oamenilor.

În baraca noastră era și doamna Radu, soția unui binecunoscut fost om de afaceri. Fusese o femeie de societate cu faimă în perioada dinaintea războiului, dar vechii ei prieteni n-ar mai fi recunoscut-o azi defel pe strălucitoarea Zenaida Radu, ale cărei pălării, rochii franțuzești și bijuterii stârneau invidia tuturor. Accentul monden din vorbirea ei suna tare straniu venind dinspre acest chip răvășit.

Într-o seară, în timp ce stăteam pe saltelele noastre de paie, m-a văzut privind în jur la acest amalgam de criminale, prostituate, călugărițe, țărănci și profesoare.

"Care ți-e concluziă?" m-a întrebat ea, dându-și părul, îngrășat de nespălare, pe spate, cu un gest al mâinii care amintea de 'conduita' sa de odinioară. "După ce ai văzut și le-ai trăit pe toate acestea, ce crezi? În ce mă privește, sunt stăpânită de un singur gând: dacă aș putea să mă întorc în libertate, aș trăi fericită doar cu o coajă de pâine pentru tot restul vieții."

Asemenea multor femei de genul ei, era stăpânită de un sentiment adânc de vinovăție pentru felul în care-și risipise viața. Îmi vorbea de multe ori pe un ton ezitant – venind și așezându-se pe patul meu sau privindu-mă cu atenție din alt colț al camerei – făcând aluzii la o suferință lăuntrică despre care ar fi dorit să-mi vorbească. De fiecare dată îi zâmbeam cu prietenie.

După câteva săptămâni, mi-a spus ce o frământă. Când comuniștii au preluat puterea, a rămas văduvă cu un copil mic. S-a încheiat cu petrecerile, banii s-au dus, frumusețea ei se trecea cu fiecare zi. "Mi-au fost luate toate lucrurile pe care le iubeam. A trebuit să muncesc și munca fizică mi-a distrus mâinile. Toți vechii prieteni mă evitau. Dar atunci a apărut șansa de a mă recăsători."

Din nou, gestul de a-și aranja părul neîngrijit.

“Dar bărbații nu-i vor pe copiii altor bărbați. Am știut că biata mea Jeni – avea trei ani la acea vreme – era un obstacol în calea împlinirii dorinței mele. Și am...”

Broboane de transpirație îi apăruseră pe frunte. Se lupta cu sine între dorința de a spune și cea de a păstra tăcerea. Am mângâiat-o pe mână. A început să vorbească din nou, cu repeziciune:

“Am început s-o neglijez. Nu o mai hrăneam cum trebuia. Nu era ceva conștient. Cel puțin așa credeam... plângea atât de mult! Strigam la ea: ‘Taci din gură, nemernică mică!’ slăbea din ce în ce mai tare, dar mie nu-mi păsa.”

Sufletul i se chinuia ca și cum dezvăluirea acestor fapte urma să-i producă moartea. Mi-a apucat mâna și mi-a strâns-o cu putere de parcă trecea prin agonia nașterii. Simțea că, ascunzând chiar și cel mai mic detaliu din povestea ei, ar fi pierdut șansa eliberării, a vindecării.

“Mie nu-mi păsa, a reluat ea cu vocea uscată. O lăsam singură și ieșeam în oraș. Pentru a mă distra! Cu el! Îl vedeam ca pe salvatorul meu.”

“Apoi, în timpul nopților reci de iarnă, după ce adormea, deschideam fereastra. Era foarte probabil că se va dezveli în timpul nopții și va răci. Sigur, abia acum realizez ce făceam. Atunci îmi spuneam că aerul curat este bun pentru copil și că nu trebuie să o supraalimentez. Nu am omorât-o, dar am lăsat-o să moară prin neglijență.”

Ultimele cuvinte ale mărturisirii ei au fost rostite șoptit, dar nu de teama de a nu fi auzite și de alteineva. Cincizeci de voci se plângeau și se certau de obicei în același timp. Înjurături, cântece deocheate.

“Nu am mai povestit nimănui aceste lucruri până acum. Acum, sunt încredințată că nu poate exista iertare pentru mine.”

Am încercat s-o conving că lucrurile nu stau așa. I-am spus că în limba greacă, în care a fost scrisă evanghelia, Hristos este un cuvânt aproape identic cu chrestos, care înseamnă ‘plin de har’. Nu-L putem vedea și concepe pe Hristos decât în acest fel. Harul și iertarea sunt de găsit chiar în Numele Lui.

Mi-a spus: “Dacă voi mai ieși vreodată de aici, am o singură dorință: să fiu bună. Pentru că aici am văzut prea bine ce înseamnă să nu fii bun.”

I-am replicat: “Dar nimeni nu este bun. De aceea ne spune apostolul că dacă spunem că nu avem păcat suntem mincinoși. Dar dacă ne mărturisim păcatele, atunci El, Isus, este drept și ne iartă.”

Zena și-a dus la capăt povestea. Posibilul soț s-a dovedit a nu fi decât un iubitor de legături trecătoare. Dar ea i-a devenit amantă și mica sumă de bani pe care o primea de la el i-a permis să nu mai muncească în fabrică. Acest fapt, alături de trecutul ei ‘burghez’, a constituit singura ‘acuzatie’ care i-a fost adusă. Fusese denunțată de un vecin invidios ca având o ‘origine socială’ nesănătoasă și a primit, fără judecată, o ‘condamnare administrativă’ de doi ani.

Prin lagărele și închisorile în care am fost dusă de-a lungul anilor, am întâlnit multe persoane arestate pentru tot felul de motive absurde și închipuite. În lagărul K4 era o doamnă în vârstă, cunoscută de toată lumea ca Greni Apostol, a cărei singură vină fusese aceea de a-i fi arătat bunăvoință unui lunatic.

Lunaticul era un bătrân, fost metalurgist, care se apucase să confecționeze niște monezi pe care scrisese cuvintele: “NICOLAE, ÎMPĂRATUL ROMÂNIEI”. Desigur, el era Nicolae, și obsesia lui cea mare era să dăruiască aceste monezi oamenilor cu care venea în contact. “Păstrează moneda asta le explica el, căci toți cei care o vor avea vor deveni miniștri mei când voi urca pe tron.”

Securitatea l-a arestat pe bietul ‘împărat’ și i-a anchetat pe toți prietenii și cunoscuții săi. De câte ori Securitatea descoperea

câte o monedă la cineva, bărbatul sau femeia respectivă erau judecați. Și astfel au fost date sentințe de câte cincisprezece și douăzeci de ani într-o manieră de a judeca orbească, tâmpă.

“Ce rușine! a exclamat Elena, comunista loială partidului. Nu ți-ai putut dovedi nevinovăția în nici un fel?”

“Ba puteam s-o fac foarte bine. Dar față de cine? Dumnezeu și regele sunt mult prea departe, așa cum se spunea când eram eu mică. Și astăzi lucrurile stau la fel. Ce poți să faci cu adunătura aia de la tribunal? Nu sunt decât niște ignoranți. Sau fricoși.”

Greni Apostol era o femeie în vârstă foarte isteată, deși își trăise întreaga viață ca slujnică. Avea un mod simplu de a privi dincolo de aparențe și a vedea realitatea lucrurilor. Problema nu era ignoranța noilor noștri conducători, ci faptul că ei erau atât de mulțumiți în ignoranța lor. Simpli curieri și băieți la toate de pe lângă diferite birouri deveniseră ofițeri de Securitate, iar acest spirit de promovare a ignoranței pătrunsese în întregul sistem până la nivelul de vârf al guvernului unde Gheorghiu-Dej, fost muncitor la căile ferate, se înscăunase ca șef absolut al Partidului. În acea vreme circula și o anecdotă în sensul acesta: Gheorghiu-Dej i se laudă lui de Gaulle că a lichidat analfabetismul în România întrebându-l: “Dumneavoastră mai aveți analfabeți?” Generalul îi răspunde: “Da, dar nu în guvern.”

Ofițerilor de la Canal nici nu le trecea prin gând să converseze cu femeile zdrențăroase și murdare pe care le aveau în preajmă, dar, atunci când situația îi forța să ne vorbească, eram silite să auzim neîncetat aceleași sloganuri inițiate de Partid, repetate papagalicește. De câte ori nu ni s-a spus că “Umanitatea a produs patru mari genii: pe Marx, Engels, Lenin și pe Stalin”! Dacă am fi putut să-i întrebăm despre Platon, Bergson sau Edison, n-ar fi putut să ne răspundă nimic, pentru că nici nu auziseră măcar de aceștia. Prostia celor de la putere și frica funcționarilor îndobitociți aflați sub ordinele lor făceau ca lista celor nevinovați din închisori să fie enormă.

Am cunoscut, de exemplu, o doctoriță care obișnuia să spună că folosește întotdeauna un termometru fabricat în Vest. Era mult mai ușor de citit decât modelul rusesc. Curând după sosirea ei în închisoare ca urmare a acestei afirmații contrarevoluționare, a fost urmată de una dintre asistentele medicale care fusese, la rândul ei, acuzată de ‘nedenunțare’ – adică nu raportase vorbele vinovate ale superioarei ei, așa cum o făcuseră asistentele mai ‘loiale’.

Un alt exemplu ilustrativ este cel dat de prezența a două femei ușoare. Una dintre ele fusese pentru scurt timp amanta Regelui Carol, iar cealaltă a Ministrului de Interne comunist, Georgescu. Amândouă făcuseră greșeala de a se lăuda cu zilele lor de glorie. Companioana regală a fost instantaneu contaminată de contactul ei cu mediul Curții. Amanta lui Georgescu a vorbit prea mult despre luxul în care trăia noul ministru, despre cele cincizeci de costume ale sale, despre petrecerile cu șampanie și caviar. Ministrul a ordonat arestarea și trimiterea ei la închisoare. Mai târziu a ajuns și el în detenție, arestat și închis chiar de tovarășii lui.

Am întâlnit sute de membri a diferite secte religioase care refuzaseră să renunțe la crezul lor: doamne adepte ale Scientologiei, Teozofiei, Martorilor lui Iehova.

“Este sâmbătă, a strigat micuța Ani Stănescu. Sunt sigură, pentru că îi bat pe Adventiștii de Ziua a Șaptea!”

În fiecare sâmbătă femeile din această confesiune erau scoase din barăci și puse să muncească. De fiecare dată ele refuzau. Erau bătute cu sălbăticie, dar nimic nu le putea face să renunțe. Credincioasele ortodoxe, catolice și protestante munceau duminica pentru a evita bătaia, dar adventistele își acceptau suferința cu stoicie săptămână de săptămână.

Nenumărate femei ajunseseră la închisoare din cauza mărturisirii unei apariții a Fecioarei Maria. Se întâmplase pe una dintre principalele străzi din București. Cineva a arătat deodată spre fereastra unei biserici strigând: “Priviți! Fecioara Maria!” Și imediat sute de trecători s-au oprit pentru a privi apariția. Preoții

le-au atras atenția cu îngrijorare. Securitatea a început să opereze arestări și totuși mulțimea continua să se adune. Securiștii au crezut că rezolvă problema dacă sparg geamul buclucaș. Imediat, vedenia s-a mutat la fereastra următoare, ceea ce a dus la spargerea unui întreg șir de ferestre. Apoi Fecioara a urcat pe Calea Victoriei și a apărut la ferestrele sediului Securității!

Când și polițiștii (dintre care mulți aveau o educație ortodoxă serioasă) au ajuns să vadă această vedenie au început arestările în masă. Și au tot continuat.

“Este ca o imensă loterie, a remarcat Clara, actrița nemțoaică, regină de cabaret. Uneori iese un bilet pe care scrie ‘Închisoare’, iar altele unul pe care scrie ‘Libertate’”.

Zenaida Radu a preluat ideea: “Biletul pe care-l vreau eu are scris: ‘Vest’”. Apoi, întorcându-se spre mine: “Tu, ce zici de asta?”

I-am răspuns: “Mi-am tras biletul cu mult timp în urmă. Pe al meu scrie, ‘Paradis’”.

La 11 noaptea ușa barăcii a fost trântită de perete. Vreo șase gardieni au intrat strigând cu toată puterea:

“Toată lumea în picioare!”

“Inspekția comandantei!”

Femeile, descumpănite și înfricoșate s-au grăbit să iasă clătînându-se din păturile cenușii. Ne chinuiam bâjbâind să ne adunăm toate lucrurile. Probabil era vorba de vreo mutare.

Comandanta noastră cu umerii lați și-a făcut și ea apariția în baracă, îmbrăcată cu uniforma completă, purtând caschetă și cizme lustruite perfect, ca și cum urma să participe la o paradă militară.

Femei! Vreau ca toate cele care pot vorbi o limbă străină să facă un pas în față. Am spus o limbă *străină*. Nu rusă sau sârbă. Engleză, Franceză una d-astea.”

Cele ce corespundeam am pășit în față. Profesoare, jurnaliste, foste doamne de la Curte, o mică secțiune a perioadei burgheze. Au început să ne scrie numele și le-a luat o grămadă de timp, ca

de obicei, amuzându-ne cu străduința lor caraghioasă a de a nu se arăta incapabili s-o facă. În final, a fost trecută pe listă și ‘Dublu-v. Wurmbrand’ ca vorbitoare de franceză și germană, după care au plecat. Pierduserăm deja două ore de somn și alte două ore au fost ocupate cu discuții și păreri. Ce să însemne oare?

“Traducători, asta este,” a afirmat Clara.

“Vin americanii!”

“Și francezii!”

“Bestii norocoase ce sunteți, a sărit una dintre prostituate. De ce să căpătați voi niște treburi mai ușoare doar fi’ncă ziceți că știți câteva vorbe dă broască?”

“Și tu, Clara Strauss, le-ai zis că vorbești franceza, când noi toate știm că ești o nemțoaică ticăloasă!”

“Nu vorbesc franceza! a izbucnit Clara într-un râs teatral. Dar dragele mele, Phedra mea era renumită. *Oui, prince, je languis, je brule pour Thesee.*” Ducându-și mâinile la gât s-a uitat țintă la Greni Apostol. “*Que dis-je? Il n’est point mort puisqu’il respire en vous. Toujours devant mes yeux...*”

“Oh, vă rog, hai să încercăm să mai prindem puțin somn!”

Dar deținutele de drept comun erau pline de invidie și gelozie. Se făcuse deja dimineață când am reușit să cad într-un somn agitat plin cu vise.

Totuși, mărșăluind de-a lungul câmpului spre locul nostru de muncă în dimineața care a urmat, inima îmi era mai ușoară. Să fie oare adevărat? Să lucrez ca traducător în vreun birou încălzit și să nu mai simt vântul ăsta neobosit? Aveau oare loc ceva evenimente internaționale? Grupul nostru era plin de zvonuri și opinii, cu privire la cele petrecute în timpul nopții.

În ziua aceea am ajuns să lucrez lângă o evreică subțirică, numit Jessica. O observasem de multe ori pe șantier. Avea un zâmbet cald și dulce ca un liman al păcii și liniștii în mijlocul atâtor fețe supărate. Stând cu ochii pe gardieni i-am povestit ce se întâmplase noapte trecută în baraca noastră.

“Se întâmplă la fel în fiecare baracă, mi-a răspuns ea. Și în fiecare lagăr. Uneori, vin și întreabă cine este străin. Nemții și evreii se grăbesc să-și dea numele, gândindu-se că li se va permite să emigreze. Dar nu urmează nimic. O fac doar pentru a provoca o și mai mare suferință.”

În scurt timp am înțeles că avea dreptate. Era doar o altă tortură cu care doreau să ne înfrângă mintea și voința. După acea primă amăgire, am mai fost sculate de multe ori din paturi în toiul nopții pentru a ni se juca acest soi de farsă tristă. O dată au venit să întocmească o listă a femeilor sportive. S-a răspândit zvonul că România nu are destui sportivi pentru Jocurile Olimpice, și atunci, oricine putea alerga, sări sau înota putea fi selecționat pentru a participa la antrenamente! Cele mai multe dintre noi abia puteam merge și cu toate acestea, ideea era acceptată fără reținere.

Acțiuni de felul acesta ne făceau mai maleabile în vederea reeducării. Fusese alcătuit un cor de femei care învăța tot felul de cântece comuniste, primul pe listă fiind Internaționala:

“Voi osândiți la foame, sus...”

“Și începeți cu noi!” intona Ani Stănescu

Cântau și un cântec intitulat “Adevărata fericire”. În cântec se spunea cât de mare este fericirea adusă de construirea Canalului pentru cauza socialistă. Conținea și versuri care deconspirau ororile exploatării capitaliste. Când eram îndemnați să plângem pentru milioanele de oameni care mor de foame în America, vedeam femei care chiar lăcrimau.

După ce străduințele mârșave ale Unchiului Sam de sabotare a Canalului au fost anihilate, o tânără comunistă entuziasă a cântat, cu o voce de soprană care amintea de scârțâitul unui geam:

“Cât de mult îl iubim pe tătucul nostru Stalin,

Niciodată nu ne vom pierde încrederea în Partid...”

Cel mai trist era că la sfârșitul cântecului răsuna aplauze și laude din partea celor ce ascultau. Unii, cel puțin, erau sinceri. Între victime și torționari se poate dezvolta uneori o ciudată relație

de ură-dragoste. Gardienii care ne băteau și își băteau joc de noi erau numiți adeseori cu diminutivele numelor.

“Înainte de a construi o casă, trebuie ca mai întâi să fie secată mlaștina și distruși viermii!” Gardienii mai tineri, care fuseseră învățați că noi suntem niște ‘bandiți’, repetau încântați aceste fraze care se bucurau de mare popularitate. Le învățaseră în școlile în care fuseseră instruiți. Noi, pe de altă parte, am învățat să fim foarte atente în relațiile noastre cu tinerele de douăzeci de ani cu privirea lipsită de expresie. Ele puteau fi mai violente decât orice bărbat. Atât timp cât își menținea efectul îndoctrinarea căreia îi fuseseră supuse!

Dar în acea perioadă fuseseră și ele repartizate la Canal și timp de luni și ani de zile au trăit alături de prizonierii lor, în acest loc sumbru. Mărșăluiau alături de noi toți acei kilometri până la carierele de piatră. Stăteau printre noi atunci când munceam. Și, cu toate că era strict interzis, uneori vorbeau cu noi.

Au observat și ele după un oarecare timp că nu aveau de-a face numai cu ‘scursuri’ sau cu ‘bandiți’, ci foarte des cu femei simple de la țară ca cele din propriile lor familii. Era perioada colectivizării forțate, când pământurile și animalele erau luate cu forța de la proprietarii de drept. Pe măsură ce aceste fete gardieni aflau că și rudele lor suferă de foame și sunt arestate începeau să se îndoiască de adevărul celor învățate. Își pierdeau bucuria și mândria dată de slujba lor și apoi încrederea în Partid. Atacul asupra bisericii a mers mână în mână cu asaltul asupra tuturor lucrurilor cu semnificație pentru sufletul lor. Această repulsie crescândă față de consecințele instaurării comunismului a produs schimbări deosebite în unele dintre tinerele care ne păzeau.

În Lagărul K4 aveam și câteva eleve, trimise aici din cauză că se alăturaseră unor grupuri de studenți patrioți. Maria Tilea era una dintre ele, avea cincisprezece ani și era deosebit de frumoasă. Viața de lagăr părea că face să-i crească frumusețea și mai mult.

Pielea îi devenise strălucitoare, ochii de culoare închisă i se umpluseră de vioiciune, iar osatura ei delicată căpătase o linie fermă, viguroasă. Avea acea încredere în sine dată de conștiința faptului că era plăcută și admirată de toată lumea.

Nina, o femeie gardian cu obraji rotunzi și purpurii, care-mi arătase oarecare bunăvoință în trecut, era foarte preocupată de această fată delicată care venea parcă din altă lume.

“Ce rușine, biata fată. De ce oare, e doar un copil! Mi s-a spus că voi avea de-a face cu hoațe și criminale, dar ea e doar o tânără domnișoară!”

Într-o zi, Nina a întrebat-o pe Carina, una dintre prietenele mele creștine: “Ești cumva din grupul călugărițelor?”

“Nu, sunt soție de pastor.”

“Oh, mi-au spus despre tine. Le dăruiești altora bucata ta de pâine și alte chestii din astea. Te vei îmbolnăvi. Uite, du-te peste câteva minute în toaletă și caută sus pe pervazul ferestrei, în partea dreaptă.”

Carina s-a dus, a căutat unde i se indicase și a găsit un sandviș. Dacă generozitatea Ninei ar fi fost descoperită, ar fi fost trimisă ea însăși într-un lagăr de muncă. Carina și cu mine am avut câteva discuții cu ea. Ne-a povestit că în copilărie mergea regulat la biserică și a continuată să meargă chiar și după ce a intrat în Uniunea Tineretului Comunist (UTC), parcurgând mai mulți kilometri până în satul vecin unde nu o cunoștea nimeni.

“O dată, când mă întorceam acasă, m-am întâlnit pe drum cu o fată care era ceva șefă prin UTC. Mă tot întreba unde am fost. ‘E duminică, doar n-oi fi fost la biserică?’ I-am spus că am renunțat de mulți ani la chestiile astea. Mi-aș fi dorit să am destulă ‘vână’ ca s-o trimit la treburile ei, dar ce folos. Când am ajuns acasă am plâns mult. Mă simțeam ca atunci când Petru s-a lepădat de Hristos.”

Ea plânsese, dar o pocăință asemenea pocăinței lui Petru, fusese peste puterile Ninei la acea vreme. Se lăsase despărțită de

biserică, atrasă în miliție și devenise în final gardian de lagăr. Înghițise ideea construirii unei lumi mai bune (și cu lichidarea scursurii clasei de mijloc ca parte a procesului). Le bătuse și maltratase pe deținute la ordinul superiorilor. Acum, vedea și ea care era efectul instaurării comunismului în sate și se simțea vinovată.

Carina nu a fost singura pe care o ajuta. Bănuiam din mai multe indicii că se arăta prietenoasă și față de Maria Tilea. Eleva mi-a spus câteva luni mai târziu, când Nina nu mai era cu noi, ce făcuse pentru ea.

“Părinții mei au reușit să păstreze niște bani și câteva lucruri pe care le-au pus deoparte când ne-au confiscat proprietățile. Am rugat-o pe Nina să le spună că sunt bine. Când s-a dus la ei, tati i-a promis ceva bani sau un cadou dacă îmi va aduce câteva lucruri: aspirină, ciocolată și un pulover de lână.”

Ar fi putut s-o coste viața pe Nina. Dar, cu toate acestea, a făcut ce i s-a cerut, strecurând în lagăr aceste lucruri fără să accepte mita. Vizita făcută în familia Mariei a fost ca o revelație pentru Nina. Lucrurile drăguțe, casa odihnitoare și bunătatea familiei Tilea au fost pentru ea o experiență cu totul nouă. Credința ei în comunism a suferit o lovitură dură.

Când am început să vorbesc pentru prima dată cu ea, comunicarea a fost foarte dificilă. În vremea aceea repeta încă, papagalicește, expresiile și ideile zeflemitoare la adresa religiei pe care le asimilase de la instructorii săi comuniști. Inima îi era închisă. Când i-am vorbit despre Hristos mi-a spus: “Dar noi, comuniștii suntem cei mai buni prieteni ai lui Hristos! Dacă există vreun cer și Hristosul este judecător acolo, noi vom fi cel mai bine primiți. Soțul tău, pastorul, câți oameni crezi că a adus la credința în Hristos? Câteva zeci? Câteva sute? Ei bine, comuniștii

¹ Kim Philby – spion englez în slujba KGB-ului. Cu puțin timp înainte de a fi descoperit s-a refugiat la Moscova, unde a și murit după câțiva ani.

au grijă ca acest Hristos să obțină în fiecare an mii de clienți care mor cu numele Lui pe buze. Noi îi umplem cerul. Ar trebui să ne fie recunoscători!”

I-am atras atenția că aceste vorbe s-ar putea să aibă o semnificație mai adâncă decât credea ea. Omul rău care a făcut din Maria Magdalena o păcătoasă a pregătit-o în același timp să devină o sfântă. Cel care i-a insuflat lui Saul din Tars ura față de creștinism a pus și temelia viitorului Apostol Pavel. Biblia spune că acolo unde este mult păcat harul va fi și mai mult. I-am spus că mă întreb dacă nu cumva comuniștii cu toate aceste glume despre creștinii pe care-i trimit în cer nu cumva vor stârni milă acolo, pentru răutatea lor. Acesta a fost primul pas spre convertirea ei.

Nina s-a întors la creștinism și această schimbare nu a putut fi ușor ascunsă. Un trădător ca Kim Philby¹ poate activa nedescoperit timp de două decade pentru că răutatea este mediul în care se mișcă și, prin urmare, se poate ascunde ușor în mijlocul ei. Sub fiecare piatră se află un cărăbuș. Bunătatea, însă, este un fluture rar care șochează chiar și ochii lipsiți de spirit de observație. Nu poate trece nevăzută, iar unii vor încerca s-o ucidă.

Cândva pe parcursul anului 1951, Nina a dispărut din Lagărul K4.

Mult timp după aceea nu am mai știut nimic despre ea. Apoi trei nou sosite s-au dovedit a fi foști gardieni din lagărele de la Canal, iar acum erau condamnate pentru luare de mită de la deținute. De la ele am aflat că Nina fusese judecată împreună cu ele și primise o condamnare de zece ani.

Biata Maria a fost teribil de afectată.

“Este vina mea!” se plângea ea.

I-am spus: “Nu o lua în felul acesta. Ea a dorit din adâncul inimii să facă ceea ce a făcut. Va fi mult mai bucuroasă ca deținută decât a fost vreodată ca gardian.”

Nina revenea adesea în conversațiile noastre. Carina spunea

că știe ce o așteaptă și că la sfârșitul tuturor acestor lucruri Nina va fi o creștină matură și puternică. Suferința îi va conferi o mare autoritate atunci când le va vorbi altora despre Hristos. Și dacă avea să moară în închisoare? Va muri pentru o cauză bună și Dumnezeu nu lasă nerăsplătit nici măcar un pahar de apă dat unuia aflat în suferință. O va răsplăti, cu siguranță, și pe ea. Apoi, cei care mor pentru credința lor îi motivează cu multă putere pe cei ce rămân în urmă, la a le urma exemplul.

Dunărea

Ninsese din abundență în timpul nopții și continua să ningă cu fulgi mari în timp ce ne adunam în formație în fața șirurilor de barăci. Structurile scheletice ale turnurilor de veghe dispăruseră aproape cu totul în spatele perdelei albe de nea. În schimb vântul se oprise și tăcerea lui făcea ca fiecare sunet să fie sec și mort.

Aburul bucătăriei se înălța printr-un coș, la oarecare distanță. Căldura pe care o promitea era, de fapt, motivul unei alte suferințe. ‘Politicelor’ li se încredința rareori vreo muncă la bucătărie. Spălătoria era următoarea pe lista dorințelor. Cantitatea zilnică de lucruri date la spălat era destul de consistentă: treizeci de cearceafuri, treizeci de fețe de pernă, plus cămăși și lenjerie intimă. Toate erau spălate cu mâna, cu bucăți de săpun de proastă calitate. Dar cel puțin toată treaba se făcea la adăpost.

În acea dimineață un număr mai mare de femei decât de obicei s-au declarat bolnave. Ana Crețeanu, medicul lagărului și deținută ea însăși nu s-a arătat prea interesată de neputințele lor.

“N-ai nici o problemă! repeta ea. Aptă de muncă.”

Deținutele nu-i puteau suferi vocea metalică. Dr. Crețeanu se

vânduse pentru a obține dreptul să stea la adăpost de zăpadă și ploaie. Avea putere de viață și moarte într-un sens care trebuie să fi fost nou pentru profesia de medic. Știa că trimitându-le la muncă pe unele femei, le semna condamnarea la moarte. Unele erau atât de slăbite încât nici măcar nu reușeau să audă că trebuie să meargă din nou în cariere. Ei, însă, i se puseseră o condiție foarte clară: cu cât accepta ca mai multe femei să fie bolnave, cu atât mai mici erau șansele ei de supraviețuire sau eliberare.

În baraca 10 era o altă deținută medic, care își păstrase integritatea, însă. Colegele de baracă foloseau orice pretext posibil pentru a o ține, chiar și câteva zile, în lagăr. Avea peste șaiszeci de ani și nu era în stare să mărșăluiească kilometri întregi până la carieră și cu atât mai puțin să muncească acolo. Pe deasupra își cunoștea meseria cu mult mai bine decât Crețeanu. Comandantul lagărului era, însă, foarte mulțumit de alegerea acesteia din urmă. Doctorița din baraca 10 trebuia să împingă roaba.

O aspirină sau o băutură caldă, sau orice alt medicament de ameliorare a suferinței era doar un vis frumos pentru noi. Durerea de măsele trebuia suportată. Lagărul mustea de tot felul de afecțiuni femeiești cauzate de munca grea la care eram supuse. Diagnosticile erau date corect de echipele medicale dintre deținute. Dar tratamentul era o chestiune diferită.

Într-o zi, în timp ce ne trăgeam pașii cu greutate prin zăpadă, Carina mi-a spus: “Hai să nu ne mai gândim la Crețeanu. E vai de ea. De câte ori o aud strigând “Aptă de muncă!” îmi amintesc de o prietenă, medic, care a intrat de bună voie în miliție. Și-a pus uniforma aceea pe care o urăște toată lumea și s-a prefăcut că este o comunistă convinsă, de dragul lui Hristos, doar pentru a-i putea ajuta pe alții. A făcut o lucrare extraordinară printre cei bolnavi înainte de a fi turnată de un informator. Acum este și ea în închisoare.”

“Biata ființă. Cred că poate fi pusă și ea pe o listă a sfinților.”

Ne târam cu anevoie de-a lungul câmpului alb sub cerul întunecat. În tăcerea care ne învăluia, zgomotul făcut de ciocanele din carieră sunau straniu și dezolant.

Chiar în acea dimineață mi-am zdrobit degetele între două blocuri de piatră. Ridicarea fiecărei pietre în camion era o trudă agonizantă. O femeie mai în vârstă, sosită de curând în lagăr, a observat că mă chinui și a încercat să mă ajute. M-a întrebat dacă nu cumva am întâlnit în închisoare pe o fată cu numele de Fani Marinescu.

“Ba da, i-am răspuns. Am cunoscut-o bine. Îi dădeam lecții de franceză când eram la Jilava și chiar am devenit prietene.”

“Ce s-a mai întâmplat cu ea de-atunci?”

“S-a dus în cer. A murit de un cancer pentru care nu a beneficiat, pentru prea mult timp, de tratament adecvat.”

Femeia a început să plângă și cumva am înțeles că este mama lui Fani. Apoi un gardian s-a așezat chiar lângă noi și nu am mai putut vorbi. Nimeni nu se putea opri din muncă pentru că i-a murit copilul. Se împiedica la fiecare pas orbită de lacrimile care-i șiroiau pe obraji, ținând cât putea de bucățile de piatră. Inimile și mâinile zdrelite ne sângerau în aceeași măsură. Până a doua zi nu am avut nici o posibilitate de a-i adresa vreun cuvânt de mângâiere. Așteptam să vină mâncarea, în pauza de prânz.

“Fani este acum în cer, i-am spus. A murit crezând în Răscumpără-torul, Cel care dă viață veșnică.”

“În cer! Ușor de spus. Dacă ar fi fost fiica *ta...*”

Atunci i-am povestit cum mi-am pierdut familia în timpul naziștilor și apoi și pe copiii orfani, în călătoria lor spre Israel.

“Cu toate acestea n-ar trebui să ne pierdem pacea și liniștea. Suntem cu toții ființe trecătoare, dar știm că avem posibilitatea unei existențe veșnice cu Dumnezeu și aceasta ne este mângâierea.”

Am șezut împreună, îngrijindu-ne degetele rănite și așteptând să vină supă aceea grețoasă. Picioarele și mâinile ne tremurau de epuizare. Mi-a spus că o cheamă Cornelia.

I-am spus: "Fiica ta le-a ajutat pe multe deținute care treceau prin momente grele, vorbindu-le despre viața veșnică în timp ce eu le ajutam pe altele. Tu m-ai ajutat să ridic aceste pietre. În cer se află marele Ajutor care îi îngrijește pe cei pe care i-am pierdut."

Mi s-a părut atunci că inima îi este puțin mai mângâiată.

Într-o seară a venit la mine în baracă. În nopțile geroase erau puțini gardieni pe afară, așa că a reușit să se furișeze nevăzută de-a lungul curții. Am simțit că cineva se așază pe pat și-mi atinge brațul. Am deschis ochii și m-am ridicat. Cornelia mi-a zâmbit timid:

"Dă-mi voie, te rog, să stau aici puțin. Se pare că demonii nu au atâta putere în apropierea ta."

Fiecare creștin reflectă puțin din slava Domnului. În vremuri de suferință, cei din jur pot observa aceasta.

"Toată baraca noastră a fost pedepsită, mi-a spus ea. Nu am putut veni până acum. A trebuit să curățăm podelele în fiecare seară, săptămâna aceasta." Și-a strâns jacheta cu mâinile ei slăbite, pentru a se încălzi. "Dar nu am venit să mă plâng. Vreau să-ți spun ceva ce nu voi spune nimănui oricât aș trăi." Chipul ei delicat a devenit strălucitor, iar aerul de suferință s-a transformat într-unul de bucurie.

"Noaptea trecută, am adormit fără să mă dezbrac. Deodată m-am trezit în mijlocul unei mari câmpii, la fel de largă ca Bărăganul pe care muncim noi. Numai că toată câmpia, cât puteai să vezi cu ochii, era acoperită cu flori. Aerul era pătruns de un miros dulce persistent, ca mirosul liliacului și simțeam că fiica mea era prin preajmă. Deși spațiul era atât de mare, îmi părea în același timp familiar. Nu am mai văzut niciodată până acum atât de multe flori și iarbă la un loc. Se auzea bâzâitul viespilor și al albinelor. Spre mine se îndreptau roiuri de fluturi, bătând vesel din aripile lor colorate. Mă simțeam ca într-un adânc extaz sufletesc! Părea că toată frumusețea și măreția pământului s-au strâns laolaltă într-un singur loc. Stând acolo singură, am văzut o femeie care venea spre

mine. Ochii ei blânzi mă priveau parcă direct în inimă. Mi-a pus în mâini un buchet de liliac alb. Oh, mirosul lui era atât de dulce! Încă îl mai simt. De undeva, din centrul aceluia câmp imens am auzit o voce de bărbat, puternică și dulce, pronunțând cu claritate cuvintele lui Solomon: 'Ca liliacul între spini, așa este dragostea mea între fiice.' Apoi m-am trezit și mi-am dat seama că eram tot aici, la Canal. Și acei nebuni și înfricoșători gardieni mă așteptau. Dar când a bătut talanga la ora cinci, m-am sculat și am mers la carieră cu o așa voie bună, ca și cum ar fi urmat să dansez pentru delectarea prea Iubitului meu. Încă văd acel câmp cu flori și le miros parfumul și aud acea voce. Și pe acea femeie, n-o voi uita niciodată."

Amintirea era încă vie în inima ei. Vedea cu o privire proaspătă miile de mici lucruri bune, frumuseți, semne și minuni care sunt dovezi ale prezenței lui Dumnezeu.

Uneori, pietrele amintirilor pe care le-am cules din valea suferinței au fost... frumoase.

După un timp a venit dezghețul. M-am trezit la sunetul apei ce picura din jgheburile barăcii. Pământul înghețat s-a transformat în noroi. Petice de zăpadă murdară atârnav încă de zidurile expuse curenților reci, dar aerul călduț le învingea puțin câte puțin. Cât de mult am tânjit toate de-a lungul acestor luni să scăpăm din strânsoarea iernii!

Până și gardienii se simțeau puțin mai veseli și mai cu chef de joacă. Strigau la noi și unii la alții ca niște cățeluși jucăuși. O ușoară briză ce bătea dinspre sud aducea cu sine o mireasmă vagă, nedefinită. Poate mirosul mării, sau al primăverii.

Am fost pusă din nou să lucrez pe șalupele de la apă. Mergeam din nou în largul apelor line și negre ale Dunării, pentru a arunca pietroaiele, cu mari eforturi, în mijlocul fluviului. Pe lângă noi treceau bucăți mari de gheață murdară plutind pe suprafața apei. Mâinile îmi erau vinete și înghețate de la apa care ne stropea din

belșug. Petice de cer albastru apăreau din ce în ce mai mari printre norii de un alb proaspăt.

Coloana deținuților era întotdeauna însoțită, atât înspre locul de muncă cât și înapoi, înspre lagăr de gardieni bărbați. Erau singurii bărbați pe care îi puteau vedea femeile acolo și uneori mintea și gura li se umpleau de glume și idei ușuratică în legătură cu ei. În aceste zile o făceau mai mult decât oricând înainte.

Ani Stănescu, o prostituată pusă mereu pe ceartă, avea tot timpul inițiativa în acest soi de lucruri.

“Cum te poți gândi la așa ceva! i-a spus Zenaida. Petre ăla are niște mâni ca de gorilă. Și tot părul ăla negru de pe spatele lui! Cred că-i acoperit cu păr din cap până-n picioare. Îți închipui cum arată?”

“Cred că sunt și pe aici femei care arată cam la fel!” și-a arătat Ani gura plină cu dinți de aur declanșând un hohot de râs printre cele din jurul ei.

“Îh!” se zburli Zenaida cuprinsă de oroare.

“Și-apoi, ce să-i atragă la noi? se întrebă Zenaida. Nu-mi pot imagina. Vă puteți închipui o gașcă de creaturi mai puțin apetisante sexual decât noi? Cred că puțim toate de le crapă nasul!”

Replica Anei a produs un nou hohot de râs printre acolitele ei. Vorbe ușoare zburau dintr-o parte în alta. Nimeni nu se străduia să le pună capăt.

“Micuței noastre sfinte nu-i plac glumele noastre piperate!” strigă Ani. Gardienii, care trândăveau fumând în timp ce noi munceam, au privit spre mine, zâmbind amuzați de provocare. “Ne consideră dezgustătoare!”

Am rămas tăcută. Ceea ce era similar, desigur, cu un reproș. Dar Ani, a cărei vorbire ușuratică se îndrepta rareori cu răutate în mod direct spre cineva, îmi făcuse mai mult rău decât intenționase.

La sfârșitul zilei, ne-am aliniat, obosite și stoarse de vlagă.

“Stați în rând! Stați în rând!” strigau gardienii. Mărșăluiam,

sub ploaia acestor ordine, până la un punct de adunare unde ne aşteptau camioanele.

Drumul noroios se întindea de-a lungul malului Dunării. Mi-am dat seama că unul dintre gardieni, cel numit Petre, mă urmărea cu atenție. Un ușor zâmbet urât îi schimonosea fața. I-a dat un cot complice celui de lângă el, un tânăr cu privire tâmpă și cu nasul turtit. Apoi și-a întins pe neașteptate un picior punându-mi piedică și făcându-mă să plonjez cu fața în drumul acoperit de un amestec mocirlos de zăpadă topită și noroi.

Gardienii femeii din apropiere au izbucnit în râs.

O mână puternică m-a apucat și m-a tras în sus. Cu noroiul prelingându-se pe mine, mă zbăteam și strigam în strânsoarea lui Petre.

“Ceea ce ai nevoie acum, doamnă dragă, a mustăcit el, este să faci o baie bună.”

“Zvârle-o în Dunăre!” s-a auzit o voce de femeie.

Am simțit cum și celălalt bărbat pune mâna pe mine, unul apucându-mă de glezne iar celălalt de încheieturile mâinii. Picioarele și-au pierdut contactul cu pământul, am fost legănată o dată și apoi am zburat prin aer. Am aterizat în vadul pietros și puțin adânc de la marginea apei. Respirația mi s-a tăiat și mă simțeam ca paralizată, dar cu toate acestea eram conștientă. Apa înghețată curgea peste mine cu atâta repeziciune încât mă trăgea dincolo de pietrele din zona malului. Curentul apei făcea mici vârtejuri în jurul meu. Dinspre mal se auzeau tot felul de strigăte, dar nu puteam înțelege nimic. De fiecare dată când încercam să mă ridic, curentul violent mă trântea la loc. Mă zbăteam fără nici un rezultat, răbindu-mă singură în pietrele pe care le loveam în agitația mea.

Două mâini m-au apucat de subțiori și am simțit cum sunt trasă prin apă la mal. Bărbatul care mă trăgea s-a împiedicat și a căzut în șezut în apă. Apoi am fost întinsă pe spate pe mal. Cineva m-a forțat să mă ridic dându-mi ghionturi în spate. Simțeam un mare gol în stomac și mă încerca o senzație de vomă. Pentru prima

dată am conștientizat o durere ascuțită care îmi pulsa într-o parte a pieptului. Capul îmi vâjâia atât de tare încât m-am întins din nou la pământ. Când, în sfârșit, senzația de vomă m-a părăsit puțin, am rămas câteva clipe ascultând zgomotul făcut de apa curgătoare – să fie oare acesta râul vieții care curge prin Paradis? Apoi am privit în sus la cer, printre tufișurile negre, umede și golașe. Încă nu eram în cer.

“Hai că n-are nimic. Sus!” s-a auzit vocea unei femei. Stătea semeță privind în jos la mine. “Mișcă-te, sau ai să îngheți.”

Femeia gardian cu trăsături de țărancă m-a ajutat să mă ridic. Părosul Petre nu se vedea pe nicăieri. Am încercat să storc marginile rochiei mele lungi.

“Haide, hai vino!”

Mă trăgeau după ei. Reușeam să mă târăsc încet, încet, dar eram mai mult șocată decât înfrigurată. Coloana înainta la câteva sute de metri mai în față. Mergeam trăgându-mi picioarele, ajutată de femeia gardian care mă împingea continuu.

Când am ajuns din urmă grosul grupului, femeile au privit spre mine cu simpatie. Am așteptat să vine camioanele. Părosul Petru a strigat: “Ei, așa-i mai bine! Nimic nu-i ca o baie răcoroasă!”

Hainele erau reci și umede iar pantofii lipăiau la fiecare pas. Mî-am încolăcit mâinile în jurul trupului în încercarea de a mă încălzi măcar puțin și m-am întreat ce poate însemna durerea din zona coastelor, care se înrăutătea cu fiecare clipă. În camion, la fiecare hop simțeam o astfel de durere de parcă trecea un fier înroșit prin mine. Legăturile mașinii îmi provocau un rău teribil.

“Bruta aia de Petre!” a izbucnit Zenaida cu indignare. Șefa noastră de echipă, o deținută de drept comun, era și ea în camion, dar nu părea să fi fost mișcată în nici un fel de ceea ce mi se întâmplase.

Mă pescuiseră repede după ce-și savuraseră gluma. La urma urmei, trebuia să raporteze la camera de gardă că se întorc cu

același număr de deținute cu care ieșiseră dimineață. Un muncitor-sclav mai puțin ar fi fost o pierdere pentru Stat.

Am reușit până la urmă să ajungem la baracă unde mi-am scos hainele ude. Îmi apăruse o umflătură în zona în care simțeam durerea iar pielea îmi era julită pe mâini și pe picioare. Treceam printr-un chin nespus când încercam să-mi ridic brațele. În timpul nopții care a urmat, am încercat la fiecare câteva minute să-mi găsesc o poziție ceva mai comodă. Nu am găsit nici una.

Dimineață m-am dus la ‘doctorița’ Crețeanu. Pe una dintre părțile corpului se întindea o vânătaie enormă, de forma Africii, iar mâna nu mi-o puteam ridica mai sus de mijloc.

“Aptă de muncă!” s-a pronunțat ea.

Am intrat în rând cu celelalte deținute.

“Hei, ce-i cu *tine*?”

Supraveghetoria se uita la mine cu ochi mari. Probabil că mă clătinam. Mă simțeam complet epuizată. Am spus: “Nu pot merge la muncă astăzi. Am dureri foarte mari. Cred că mi-am rupt coastele.”

Dar părosul Petre mă căuta. M-a prins de încheietură și m-a tras afară din rând. “Problema ei e că nu și-a făcut norma ieri. Hai gata cu cheștiile astea!”

M-a răsucit și mi-a tras o mare gheată în spate. Lovitura nu a fost atât de dureroasă cât a fost de puternică, aruncându-mă direct în rândul femeilor. Așa că am mers la muncă în acea zi și în cele care au urmat. Am avut într-adevăr două coaste rupte (medicii au constatat acest lucru după ce am fost eliberată), dar Dumnezeu le-a vindecat. În închisoare am fost martoră la multe vindecări miraculoase.

Lagărul K4: Vara

A sosit primăvara. Petice de un verde palid apăreau cu timiditate printre ierburile uscate rămase pe marginea drumului ce ducea la carierele de piatră. Un fir, două de iarbă dulce în apa călâie care ne era servită drept supă la amiază reprezenta o delicatessă. Dar pe acel câmp sălbatic, deși udat din belșug de ploile dese, verdeața bună care putea fi mâncată creștea mult mai rar decât buruienile amare. În bătaia aceluia vânt necruțător care ne sufla supa din lingură înainte de a ajunge cu ea la gură, supraviețuiau doar speciile cele mai rezistente.

Ne era interzis să mâncăm iarbă sau alte verdețuri, la fel cu orice altceva care ar fi putut contribui la îmbunătățirea condiției ‘politicelor’. De aceea pândeam momentele de neatenție ale gardienilor pentru a ‘paște’ iarbă, asemenea vitelor. În același timp trebuia să fim atente la informatori, care ne spionau pentru a ne raporta chiar și pentru un lucru ca acesta, crezând prostește în promisiunea potrivit căreia aveau să obțină, ca recompensă, o eliberare mai timpurie.

Broaștele făceau și ele parte din acest joc, deoarece carnea lor crudă era considerată o reală delicatessă. De obicei erau neașteptat de dificil de prins, dar uneori câte un astfel de batracian mai aventuros sărea în carieră, unde plătea pe loc cu viața. Era o puzderie pe malul fluviului. Noaptea orăcăitul lor se auzea până departe, la kilometri distanță, peste câmp. Mi-am amintit că Biblia vorbește despre duhuri asemenea broaștelor. Mă întrebam de multe ori în trecut ce ar putea să însemne o astfel de comparație. Apoi au sosit comuniștii cu nenumăratele lor lozinci-orăcăieli: “Trăiască Partidul, oac-oac! Trăiască Republica Populară, oac-oac-oac! Jos cu imperialiștii războinici, oac!” Și atunci am înțeles.

Șerpii erau mai puțin apreciați. Cei verzi și grași erau devorați cu plăcere, dar zgomotul din preajma punctelor de lucru îi ținea la distanță. Cei care lucrau la curățirea terenului de tufișuri și buruieni pentru a planta în locul lor specii de pomi care să prevină eroziunea solului, au reușit să prindă câțiva. O dată, o pisică sălbatică a traversat drumul ținând în gură un astfel de șarpe de iarbă. Un întreg potop de pietre și lopeți au zburat spre creatura uimită. A reușit să fugă fără să-și abandoneze prada.

Dorința de carne, sau orice altă sursă de proteine, era rezultatul dietei noastre bazată pe supă. Fie că o numeau de cartofi, de fasole sau de varză, nu avea nimic bun în ea. Bolile date de deficiența vitaminelor erau foarte frecvente. Aproape toate sufeream de accese de diaree. Adesea apărea scorbutul sau afecțiuni ciudate ale pielii. Apăreau crăpături și răni deschise care se infectau și formau pe picioare ulcere de până la opt centimetri diametru. Substanțele otrăvitoare se răspândeau apoi prin întreg organismul aducându-ne într-o stare de epuizare totală.

Noi sufeream, însă, ceva mai puțin decât deținuții bărbați. Printre lagărele de muncă silnică, fuseseră instalate niște zone speciale pentru preoți și foști membri ai Gărzii de Fier, a căror legătură cu restul deținuților fusese total desființată. Ziua de muncă era mai lungă la ei, iar mâncarea mai puțină. Supraviețuirea depindea de ingeniozitatea fiecăruia. Sau de abandonarea mofturilor!

Era mâncat orice mișca.

“Carnea de câine este bunicică, m-a asigurat un preot care a supraviețuit acestui lagăr. Dar n-aș putea să recomand carnea de șobolan.”

La Capul Midia, colonia de muncă era compusă în primul rând din oameni în vârstă, mulți dintre ei având peste șaptezeci de ani. Înămați ca niște animale la roabele cu pământ, lucrând adesea desculți, nu reușeau niciodată să-și îndeplinească normele. Iar dacă, vreodată, unul dintre ei reușea, normele erau crescute imediat.

Acolo, era dusă o politică de exterminare. Cei care nu mureau când cădeau, dar nu mai puteau munci, erau bătuți până își dădeau duhul. Se spunea că “cimitirul de la Canal are o suprafață dublă decât a lagărelor.”

Norma zilnică de muncă nu este invenția comuniștilor. Biblia spune că evreii, când trăiau în Egipt, aveau un statut de sclavi și li se impusese și lor o normă de îndeplinit, normă care era crescută periodic. La început primeau paie pentru confecționarea cărămizilor. Apoi a trebuit să plece și să le adune ei singuri, fără să scadă, însă, numărul cărămizilor ce trebuia făcute. Ceea ce-l deosebește pe Faraon de comuniști este faptul că el niciodată nu a numit exploatarea robilor evrei, ‘paradisul pe pământ’.

Toate noutățile care ajungeau la noi veneau împreună cu noii sosiți, de care nu duceam niciodată lipsă. Într-o seară, ușa barăcii noastre supraaglomerate s-a deschis și a intrat un grup de douăzeci de femei. Toate erau prostituate, culese de pe străzi sau scoase cu forța de poliție de prin casele în care locuiau. Acesta era modul în care comuniștii înțelegeau să ‘lichideze problemele sociale ale capitalismului’; ca de obicei, remediul acesta rapid s-a dovedit a fi mai rău decât un proces de îndreptare. Cele ce compuneau noul lot veneau toate din aceeași închisoare și erau cele mai pervertite femei cu care avuseserăm de-a face până atunci. Starea lor se datora, probabil, și faptului că petrecuseră prea mult timp doar între ele, fără nici o persoană de calitate mai bună în preajma lor.

Cu strigăte, lovituri și obscenități insuportabile au eliberat o zonă în care s-au și așezat. Un mic grup de călugărițe a fost alungat fără rușine cât colo. Acestea s-au refugiat în cealaltă parte a camerei, alături de politice. Dând dovadă de optimism, politicele au încercat să discute rațional cu noile venite. Femeile ușoare au izbucnit în râs, imitându-le accentul. Deținutele de drept comun priveau scena zâmbind ușor amuzate. Cât despre țigănci, necazul călugărițelor le

lăsa indiferente, ca orice altceva ce tindea să penetreze mica lor lume de vorbărie, ceartă și cânt.

Multe dintre prostituate aveau răni de sifilis deschise pe buze și urmau să folosească aceleași câni și farfurii cu noi. În locul în care se strânseseră, aerul părea ceva mai viciat decât în rest. Din păcate, unele dintre ele aveau inimi la fel de bolnave ca trupurile lor.

Călugărițele alungate s-au strâns împreună sub lumina roșiatică a unui bec, asemenea puișorilor adunați în jurul cloștii. Sora Maria era o călugăriță mai în vârstă, cu o înfățișare ascetică și cu sufletul curat, al cărei chip sobru cu trăsături parcă sculptate, nas ascuțit și ochelari rotunzi metalici (protejați prin cine știe ce miracol) îmi amintea întotdeauna de Papa Pius al XII-lea. Zâmbetul său frumos, delicat ca al unui copil, era el însuși o comoară.

“Dacă n-ar mai predica atât despre trupul păcătos!” se plângea Zenaida.

Sora Maria se lupta din greu să-și păstreze mica turmă în credință. Seară de seară prostituatele se străduiau, de partea lor, să zguduie credința călugărițelor. Bătrâna soră Maria povestea despre Sf. Bernard de Clairvaux care se pare că privise o dată spre o femeie, într-un moment de neatenție. Oripilat de ceea ce tocmai făcuse, își mortificase apoi trupul petrecând o noapte întreagă cufundat până la gât în apa înghețată a unui lac.

“Păi de ce-a făcut el asta?” Prostituatele aveau mereu o ureche îndreptată spre ce se vorbea în jur. “La fel ce caută toți: să aibă ceva flori!”

Cum se amuzau și-și dădeau ghionturi una alteia!

Bătrâna călugăriță le avertiza pe surorile mai tinere să nu îndrăznească nici măcar să-și ridice ochii pentru a-i privi pe gardieni... unii dintre ei erau tineri și chipeși... erau într-un pericol mortal... chiar să se joace cu un astfel de gând era un păcat... să-și întoarcă mintea la exemplul sfinților...

Una dintre prostituate a început să ‘mediteze’ cu glas tare: “E nostim cum unii oameni au parte de tot norocul. N-am întâlnit niciodată pe nici unul dintre sfinții ăștia. Deși am văzut cam tot ce se putea vedea. Șmecheri din ăștia ajung sus. Vi-l amintiți pe episcop?”

Și-au amintit pe îndelete de episcop. Călugărițele s-au înroșit la față.

Femeia cu numele de Victoria fusese, așa cum dovedeau aparențele, patroană de bordel. Arătând ca o femeie ‘trecută’ de-acum, Victoria își adaptase cumva rochia de deținută, transformând-o într-una mai largă, împopoțonată cu franjuri.

“Când mergeam la vizita medicală săptămânală (prostituția era controlată de Stat), ofițerul de poliție nu mă lăsa niciodată să aștept la coadă. Oh, eram cineva. Deși acum s-ar putea să râdeți. Polițistul mă ducea apoi să-mi petrec noaptea la palatul episcopal. Ipocrit bătrân! Trebuia să mă îmbrac în pantaloni ca un băiat.”

Fetele din jur aprobau, se simțea, duplicitatea episcopului, care plătea bine și confirma totodată prin purtarea lui ceea ce știa toată lumea.

“Castitatea, a continuat bătrâna călugăriță, întinzând o mână uscățivă într-o încercare imaginară de a opri înaintarea vorbelor celorlalte femei, “este asemenea unei oglinzi. Chiar și o respirație ușoară îi poate păta suprafața. Nu lăsați niciodată ca vreun gând rău să vă afecteze mintea...”

Părea construită dintr-un material tare și rezistent. Dar tocmai rezistența ei era cea care invita la atac.

“Ai mare încredere în popii voștri, ha?” S-a alăturat jocului murdar și una dintre fetele mai tinere. “Ei bine și io am fost dusă s-o fac cu unii din ei. Ohoho, știa totul despre femei. Popii nu arată niciodată prea multă grijă pentru sufletul lor. Oglindă, da!”

“Sfântul Toma a primit darul castității într-o așa măsură, încât un înger i-a promis că nu o va mai pierde niciodată, nu va mai fi

ispitit niciodată. Cu toate acestea, el evita întotdeauna să privească spre o femeie în cazul în care apărea o situație ce favoriza păcatul.”

Prostituatele au fost toate cuprinse de un hohot de râs. Chiuiau, strigau și se înghionteau una pe cealaltă.

“Bietul moș! Frumoasă promisiune! Dar nu chiar lucrul pentru care se rugase el!” s-a prefăcut Victoria a fi întristată, apăsându-și cu mâna stomacul indisiplinat.

Prietenele ei au chicotit din nou. Victoria s-a frecat la ochi.

“Hei, se vede prin tine!”

Prin oricine s-ar fi văzut, Sora Maria și-a abandonat predica în favoarea a ceva mai simplu, rostind cu hotărâre:

“Lăsați-ne să spunem rozariul.” După care au început să murmure împreună: “Ave Maria, cea plină de har...”

În același moment toate prostituatele și-au făcut semnul crucii. Își băteau joc de tot ce era sfânt, dar lucrurile ceremoniale, cum era făcutul semnului crucii, le creau o stare de teamă sau, cel puțin, un început de respect.

Recitarea rozariului durează ceva timp și ele au așteptat în tăcere până la capăt, dar acest răgaz nu le-a putut liniști. Era ca și cum Maria le-ar fi privit drept în ochi. Una dintre fetele mai tinere, cu părul roșu și creț ca o sârmă, a început din nou. Dar de data aceasta a folosit cuvinte din cale-afară de hulitoare la adresa Fecioarei, ceea ce a dat naștere unui mare val de strigăte și proteste printre celelalte ocupante ale barăcii. Situația creată le-a îngrijorat pe prostituate care s-au strâns zgomotos în jurul hulitoarei roșcate încercând s-o apere.

“Gata, suntem sătule până-n gât dă voi!” a strigat Ani Stănescu, trăgându-i o palmă peste față roșcatei. Apoi i-a spus ce fel de femeie este, de unde vine și unde ar trebui să se ducă.

“Unele femei, a continuat ea să explice, sunt, pur și simplu, josnice.”

Prostituatele se îndoiau cu privire la gradul lor de depravare, dar au preferat să se retragă pentru moment din fața acestei

indignări generale, iar când au înțeles că acea mică femeie mândroasă practica aceeași meserie ca ele, au rămas foarte uimite.

Ani nu era genul de persoană care să permită religiei să-i afecteze ‘munca’, și nici nu era ea prea familiarizată cu Evanghelia lui Dumnezeu; dar nimeni nu avea voie s-o insulte pe Fecioara Maria în prezența ei. O înțelegea și o respecta profund pe Fecioara Maria și ar fi apărât-o ca pe propria ei mamă.

Cum se face, oare, că Fecioara inspiră o atât de adâncă iubire în atât de mulți oameni, care altfel sunt orbi și surzi față de Dumnezeu?

Prostituatele au renunțat la orice norme morale ale vieții, dar nu pot fi de-acord nici cu punctul de vedere al călugăriței, care efectiv contrazice viața. În mijlocul răului există totuși posibilitatea unui bine.

Le-am spus că în evreiește, rădăcina cuvântului *kedesha* poate avea sensul și de prostituată dar și de sfântă. Sfințenie înseamnă să te dăruiești iubind oricui, fără să faci distincție de rasă sau credință; să dai ce ai mai bun în sufletul tău.

Sfânta Maria Magdalena a fost o *kedesha*, dar s-a transformat și, în loc să treacă din brațele unui bărbat în ale altuia, a început să dea cu generozitate tuturor, tot ce era mai bun în sufletul ei.

Există o dragoste adevărată, cea care poate veni în ajutorul celor din jur. Aceasta înseamnă că trăiești și mori în străduința de a-i ajuta să devină ființe superioare. În același timp există și un sens mult mai primitiv al dragostei: acela de a fi atașat de o bucată de carne, asemenea unei vite. Carnea se trece și este mâncată de viermi; dragostea spirituală este veșnică.

Cât despre episcopul de care-și băteau joc prostituatele, îl cunoșteam. Cu toată slăbiciunea lui, a putut spune comuniștilor care l-au arestat: “N-am dus o viață creștină; dar pot să mor de o moarte creștină.” Păcătosul de care-și băteau joc aceste femei, era acum un sfânt în cer. Murise sub torturi.

Două dintre fetele care veniseră cu acest grup nou erau de o factură diferită. Femeile ușoare le cunoșteau, dar nu vorbeau prea mult cu ele. Și-au găsit chiar și paturi într-un colț mai îndepărtat al barăcii. Erau surori, cu un ten închis la culoare, având o purtare mai aleasă și voci liniștite. Dar, potrivit spuselor celorlalte femei, erau și ele prostituate condamnate ‘administrativ’ să muncească la Canal. Erau înconjurate de o aură de tristețe și mister. Nimeni nu știa prea multe despre trecutul lor, deși se făceau multe presupuneri și încercări de a afla câte ceva. Celelalte femei erau într-o continuă așteptare a unor revelații personale. Victoria, în timp ce-și mângâia părul udându-l cu apă sau examinându-și evoluția varicelilor de pe picioare, obișnuia să spună:

“Unele fete nu știu de loc să se adapteze. Toate suntem acum în aceeași barcă. Dacă nu reușim să ne deschidem în fața prietenelor noastre, atunci la ce bun mai este prietenia, mi-ar plăcea să știu?”

Diana, însă, care avea nouăsprezece ani și Floarea, de șaptesprezece ani, nu spuneau nimic, deși Victoria, probabil dintr-un defect profesional, se ținea continuu de capul lor.

O astfel de ingraturitate din partea celor două surori a avut darul de a o supăra rău pe Victoria. Ea călca fără rețineri cu picioarele ei grăsuțe și drăguțe pe proprietatea, personalitatea și gândurile altor persoane. Poveștile picante o amuzau copios și fuma cu mare pasiune. Am văzut femei care se băteau pentru a recupera chiștocurile țigărilor aruncate de gardieni, Victoria, însă, părea că are propriile ei surse.

Astfel că surorile își vedeau de munca și somnul lor și ar fi putut rămâne un mister și pentru mine dacă Diana nu mi-ar fi auzit numele în gura unui gardian. M-a întrebat imediat dacă îl cunosc pe Richard Wurmbrand. I-am răspuns că sunt chiar soția lui.

“Oh!” a exclamat ea. Apoi, a continuat repede: “Ce puteți gândi despre mine?”

Am întrebat-o ce vrea să spună cu asta. Mi-a spus că tatăl lor fusese un predicator laic. Obişnuia să-i citească din cărțile lui Richard, pe care le numea “hrană spirituală”. Fusese trimis în închisoare din cauza credinței lui, lăsând în urmă o soție bolnavă și șase copii. Diana și Floarea erau cele mai mari. Odată cu închiderea tatălui, amândouă au fost date afară din fabrica în care lucrau. La scurt timp familia lor, din lipsă de venituri, a ajuns să rabde de foame.

Un tânăr pe nume Silviu a invitat-o într-o seară la cinema. I-a spus că îi poate face rost de o legitimație de muncă. După film au mers împreună la restaurant și după o masă la care au băut vin din belșug au încheiat seara făcând dragoste.

Foarte curând au făcut-o din nou. Nimeni nu a mai spus nimic despre legitimația de muncă, dar el i-a făcut un mic dar, în bani. Cu gândul de a-și ajuta familia, ea nu i-a refuzat. O săptămână mai târziu, acel tânăr i-a făcut cunoștință cu un prieten după care i-a lăsat singuri. Când bărbatul acela a încercat să facă dragoste împreună, ea s-a înfuriat. Dar el a scos la iveală banii de care era atât de multă nevoie, spunându-i că nu face decât să urmeze sugestia lui Silviu. Și ea a cedat.

Sentimentul de rușine i se diminuea pe măsură ce se înmulțeau clienții de care îi făcea rost Silviu. A început să se obișnuiască cu acest mod de viață, ajungând chiar să-l prefere trudei din fabrică.

Mi-am dat seama din felul în care povestea că îmi ascunde ceva. S-a oprit și s-a uitat la mine.

“Cred că sunteți dezgustată. Nu vă umple de oroare faptul că am devenit o... prostituată?”

I-am răspuns: “Nu ești o prostituată, ești o deținută. Și nimeni nu este prostituată, sfântă sau bucătăreasă, sau croitoreasă tot timpul. Orice om este el însuși – lucrurile pe care le faci vorbesc doar despre unele părți ale ființei tale. Acestea se pot schimba în orice moment. Și cred că tu deja ai schimbat ceva prin chiar faptul de a-mi povesti toate acestea.”

Diana, însă, nu se simțea în largul său. Ședea pe patul îngust din acea baracă sărăcăcioasă, cu mâinile încleștate una în cealaltă, cu chipul marcat de tristețe și vină.

“Dacă ar fi vorba numai despre mine, a izbucnit ea în cele din urmă. Poate n-ar fi atât de rău. Dar am convins-o și pe sora mea să mi se alăture. Silviu mi-a sugerat că nu-i corect să port eu întreaga responsabilitate a întreținerii familiei. Așa că până la urmă le-am făcut cunoștință și l-am lăsat s-o scoată în oraș.”

Curând, a făcut și Floarea primii pași în această ocupație. Cel mai dificil lucru li se părea să țină totul secret față de cel mai mare dintre frați, un băiat de cincisprezece ani, care la adora pe cele două surori mai vârstnice. La fel ca tatăl lor, era și el atașat religiei, având o natură foarte sensibilă, dar necunoscând mai deloc lumea în care trăia. “Nu putea suporta să vadă nici măcar un fluture suferind,” spunea Diana despre el.

Dar noul stil de viață al celor două surori, orele târzii la care veneau acasă, precum și banii pe care îi aduceau au fost indicii sigure pentru ca vecinii să înțeleagă curând ce se întâmpla. Și s-au grăbit să-i spună și băiatului. Șocul pe care l-a trăit l-a dus la nebunie, sfârșind prin a fi internat într-un spital de boli mintale.

Nu mult după aceea, tatăl a fost eliberat. Când a descoperit adevărul, a spus: “Îi cer lui Dumnezeu un singur lucru: să mă trimită înapoi în închisoare pentru ca să nu mai văd ce se întâmplă.”

Lacrimile curgeau în șuvoaie pe obrajii Dianei.

“A primit ce a cerut. A început să îi învețe pe copii din Evanghelie și a fost denunțat la Securitate. Informatorul mi-a spus mai târziu că o făcuse pentru ca să-l înlăture pe bătrân din calea afacerii noastre. Era chiar Silviu.”

În fața unei astfel de tragedii și trădări, nu mi-a fost deloc ușor să găsesc cuvinte potrivite pentru a fi rostite. Într-un final am zis:

“Ești copleșită de rușine pentru ceea ce ai făcut, și acesta este un semn bun. Într-o lume a suferinței, în care până și Dumnezeu

este bătut în cuie pe o cruce, nu ai voie să lași ca Numele Lui, pe care îl porți ca creștină, să fie pângărit. Dar acest simțământ al durerii și vinei te va conduce spre o neprihănire nouă, strălucitoare. Adu-ți aminte că soldații romani nu au străpuns coasta lui Hristos, cât au ‘deschis-o’, pentru ca păcătoșii să poată intra cu ușurință în inima Lui și să găsească iertare pentru faptele lor.”

S-a gândit o vreme, apoi mi-a răspuns vorbind rar: “Rușine, suferință. Da, le cunosc. Dar mai este ceva de spus. Nu am urât întotdeauna viața pe care o duceam, iar acum îmi vin tot timpul în minte o mulțime de gânduri necurate. Nu le pot alunga, nu le pot ține deoparte. Ce să fac? Ce *pot* să fac?”

Diana s-a rugat pentru ajutor și i-a fost dat. Se spune că un suflet, cu cât se apropie de perfecțiune, cu atât simte mai multă durere. Era cutremurător să vezi cum un suflet ca al ei, în situația în care toată această plăcere senzuală îi pătrunsese în inimă, caută cu atâta disperare un refugiu, un adăpost. Cine are dreptul s-o judece pe Diana, una dintre multele fiice al martirilor creștini? A păcătuțit din dorința de a obține hrană pentru familia ei. Poate că acei creștini din lumea liberă, care nu s-au obosit să trimită o bucată de pâine pentru a salva vieți ca a ei, s-au făcut vinovați de un păcat mai mare.

Zilele de primăvară au început să se lungească. Apusuri minunate de un auriu-roșiatic neverosimil umpleau cerul în fiecare seară, spre vest, dincolo de Dunăre. Marșul spre locul de muncă devenise ceva aproape plăcut. Nori de urzici și pătrunjel sălbatic răsăreau din canalele de pe marginea drumului, mirosind a proaspăt și a verdeată. Pământul se făcea tot mai negru și mai umed. Copacii își desfăceau cu timiditate frunzele cele noi și strălucitoare. Îți doreai să le atingi, să le mângâi, erau atât de mici!

Aerul înmiresmat ne influența pe toți. Lumina, frunzele, iarba și soarele, totul era într-o continuă schimbare. Nu puteam să nu căutăm și noi mici schimbări. Se legau noi prietenii.

Maria își împletea părul într-o cosiță școlărească, stând în bătaia unei raze de soare, dimineața devreme. Profesoara Paula Vieru, care se considera pe sine o persoană rece și cinică, o ajuta și îi vorbea în același timp despre cărțile ei preferate. Maria cu ochii plini de un interes sincer îi puneă întrebări referitoare la un autor sau altul.

Zenaida și Clara erau prietene mai apropiate, în cadrul grupului lor de hoațe și-și aminteau tot felul de povești despre ținutele purtate în serile cu reprezentatii la Operă, înainte de război, despre petrecerile la care participau cei din familia regală și despre tot felul de controverse legate de pălării și toalete.

Toată lumea era mai dispusă să iubească și mai puțin pornită spre a răni. Însă una dintre cele ce verificau îndeplinirea normelor m-a surprins într-o zi prin acuzația pe care mi-a adus-o:

“Wurmbrand se păstrează doar pentru sine. Nu-și face prieteni.”

I-am răspuns: “Toți cei de aici sunt prietenii mei.”

Femeia s-a înfuriat.

“Tu și cu vorbirea ta deșteaptă!”

M-am întrebat dacă avea dreptate. Încercam să le ajut pe celelalte femei. Unele aveau reacții mai exagerate ca și cum aș fi fost trimisă la ele direct din cer. Altele erau surprinse și mă suspectau de tot felul de motive necurate. În România era foarte răspândită credința conform căreia exista un complot evreiesc pentru distrugerea creștinismului prin infiltrarea în sânul lui a evreilor. Eu eram evreică și deci eram, foarte posibil, implicată în acest complot!

Dar aveam și eu o prietenă care îmi era cu adevărat apropiată.

Tăcerea a fost cea care ne-a apropiat și nu vreun schimb de vorbe și idei. Chiar și atunci când călugărițele oftau și se plâneau, ea rămânea tăcută, iar tăcerea ei spunea mai mult decât vorbăria celor din jur. Îmi opream uneori privirea asupra ei, urmărind-o cum își repară hainele, târziu în noapte. Își ridica ochii și mă privea

cu calm. Alteori o simțeam în apropierea mea când lucram în carieră. Există între noi ceva care ne apropia. Avea puțin peste treizeci de ani, era scundă și brunetă, cu niște ochi negri, adânci și blânzi.

“Eram sigură că ești creștină.” I-am spus eu într-o zi.

A zâmbit și m-a privit cu ochi provocatori, după care mi-a replicat: “Mă întrebam dacă nu cumva ești una de-a noastră.”

Am râs și m-am simțit aproape veselă continuând: “Ai mulți ani de condamnare?”

“Nu, doar doisprezece.”

“Doar! Înseamnă că nu-ți faci prea multe griji?”

“Dacă vrea, Dumnezeu ne poate elibera oricând. Și dacă vrea să rămân aici, voi rămâne.”

Doamna Djamil era soția unui hoge. Lucrase pentru o organizație numită “Ajutați Crimeea”, care încerca să-i ajute pe cei din acea zonă care avuseseră de suferit în timpul naziștilor. Legături fasciste! Ea și soțul ei au fost arestați, apoi închiși.

Comandantul Lagărului K4 a întrebat-o o dată pentru ce motiv se află acolo, iar ea a încercat să-i explice. Dar femeia comandant nu auzise niciodată despre Crimeea și de aceea i-a zis:

“Vrei să spui Coreea, desigur, spusese ea. I-ai ajutat pe cei din Coreea de Sud!”

Doamna Djamil provenea din Ada-Kaleh, o insulă de pe Dunăre, și nu părea descurajată de faptul că se afla printre atât de multe creștine.

Catolice, adventiste, martore ale lui Iehova, teozofiste îi explicau neobosite erorile credinței musulmane, dar doamna Djamil nu intra în dispute cu ele.

“Mahomed este numit și *al amin*, ‘cel Credincios’, așa că am încredere în ce spune el,” răspundea ea. Nu putea accepta deloc rugăciunea ‘*Tatăl nostru*’.

“Dacă-I spunem lui Dumnezeu Tată, mintea noastră Îl concepe

ca pe o ființă blândă și umană. Pentru noi, musulmanii, Dumnezeu este stăpânul.”

Chiar și în condițiile în care trăiam la Canal, ea spăla tot ce mânca și nu s-ar fi atins de ciorbă cu nici un preț dacă exista cea mai mică bănuială că a fost făcută cu grăsimi de porc. Evreicele ortodoxe țineau și ele această regulă.

“Prejudecăți superstițioase! spunea Paula. Probabil că acum două mii de ani au existat niște motive raționale pentru astfel de interdicții...”

Totuși, dedicarea acestor femei față de religia lor le-a câștigat respectul celor din jur, deși deținutele, cu excepția Paulei, le cereau să le împartă lor, în mod egal, mâncarea la care renunțau.

Cu atât de multe și diferite secte și religii la un loc, nu am putut evita discuțiile în contradictoriu și disputele religioase. Dar violența zilelor de început rămăsese, în mare parte, undeva în urmă. Cel puțin între femei domnea un spirit de înțelegere nou. Afară nu am fi putut să trăim în aceeași lume fără să ne certăm. Aici, împărțeam baraca, găleata pe post de toaletă, totul. Eram surori.

Câmpia Bărăganului

În proiectul Canalului se strecurase o greșală: canalele mai mici, destinate irigațiilor urmau să fie inundate de apele Dunării. Prin urmare trebuia să fie ridicate niște maluri mai înalte și totodată să fie înființate niște plantații speciale de arbori pentru evitarea eroziunii solului. Astfel că am fost mutate din cariere în câmpie, în mijlocul verii, pentru a săpa și a pregăti pământul.

Soarele puternic de august strălucea arzător asupra uriașei câmpii a Bărăganului. Ne sculam la 5 dimineața și ieșeam în grabă pentru raport. Ni se dădeau săpăligi și cazmale, multe dintre ele

rupte sau uzate. Apoi, lunga coloană-șarpe se punea în mișcare, făcând să se ridice în urma ei un nor de praf alb, asemenea unui stâlp de foc.

Lucram alături de Janeta, fiica unui fost negustor. Urma să devină una dintre cele mai apropiate prietene și colaboratoare ale mele în cadrul Bisericii Subterane. (Acum ea este una dintre personalitățile cele mai însemnate ale acestei lucrări creștine.) Muncea pentru a îndeplini și norma mea și a altora care nu aveau puterea de a munci cât li se cerea. Am descoperit că suntem născute în aceeași zi. Când sosea ziua nașterii noastre, ca o formă de a ne face cadouri, ne dăruiam una alteia cartofi cruzi.

Înainte noastră, cât puteam vedea cu ochii, se întindea un câmp imens plin cu pătrunjel. Pe măsură ce treceau orele, aerul devenea tot mai fierbinte. Copacii parcă tremurau în atmosfera aceea încinsă și încremenită. Nu trecea nici o căruță, nici un om.

Doar șirul celor 500 de femei trudind se întindea de-a lungul câmpiei. În spatele nostru gardienii strigau plictisiți:

“Gura închisă!”

“Hai, mai repede!”

“Hei! Aici nu vorbește un dos de măgar. E-un gardian care dă ordine. Mișcă!”

Janeta remarcă: “Și cât de mult ne-am dorit să vină vara!”

Munceam ameteite sub arșița soarelui, ca într-un vis real și straniu cu femei săpând pe un câmp pustiu. Nu exista nici un colțisor de umbră. Mi-am amintit de cuvintele lui Iov: *“Robul tânjește după umbră.”*

Maria Tilea, eleva, muncea alături de noi, săpând cu brațele ei mici arse de soare pământul prăfos.

“Nu ne putem ține după tine!” suspină Janeta.

“Încearcă sapa mea! Pare mai bună.”

“N-are rost, ar însemna să-mi fac un rând nou de bătători.”

“Încercați dumneavoastră, doamnă Wurmbrand.”

Și uite-așa ne ‘certam’ politicoș: eleva, femeia din înalta societate și soția pastorului.

Gardienii se apropiau proferând amenințări. Și treceau mai departe. Când se îndepărtau noi profitam și conversam în șoaptă. Mariei i-ar fi plăcut să audă povești din viața mondenă pe care o dusesse Janeta: dineuri, concursuri hipice, baluri de caritate.

“Nu mă gândesc niciodată la acele lucruri, aici,” i-a spus Janeta. “Fiind închisă singură în izolare, mi-am dat seama că un zâmbet blând valorează mai mult decât toate acestea la un loc.”

Am mai săpat vreo treizeci de metri. Transpirația ne curgea pe fețe amestecându-se cu praful răscolit de uneltele noastre. Janeta arăta de parcă își pusese o mască folosită în tragediile antice.

“Când eram închisă singură a continuat ea, “am avut un vis. Unul dintre tărtonarii noștri comuniști făcea baie în cada mea. Alți ofițeri așteptau la ușă băii pentru a se spăla și ei. I-am strigat celui dezbrăcat: ‘Ieși afară de-aici. Nu-i casa ta.’ El mi-a răspuns: ‘Cred că voi creștinii aveți un bazin în inima voastră asemenea celui din Betesda. Oamenii intră în el murdari și ies curățiți.’ Spunând aceste cuvinte a ieșit din cadă, iar trupul îi arăta mai alb decât zăpada. Mai mult, acum avea și un chip plăcut. Nu mai era omul care mă bătuse. Apoi ceilalți s-au dezbrăcat și au intrat în cadă, după care m-am trezit. Primisem o revelație în somn. Atunci când un om intră în viața unui creștin, chiar și torturându-l, găsește acolo un loc în care chipul îi este curățit, înfrumusețat. Noi îl înțelegem. Poate fi un criminal pentru alții, dar pentru noi el devine o ființă preaiubită.”

Povestea ei ne-a făcut mult bine. În acele locuri fiecare dintre noi avea datoria sfântă de a menține speranța trează în cei din jurul său. Orele treceau extrem de greu în mijlocul aceluși câmp uriaș. Respirația ajungea să ne ardă gâtul, iar limbile ni se uscau umflându-se. Continuam să frământăm pământul cu mișcări mecanice și identice, ca piesele unor mașinării care nu pot face decât o singură operațiune.

“Se vede ceva?” A hârâit o voce undeva în mijlocul șirului de femei.

“Ar trebui să vină curând.”

Dar căruța cu apă nu se zărea defel.

Chiar și gardienii, care aveau sticle cu apă, scrutau cu nerăbdare orizontul. Se făcuse târziu. Răgușiți de atâta strigăt și umblet în susul și-n josul șirului, se odihneau.

Puteam să ne îndreptăm și noi spatele. Ce relaxare!

“Nu mai pot sta în picioare dacă nu bem apă mai repede.”
Maria avea chipul palid.

“Să nu te lași jos că te vor lovi cu picioarele.”

Soarele urcase și mai sus pe cer. În timp ce munceam mă gândeam la Mihai. Îi vedeam chipul micuț, fața slabă și înlăcrimată. Comuniștilor le place mult să fure tinerețea oamenilor și o vor fura și pe a lui. Ce vor face din el acei oameni care nu știu ce-i bunătatea?

Cât de multe rugăciuni desperate au fost înălțate de mamele de la Canal!

Am fost adusă la realitate de strigătele care se auzeau în jur. Una dintre femei nu mai rezistase și căzuse. Gardienii o băteau pentru a o face să se ridice. Se răsucea în mâinile lor cu neputința unui pește pe uscat.

Mariei i s-a făcut frică și a început să lovească pământul cu furie.

“Uite, Maria! Vine căruța cu apă!”

O mică pată întunecată se mișca agale de-a lungul drumului, la mare distanță. Câmpul a început să freamăte de voci însetate.

“Liniște! Treceți și munciți!” strigau gardienii.

Canistrele cu apă stăteau în bătaia soarelui toată dimineața. În momentul în care ajungea la noi, apa nu mai avea de mult puterea să ne răcorească. De-acum puteam zări și calul bătrân care trăgea căruța. Priveam înspre ea cu o imensă tângire, de parcă ar fi fost o imagine vrăjită ce se putea năruși în aerul fremătător.

“Mi-ar plăcea să am o duzină de pahare cu apă rece cu gheață, a spus Zenaida. O fleică grasă de porc și un munte de fructe: portocale, struguri...”

Strigăte de “Gata, termină!”

Deținutele își făceau adesea nevoile, la marginea câmpului, sub ochii gardienilor. Dizenteria era o boală frecventă în lagăr, întreținută de țăntari și alte insecte. Mulți deținuți erau molipsiți de ea. Slăbeau, având mâinile și picioarele ca niște bețe, iar pielea le devenea gri.

Nu mâncaserăm și nu băuserăm din zori. Acum trecuse de amiază și ne aflam pe acel câmp-cuptor. Opt ore.

Un gardian s-a îndreptat pe drum spre căruța care se apropia. S-a oprit și apoi s-a întors.

“E căruța cu mâncare,” s-a plâns Zenaida. Femeile au început să bodogănească supărate. Deținutele de drept comun, care lucrau chiar lângă drum, și-au aruncat uneltele și au început să strige.

Gardienii și-au scos armele. Îi amenința o hoardă de femei gălăgioase. O singură rafală de pistol automat trasă înspre ele ar fi ucis o mulțime. Maria și-a îngropat fața în umărul meu. Confruntarea a continuat timp de zece minute. Femeile refuzau să-și reia lucrul.

“Apă! strigau ele. Vrem apă!”

Mitralierele ne împungeau coastele. Noi eram asimilate grupului de deținute de drept comun. Mulțimi de mâini și oțel rece împungeau mulțimea furioasă înapoi. Am tras-o pe Maria spre mine.

Căruța cu mâncare se apropiase, între timp, de noi, dar căruțașul înspăimântat urmărea viermuiala noastră rebelă și nu a mai fost atent la drum. Căruța s-a poticnit într-o piatră, el a tras hățul în direcția greșită, calul a luat-o într-o parte și tot ansamblul s-a lăsat pe o parte. Gardienii au strigat și au încercat să salveze situația, calul s-a ridicat pe picioarele din spate iar canistrele cu mâncare s-au răsturnat. Vreo douăzeci și cinci de kilograme de

macaroane fierte s-au încolăcit pline de sos în țărână. Un urlet unanim a străbătut văzduhul. Apa, gardienii, căldura toate fuseseră uitate. Mâncarea, mâncarea cea prețioasă era jos, în țărână!

Femeile au forțat cordonul de gardieni, l-au spart și s-au aruncat pe macaroane. Apucau cu mâinile cât puteau mai mult și îndesau în gură cu lăcomie. Împingeau, apucau și se luptau. Alte femei priveau cu oroare la acest înfricoșător spectacol. Janeta a început să râdă, un râs teribil, homeric, care-i zguduia trupul slăbuț.

“Prânzul este servit!” a șoptit ea suspinând după care și-a pus mâinile pe cap contemplând spectacolul.

Gardienii arătau mulțumiți. Pericolul se îndepărtase. După vreo oră fluierele s-au făcut auzite și ne-am întors la treabă. În acea zi nu a mai sosit nici un strop de apă. După amiază au venit, în schimb, încă două camioane cu milițieni.

În timp ce lucram, prin fața ochilor au început să-mi treacă valuri de întuneric. Mi se părea că limba nu-mi mai încape în gură. Mi-am amintit atunci ultimele cuvinte rostite de Isus pe cruce: “*Mi-e sete!*”

În iad nu este apă.

Mi-am amintit apoi de bucata *pizzicato* de la începutul lui ‘Mi-e sete’ din oratoriul, *Ultimele șapte cuvinte de pe cruce*, a lui Haydn. Autorul a dorit să transmită ideea unei iluzii trăite de Hristos pe cruce, căruia I s-ar fi părut că simte pe buze picături de ploaie. Am simțit invidie la gândul că eu nu aveam nici măcar iluzia.

În sfârșit, aproape de apusul soarelui, ne-am adunat de-a lungul drumului pentru marșul de întoarcere. Cu vreun kilometru și jumătate înainte de a ajunge la porțile lagărului, am trecut pe lângă niște bălți cu apă stătută și mocirloasă. Femeie după femeie se lăsau în patru labe și lipăiau lichidul acela noroi și stătut. Un gardian s-a așezat apoi în zona bălților pentru a le împiedica s-o mai facă.

A doua zi s-a făcut o anchetă în lagăr și urmarea ‘revoltei’ noastre au fost câteva ore de muncă în plus, ca pedeapsă, în ziua de duminică. “Aici nu-i sanatoriu!”, a ținut comandantul să ne amintească.

“Prietenelor, lupta de clasă a atins apogeul! ne-a atras Paula atenția. În România au mai rămas doar două clase: optimiștii și pesimiștii. Optimiștii cred că toți românii vor fi deportați în Siberia. Pesimiștii spun că va trebui să mergă pe jos.”

Dar puține dintre noi mai găseau resurse să se amuze. Femeile se prăbușeau pe câmp în fiecare zi. Noaptea, în căldura sufocantă din barăci, se întindeau pe jumătate dezbrăcate în paturi, în poziții care le trădau epuizarea. Reușeam cu greu să ne odihnim cât de puțin înainte ca sunetul rece al bățailor în șina metalică să anunțe deșteptarea. Ni se întâmpla rar să dormim o noapte fără întrerupere.

O dată am fost trezită de Paula care mă trăgea de mână.

“Au bătut-o pe Diana! Vino repede, e rănită rău!”

Fata stătea întinsă direct pe podea, inconștientă și respirând cu mare greutate. Îi curgea sânge din nas, iar o parte a părului îi era încâlcit și lipicios. Buzele îi erau umflate. I-am desfăcut hainele și i-am văzut pe trup urmele groaznice ale loviturilor primite.

“După ce reguli acționează gardienii ăștia!”

Paula tremura de indignare. Diana ofta și tremura. A deschis ochii.

“Totu-i bine... Nu i-am lăsat,” a șoptit ea.

I-am dat să bea. Când și-a mai revenit puțin, ne-a povestit că două prostituate au păcălit-o făcând-o să iasă din baracă și să mergă într-un loc în care așteptau doi gardieni. Avea nouăsprezece ani, era drăguță și modestia ei îi provoca. Nu a vrut să cedeze și până la urmă au aruncat-o în cea mai apropiată baracă, apoi au fugit.

Am acoperit-o cu amândouă păturile noastre, pentru că deși aerul era atât de încins, ea tremura toată. Paula și cu mine am

rămas până în zori lângă ea, vorbind în șoaptă.

“Are un chip inteligent. Ar fi putut deveni profesoară.” Paula căuta mereu spirite înfrățite cu al ei. Fusesse studentă și apoi profesoară tot restul vieții.

“Visez deseori că predau în clasă, îmi spunea ea. Văd șirurile de chipuri în așteptarea a ceea ce am să le spun. Mă văd pe mine însumi pășind printre stâlpii porții de la intrare. Aud tot vuietul școlii.”

Scrisese câteva nuvele care-i aduseseră un loc în Uniunea Scriitorilor. Defilase în rândul acestora în timpul sărbătorilor lui 23 august, ‘Ziua Eliberării.’ Îi cunoscuse personal pe câțiva dintre scriitorii români contemporani: pe poetul Mihai Beniuc, etc. Îi aproba pe autorii care scriseseră cărți în onoarea comunismului și înfieraseră, în schimb, Vestul. Biroul de propagandă avusese grijă ca tot ce se scrisese în ultimii ani să vină în sprijinul ‘înantării socialismului’. Se putea scrie fie pentru a face propagandă directă, neaoșă, fie despre subiecte care nu aveau legătură cu realitatea contemporană.

Paula era de-acord că imnurile de laudă la adresa lui Stalin ‘cel genial’ erau niște mizerii. “Dar nici acele imnuri adresate lui Dumnezeu nu sunt prea departe!”

I-am spus: “Diferența constă în faptul că unele Îl laudă pe Creatorul tuturor lucrurilor și ființelor, în timp ce celelalte aduc laude unei creaturi bolnave care a ucis milioane de oameni.”

Am întrebat-o de ce a fost arestată.

“Am făcut o remarcă neînțeleaptă cu privire la niște afirmații false din manualele de istorie. Au ales anumite persoane pentru a rescrie istoria în așa fel încât să fie pe placul rușilor.”

“Așadar, toate muzele sunt în lanțuri.”

“Oh, totuși scriitorii sunt tratați foarte bine. Se bucură de favoruri speciale, de salarii bune și de centre de vacanță...”

“Dar salariile bune – care sunt bune doar în contextul vieții

din România – nu reprezintă decât asigurarea pe care și-o iau că nu veți scrie nimic care să-i deranjeze. Arta și religia sunt persecutate în mod egal. Nu pot supraviețui decât în subteran...”

Așa am discutat în contradictoriu toată noaptea. Deținutele murmurau și gesticulau în timp ce dormeau. Rosteau nume sau strigau cu voce tare; după copii, tați, iubiți, prieteni. Dar cuvântul cel mai des amintit era ‘mama!’ Vârsta și clasa socială nu mai aveau nici o însemnătate când visau. Suflul tulburat dădea glas din adâncuri aceluiași strigăt din totdeauna.

Era ceva mai mult decât un simplu apel la adresa părintelui. Era un strigăt care cerea acea mângâiere de natură feminină care depășea limitele acestei vieți fizice, cerea acea grijă maternă care ne așteaptă în cer. Mă făceau să-mi amintesc de vedenia sfântului Ioan Evanghelistul, căruia Domnul crucificat i-a încredințat-o pe mama Sa. I-a fost dat să vadă în cer o minune mare – o femeie îmbrăcată cu soarele și având luna sub picioarele ei.

Am fost dusă înaintea comandantului adjunct al lagărului, o femeie cu fața roșie, mâini arse de soare și dinți mari și frumoși. Uniforma părea s-o incomodeze în mișcări asemenea unei cămăși din zale.

“Ai predicat deținutelor despre Dumnezeu. Trebuie să încetezi s-o mai faci!”, m-a avertizat ea.

I-am spus că nimic nu mă poate opri. Plină de furie, și-a ridicat pumnul pentru a mă lovi. Apoi s-a oprit privindu-mă cu uimire.

“De ce zâmbești?” a întrebat, cu fața palidă din cauza mâniei.

I-am răspuns că zâmbesc datorită a ceea ce zăresc în ochii ei.

“Și, ce vezi?”

“Pe mine însumi. Oricine se uită din apropiere în ochii altcuiva se poate vedea pe sine. Și eu eram impulsivă. Strigam și loveam. Asta până când am învățat ce înseamnă cu adevărat să iubești. Adică să te sacrifici pe tine însuși de dragul adevărului. De atunci,

mâinile nu mi s-au mai încleștat niciodată pentru a lua forma pumnilor.”

Mâinile i-au căzut moi.

“Dacă privești în ochii mei, te vei vedea pe tine însăși, în chipul în care ar putea să te transforme Dumnezeu!”

Părea ca împietrită.

Mi-a spus în șoaptă: “Du-te.”

M-am întrebat adesea dacă nu cumva Pilat s-a uitat în ochii lui Isus și a văzut în ‘Regele iudeilor’, pe Cel despre care propria soție i-a spus că este nevinovat și drept, pe conducătorul care ar fi putut fi el. Cele două nume au traversat secolele mână-n mână: “*Hristos... a suferit sub Pontius Pilat,*” citesc creștinii de pretutindeni.

Am continuat să-L mărturisesc pe Hristos printre deținute, și comandantul adjunct al lagărului nu m-a oprit.

Când săpam în câmp, Maria se apropia încet încet de mine de-a lungul șirului, schimbând locurile cu cele ce lucrau lângă ea. O dată gardianul din apropiere a fost cât pe ce s-o prindă. Până la urmă, însă, a reușit să ajungă alături de mine și să mă ajute.

Gardienii ne îndemnau cu voce joasă.

“Hai, la muncă!”

Noi săpam, de obicei, cu vrednicie, dar în acea dimineață mă simțeam rău. Puseuri de amețeală mă făceau să mă opresc des din lucru și de câte ori îndrăzneam să-mi îndrept spatele, gardienii strigau:

“Vezi că la noapte stai la carceră!”

Creierul îmi era traversat de valuri de întuneric. Când îmi vorbea încercând să mă facă să uit cum mă simt, vocea Mariei părea că vine de undeva de foarte departe. Am reușit să rămân în picioare până la amiază. Mi-am băut cana cu cloceală, ciorba apoasă și mi-am ronțait pâinea. După-amiază însă, am cedat și am leșinat. Mi se părea că soarele arzător aluneca pe cer în toate direcțiile. Apoi am

văzut chipul Mariei aplecat asupra mea, iar gura i se mișca părănd să strige șoptit din adâncul unei fântâni de întuneric. Gardienii trăgeau de mine să mă ridic. Mi-au turnat apă pe gât până m-am înecat.

“Hai, că n-are nimic.”

Au strigat la Maria: “Ce te holbezi? Treci la muncă!” Apoi s-au îndepărtat luându-și pozițiile crăcănate de supraveghere.

“M-ai speriat!” mi-a spus ea.

Dar m-am speriat chiar eu pe mine însămi. Este ceva înfricoșător pentru credinciosul care cade în leșin. Rămâi cu tine însuși și realizezi că ai avut o întrerupere completă a cunoștinței și aceasta te face să te îndoiești de existența sufletului ca entitate separată, un gând cu mult mai înfricoșător decât însuși gândul morții. Mi-a luat destul de mult timp să mă conving că nu a fost mai mult decât un somn fără vise. De ce ar trebui sufletul să fie întotdeauna conștient de sine, să-și spună “Eu sunt”? Existența celui care trebuie să-și spună mereu că există este una tare nenorocită.

Ne-am reluat munca chinându-ne să tăiem rădăcinile lemnoase ale buruienilor. Soarele nemilos ne sugea orice strop de energie. Cu greu reușeam să mai țin sapa în mână.

După un oarecare timp, la orizont au început să se adune nori negri de furtună. Când au sunat fluierele anunțând oprirea lucrului cerul era acoperit de nori joși, care parcă stăteau să cadă pe noi. Tânjeam cu toții după ploaia care nu mai căzuse de săptămâni de zile.

Locul în care munceam se afla la mare distanță de lagăr și camioanele ne așteptau în drum pentru a ne duce înapoi. În timp ce ne înghesuim în ele – fără a avea loc să ne așezăm dar, măcar lipsea pericolul de a cădea – un fulger a străbătut cerul și primele picături calde ne-au mângâiat fețele ridicate spre cer. Apoi ploaia s-a dezlănțuit, traversând câmpul ca o imensă perdea de apă. În câteva clipe eram ude learcă.

Maria a strigat: “Apă mult dorită!”

Dar mult dorita apă a continuat să cadă peste noi în avalanșe ca dintr-o conductă uriașă. Tunetele mugeau făcând, parcă, să se crape cerul. O explozie de lumină le-a smuls femeilor un strigăt general de spaimă. Camionul a intrat în derivă și s-a oprit. Roțile din spate erau adânc înfundate în noroiul mocirlos.

“Jos toată lumea! Repede!”

Gardienii se sfătuiau de zor. “Trebuie aduse niște bucăți de lemn.” Au decis ei. Dar nu era nici așchie prin jur. Sub potopul ploii torențiale, băgate în apă până la genunchi, noi femeile ne-am băgat sub camion în efortul de a-l ridica, în timp ce bărbații prezenți se uitau la noi. Roțile s-au învârtit aruncând noroi în toate părțile. Camionul nu voia să se miște din locul în care se înțepenise. Ne-am chinuit vreo oră fără nici un rezultat, până când un sergent ne-a ordonat să plecăm în marș spre lagăr. Cu pantofii plini de apă și noroi și ținându-ne hainele cât de strâns puteam, am pornit prin ploaie de-a lungul câmpului. Gardienii continuau să le lovească pe femeile care se împiedicau. Până la urmă, coloana zdrențăroasă de fantome cenușii a ajuns la porți.

“Tovarășe comandant, raportează înapoierea a șaiszeci și doi de bandiți”, a strigat sergentul.

Bandiții murați s-au târât spre barăcile lor. Unii dintre ei au fost trimiși pe loc să ajute la bucătărie. Ceilați au încercat să-și usuce hainele și s-au culcat.

Cât de ciudată este mintea omului! Chiar înainte de a adormi, epuizată, mi-am reamintit o glumă pe care mi-a spus-o odată Richard. Un bărbat a hotărât că era inutil să se plângă și că în viitor va privi doar la latura fericită a situației. Chiar în acel moment i-a căzut una dintre roțile căruței. “Nici o problemă și-a spus el. Birjele au doar două roți, iar eu am trei așa că e bine.” Apoi i-a căzut o a doua roată. De ce să mă îngrijorez, și-a spus el, “roaba are doar o roată. Eu am două.” I-a căzut și a treia roată. “Ei bine,

săniile nu au nici o roată și totuși merg,” și-a spus el. Apoi și-a pierdut și ultima roată. “Întotdeauna mi-am dorit să conduc o sanie,” a exclamat el cu bucurie.

Am adormit zâmbind.

Timpul parcă stătea pe loc. Munca silnică era toată viața noastră, iar Canalul lumea noastră. Eram atrași spre o acceptare fără nădejde a destinului nostru. Nu se schimbau nici măcar noutățile care veneau din afară: foamete, cozi, persecuții și veșnica idee că “vin americanii și nu vă vor lăsa în starea asta de sclavie.”

Munca deținuților de la Canal nu mai dădea randamentul dorit și comuniștii au început să inventeze tot felul de șiretlicuri în dorința de a remedia situația. În cadrul unei întâlniri din lagăr, au fost scoase din rânduri douăzeci de femei cărora li s-a spus: “Ați fost cele mai harnice muncitoare de aici. Ca răsplată veți fi eliberate.” Apoi comandantul a ținut o scurtă cuvântare: “Prin urmare, vă salutăm și vă mulțumim tovarășe. Am luptat împreună pentru zidirea comunismului, iar acum a venit vremea să împărțim roadele muncii noastre! Sunteți libere de-acum! Și ca un dar de despărțire vă vom da fiecareia o bucată de pâine în plus!”

Cele douăzeci de eroine s-au aplecat peste oblonul din spatele camionului, cântând Internaționala și fluturând steaguri roșii. Dar, din nou dezamăgire! Cu vreo șaisprezece kilometri mai jos, pe drumul ce mergea alături de Canal, în dreptul următoarei colonii de muncă forțată, au fost date jos și puse să muncească într-o altă zonă a imensului șantier.

Efectul obținut asupra normelor de muncă în Lagărul K4 a fost fulminant. Dar același șiretlic a fost folosit și în alte lagăre, astfel că destul de curând toată lumea a aflat adevărul.

Trenul

Într-o dimineață, imediat după deșteptare, gardienii au năvălit în dormitorul nostru. “Toată lumea să fie gata de plecare într-o oră.”

Nu era vorba despre mutarea unuia sau a două detașamente, ci fusese pus în alertă întregul lagăr. Sute de femei își pregăteau legăturile cu haine și alte mărunțișuri, agitându-se ca niște pui de găină, încercând să-și ia la revedere de la prietene pe care s-ar putea să nu le mai vadă niciodată. Gardienii creșteau atmosfera de tensiune prin propria lor nemulțumire, pentru că nici ei nu știau mai multe decât noi despre această plecare neașteptată.

Americanii penetraseră Cortina de Fier! Rușii ocupaseră Berlinul de Vest! Noi eram duse pentru a fi împușcate!

“Nu ghetel!” se auzi vocea clară a Zenaidei. Ni se dădea pentru prima dată încălțăminte. Șefa de baracă arunca ghetelile dintr-o căruță, fără să țină cont de număr și de persoana care urma să le poarte. Eu am obținut o pereche cu trei numere mai mari.

Când totul a fost gata, cutiile și legăturile fiind puse laolaltă, iar femeile aliniată în veșnicele șiruri, a început așteptarea. Ce așteptam? Nimeni nu știa să răspundă. Unde urma să mergem? Fiecare avea versiunea lui. Viața de închisoare este o imensă așteptare și de data aceasta am stat fără nici o treabă până pe înserat când am început, în sfârșit, să ne urcăm în camioane. Am fost duse la triajul lagărului, unde nu domnea o agitație prea mare. Cu excepția câtorva ceferiști care mai văzuseră astfel de scene, peroanele erau pustii. Trenul era alcătuit din vagoane de marfă și dintr-un șir lung de vagoane-închisoare negre. Fiecare avea câte o ușă glisantă masivă și câteva ferestre mici așezate la înălțime, acoperite cu grilaje metalice. Din afară semănau cu niște vagoane de cărat bagaje.

“Mișcă! Toată lumea sus!” strigau gardienii trenului, specializați în această treabă. Lenevoși și plictisiți i-au lăsat pe cei din K4 să ne urce în vagoane, ceea ce a luat destul timp. Am umplut spațiul până la refuz.

“Nu mai încape nici una aici!”

“Dumnezeule, o să ne sufocăm!”

Totuși continuau să le împingă înăuntru pe femei, până când am ajuns să intrăm optzeci și patru într-un spațiu conceput pentru patruzeci. Până la urmă, ușa masivă a fost închisă cu zgomot și asigurată cu o bară metalică. Articulațiile trenului s-au zgâlțâit violent când acesta s-a pus în mișcare, aruncându-ne pe toate grămadă.

Vagonul în care ne aflam avea și câteva banchete. Una dintre ele, aveam să descoperim, ascundea un closet – fără apă, desigur, și fără hârtie, dar nimănui nu i-a trecut prin minte să se plângă pentru aceste amănunte. Avea capac!

Femeile s-au așezat pe jos, în vederea nopții care urma, unele certându-se altele plângând – nu știau nici ele prea bine din ce motiv. Barăcile prin care bătea vântul de la K4 deveniseră casa noastră și necunoscutul ne speria. Zvonurile răspândite ne preziseseră o execuție în masă. Urma să fim împușcate cu mitraliera și aruncate în morminte pe care trebuia să ni le săpăm noi singure. Unele femei cu o gândire mai simplă murmurau învinse că ar fi chiar mai bine să sfârșim în felul acesta.

Nu, ținea să ne asigure o femeie din Ploiești, vorbind cu un ton autoritar, eram duse în lagărul de tranzit din Ghencea de unde urma să fim apoi eliberate înainte de termen. Auzise ea că clica Anei Pauker căzuse de la putere și linia Partidului trecea printr-o revizuire substanțială.

Întreg vagonul zumzăia de presupuneri și păreri. Da, sinistra aceea de Ana trebuia să guste puțin din propria otravă! Prea puține dintre noi credeau aceste lucruri, dar toate păreau încântate de idee.

Printre deținuți circula o glumă: “Care este diferența dintre o zebură și un comunist?” “În cazul zebrelor, liniile sunt pe animale; în cazul Partidului, animalele trebuie să stea în linie.”

Cu greu puteai găsi un loc să te așezi și era imposibil să te întinzi undeva. Așteptam pe apucate și eram mereu trezite de scârțâitul frânelor care anunțau o nouă oprire necunoscută. Prin ferestrele înguste nu zăream decât întunericul de afară.

Încet, încet, o dată cu venirea dimineții a început să ni se arate chipul toamnei. Vacile pășteau liniștite pe pajiștile verzi și simpla vedere a acestor animale domestice, după nesfârșitele câmpii pustii ale Bărăganului, ne creau un sentiment de speranță. Copacii, după ce își pierduseră deja frunzele, își îndreptau ramurile negre spre cer ca într-o rugăciune aprinsă. Câțiva țărani, femei și bărbați liberi, împrăștiau bălegar pe pământul negru. Trei fetițe ne-au tot făcut cu mâna până le-am pierdut din vedere, neștiind că le-au făcut să plângă pe o sută de femei.

Trenul pufăia și se târa de-a lungul României, îndreptându-se mereu spre nord. După vreo oră s-a oprit în dreptul unui macaz. Am auzit zgomotul bării date jos și a ușii care se deschidea. Câțiva gardieni ne-au dat niște găleți cu apă în timp ce alții stăteau alături de ei cu mitralierele în mâini. Femeile au început să strige după mâncare, dar tinerii needucați de la țară îmbrăcați în uniforme erau obișnuiți cu adăparea animalelor și știau că nu trebuie să răspundă strigătelor lor. Și pâine oricum nu era.

După pornirea trenului, speculațiile au început din nou. Țigăncile tolocăneau neinteligibil între ele, ca de obicei. Femeile de la țară care trecuseră prin colectivizare renunțaseră de-acum să-și tot amintească și să-și numere vitele și copiii pierduți. Nimerisem în vagon cu puține dintre cunoștințe. Erau acolo Elena Coliu, fata care încă mai credea în comunism în ciuda bățăilor primite, Ani Stănescu, micuța și bine dispusa prostituată și Maria Tilea. Nu erau însă Zenaida, Clara Strauss, Greni Apostol și nici

Cornelia Marinescu. Nici măcar nu știam dacă fuseseră urcate în tren.

Câteva femei care manifestau un interes continuu pentru politică, discutau aprins, în apropierea mea, despre alegerile americane. Știam că urmau să aibă loc în acea iarnă. Truman își încheiase cei patru ani de președinție și Eisenhower – care fusese atât de mult timp Comandant Suprem în Europa – urma să ne scoată pe toți din situația în care ne aflam.

“Va fi ales în mod sigur,” a rostit cu o voce sigură bine informată doamnă din Ploiești. “După informațiile pe care le am, va cere puteri speciale ca Președinte pentru a putea elibera țările înrobite din estul Europei.”

Fantastic! Întrucât femeia trecuse prin lagărul de tranzit din Ghencea cu numai o lună în urmă, i se dădea crezare nu doar din nevoia de mângâiere a ascultătoarelor sale, ci ca unei autorități în domeniu.

Am vrut să-i spun că, la sfârșitul războiului, același Eisenhower dăduse în mâinile ‘Unchiului Joe’, cum îl numea Roosevelt pe Stalin, sute de mii de refugiați din zona comunistă. Unii s-au sinucis, unii au fost spânzurați, iar alții au pierit în lagărele din Siberia. Dar am tăcut. De ce să risipești iluziile, atunci când oamenii au nevoie de ele așa cum are nevoie de apă cel ce însetează?

Trenul se târa cu o încetineală de melc de-a lungul câmpurilor pustii. Scărșnea din toate încheieturile și scârțâia frecându-se de șine. Se oprea și pornea din nou. Întârzia ceasuri întregi în mici gări fără însemnătate. Femeile se înghesuiau în dreptul micilor ferestre, savurând imaginea caselor țărănești, cu coșurile lor fumegânde. Se bucurau să simtă mirosul aerului rece de toamnă.

Bucuria călătoriei și a priveliștilor s-a diminuat cu trecerea orelor, iar panica creată la început de înghesuiala mare din acea cutie neagră care aluneca scârțâind pe roți, s-a transformat curând,

pentru toate femeile cu sănătatea precară, într-o mare și generală suferință. În ciuda multelor orificii prin care pătrundea curentul, în vagon aerul devenise urât mirositor și irespirabil.

Erau printre noi multe femei de litere: scriitoare, jurnaliste, poete – care publicaseră sau nu – și chiar câteva romaniere. Marina Capoianu, slăbită și osoasă, al cărei păr negru îți sărea în ochi și care predase literatură engleză și franceză la Universitatea din Cluj, avea un dar de a povesti cu totul ieșit din comun. Istoria romanelor clasice pe care le studiasă odinioară cu studentii săi, redând o mulțime de întâmplări și detalii. În momentele dramatice vocea ei puternică – care îi făcea să audă chiar și pe cei din fundul clasei, probabil – exploda rostind blestemele lui Bill Syke adresate lui Nancy, sau strigătele lui Madame Bovary: “Leon Leon! Până joi, până joi!”

Una dintre cele mai bine primite povestiri a fost “Portretul lui Dorian Gray”. Romanul lui Wilde, crima și pedeapsa, relatate în acea noapte de-a lungul a trei ore de așteptare într-o gară pustie, a avut un succes enorm. În timp ce reda scena crimei, își lovea palma mâinii cu pumnul celeilalte sugerând loviturile de cuțit repetate date de Dorian Gray. Audiența era aproape de a exploda în aplauze. (Oscar Wilde a denunțat condițiile din închisorile vremii lui. Ce-ar fi avut de spus oare, dacă le-ar fi văzut pe aceste femei transportate asemenea vitelor?)

“Păi să nu zici că educația este foarte bună!” Femeile de la țară erau pline de uimire și amuzate totodată. “Să poți să spui toate astea fără nici o carte!” Intelectualele fuseseră la fel de intens captivate de povestire, dar apoi au început să-l denigreze pe bietul Oscar din cauza frivolității, a snobismului, sau a altor slăbiciuni ale sale. În discuțiile contradictorii care s-au iscat, Janeta a afirmat că Wilde a realizat de fapt în această carte o alegorie cu o adâncă substanță religioasă. În Dorian Gray, pictorul Îl reprezintă pe Hristos, care își pictează imaginea în inima fiecărui om. Dar pe măsură ce inocența lui Dorian se pierde încetul cu încetul, chipul

lui Hristos se alterează tot mai mult până când Dorian nu mai suportă să-l privească. Îl ascunde, așa cum fac toți oamenii. Apoi, într-o zi, pictorul bate la ușă și cere să vadă pictura. Dorian, însă, nu poate accepta gândul de a fi văzută, pentru că însăși trăirea lui deteriorase imaginea pictată. Așa că oamenii fac exact ceea ce a făcut Dorian Gray: l-a ucis pe pictor – Hristos este cel ucis – și în momentul în care o face, ucide chiar rostul propriei sale vieți.

Este o alegorie a Deicidului, cea mai mare dintre crime, dar care în același timp, aduce iertarea tuturor relexor și un nou început. Sângele vărsat pe Golgota i-a mântuit chiar și pe ucigașii lui Hristos. Symbolismul lui Wilde atașat pictorului continuă în această temă a morții: pictorul știa că îl așteaptă moartea dacă va cere să vadă pictura. Și totuși a venit. Prin sacrificiul său, pictura lui Dorian Gray a fost restaurată, redobândindu-și frumusețea inițială.

De data aceasta a fost rândul Marinei să-și arate uimirea: “Foarte posibil! a spus ea cu entuziasm. De fapt, este un portret adevărat, conștient al psihologiei lui Wilde. *El* era chipul gras, hidos și trufaș, iar Dorian Gray era imaginea copilăriei și a tinereții lui, de care îi era atât de dor încât a fost gata să-l ucidă pe geniu – reprezentat de pictor – pentru a-l putea recupera. Ceea ce, desigur, a și făcut mai târziu.”

Altele interpretau cu pasiune cartea în termenii luptei de clasă (săracul, vagabondul proscris și căderea bogatului leneș).

Este în mod evident o parabolă, a intervenit doamna Capoianu, cu ambiguități și multe aspecte secundare, ca toate creațiile de valoare. “Totuși nu este o carte prea englezească; din anumite puncte de vedere are mai mult un aer rusesc.” În felul acesta, optzeci de femei legănate de tren de-a lungul României, și-au uitat pentru un timp frica generată de gândul posibilei lor execuție, lăsându-se întreținute de Oscar Wilde.

La una dintre opriri, ușile au fost larg deschise și a fost aruncat în vagon un sac cu rații de mâncare. Pâinile negre erau proaspăt

coapte răspândind un miros delicios, dar trebuia să le împărțim cu atenție pentru a ajunge la toate câte eram acolo. Le-am înghițit cu nerăbdare aproape imediat ce le-am primit. Puteam ajunge în orice moment. Mâncarea oprită pentru mai târziu este mâncare pierdută – era una dintre regulile vieții de închisoare. Pentru o clipă, multe femei din tren au uitat de frecușul neplăcut al pielii de lemnul peretilor, de zgârieturile produse de acesta, de durerea și mâncărimea care le chinuia trupul.

Am stat pe drum timp de două zile, cu opriri și porniri fără număr. În a treia zi, însă, deși opririle s-au lungit nu a mai sosit nici apă nici pâine. Seara târziu, ușile au fost deschise și a apărut chiar sergentul, într-o ținută de evidentă dezordine. Avea în mână o sticlă de țuică. Cizmele îi bocăneau pe granitul peronului în timp ce se legăna pe călcâie privind cum soldații aruncau înăuntru sacul cu pâine.

“Voi, femeile, aveți noroc astă-seară.” Tăcerea noastră dovedea îndoiala cu care i-am primit cuvintele. “Aveți câte o lingură plină cu gem alături de pâine.”

Probabil că țuica era vinovată pentru acest plus de bunăvoință. Maria l-a întrebat cu îndrăzneală: “Cât mai mergem, tovarășe sergent-major?”

Flatat, sergentul a răspuns: “Încă o zi.”

“Și unde vom fi duse?”

“Să fiți împușcate, normal!” și-a epuizat el bunăvoința și s-a îndepărtat râzând.

Ușile glisante au fost închise cu trosnet, iar în vagon au izbucnit discuții aprinse. Cele care nu începuseră deja să plângă și să se vaite se întrebau din nou una pe alta: să fie oare adevărat? Dar era beat. Tocmai de aceea poate fi crezut! Evreicele în lacrimi au început să se îmbrățișeze una pe cealaltă și să-și dea sărutări de adio. Reușiseră să scape de lagărele naziste și iată ce păteau acum!

Trenul înainta cu o încetineală dureroasă și se oprea la fiecare oră. Apoi se punea din nou în mișcare.

Doamna Capoianu, care căzuse într-un vis cu ochii deschiși alături de mine, m-a întrebat dintr-o dată: “Sabina, suntem oare cu toții victimele unui nebun? Ce înseamnă toate astea? Se spune că stă în spatele unor uși metalice încuiate, sugrumat de frică, ordonând tot mai multe execuții. Și, când sosesc ambasadorii străini, nu vorbește niciodată nimic, ci desenează la nesfârșit pe un petec de hârtie cu un creion roșu. Desenează și iar desenează femeii sub tortură,” mi-a șoptit ea tremurând convulsiv. “Și toți vorbesc despre el ca și cum ar fi un Dumnezeu. Stalin ‘cel Genial’! ‘Părintele Stalin!’”

I-am răspuns: “N-ar fi prima dată când oamenii devin victime ale unui dictator care încearcă să se așeze pe tronul lui Dumnezeu. Aceștia Îl acuză pe Dumnezeu apoi încearcă să-I ia locul. Când mă gândesc la Stalin îmi aduc mereu aminte de Faraon. Munca silnică, pogromurile, teroarea – o revenire a istoriei. Un om a încercat să fure locul lui Dumnezeu. Știi cum a poruncit Faraon ca toți pruncii băieți ai evreilor să fie aruncați în Nil. Și apoi Faraon l-a adus la palat, crescându-l ca pe unul din familia sa, pe omul care urma să aducă la îndeplinire planul lui Dumnezeu chiar împotriva lui. De aceea se spune, probabil, în Psalmul 2 că Dumnezeu râde uneori. (După mulți ani mi s-a părut că aud din nou râsul lui Dumnezeu: fiica lui Stalin, convertită în sânul Bisericii Subterane din Rusia!)

“Știu că nu poate rezista veșnic, a spus doamna Capoianu. Dar ce-l poate transforma pe un om într-un astfel de diavol?”

“Deseori circumstanțele, i-am răspuns. Ele nu explică totul, dar răspund la multe întrebări.”

Stalin era fiul nelegitim al unui ofițer de poliție. Mama lui lucra ca slujnică în casa ofițerului și a rămas însărcinată cu viitorul Stalin. Tatăl său oficial era un bețiv care știa că băiatul nu este al lui și îl bătea fără milă. Apoi Stalin a intrat într-un seminar ortodox unde băieții erau mai mult prizonieri decât studenți. Acolo a avut parte de situația dificilă dată de originea sa de georgian, într-o

perioadă în care rușii închiseseră și prigoneau Biserica Ortodoxă Georgiană. Atunci s-a făcut revoluționar. Iată cum sunt făcuți astfel de revoluționari.

A urmat o noapte de coșmar. La fiecare oprire ne era teamă că tropăitul cizmelor se va opri, ușile se vor deschide și femeile vor fi scoase și duse să-și întâlnească moartea. De-a lungul orelor care s-au scurs noi, deținutele creștine ne-am străduit să le liniștim și să le mângâiem pe celelalte. Totuși nu s-a întâmplat nimic, nici în acea zi nici în următoarea. Pe înserat, au început să se vadă vârfulurile munților din depărtare, îmbrăcate parcă în aur. Când întunericul a revenit, femeile au căzut într-o stare de confuzie și de nefericire.

“Afară! Toată lumea afară!”

Zăvoarele au fost desfăcute și prin ușile deschise am putut vedea o noapte neagră ca smoala. Nu se zărea, de jur împrejur, nici o gară, nici o haltă, nici un peron. Dumnezeu mare, să fie adevărat, aveau de gând să ne ucidă pe toate? Țipând, strigând, înjurând, femeile au sărit sau au căzut pe traversele de piatră. Vagonul nu avea scări și am căzut rănindu-mi genunchii. Alte câteva femei au coborât ajutate, dar nu de gardieni care stăteau deoparte agitându-și mitralierele și strigând ca nebunii la deținutele înspăimântate. Probabil lunga așteptare în aerul rece și umed le stricase dispoziția. Dar nouă ni se înfățișau, la acea oră, ca niște diavoli din iad.

Femeile erau lovite cu pumnii în față, aruncate într-o parte sau alta, pâlmuite, lovite cu paturile armelor. Nu aveam nici cea mai vagă idee a ceea ce trebuia să facem.

“Aliniați-vă! Țineți aproape de sergent!” Dar nu era nici un loc în care să te aliniezi. Femeile alunecau și cădeau pe marginea unui dig noroios pentru a se opri într-un gard de sârmă. Un gardian tânăr s-a gândit că vor să evadeze și a început să le lovească cu pumnii. Doamna Capoianu a fost lovită la nimereală și aruncată în vecinele ei.

După o oră de confuzie totală, câteva sute dintre noi am fost mânate în câmpul de dincolo de linia ferată.

“Jos toată lumea! Întindeți-vă jos pe burtă! Jos!”

Am fost obligate să ne întindem cu fața în jos în noroi. Un cerc de gardieni care înjurau continuu ne înconjură.

“Dumnezeule, o Dumnezeule, ne împușcă! murmura continuu femeia de lângă mine. Nu-i lăsa să facă asta. Nu lăsa să se întâmple așa ceva. Nu mă voi mai plânge niciodată.” Înșira la nesfârșit cereri și rugăminți. Cred că toate făceam la fel.

“Treceți pe drum! Banditelor, sunteți surde toate?”

Am pornit pe jos cu mare viteză, prin întunericul nopții, impulsionate de amenințări și lovituri, străduindu-ne să nu ne pierdem puținele bagaje. Cădeam, alunecam și abia mai respiram. Era un adevărat șoc după zilele de lăncezeală.

“Stai așa! Duceți-le în câmp! Toată lumea jos!”

Ne-au pus din nou cu fața la pământ sau pe genunchi. Jumătate din coloană rămăsese în urmă și a trebuit să așteptăm să ne ajungă.

Nu știu cât timp am mers astfel. Mi s-a părut că au trecut ore până să vedem zidurile înalte ale unei noi închisori, suprafețe lungi de întuneric palid luminate de felinare electrice. Porțile grele de metal și lemn s-au deschis lăsându-ne să trecem prin ele în formație de câte cinci. Odată ajunse în curte, vestea s-a răspândit rapid: era închisoarea din Târgșor.

Un nume nou, gardieni noi. Aceleași înjurături. Aceeași rutină. A început verificarea numelor și a numerelor. În celule am ajuns mult după miezul nopții.

De ce aici? De ce la Târgșor? Toată lumea își punea aceeași întrebare. Era o închisoare de maximă securitate unde erau ținuți criminali condamnați pentru crime violente. Numele închisorii era de notorietate în România. Ce mister! Ce-ar putea însemna această mutare?

“Nu mai au loc pentru noi în nici o altă închisoare”, murmură

doamna Capoianu. Dar nici una nu ne-am simțit mângâiate de aceste cuvinte.

Târgșor

La Târgșor am fost pusă să lucrez într-un atelier de croitorie. Se lucra continuu în schimburi de câte douăsprezece ore, șezând pe băncile înșirate într-o hală mare luminată prin niște ferestre cu gratii din apropierea tavanului.

Mașinile de cusut păreau să fie din secolul trecut și se stricau cel puțin o dată pe zi. Curând n-am mai putut să împărtășesc sentimentul de mândrie a lui Richard legat de Singer, evreul care a inventat mașinile de cusut.

Coseam saltele folosite în închisoare cu un fir destul de gros. Materialul greoi trebuia întors și îndoit permanent, în timp ce cu piciorul apăsam pe pedala mașinii. Femeile din schimbul de noapte adormeau mereu pe mașinile pe care lucrau. (În timpul zilei nu puteai dormi din cauza zgomotului din închisoare.) De aceea, gardienii patrulau printre rânduri împărțind palme și pumni. Multe dintre femei se întrebau, în scurtele ore ale dimineții, dacă la Canal nu avuseseră o viață mai bună.

Închisoarea de la Târgșor îi adăpostea pe cei mai înrăiți criminali ai țării. Ucigași, violatori, escroci, sadici – unii dintre ei fiind în mod evident bolnavi.

La mașina de lângă mine lucra o femeie isterică. Îl înjunghiase mortal pe un doctor, cu o foarfecă. De câteva ori pe zi împrumuta foarfeca pe care o foloseau în comun toate femeile de pe banca noastră. Părea că nici nu observă privirile neliniștite pe care i le aruncau vecinele în timp ce își tăia materialele de lucru. Adesea, rămânea uitându-se lung la foarfecă înainte de a o pune deoparte.

Biata ‘Ana Nebuna’, trăia într-o lume imaginară. Credea că întreținuse o relație intimă cu medicul pe care îl ucisese. Acum își scria, cu acul pe o bucată de săpun, epistole ca venind de la iubiți imaginari. Erau mulți și aveau personalități distincte. Scrisorile venind de la Petre erau pline de înflorituri. Ale lui Ion erau pasionale. Cele de la Horia aveau un caracter mai domestic. Le citea pe toate cu voce tare colegelor de celulă care o ascultau siderate. Uneori era cuprinsă de câte o criză de plâns isteric, dar în cea mai mare parte a zilei trăia fericită în lumea ei imaginară. Pentru ea, nu era o diferență prea mare între a fi închisă și a fi liberă.

În închisori am văzut multe scene de revederi înlăcrimate. Când se deschidea ușa celulei se părea că întotdeauna urma să între mama, sora sau verișoara uneia dintre femeile care se aflau deja acolo. Fiecare credea că cealaltă este liberă, afară și poartă de grijă copiilor. Era cumplit să vezi durerea căroră le cădeau pradă când își vedeau năruită această speranță.

Am fost martoră, de asemenea, și la unele întâlniri mai puțin obișnuite. Într-o dimineață, o nou-venită s-a prezentat: “Sunt doamna Cornilescu din Cluj.”

Era, desigur, o coincidență. Aveam deja o doamnă Cornilescu din Cluj. Capetele femeilor prezente s-au ridicat curioase să urmărească confruntarea. A reieșit că pe amândoi domniile Cornilescu îi chema Emil și amândoi fuseseră membri ai Gărzii de Fier. Primul, însă, era înalt și brunet. Un bărbat atrăgător, atât de rafinat! A doua doamnă Cornilescu a pălit. Emil al ei era și el înalt și brunet, cu maniere atât de alese!

“Iertați-mă, vă rog, interveni cea de lângă mine, Dar în celula 3 s-a întâmplat să aflu că acolo se găsește o a treia doamnă Cornilescu. Și soțul ei pare să se potrivească acestei descrieri!”

Pe nici una dintre doamnele Cornilescu din celula noastră nu o puteai considera frumoasă. Una era scundă și vicleană, cu dinți pătați, cealaltă era înaltă și dezordonată având picioarele subțiri

ca niște bețe. Amândouă mușcaseră cu lăcomie din oferta căsătoriei.

S-a iscat o ceartă plină de furie. Prima doamnă Cornilescu a plesnit-o pe rivala sa. Cea de-a doua a tras-o pe prima de păr. Gardienii s-au repezit să le despartă.

“Draga mea, aceasta-i o poveste veche, mi-a spus vecina. Bărbatul pe care se ceartă a fost scos din Securitate, ca mai toți foștii membri ai Gărzii de Fier. Nu are casă, acte și nici bani. Trăiește întreținut de femei, căsătorindu-se cu ele sau promițându-le că o va face. Apoi soțiile sunt arestate și se întâlnesc în închisoare. Am fost, de-a lungul timpului, martora unor bătăi înspăimântătoare.”

Rudele se întâlneau și din cauză că uneori erau arestate familii întregi ca urmare a ajutorului pe care îl dăduseră celor fugiți în munți. Liderul rezistenței, colonelul Arsenescu, era un personaj foarte popular și sute de persoane au fost arestate pentru ajutorul oferit acestui om. Soția lui era și ea în închisoare. I s-a spus, prin intermediul unor informatori, că soțul ei a fost împușcat; minciuna i-a fost strecurată în încercarea de a-i zdrobi rezistența și liniștea lăuntrică.

Am aflat, între timp, că generalul Eisenhower fusese ales președinte al S.U.A. La scurt timp, câțiva lideri comuniști fuseseră răsturnați de la putere și îndepărtați din partid. Să fi fost oare acesta începutul eliberării?

“Ce valoare pot avea marionetele acestea în mașinăria complexă a politicii?” Și-a exprimat părerea Silvia, o fostă jurnalistă. “Rușii țin totul sub control. Nimc nu se va schimba până nu se va termina cu Stalin.”

În toată țara, însă, s-a răspândit zvonul că lucrările de la Canal urmau să fie abandonate. Marile lagăre de muncă urmau să fie închise. Planul inițial fusese o mare eroare. Zvonul a început să prindă viață. Un martor ocular care a sosit de la Lagărul K4 ne-a

spus că acesta era în curs de lichidare. Ofițerii erau arestați. Inginerii care conduseseră și coordonaseră lucrările urmau să fie judecați și condamnați pentru “furt din averea statului.”

Un gând anume stăruia în mintea tuturor: ce nevoie vor mai avea de-acum de toate aceste zeci de mii de deținuți? Ne vor elibera oare?

O tânără care lucrase în ministerul condus de Ana Pauker a fost repartizată la un moment dat în celula noastră. Enerva pe toată lumea cu tiradele ei răutăcioase. Noi eram niște ticăloase, iar ea o nevinovată aflată în suferință. Jeni Silvestru nu se putea împăca cu ce i s-a întâmplat.

“Sunt o victimă a nedreptății!” declara ea de câteva ori pe zi.

“În loc de nedreptate, a se citi comunism,” îi replica doamna Iliescu, soția unui ofițer al Gărzii de Fier.

“Partidul ar trebui să-i împuște pe cei ca tine. Aveți parte de un tratament mult prea bun!”

“Fetiță dragă, am fost în închisoare în timpul lui Antonescu. Apoi am fost eliberată pentru doar câteva luni înainte de a fi trimisă înapoi de comuniști. Se fac șase ani de când sunt în închisoare. Așa că amenințările tale n-au nici o valoare pentru mine.” Doamna Iliescu era o sursă de nemulțumiri în aceeași măsură cu Jeni. Avea un dispreț fără margini față de comuniști. “Trebuie să ne arătăm superioritatea față de acești microbi depășind mizerabilele lor norme. Sub comuniști sau nu, de ceea ce facem noi va beneficia neamul nostru!” Lucra cu atâta râvnă în atelierul de croitorie încât normele erau crescute mereu și toată lumea avea de suferit. Era, în definitiv, o atitudine prostească și revoltătoare, și totuși nu puteai să nu o respecti. Suferise atât de mult și dădea dovadă de atâta curaj!

Una dintre istorisirile ei cel mai des repetate se referea la o femeie anchetator care avea plăcerea sadică de a-i tortura pe deținuții bărbați. A aterizat la Jilava o dată cu prima epurare făcută

în Partid. “Femeile ale căror soți și fii fuseseră chinuți și umiliți de mâinile ei au sărit asupra ei,” spunea doamna Iliescu. “I-au aruncat o pătură pe cap și au bătut-o până au învinețit-o toată.”

Chiar și în cazul unor sentimente de ură atât de adânci, împăcarea era totuși posibilă. Cuvântul lui Dumnezeu are o putere imensă. O dată, când mi s-a cerut să conduc rugăciunea în celulă, am refuzat s-o fac atât timp cât erau femei care nu vroiau să se împace. Am citat din Matei 5.23, 24:

“Așa că, dacă îți aduci darul la altar și acolo îți aduci aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă-ți darul acolo înaintea altarului și du-te întâi de împacă-te cu fratele tău; apoi vino și adu-ți darul.”

Mulți bărbați și femei au fost convinși de-a lungul timpului să pună capăt unor stări de conflict lungi și pline de amărăciune prin aceste cuvinte. Viețile le-au fost schimbate. Așa cum o afirmă cuvintele lui Isus scrise într-o evangheliie apocrifă: “Niciodată nu vei fi fericit până când nu-l vei privi cu dragoste pe fratele tău.”

În întreaga închisoare de la Târgșor domnea însă o atmosferă de teamă și suspiciune. Nu puteam întreține nici o rețea de comunicare prin bătaie în perete deoarece comuniștii se străduiau să folosească astfel de lucruri pentru propriile lor scopuri. În fiecare celulă erau informatori care spionau și transmiteau prin pereți mesaje false. Răspunsurile obținute de la noii veniți neavertizați erau apoi folosite în interogatoriile crâncene care se derulau în acea vreme.

Comuniștii care ajunseseră în închisoare erau siguri că vor fi împușcați. Ei fuseseră neîndurători și știau că vor fi tratați, la rândul lor, fără milă. Erau executați în același timp și cei ce iubeau și cei care meritau iubire.

Iată o întâmplare petrecută la Jilava.

Fiica unui înalt demnitar comunist, creștină ea însăși, a aflat

într-o seară că la miezul nopții va fi dusă înaintea plutonului de execuție. Execuțiile erau frecvente și condamnările la moarte erau date pentru tot felul de motive neînsemnate, adesea doar din răzbunare.

Fata aceasta, înainte de a pleca să-și întâlnească ‘mirele de la miezul nopții’ – cum era numită execuția – a luat o ultimă cină de fiertură de ovăz și apă împreună cu colegile de celulă. Și-a ridicat cu calm vasul de pământ în care era mâncarea și a spus: “Curând voi fi din nou pământ, din același material cu vasul acesta. Cine știe ce a fost el înainte? Poate trupul frumos al unui tânăr. În curând din corpul meu va crește iarbă. Dar moartea înseamnă mai mult decât aceasta, și de aceea suntem pe pământ pentru ca atât timp cât trăim să ne hrănim sufletul cu bucate regești.”

În timp ce era scoasă din celulă, a început să recite Crezul. Trecând prin galeria boltită, ecoul vocii ei era reluat și amplificat de pereții pe lângă care trecea. Erau aceleași cuvinte pe care le rostim în biserică. Dar era un Crez diferit, pentru că fiecare cuvânt pe care îl rostea avea o semnificație reală pentru ea. A plecat să întâlnească moartea de dragul singurului Dumnezeu și a fost primită în viața veșnică.

Săptămânile treceau. La Târgșor eram numărate de două ori pe zi, dar puțini dintre gardieni știau să numere. Încă și mai puțini erau în stare să-i adune pe cei din față cu cei din rândurile din spate. Treaba asta dura ore întregi. Apoi urma verificarea celulelor. Gratiile de fier erau verificate cu băte de lemn. În curte era foarte frig și ne rugam în fiecare dimineață să nu se încurce de prea multe ori la numărătoare.

Într-o bună dimineață, numărătoarea s-a făcut surprinzător de repede. Imediat s-a făcut auzit apelul general:

“Adunați-vă toate lucrurile!”

Urma să ne mutăm.

Crescătorie de porci

Am fost duse în camioane deschise la o gospodărie ‘colectivă’ de stat, numită Ferma Roșie. Imediat ce am ajuns ne-au luat la câmp, unde trebuia să acoperim vița de vie cu pământ pentru a o proteja de frigul iernii. Pământul era însă ca fierul și biete plantate fuseseră deja uscate de ger. Lucrarea fusese amânată prea mult. Anul următor vița de vie nu mai putea rodi, dar nu părea să-i pese cuiva. Nu era afacerea personală a nimănui. Cei ce conduceau activitatea pretindeau că-i poartă de grijă, prin această lucrare fără rost, și apoi o raportau mai departe ca îndeplinită.

Via aceasta fusese una dintre cele mai renumite din România. Proprietarul ei era acum în închisoare. Dar victimele colectivizării forțate nu fuseseră în nici un caz doar marii latifundiași. Cei mai mulți deposedați se numărau din mijlocul micilor fermieri și al țăranilor. Încercările lor de a se opune sistemului au fost reprimite nemilos, făcându-i să devină blazați și chiar indiferenți. Lucrau cât mai puțin posibil și atunci, ‘pentru neîndeplinirea obligațiilor față de stat’ au fost închiși cu miile. Pământul a rămas nelucrat și fostul ‘grâнар al Europei’ a ajuns să sufere de foame. Soluția găsită de stat a fost să-i trimită pe deținuți să lucreze în aceste colective, ca sclavi.

Peste tot era aceeași situație: pământul era lucrat atât de rău, încât rodea foarte puțin din ce se cultiva. Gardienii puși să ne supravegheze erau de multe ori chiar țărani. Unul ne-a povestit cum i se ordonase să o împuște pe prima persoană pe care o va vedea pe ulițele unui sat și apoi să-i adune pe săteni și să-i invite să se alăture ‘de bună voie’ colectivei.

Funcționarii răscoleau casele și gospodăriile țăranilor nesupuși. Întotdeauna găseau ‘arme ascunse’ – puști plasate anterior de către polițiști. Soțiile țăranilor povesteau cum echipele trimise să realizeze colectivizarea forțată luau tot ce găseau în gospodării: vite, căruțe, unelte agricole.

Doamna Manuela, o femeie osoasă de la țară care lucra alături de mine, spunea: “Când am rămas fără nimic în curte, soțul mi-a spus: ‘Cartea de cântări ne-a rămas. Hai să-I cântăm Domnului și să-I mulțumim pentru lucrurile mult mai valoroase pe care le avem în cer.’” Doamna Manuela avusese o vacă preferată. Vorbea cu multă căldură despre ea. În diminețile friguroase îi îmbrățișa gâtul și căldura vacii îi pătrundea prin tot corpul.

“Vacile nu dau lapte bun dacă nu le iubești, mi-a spus ea. Acum a devenit un animal ca toate animalele.”

În colective nimic nu se făcea cu dragoste: de aceea nici binecuvântarea lui Dumnezeu nu era de găsit acolo.

Într-una dintre diminețile în care lucram la câmp am leșinat. Atelierul de croitorie și munca la colectivă mă storseseră de toată puterea. Gardienii m-au așezat pe o targă improvizată și m-au așezat în camionul care m-a dus apoi la închisoarea-spital de la Văcărești. Pe drum, capul a început să mi se umfle atât de mult, încât am avut impresia că s-a făcut cât un pepene.

Cunoșteam bine închisoarea. Richard predicase acolo cu ani în urmă. Ne duceam de Crăciun cu pachete pentru a ajuta la pregătirea bradului. În loc de a fi dusă într-un salon al spitalului am fost pusă într-o celulă izolată, în care nu mai era nimic în afara unei găleți murdare într-un colț. Am dormit direct pe ciment.

În dimineața următoare, uitându-mă pe fereastră, am văzut deținuți bărbați făcându-și plimbarea zilnică. Când au trecut prin dreptul ferestrei mele, i-am întrebat dacă au auzit ceva despre Richard Wurmbrand. Primul și al doilea bărbat au negat dând din cap. Gardianul trăgea un pui de somn. Al treilea, când mi-a auzit

întrebarea a spus: “Wurmbrand? Pastorul?” “Da, i-am răspuns, Este soțul meu.” Și-a plecat capul cu respect așa cum fac credincioșii ortodocși în biserică. “L-am întâlnit mi-a șoptit el. Nu regret cei zece ani pe care i-am petrecut în pușcărie. Au meritat pentru că pastorul m-a adus la Hristos. Iar acum, iată, am privilegiul să-i întâlnesc și soția!” Între timp trecuse de mine, dar nu-mi spusese încă dacă Richard mai este în viață.

A făcut înconjurul curții, cu capul plecat și mâinile la spate. Când a trecut din nou pe lângă fereastră, mi-a mai spus: “L-am întâlnit la Târgu-Ocna. Era în celula muribunzilor. Vorbea întotdeauna despre Hristos.”

După al treilea tur în jurul curții am aflat că noul meu prieten era învățător. Gardianul tocmai căsca. Își încheiase somnul și le-a ordonat prizonierilor să se întoarcă în celule. Aflasem însă că Richard a continuat să fie Richard, să-L înalțe pe Hristos și să câștige suflete. Sau poate se referea la o perioadă mai îndepărtată în timp?

Cu privire la gestul de respect deosebit, nu am fost surprinsă. Românii le arată în general o mare recunoștință celor care i-au condus la Hristos.

Am mai rămas o zi în acea celulă, fără ca vreun doctor să vină să mă examineze, dar m-am bucurat să mai stau în speranța că îl voi putea vedea din nou pe învățător. Nu credeam ca Richard să fi murit. Nu pot să spun de ce, dar un verset anume din Biblie mi-a venit în minte cu o forță aparte. Se referea la fiul lui Iacov, Ruben, care este numele evreiesc al lui Richard: “*Ruben va trăi și nu va muri.*” Pentru mine era o promisiune.

După patruzeci și opt de ore, autoritățile spitalului și-au amintit că fusesem internată ca o urgență. Am fost pusă într-un pat cu cearceafuri și pături.

O femeie medic, îmbrăcată în halat alb, curat a pășit în salon.

“Acum va trebui să mănânci tot ce ți se va da,” mi-a spus ea. Blândețea vocii ei m-a făcut să lăcrimiez.

Dr. Maria Creșin terminase de curând facultatea de medicină. Cu mult curaj și răbdare, venise să lucreze în închisoarea Văcărești, care ducea lipsă de personal fiind, în același timp, supraaglomerată. Pacienții o adorau. Aveam o problemă urâtă cu pielea. Un fel de scorbut, mi-a spus ea, cauzat de malnutriție. Trebuia să mănânc; acesta era singurul tratament. Mi-a dat niște injecții și lucrurile au început să se îndrepte. Inflamațiile și crustele de pe corp au început să se vindece. Colitele și diareea au dispărut. Puteam chiar să văd cu mai multă claritate. Lipsa vitaminelor are efect asupra vederii, mulți deținuți nevăzând de loc pe timpul nopții.

În patul de alături se afla o femeie care odinioară plesnea de sănătate. Nu era prea supărată pentru că se afla în închisoare. Era sigură că va fi eliberată cât de curând. Nu era Eisenhower președintele Americii? Și Winston Churchill Prim Ministrul Marii Britanii? Doi mari militari nu vor lăsa Europa de Est să rămână în sclavie.

“Când vor veni americanii îi vor obliga pe ruși să plătească daune de război. Având în vedere venitul meu anterior, voi cere 5.000 de lei pentru fiecare zi a celor șase luni de când sunt în închisoare. Asta înseamnă un milion de lei! Voi fi asigurată pentru tot restul vieții.”

I-am sugerat că ar putea să ceară la fel de bine 10.000 de lei pe zi și atunci va avea două milioane.

“Ce idee bună, a răspuns ea. Voi evreei sunteți oameni tare isteți!”

Celelalte deținute o numeau “Milionara”.

În salon jucam tot felul de jocuri care adesea sfârșeau cu lacrimi. Încercam să ne imaginăm cum va fi viața când vom fi femei bătrâne și surde. Transmiteam câte un cuvânt de la un capăt al rândului la celălalt. Fiecare pacientă îl altera puțin așa că la

final ajungea un cuvânt cu totul diferit. Dar râsul și veselia ne întristau totuși. Și odată ce începeam să plângem salonul se umplea de o adâncă tristețe. Multe erau tinere și vedeau cum le trece tinerețea fără nici un folos. Jocul se suprapunea atunci realității.

Văcăreștiul era supravegheat de un ofițer politic. (Medicina, ca tot ceea ce se întâmpla acolo, trebuia practică și ea în spiritul luptei de clasă.) Într-o seară, acesta a venit în salon însoțit de câțiva colegi în uniformă și ne-a ținut o prelegere înflăcărată despre avantajele aduse de comunism. Când spitale elegante ca acesta erau disponibile gratuit, cine mai avea nevoie de Dumnezeu? a întrebat el.

Am spus: “Tovarășe locotenent, cât timp vor exista oameni pe pământ vom avea nevoie de Dumnezeu și de Isus, care dă viață și sănătate.”

A fost foarte indignat. Cum de am îndrăznit să-l întrerup? Cum pot continua să cred așa ceva?

I-am răspuns: “Toți locuitorii unei case știu că a fost construită de un arhitect, așa cum toți cei care participă la o masă știu că a fost pregătită de un bucătar. Suntem cu toții invitați la banchetul acestei lumi, care este atât de plină de minunății: soarele, luna, stelele și ploaia, fructele de tot soiul. Și cu toții știm că cel care a pregătit toate acestea este Dumnezeu.”

Ofițerul politic a izbucnit în râs și luându-mă în zeflema a ieșit împreună cu prietenii săi, trântind ușa. A doua zi dimineața a venit un gardian care mi-a ordonat să-mi strâng rapid lucrurile. În aceeași zi, am fost trimisă înapoi în coloniile de muncă.

De data aceasta am ajuns într-o crescătorie de porci. Acolo, cincizeci de femei îngrijeau câteva sute de porci. Anii trecuți fuseseră destul de dificili, dar cel în curs era cel mai rău dintre toți. Mâncarea era la nivelul supraviețuirii. Ne sculam din pat la 5 dimineața, purtând aceleași zdrențe murdare și urât mirositoare în care ne culcaserăm și ieșeam în frigul și întunericul de afară pentru a hrăni porcii. Locul mustea mereu de excremente umede – acea

substanță care nu îngheață niciodată – ce se ridica până la glezne. Un miros pestilenc, grețos umplea locul pătrunzând prin fiecare colțișor al barăcilor noastre. Ne intrase în corp și în păr. Eram într-o situație mai bună decât a fiului risipitor: ne umpleam stomacul cu cojile pe care le mâncau porcii. Viața și-a pierdut orice sens. Moartea mă privea direct în ochi. Întreaga lume era parcă făcută din lacrimi și disperare ca niciodată până atunci. Strigam din adâncul inimii mele: “Dumnezeu meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai părăsit?”

Încercarea de a curăța coccinile era același totuna cu a încerca să cureți întreaga lume. În fiecare zi o luam de la capăt, ude, înfometate și pe jumătate moarte, cărând cu roaba munți de excremente. Aveam convingerea că nu mai este nici o speranță nici pentru mine, nici pentru lume și singura dorință și așteptare pe care o aveam, era să mor. Și probabil că într-o astfel de stare psihică, n-aș fi putut să supraviețuiesc prea mult. Din fericire, însă, nu a durat prea mult. Sunt convinsă că Domnul mi-a auzit rugăciunile și m-a scos de acolo potrivit planului Său. A trebuit doar să învăț o lecție profundă, anume să beau paharul până la capăt, să beau chiar și cele mai amare resturi; iar acum sunt plină de recunoștință pentru că am trecut prin această școală grea, în care înveți să iubești cu o dragoste de cea mai înaltă calitate. Înveți să-L iubești pe Dumnezeu, chiar și când nu îți oferă nimic în afară de suferință.

Din bena unui camion fără prelată, priveam cum crescătoria de porci se face tot mai mică, o îngrămădire neagră de barăci în mijlocul peisajului alb. Simțeam vântul ca pe o mână rece, metalică, care trăgea cu putere de capetele atârănânde ale hainelor noastre și făcea să zboare fuioare de zăpadă pe care le rostogolea de-a lungul câmpului. Nimeni nu știa, dar nici nu întreba pentru că nici nu ne interesa prea mult încotro mergem. Fiecare colectivă era la fel cu următoarea.

Spre surpriza noastră, am ajuns în Ghencea, lagărul de tranzit, din care, în urmă cu mai mult de doi ani, plecasem spre Canal.

“Ce mulțime de femei! E mai aglomerat ca niciodată pe aici, ne șopteam una alteia așteptând să fim verificate și numărate. Ce-o mai urma?”

Au terminat cu înregistrarea noastră abia după lăsarea întinericului când, în sfârșit, am putut pleca spre barăci. Sângele a pornit din nou să circule prin încheieturile noastre înțepenite. Odată intrate în căldura adăpostului, speranța a început și ea să se dezghețe înăuntrul nostru. Sute de femei cu bagajele după ele erau în baraca noastră, ca și în alte barăci din Ghencea, sosite din lagărele de prin toată România. Fie aveau în vedere vreo schemă a unui nou lagăr uriaș de muncă forțată, fie... Dar nimeni nu îndrăznea să dea glas gândului ce se zbătea cu speranță în inima fiecăreia dintre noi. Trecuserăm prin prea multe, ne înșelaserăm singure prea des.

A doua zi s-a răspândit zvonul conform căruia în birourile din Ghencea se aflau zece bărbați veniți de la cartierul general la Securității care lucrau de zor prin niște dosare. Dosarele noastre! Veniseră de la București cu două zile în urmă. Oare asta să însemne libertate?

Am privit în baracă, de jur împrejurul meu. Sub lumina becurilor, femei-sperietori ședea vorbind cu voce joasă, întorcând zvonurile pe toate fețele, vorbind și tot vorbind – și în tot timpul acesta mințile noastre construiau cu frenezie planuri de viitor. În aer plutea duhoarea mirosului acru al mâncării și al trupurilor noastre. Echipamentul lagărului fusese completat între timp cu difuzoare. Din timp în timp se puteau auzi niște cârâituri puternice ca sunetul amplificat al unor ouă puse la prăjit, și niște mesaje distorsionate din care nu se putea înțelege mai nimic. După extazul creat de aflarea veștilor puteai vedea din nou femei stând cu privirea în gol, ore întregi, așteptând. Nu, nu credeau că se vor îndepărta de acest prezent grotesc – niciodată.

Erau acolo unele dintre țigăncile pe care le cunoscusem la Cernavodă. Într-o zi mi-am auzit numele strigat de cineva.

“Sabina, Sabina!” Era Zenaida, ‘regina’ Bucureștiului de dinainte de război, cu care fusesem în K4. Făcuse și ea un tur de colective. Am încercat să ne strângem mâinile, apoi ne-am oprit. Toate degetele ne erau umflate și pline de crăpături dureroase. Am izbucnit în râs și ne-am povestit pățaniile sau, mă rog, cât puteam suporta să ne amintim din ele. S-a ținut de capul meu să iau o pereche de pantaloni bărbățești și o jachetă călduroasă de care ‘făcuse rost’ de pe undeva din jur. Le-am luat plină de recunoștință.

“Ia te uită, Charlie Chaplin în carne și oase!” celelalte s-au tras în spate pentru a vedea priveliștea. “Are chiar și blacheuri la pantofi!”

Foarte rapid am ajuns să discutăm despre subiectul care ne frământa cel mai tare.

“Oare cât ne-or mai ține?”

“Să însemne, oare, ce sperăm noi că înseamnă?”

Apoi gardienii au început să ne ducă la birouri pentru discuții. Zenaida a făcut parte dintr-unul dintre primele grupuri. Mi-a spus apoi:

“A fost, într-adevăr, exact ca oricare interogatoriu din trecut, doar că aveau un ton foarte politic. Și în loc să te întrebe despre tine, te întrebau despre ce gândim noi cu privire la ei!”

Cei trei ofițeri, ca de obicei, stăteau îmbrăcați în uniforme în spatele birourilor acoperite cu hârtii, mi-a mai spus ea. După câteva întrebări legate de sănătatea ei și despre cum ne-a plăcut tot acest timp și dacă avem rude în străinătate, discuția a plecat într-o direcție tare neobișnuită.

Au întrebat: înțelegi acum cât de greșită ți-a fost atitudinea când te-ai opus construirii socialismului? Ce părere ai despre reeducarea ta în închisoare? Înțelegi că statul a avut dreptate în

a-ți oferi această șansă de a te schimba? Că nimic și nimeni nu va putea să împiedice edificarea comunismului?

“Normal, le-am spus că m-am bucurat de fiecare minut,” a spus Zenaida. “Ce prostălău pompos! Bătea câmpii despre realizările națiunii noastre și despre C.A.P.-urile și culturile noastre nemaipomenite. Mie, dragă, după trei ani și nouă luni de viețuit printre ele!”

Ca cei mai mulți dintre prizonieri, a făcut și ea tot ce-a putut pentru a lăsa impresia că-și înțelesese erorile și că acum era dornică să tragă pentru a-și clădi un loc nou în societate.

În mai puțin de o lună, mici grupuri de femei au început să părăsească Ghencea. Ca întotdeauna, nu știam în ce direcție pleacă. Erau citite liste cu nume, mergeau în grupuri spre birourile lagărului, apoi plecau încărcate în camioane. Dar era totuși încă un mic indiciu, dătător de speranță.

În final, a venit și rândul meu. Maiorul din spatele biroului era rotunjel și cu pielea roz ca un bebeluș. Avea mâinile ca niște mici legături de cârnăciori grăsuți cu care își curăța neconținut biroul de obiecte, în timp ce vorbea, ca și cum ar fi avut nevoie să sară pe el la un moment dat.

Erau, se pare, câteva întrebări speciale rezervate deținuților religioase.

“În acest loc, doamnă Wurmbrand (doamnă!) trebuie să știți că sunt mai puternic decât Dumnezeu. Cel puțin, până acum, nu a părut să intervină în acest birou.” A privit cu mulțumire spre zâmbetele apreciative ale asistenților săi. “Dar ați ajuns să acceptați, cu adevărat, aceasta? Ați ajuns să vă convingeți de caracterul înșelător al religiei? V-ați convins că într-o societate comunistă, Dumnezeu nu-și mai găsește rostul? Că nu mai aveți nevoie de El? Dacă veți fi vreodată eliberată de aici, veți fi uimită de realizările din ultimii ani și nu este decât începutul!”

Steluțele aurii de pe epoletii lui erau noi și strălucitoare. Sub

mâna-cârănăciori avea un dosar maroniu-gălbui plin cu hârtii, care ar fi putut să fie al meu.

I-am răspuns: “Văd că sunteți un om puternic. Și probabil că aveți acolo hârtii și documente pe care nu le-am văzut niciodată și care îmi pot hotărî soarta. Dar și Dumnezeu Își are propriile dosare și nici dumneavoastră, nici eu nu ne putem bucura de viață fără el. Prin urmare fie că mă ține aici, fie că mă lasă liberă, voi accepta ca fiind lucrul cel mai bun pentru mine.”

Maiorul a lovit cu ambii pumni în birou, de parcă ar fi fost ceva ce putea fi rănit. “Nerecunoscătoare, doamnă Wurmbrand, nerecunoscătoare! Îmi pare rău să văd că nu ați reușit să vă învățați lecția și va trebui să raportez în consecință.” A continuat apoi pentru alte câteva minute să țipe și să-și bată joc.

După trei zile, însă, am fost chemată din nou. O autoritate mai înaltă decât maiorul se ocupa, într-adevăr, de viitorul meu.

Stăteam și așteptam în curtea acoperită de zăpadă lângă zona birourilor având alături bagajele noastre sărăcăcioase. Nici măcar acum nu eram cu totul sigure că vom fi eliberate. Abia după ce am ieșit pe porțile de sârmă ghimpată și ne-am oprit tremurând în drum, gardienii au început lungul proces al eliberării hârtiilor oficiale.

Vântul șuiera în jurul nostru.

“Wurmbrand, Sabina, născută Cernăuți, 1913... adresa...”

Am luat hârtia care conținea ordinul pentru eliberarea mea. Purta titlul, scris cu litere mari, de ‘Certificat de Eliberare’, dar era deja prea întuneric pentru a-i mai putea citi întreg conținutul. Ne-am urcat în camion și acesta a demarat când la orizont se zăreau ultimele sclipiri arămii ale apusului. Ghencea se afla la numai câțiva kilometri de București, dar am fost lăsate la o distanță bună în afara cartierelor mărginașe.

Am luat-o pe jos, cărându-mi bagajul murdar și urât mirositor printre casele de la marginea orașului. Vedeam atunci pentru prima

dată în ultimii aproape trei ani, oameni grăbindu-se acasă după serviciu, sau făcând cumpărături pentru familiile lor.

“Acasă!” Într-acolo mă îndreptam și eu. Dacă mai exista!

Dacă mai exista ceva! Case, prieteni, familie – nu știam ce s-a întâmplat cu nici unul dintre ei. Mihai trebuia să aibă acum cincisprezece ani și Sandu la fel. Ce schimbări or fi produs acești ani asupra lor? Mi-era aproape frică să aflu și în același timp mă copleșea dorul de a-i vedea.

Luminile orașului îmi deranjau vederea, iar mirosul de mâncare al restaurantelor îmi răscolea simțurile. Vroiam să-mi acopăr urechile pentru a le apăra de scrâșnetul metalic al tramvaielor, să mă feresc de ploaia scânteilor lor albastre. Uitându-mă la oamenii, nu puțini, care treceau grăbiți și indiferenți pe lângă mine, m-a cuprins un sentiment de deznădejde. Am căutat stația tramvaiului 7. Poate că și desființaseră această linie. Ba nu, era încă acolo. Mi-am învins emoția și m-am urcat în tramvai, apoi mi-am dat seama că nu aveam nici un ban pentru bilet.

Am spus cu voce tare: “Este cineva drăguț să-mi plătească și mie biletul?”

Toate fețele s-au întors spre mine să vadă cine face această cerere neobișnuită. Nu le-a trebuit decât o scurtă privire pentru a înțelege motivul ei. Câteva persoane s-au oferit pe loc să plătească pentru mine. S-au îngămădit în jurul meu cu chipuri pline de simpatie și înțelegere. Astfel de scene făceau pe atunci parte din viața de fiecare zi. Toată lumea de acolo părea să aibă o rudă sau un prieten în închisoare. Nu articulați nici o întrebare; menționau doar numele celui drag pe care s-ar fi putut întâmpla să-l cunosc.

Am trecut pe lângă Calea Victoriei și mi-am amintit cu tristețe de sediul poliției unde am fost închisă prima dată. Nimic nu se schimbaseră. Portretele gigantice ale celor patru mari genii ale omenirii – Marx, Engels, Lenin și Stalin – încă scrutau de la înălțime mulțimea care mișuna prin noroiul străzii. M-am dat jos

lângă blocul care-mi era familiar și am urcat scările. Ușa mi-a fost deschisă de o prietenă.

“Sabina!” și-a acoperit gura cu mâinile și s-a dat înapoi. “Să fie oare posibil?” Ne-am îmbrățișat. “Am crezut c-o să leșin,” mi-a zis ea. Și a izbucnit în plâns.

Cineva a fugit să-l aducă pe Mihai. Am avut senzația că inima mi-a stat în loc în clipa când l-am zărit intrând pe ușă. Era înalt și palid. Și atât de slab!

Dar avea aerul unui tânăr bărbat, de-acum.

Ne-am îmbrățișat și lacrimile au început să-mi curgă șuvoi. El le ștergea tandru cu mâinile lui.

“Să nu plângi prea mult, mamă!” mi-a spus el.

În acel moment am avut sentimentul că toate necazurile au trecut și că nu va mai trebui să plâng niciodată.

PARTEA A TREIA

Din nou acasă

A doua zi am făcut împreună o lungă plimbare prin Cișmigiu. Trebuia să-mi redescopăr fiul. Nu-l mai cunoșteam. Când Mihai era mic, eram aproape înfricoșați din cauza lui. Părea devorat de sentimente religioase. Punea întrebări sfredelitoare. Era precoce, la vârsta de cinci ani manifesta deja un spirit evanghelistic uimitor. Când avea șapte ani, l-a adus la Hristos pe un profesor care a devenit apoi membru al adunării noastre. Oare binele din el fusese distrus în lipsa noastră de comuniști, de acești oameni care nu știau ce este bunătatea?

M-am bucurat de trăsăturile frumoase de caracter pe care le-am descoperit în el foarte repede. Am vorbit despre anii mei de închisoare și muncă silnică, după care el a remarcat: “Noi nu criticăm natura pentru că are și zi și noapte, și lumină și întuneric. Așa că accept răutatea oamenilor. Hai să încercăm să nu-i numim brute.”

Încă minunându-mă de gândul său, i-am vorbit despre calea crucii. M-a ascultat cu atenție până când, în drumul nostru privirea i-a fost atrasă de un pom fructifer care înmugurea. Era o zi de primăvară din aceea timpurie asemenea unui zâmbet divin, trimisă înainte de vreme, de parcă natura nu mai avea răbdare până să renască. Ghioceii răsăreau din straturi de uscături necurățate.

Zambilele se dezmoțeau și ele. Când am terminat, el mi-a zis: „Și tu și tata ați ales calea crucii ca fiind cel mai bun mod de a-L sluji pe Dumnezeu. Nu știu dacă aș alege la fel. Eu mă simt mai aproape de Dumnezeu în locuri ca acesta. În mijlocul frumuseții. Nu în suferință și rușine.”

Avusese parte de așa puține plăceri legitime ale vieții și prețuia mult micile bucurii din jurul lui. Nu costa nici un ban să te uiți la crinii creați de Dumnezeu. Spuse: „De ce să nu stai într-o grădină, să miroși flori și să-L iubești pe Dumnezeu în felul acesta?”

I-am replicat: „Îți aduci aminte că în apropierea locului unde a fost crucificat Isus era o grădină. Ce ai face dacă, fiind într-o astfel de grădină, ai auzi țipetele unui nevinovat care este crucificat? Închisorile de la Văcărești și Jilava nu sunt departe. Oamenii sunt torturați acolo în timp ce noi privim florile. Asta se întâmplă și în Ministerul de Interne, clădirea de vis-a-vis.

A întrebat cu glas încet: „Ți-a fost foarte greu, mamă?”

I-am răspuns: „Mihai, noi suntem evrei și copii ai lui Dumnezeu. Nu munca fizică ne-a împovărat cel mai mult. Ci faptul că am fost puși la muncă pentru această lume trecătoare, iar hrana spirituală ni s-a luat complet. Această experiență a Canalului arată cât de zadarnică poate fi munca fizică dacă nu-L are pe Dumnezeu în centrul ei. Până la urmă nu s-a ales nimic de acest proiect al Canalului. Așa s-a întâmplat și cu Imperiul Roman, cu Republicile Grecești, cu primul stat evreu sau cu civilizațiile egipteană și chineză. Imperiul Britanic se prăbușește sub ochii noștri. Toate aparțin unei lumi iluzorii. Aceasta a fost marea noastră suferință: să fim forțați să trăim într-o lume iluzorie, nu în lumea noastră spirituală evreiască ‘a celor care vin din partea cealaltă’, care este de fapt chiar înțelesul cuvântului evreu.”

Într-o seară a venit în camera mea și mi-a citit din *Viata lui Cato*, scrisă de Plutarh. Scria că palatul tiranului Sulla nu era altceva decât un loc de execuție, așa de mulți erau torturați și omorâți acolo. Cato avea pe-atunci 14 ani, aproape de vârsta lui

Mihai de-acum. Când a văzut el capetele unor oameni iluștri purtate în văzul celor de pe străzi și pe aceștia din urmă oftând în tăcere, a întreat de ce nu îl ucide cineva pe Sulla. Învățătorul lui i-a replicat că teama pe care le-o inspira Sulla era mult mai mare decât ura pe care o nutreau față de el. Atunci Cato a zis: „Dă-mi o sabie ca să-lucid și să-mi eliberez țara”.

Mihai a lăsat cartea jos și mi-a zis.

“E-adevărat. Și eu simt ceva asemănător. Mi-ar plăcea să mă bucur simplu de viață și totuși uneori mă întreb de ce nici eu nici atât de mulți alți tineri nu fac ceva. Un băiat nu mult mai mare decât mine ar putea să scape țara de un tiran. Despre asta se scrie în tot Vechiul Testament. Nu este o carte inspirată de Dumnezeu?”

I-am spus că nu cred ca acest principiu să mai funcționeze în circumstanțele moderne. Și nici nu ar fi calea cea mai bună de a rezolva lucrurile. Ar trebui încercat să ucidem tirania, nu pe tiran. Ar trebui să urâm păcatul, dar să-l iubim pe păcătos.

Mihai mi-a replicat: “Mamă, ăsta-i lucrul cel mai greu.”

În acele prime zile de libertate eram ca o femeie întoarsă dintre cei morți. Eram liberă! În toți anii petrecuți în închisoare, toate problemele păreau nimicuri în comparație cu realitatea detenției. Fiecare dintre noi obișnuiam să spunem că: “Dacă aș putea ieși de aici, aș fi fericită să trăiesc doar cu pâine și apă tot restul vieții și nu m-aș plânge nici o clipă.” Și cele mai multe dintre noi chiar au trăit cu pâine și apă. Acum abia începeau adevăratele probleme: îngrijorări de tot felul, mari și mici.

Am fost șocată de mizeria și înfometarea prezente peste tot în jur. Cunoscuții noștri fuseseră deposedați de aproape toate lucrurile. Pe paturi foloseau pături învechite și nu mai aveau cearceafuri sau fețe de pernă. De multe ori nu aveau cu ce să-și cumpere pâinea intermediară și nici nu-și puteau permite să folosească puțin curent electric pentru a-și încălzi locuința.

“Am fost nevoiți să vindem totul, mi-a explicat o prietenă.

Vesela, lenjeria de pat, covoarele, chiar și cărțile. Nu! Nu te așeza pe scaunul acela! Are un picior rupt.” Cei mai mulți bani se duseseră pe medicamentele necesare tatălui ei, care locuia cu familia ei în acel apartament micuț. “Sabina, fii cu mare atenție la ce vorbești cu oamenii din jurul tău, m-a avertizat ea. “Peste tot sunt informatori! Biserica este înțesată de ei.”

Au venit mulți prieteni și chiar străini să mă vadă, toți rugându-mă cu inima îndurerată să le dau ceva vești despre rudele pe care le aveau în detenție. Doar din când în când puteam să-i ajut sau să le răspund la multele lor întrebări: s-a dat vreo amnistie? S-a schimbat ceva în politica partidului? Cum de fusesem eliberată? Unde ar trebui să depună și ei un memoriu?

Am învățat foarte repede totul despre ce înseamnă să ‘înaintezi memorii’ oficialităților. Cozile formate la diferitele birouri ale guvernului erau mai mari decât la magazinele alimentare. Aveam nevoie de o cartelă de alimente. Fără să o am, nu puteam cumpăra nici măcar pâine. Am așteptat într-o dimineață patru ore la coadă pentru a obține una. Când am reușit în sfârșit să ajung la ghișeu, fata din spatele lui mi-a cerut în grabă:

“Unde-ți este adeverința de muncă? Fără ea nu poți obține o cartelă de alimente?”

“Dar am fost deținută și m-am eliberat de curând.”

“N-am ce-ți face. N-ai adeverință de muncă și număr, nu ai nici cartelă.”

Așa că a trebuit să supraviețuiesc prin generozitatea altora.

O perioadă de timp am locuit într-o cameră, împreună cu una dintre prietenele mele. Dar Mihai era de-acum destul de mare și nu mai era posibil să stăm toți trei înghesuți. Am început atunci să caut o altă locuință pentru noi doi, ceea ce s-a dovedit a nu fi deloc ușor.

Vechiul nostru apartament fusese confiscat împreună cu tot ce conținea: mobilă, lenjerie, cărți. Aveam însă prieteni care locuiau

în clădirea în care se găsea apartamentul nostru de odinioară. Ei ne-au spus că la mansardă este un mic spațiu liber pe care l-am putea ocupa. Era într-adevăr mic: una dintre camere avea trei metri și jumătate pe cinci și jumătate, iar cealaltă vreo doi metri optzeci pe un metru optzeci.

După două zile în care am așteptat cu orele la cozi și am completat o mulțime de formulare, mi s-a permis să ocup acest ‘spațiu de locuit’. Singura mobilă disponibilă o constituiau niște paturi descleiate și cu arcurile rupte. Nu aveam nici apă și nici toaletă. Iarna era foarte frig, iar vara extrem de cald. Fereastra dădea spre un perete gol de cărămidă. Aici urma să trăim, să gătim și să dormim. Mihai și cu mine ne-am mutat. După eliberare, Janeta a venit și ea să locuiască cu noi. Nu aveam paturi și dormeam împreună pe o canapea.

Apoi a venit și Marieta. A apărut într-o zi la ușa noastră. Stătea acolo zâmbind ca o fetișcană timidă, cu cearcăne întunecate sub ochi, îmbrăcată într-o jachetă roasă. Ținea în mână un pachetel legat cu o fundiță.

“Nu-i cine știe ce, a zis ea. Două pateuri franțuzești.” Pentru care stătuse două ore la coadă. Și care nici nu erau prea franțuzești.

Marieta era o mai veche membră a congregației noastre. Era o fată dulcică, tare plăcută, chiar dacă nu foarte isteată. Oamenii se temeau puțin de ea pentru că suferea de atacuri de epilepsie. M-am bucurat mult s-o văd, căci avea o anumită doză de inocență de-a dreptul încântătoare.

“Intră și așează-te, Marieta.” M-am dat înapoi pentru a o lăsa să intre lovind ușa de capătul patului lui Mihai. “Ne-am mutat de puțin timp aici și este încă destul de multă dezordine. S-a strecurat înăuntru și s-a așezat pe unul dintre scaunele șubrede pe care le obținuserăm. Spătarul a căzut la atingerea lui. Mihai s-a ridicat pentru a o ajuta pe Marieta.

“Ce cald e la voi!” a spus ea, uitându-se prin jur și zărind aragazul pe care prăjeam niște cartofi într-un ulei ieftin.

“Păcat de acoperiș,” a intervenit Mihai. Tavanul, prin care picura apa, avea pete mari de igrasie care se întindeau aproape de la o zi la alta. Ori de câte ori unul dintre noi se deplasa, trebuia să ne mutăm cu toții pentru a-i face loc.

Marieta a mâncat împreună cu noi din cartofii prăjiți. Mai târziu, când Mihai s-a dus în camera lui să-și facă temele pentru școală, mi-a spus că nu mai avea pe nimeni pe lume și că într-o săptămână nu va mai avea nici acoperiș deasupra capului. Familia la care stătea îi ceruse să se mute. Veneau ceva rude de la Cluj și aveau nevoie de pat...

“Marieta, după cum vezi, acesta nu este un apartament. Este doar boxa veche în care obișnuiam să ținem tot felul de mărunțișuri când locuiam ceva mai jos. Dar dacă îți place, putem încerca să mai înghesuem un pat aici. Mă gândesc că vom putea găsi o saltea la cineva prin jur.”

Fața i s-a luminat de bucurie. “Adevărat? Credeți că băiatul nu se va împotrivi? Am câteva lucruri, pături, niște farfurii și tacâmuri. Mi-ar plăcea atât de mult să stau cu voi!”

Așa că Marieta a venit să locuiască alături de noi în strada Olteni.

Trecuse o săptămână și ceva de când fusesem eliberată. Aerul strălucea, tramvaiele păreau să se legene pe șine ca la un festival, iar oamenii îmbrăcați în culori maro-cenușii pășeau parcă mai vioi pe străzi. Fusesse o iarnă cumplită, una dintre cele mai grele din ultimii treizeci de ani. Acum razele calde și prietenoase ale soarelui topeau parcă și inimile noastre.

Deodată, au început să răsunе clopotele bisericii. Trecuseră mulți ani de când nu mai auzisem acest sunet. Rând pe rând, catedrala, apoi biserica Sfântul Spiridon, apoi toate celelalte biserici au întins peste oraș vâlul nevăzut al unei tristeți adânci și sobre. Orașul are multe clopote. România a fost în timpul Evului Mediu un bastion al creștinismului în calea expansiunii turcești și

de aceea țara este plină de mănăstiri și biserici. Acum, toate își băteau clopotele în același timp, dar sunetul lor plăcut avea în el și ceva înfricoșător. Oamenii se opreau pe străzi și se întrebau unii pe alții cu privire la motivul acestui concert neanunțat. În ciuda interzicerii adunărilor publice impuse de miliție, prin piețe și locuri deschise se adunaseră mici grupuri de oameni prinși în discuții purtate în șoaptă.

Apoi, difuzoarele din Piața Victoriei au venit la viață:

“Dragi tovarăși și prieteni! Muncitori ai Republicii Populare Române! Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. anunță cu adâncă tristețe partidul și pe toți muncitorii români că pe data de 5 martie 1953 Președintele Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice și Secretarul Comitetului Central al Partidului Comunist, Iosif Visarionovici Stalin, a murit după o grea suferință. Viața înțeleptului conducător și învățător al poporului, tovarăș și ucenic credincios al lui Lenin, s-a sfârșit.” Difuzoarele au început apoi să transmită muzică sobră, funerară.

Sunetul clopotelor însemna pentru cei mai mulți dintre noi, nu moarte, ci zorii unei noi speranțe. “Dar de ce s-au apucat să bată clopotele?” întreba toată lumea. Întrebarea a devenit obsesivă când s-a auzit că fuseseră organizate servicii religioase cu ocazia morții lui Stalin, președintele Organizației Mondiale a Ateilor, cel care se dedicase într-o măsură atât de mare distrugerii creștinismului.

S-a răspândit zvonul că Stalin, aflându-se în agonia morții, ar fi cerut să i se facă slujbă religioasă și să i se pună cruce la mormânt. Umbra milioanei de victime pe care le făcuse de-a lungul vieții (autorul sovietic Ilya Ehrenburg scria mai târziu că dacă Stalin și-ar fi petrecut viața doar scriindu-le numele, nu ar fi avut suficient timp pentru a-și încheia lucrarea) se coborâse asupra patului său și el i-a rugat atunci pe toți creștinii să se roage pentru el. Asta se spunea despre Stalin în acele zile.

Școlile și magazinele au fost închise. Mihai a adus acasă ediția specială a *Scântei*. Principala noastră publicație cotidiană, organul de propagandă al partidului, nu conținea, desigur, decât articole elogioase la adresa lui Stalin. Străzile, sălile de cinema, cafenelele au devenit gazde ale unor uriașe afișe care proclamau prietenia sovieto-română. Emisiunile radio umpleau eterul cu aceleași fraze pompoase.

Asumându-ne riscuri mari încercam să ascultăm posturi de radio străine. La unul dintre acestea am auzit citindu-se Isaia capitolul 14 – o descriere cumplită a morții unui tiran. Isaia profetește cum acesta ajunge în iad, unde este întâmpinat cu dispreț și batjocură:

“Și tu ai ajuns fără putere ca noi, și tu ai ajuns ca noi... viermii te vor acoperi... Cum ai fost doborât la pământ, tu, biruitorul neamurilor!” Textul întregului capitol comunică ideea de răzbunare și triumf.

“Ce crezi despre asta?” m-a întrebat Mihai.

I-am răspuns că nu simt la fel. În ultimele momente din viața unui om, când acesta își vede moartea cu ochii, pot avea loc mari transformări. Mi-am amintit că mama lui Stalin fusese o femeie bună și credincioasă. Cât de intens trebuie să se fi rugat pentru el! Un episcop îi spusese sfintei Monica, care plângea amarnic pentru fiul său păcătos: “Fiul unor astfel de lacrimi nu poate pieri.”

Acum avem și mărturia fiicei lui, care a devenit creștină, în ciuda întregii educații primite de la tatăl ei, și apoi a fugit în vest. Cine poate ști ce a însemnat pentru Stalin “acel gest înfricoșător și de neînțeles” descris de Svetlana, când “el și-a ridicat deodată mâna stângă ca și cum ar fi arătat spre ceva... iar în momentul următor sufletul i-a fost eliberat printr-o convulsie de legăturile cărnii”? Papa a rostit o Mesă pentru sufletul lui Stalin. Să fi iubit Isus sufletul lui Stalin mai puțin decât Papa?

Apoi, mai era și bucuria pe care o trăiam în speranța unor vremuri noi, în care lagărele de muncă silnică și proiecte faraonice

de genul Canalului vor fi date uitării. Zvonurile se dovedeau a fi adevărate: lucrările la Canal au fost oprite. După patru ani de lucru, după ce se realizase abia a șaptea parte din acest proiect, totul a fost abandonat. Lucraseră acolo, ca sclavi, mai mult de 200.000 de oameni, bărbați și femei. Nimeni nu știa câte mii dintre ei muriseră. Fuseseră aruncate miliarde de lei și economia țării era afectată grav. Pentru nimic!

Am citit în *Scânteia* că statul și-a mutat atenția dinspre realizarea marilor proiecte de construcții spre producerea bunurilor de consum. Nivelul de viață trebuia ridicat. Adevărul era că proiectul Canalului fusese un eșec. N-ar fi fost niciodată funcțional. O serie de ingineri făcuseră o nouă analiză a proiectului. Unii dintre ei susțineau că nu va putea fi împiedicată inundarea câmpiei Bărăganului. Alții insistau că nu va exista niciodată apă suficientă pentru a putea alimenta atât Canalul, cât și rețeaua de irigații.

Un lucru era sigur: inginerii și specialiștii care au inițiat și coordonat proiectarea și execuția a ceea ce se făcuse au fost arestați și condamnați la moarte pentru ‘sabotaj economic’. Cel puțin doi oameni au și fost executați. Alți treizeci au primit sentințe de până la douăzeci și cinci de ani de închisoare fiecare.

Mi-am spus mie însumi Rugăciunea Pascală: “*Am fost sclavii lui Faraon în Egipt și Domnul ne-a eliberat cu mână puternică.*” Aceste cuvinte s-au dovedit a fi din nou adevărate. Coloniile de muncă au fost închise și barăcile distruse. Iarba și buruienile au năpădit în scurt timp printre betoanele turnate. Câmpia întinsă și pustie a fost abandonată și dată uitării. Astăzi nu mai este decât un teritoriu sălbatic și pustiu. Șerpii se târăsc prin ierburile crescute în voie fără ca cineva să-i mai vâneze pentru a-i mânca. Și nimeni nu mai pune firmituri pe pervazul ferestrei pentru păsările migratoare. Mormane întregi de echipament ruginit stă împrăștiat pe câmpurile deșertice și vântul rece care vine dinspre Marea Neagră continuă să macine ultimele vestigii a ceea ce trebuia să fie o minune a lumii.

Încet-încet, mi-am recăpătat sănătatea și ceva din puterea și energia de care mă bucurasem odinioară. Coastele pe care mi le rupsesem când am fost aruncată în Dunăre mă mai dureau încă, deoarece – după cum spunea medicul – nu se vindecaseră complet. Mi-a recomandat să stau câteva luni în pat și mi-a mai spus că supraviețuirea mea este un adevărat miracol. Erau, însă, prea multe lucruri de făcut pentru a-i putea asculta sfatul.

Mergând într-o dimineață pe strada Olteni, am zărit un bărbat scund, îmbrăcat sărăcăcios și cu păr destul de rar. Când am trecut pe lângă el m-a privit cu insistență. După scurt timp, când mi-am băgat mâna în buzunarul jachetei am dat peste un pliant. Bărbatul acela mi-l strecurase fără ca eu să bag de seamă și apoi dispăruse.

“Și va veni timpul când Domnul va îndepărta de la tine necazul și frica și legăturile grele sub care ai fost pus să slujești...”

Am citit textul și am înțeles că lupta continuă. Probabil că nu mai era atât de vizibilă, dar dragostea lui Dumnezeu era peste tot în jurul meu: pe chipul celor ce treceau pe lângă mine, în inimile pe care nu le putea atinge nici un fel de Stalin. Am fost cuprinsă de un nou val de fericire. Eram o membră a Bisericii Subterane.

Nu-i veți găsi numele în dicționare și nici clădirile în orașele Europei de Est. Nu are catedrale. Preoții ei nu poartă robe și nici haine preoțești. Nu au educație teologică. Sunt prea puțin familiarizați cu disputele interconfesionale. Biserica Subterană nu are nume nici măcar în spatele Cortinei de Fier. Abia după ce am ajuns în Occident am aflat că, printre pușinii oameni din afara țării, care știau ce facem, eram identificați cu acest nume. Dacă cineva m-ar fi întrebat înainte: “Aveți în România o Biserică Subterană?” nu aș fi înțeles întrebarea. Aș fi fost într-o situație similară cu personajul Monsieur Jourdain din piesa lui Moliere, care vorbisese toată viața în proză fără să fi știut că ceea ce făcea purta acest nume. Noi doar ne făceam datoria de creștini. Nu acordam nici o valoare legilor comuniste. Și nici nu aveam nevoie să dăm vreun nume atitudinii noastre.

Aceasta urma să fie viața mea în următorii doisprezece ani.

La început, am fost tulburată de situația nefericită a celor ce frecventau biserica. Erau persecutați de poliție și hăituiți de informatori. Campania dusă de comuniști la radio, în școli, cinema, teatru și presă pentru eradicarea credinței era deosebit de virulentă. Cei mai în vârstă se puteau închina, dar cu dificultate și sub supraveghere. Tinerii însă nu aveau voie să creadă.

Am văzut cum mulți dintre vechii noștri prieteni nu îndrăzneau să se apropie de casa noastră din teama de a nu-și pierde slujba. Alții nu ar fi recunoscut nici măcar că s-au închinat odinioară alături de noi.

Trecând pe la Universitate, am zărit pe un profesor cu care ne cunoșteam bine și m-am dus spre el pentru a-l saluta. Stătea de vorbă cu un coleg.

“Mă confundați, doamnă. Nu vă cunosc.” Mi-a întors spatele fără a mă privi în ochi.

Oamenii erau atât de înfricoșați în ‘libertatea’ lor! În închisoare văzusem mâna lui Dumnezeu la lucru chiar și în vremuri dintre cele mai grele. Am putut înțelege atunci că deși ne aflam în suferință, El nu ne părăsise și nici nu o va face. Ne puteam încrede în El. Acest adevăr a devenit o parte esențială a învățăturii pe care a trebuit s-o dăm oamenilor în Biserica Subterană și, pentru că trecuserăm prin experiența închisorii, a fost mai ușor să le câștigăm încrederea.

Trebuia de asemenea să învăț să-mi cunosc locul. Biserica noastră era acum slujită de doi tineri, pastori luterani. Era însă stânjenitor faptul că mulți dintre cei ce frecventau biserica băteau la ușa mea pentru a-mi cere sfaturi și a-mi împărtăși problemele lor. Credincioșii care suferiseră pentru credință erau tratați de ceilalți creștini cu o atitudine care aducea a idolatrie. Tot ce spuneam noi era ‘literă de evanghelie’. Acesta este un lucru periculos. Nu martirii sunt cei care fac adevărul. Adevărul îl face pe martir ceea ce este. A trebuit să fiu foarte fermă și să-i opresc pe oameni să mă trateze cu o reverență exagerată.

Nu era ușor nici să-mi păstrez părerile pentru mine. Cei doi pastori tineri făceau tot ce puteau mai bine, dar nu puteau spune decât ce învățaseră de la profesorii lor luterani și din cărți, care adesea se bazau pe ce scrie în alte cărți, scrise la rândul lor cu multe secole în urmă, într-o lume care nu arăta ca lumea în care trăim noi astăzi. Nu mai aveam același respect ca înainte, pentru ideile rediate în aceste cărți vechi. Lecțiile învățate în închisoare fuseseră deseori diferite de ceea ce se învață din cărți.

Metodele comuniste de spălare a creierului și de îndochinare erau ceva nou. Aveau nevoie de răspunsuri noi. Și pe măsură ce timpul și-a urmat cursul, Biserica Subterană a fost cea care le-a găsit.

Mihai a venit într-o zi de la școală, mai devreme decât de obicei, având privirea aprinsă și gura strânsă de supărare.

“Mama, am terminat-o cu școala.”

“Ce vrei să spui?”

“Nu mă mai duc acolo.”

“Dar trebuie să-ți continui studiile.”

Am reușit cu oarecare greutate să-l fac să-mi spună ce i-a cauzat o supărare atât de mare.

Uniunea Tineretului Comunist era în curs de formare și celor mai buni elevi li se acorda privilegiul de a purta un soi de șnur roșu. Mihai a fost și el propus pentru a primi această favoare, dar el a refuzat spunând: “nu voi purta acest șnur roșu. Este semnul partidului care îl ține pe tatăl meu în închisoare.”

Stupoare generală! Învățătoarea, o tânără evreică, nu știa ce să spună. Oricum, trebuia să pară comunistă convinsă și prin urmare l-a certat pe Mihai și l-a trimis acasă.

Adevărul era că profesorii, mulți dintre ei, urau atât lucrurile pe care erau forțați să le facă, cât și pe cei care-i obligau să le facă. A doua zi învățătoarea l-a readus în clasă pe Mihai și l-a îmbrățișat.

Începând cu acea zi, Mihai a devenit unul dintre protejații școlii. În școli, începuse să se facă o propagandă ateistă agresivă și Mihai se ridica mereu pentru a-i contrazice pe instructorii trimiși s-o facă. Uneori nu reușea să facă față discuției în contradictoriu, pentru că nu putea urmări toate întorsăturile și subtilitățile folosite de aceștia, dar rămânea ferm și continua să-și susțină poziția. Profesorii, știind că era fiul unui deținut politic, îl iubeau și-l apreciau pentru acest motiv. România nu este o țară comunistă, ci o țară persecutată de comuniști.

În timp ce eram închisă, Mihai a fost îngrijit de vechea noastră prietenă Alice, cea care condusese activitatea școlii duminicale. Pe vremuri, condusese unul dintre departamentele unui minister important, dar, din cauza refuzului de a deveni membră de partid, fusese înlăturată. Se întreținea dând meditații la limba franceză și pregătindu-i pe elevi pentru examene. După arestarea mea, Mihai s-a dus direct la “tanti Alice” și i-a spus: “Tu vei fi mama mea de-acum.”

Era copleșită de lipsuri ea însăși, trebuind să-l îngrijească și pe tatăl vârstnic. Au trăit toți trei într-o singură cameră. Datorită faptului că spațiul nu-i permitea să-i aducă la ea și pe alți copii cărora ar fi dorit să le poarte de grijă, îi ajuta cu multă dragoste, dându-le banii pe care-i putea economisi. Ar fi murit, probabil de foame, dacă nu i-ar fi avut în jur pe creștinii care s-au sacrificat atât de mult pentru ei.

Mulțumită lui Alice, Mihai a putut rezista tuturor presiunilor care au apăsas asupra lui între zece și paisprezece ani, încât atunci când m-am întors a putut să-mi spună: “Mamă, sunt de partea ta și-L iubesc pe Domnul.”

Popaganda era însă acerbă în școli. Profesorii se foloseau de materiale filmate și de prelegeri pentru a dovedi că Dumnezeu nu există, astfel că Mihai îmi cerea mereu dovezi ale existenței Lui.

Mi-am amintit că Richard remarcase că nimeni nu cerea vreodată dovezi ale existenței naturii. Natura era, pur și simplu,

iar noi toți eram parte din ea. Lucrurile spirituale sunt la fel de evidente în ele însele, precum lucrurile materiale. Un geniu, de pildă, afirmă că a fost inspirat... dar, de către ce sau de către cine? De ceva sau cineva mai mare decât el însuși. Nu a fost altceva decât o experiență spirituală, o apropiere de Dumnezeu.

În fiecare școală exista un “colț al ateului” cu fotografii și cărți care denigrau clerul. Mihai știa că unele dintre poveștile expuse acolo erau adevărate. Cunoștea el însuși pastori care greșiseră în atitudinea lor, trădându-și frații de credință. Am încercat să-i explic că biserica are o componentă umană alături de cea divină și fiecare creștin are în el această natură dublă. Venea zilnic acasă cu exemple care i se pusese în față, de erori ale bisericii și preoți care-și trădaseră vocația. Îi spuneam: “Bine, dar profesorii tăi nu-ți spun nimic cu privire la remușcările pe care le trăiește un pastor atunci când greșește. Ei îți arată doar partea păcătoasă și o ascund pe cea bună. Oricine poate greși. Abia atunci când trăim regretul faptei noastre scoatem la iveală prezența divină din lăuntru nostru.” În felul acesta îi risipeam îndoielile. Până la următorul atac.

Fiecare mamă creștină avea de dus acest tip de război. Viața era un câmp de bătălie și în fiecare seară trebuia să recucerim terenul pe care comuniștii îl obținuseră în timpul zilei.

“Profesorul ne-a spus că Iosif nu a fost decât un speculant de grâu.”

“De ce a vrut David să se însoare cu soția lui Urie?”

Îi răspundeam. “Biblia nu ascunde defel adevărul. Ne vorbește despre oameni care pot păcătui și care fac greșeli. Când citești și te străduiești însă să înțelegi singur aceste povestiri, îți dai seama că profesorii comuniști sunt cei care mint și schimonosesc adevărul.”

În acest război pentru câștigarea sufletului tinerilor, comuniștii păreau să dețină toate armele: școli, radio, presă. Mihai avea însă întotdeauna în fața ochilor săi exemplul creștinismului în acțiune.

Când eram la Canal, în timpul lui 1951, unii membri din biserica noastră și-au riscat libertatea pentru a-l ajuta pe el. Un cuplu de oameni în vârstă a petrecut două zile pe drum – pe rute ocolitoare pentru a nu putea fi urmăriți – pentru a încredința o mare parte din economiile lor unei persoane, care la rândul ei putea veni în ajutorul lui Alice.

Bătrâna doamnă Mihailovici, care fusese și dânsa ca o mătușă pentru Mihai, în urma arestării mele a parcurs sute de kilometri cu un sac de cartofi. Era tot ceea ce putea oferi. Vizita ei a fost raportată de informatori, care îi urmăreau întotdeauna pe apropiații deținuților politici. Când s-a întors acasă, a fost chemată la sediul miliției și bătută într-un așa hal, încât nu și-a mai recuperat niciodată sănătatea.

În ciuda unui astfel de tratament, membrii Bisericii Subterane nu și-au uitat niciodată datoria față de copiii celor închiși.

Uneori pierdeam câte o bătălie.

Îmi amintesc de o femeie care a venit la mine plângând amar.

“Copilul meu colaborează cu Securitatea, mi-a spus ea. Se întâlnește regulat cu un bărbat căruia îi dă informații cu privire la toți cei care ne vizitează. Nu știi ce să fac.”

Nu și putea da copilul afară din casă, dar nici nu putea să-l lase să le facă rău creștinilor care veneau să-i vadă. Am sfătuit-o să întrerupă pentru o vreme contactul cu noi.

Uneori venea, seara târziu, în mansarda noastră câte un bărbat – sau cel mai des soția lui – și ne mărturisea că este informator. “Suntem ca într-o capcană, mi-a spus o dată o femeie. Îl iubim pe Domnul. Vă iubim pe tine și pe Mihai, dar nu putem face față tuturor acestor amenințări și presiuni. Soțul meu își va pierde slujba sau va fi trimis în închisoare. Trebuie să le spunem numele tuturor celor care frecventează biserica și ce fac acolo. Ne străduim să le spunem doar lucruri care să nu vă facă nici un fel de rău, dar fiți și voi cu mare băgare de seamă!”

Alții se mutau din București și apoi din oraș în oraș pentru a scăpa de aceste chemări săptămânale la Securitate.

Familia îți este întotdeauna dezbinată în comunism. Dacă nu pot face pe unul dintre copii sau pe o altă rudă să le spună câtă pâine cumperi, ce gătești și cine te vizitează, se găsește întotdeauna câte un vecin sau coleg care să o facă. Fetelor li se cere să dea informații despre băiatul cu care se întâlnesc. Totul este îndosariat pentru a putea fi folosit împotriva ta, într-un fel sau altul.

Acest sistem este cauza existenței a mii de oameni care sunt creștini în secret, și poartă cravată roșie sau sunt membri de partid. Unii dintre ei au chiar funcții înalte în stat, aparținând totuși Bisericii Subterane. Cheamă uneori preotul târziu în noapte pentru a le boteza copiii. Călătoresc în orașe la distanță pentru a fi căsătoriți în secret de câte un pastor. Au fost, într-adevăr, mulți informatori care au venit și mi-au mărturisit ce au fost forțați să facă, dorind să obțină iertare pentru trădarea lor.

Obișnuiam să le spun: “Dovedește-ți sinceritatea căinței spunându-ne cum suntem spionați. Dă-ne numele ofițerilor de la care ai primit ordine. Spune-ne când și unde vă întâlneți.”

Dacă obișnuiau să-și predea informațiile la un anumit colț de stradă, unul dintre noi se instala într-un local din apropiere pentru a-i putea face o fotografie securistului în cauză. Apoi îl urmăream pe acesta pentru a vedea cu cine se mai întâlnește. Dacă întâlnirile aveau loc, cum se întâmpla cel mai des, într-o casă conspirativă a Securității, țineam locul sub observație și-i fotografiam pe cei care intrau și ieșeau.

Era o treabă riscantă, dar puteam în felul acesta să-i cunoaștem pe cei mai mulți dintre informatori, inclusiv pe colonelul Șircanu, cel care conducea activitatea de supraveghere a Bisericii. Îl țineam sub observație cu aceeași rigurozitate cu care ne supraveghea și el pe noi. Am putut astfel să-i aflăm pe principalii informatori de care se folosea.

Pe unii dintre ei am reușit să-i aducem la pocăință. Cu alții a trebuit să procedăm cu mijloace mai ferme. În felul acesta apăram Biserica Subterană și îi facilitam continuarea lucrării.

Mihai a fost un mare dar pentru noi. Fiul meu era mai mult decât credincios. Deși se afla la o vârstă foarte dificilă pentru un băiat, îi încredințam cele mai dificile sarcini. Alături de toate problemele lui personale trebuia să fie mereu cu ochii în patru. Era pus adesea în situația de a lua decizii care ne puteau arunca în închisoare atât pe mine cât și pe el. Și totuși găseam deseori prilejul să rădem împreună de ideile absurde pe care erau obligați să le spună profesorii lui și de ciudățeniile care se întâmplau uneori în jurul nostru.

Într-o seară, la câteva luni după ce a venit să locuiască la noi, Marieta a venit acasă mult mai târziu decât de obicei și a rămas tăcută toată seara. Observasem că întârziase de câteva ori în timpul ultimelor săptămâni și că părea, nu neapărat mai veselă – pentru că ea era o fată veselă de felul ei – ci mai așezată, mai sigură pe ea însăși.

Pe neașteptate, ne-a spus: “Este ceva... nu știu prea bine cum să vă spun... Ei bine, am un băiat de care sunt tare legată.”

Îl întâlnise într-una dintre vizitele pe care le făcuse unui văr, aflat în spital. Acest tânăr era paralizat. Toată partea stângă a corpului îi paralizase într-un accident la fabrică și acest lucru îi afectase și vorbirea. Fusese imobilizat luni de zile, incapabil să se deplaseze fără ajutorul unui cărucior pentru invalizi.

“Acum este mult mai bine și poate să se miște puțin câte puțin cu ajutorul cărjelor. Nu vorbește prea bine, însă. Eu îl pot înțelege, dar alți oameni nu reușesc de la început să priceapă ce zice.”

Seara următoare tânărul a venit să ne cunoască. Cu mult efort a reușit să urce trei etaje. Exact așa cum spusese Marieta, era foarte dificil să înțelegi ce spune și mai mult, în acea noapte au rămas la noi și alți câțiva prieteni dintr-un alt oraș și au dormit pe podea. A

reieșit până la urmă că nici Petre nu avea unde să se ducă. Dormise în boxa unui apartament după ce ieșise din spital, iar acum pierduse până și acel adăpost.

Marieta cu epilepsia ei s-a măritat cu Petre cel paralizat și au venit să locuiască la noi. Acum eram patru, nemaipunându-i la socoteală pe musafirii care veneau aproape zilnic să stea în micuțul nostru apartament: soții de pastori care fuseseră arestați, creștini care nu îndrăzneau să intre în contact la lumina zilei cu un fost deținut și alții.

Unul dintre aceștia era un tânăr care lucra ca bucătar într-una dintre secțiile de miliție. Nu duceau niciodată lipsă de mâncare acolo, iar el ne aducea de multe ori nouă partea lui.

Biserica Subterană

Mihai ne-a povestit într-o zi o ‘anecdotală istorică’ pe care cu siguranță nu o învățase la ora de istorie. Hitler, Napoleon și Alexandru cel Mare și-au luat o zi liberă din iad pentru a asista la o paradă în Piața Roșie din Moscova. În timp ce treceau coloanele de tancuri, Hitler a spus: “Dacă aș fi știut că Armata Roșie este atât de puternică nu aș fi atacat niciodată Rusia.” Alexandru a comentat: “Dacă aș fi avut o armată ca aceasta aș fi putut cuceri întreaga lume.” Napoleon, citind cu atenție un ziar sovietic, și-a ridicat privirea spunând: “Dacă măcar aș fi avut un ziar atât de supus precum Pravda, lumea n-ar fi știut niciodată de Waterloo.”

Mihai aduna mereu anecdote despre comunism. După ce și-a terminat școala elementară, se afla în situația de a nu-și putea continua studiile. Copiilor de deținuți politici nu le era permisă o educație mai înaltă decât cea elementară și astfel a pornit în

căutarea unei slujbe. Până la urmă, un vechi prieten de-al lui Richard l-a auzit cântând la pian și i-a oferit ceva de lucru.

“Eu acordez instrumentele de la Opera de Stat, ne-a spus el. Am nevoie de un ajutor cu digitație bună și auz fin.”

Pentru a ocupa acest post, Mihai a fost nevoit să completeze un chestionar de șaisprezece pagini. A trebuit să indice, printre multe altele, adresele a câte doi vecini de pe fiecare stradă și oraș în care a locuit ‘în ultimii douăzeci de ani’. Mihai avea doar cincisprezece.

“Asigurați-vă că persoanele indicate știu ce au de spus când îi va contacta securistul”, ne-a avertizat acordorul.

După ce a primit chestionarul, Mihai s-a întors la funcționarul care i-l dăduse și i-a spus că-l pătase cu cerneală, rugându-l să-i mai dea unul. Apoi le-a completat pe amândouă, și a păstrat una dintre copii pentru a-și putea aminti, în anii următori, detaliile pe care le notase acolo. Chestionarul avea să-l însoțească peste tot pe unde urma să lucreze în următorii ani și dacă s-ar fi contrazis vreodată, aceasta i-ar fi cauzat mari probleme.

Una dintre întrebări suna astfel: A fost arestat vreodată tatăl dumneavoastră? El a răspuns ‘NU’, spunându-și: “A fost răpit de pe stradă, ori aceasta nu este o arestare.” Greșise oare?

A fost angajat cu un salariu destul de mic, dar care pentru noi însemna mult. Și nu numai atât, dar a primit și o cartelă care-i permitea să cumpere pâine.

Acordorul a descoperit că Mihai avea un auz foarte bun și putea identifica cu ușurință intervalele și sunetele. “E mai bun ca mine la asta, și eu fac treaba asta de patruzeci de ani.” A devenit astfel expert în repararea oricărui tip de instrument muzical și după 18 luni de lucru, când s-a aflat că era fiul unui deținut politic, își făcuse deja o mică clientelă personală printre muzicienii din București. În felul acesta, cu toate că și-a pierdut slujba a putut să câștige ceva bani cu care să facă meditații și să-și cumpere cărți pe care să le studieze acasă.

Eu am găsit tot felul de slujbe pentru a putea asigura un venit pentru familie. Prima a fost la Cooperativa de Creștere a Viermilor de Mătase. Marieta a citit despre ei într-un ziar. “Creșteți viermi de mătase acasă. Vă completați veniturile și ajutați în același timp la construirea Socialismului.” Mihai s-a amuzat: “Marieta se și vede îmbrăcată într-o rochie lungă de seară, făcută toată din mătase obținută în casă.” “Nu, serios, a insistat Marieta. “Mătasea face o grămadă de bani.” Mihai a fost cel care i-a contactat pe cei de la ziar.

“Dar va trebui să duceți tot ce produceți la Cooperativa de stat. Ce credeți că *vă vor da ei* în schimb? Oricum, nici nu văd unde i-am putea ține. În nici un caz eu nu voi mânca având o cutie plină cu niște viermi scârboși de mătase în mijlocul mesei. Să nu vă faceți iluzii!”

“Ai putea să-i ții sub pat.”

“Poate sub patul *tău*.”

“Ce mănâncă viermii de mătase?”

“Poftim întrebare, frunze de dud, oricine știe asta!”

“Mihai, adu-ți aminte! Când locuiai împreună cu tanti Alice, pe colț era spitalul și vis-a-vis de casă, pe partea cealaltă a străzii, era cimitirul!”

“Da. Mă făcea mereu să mă simt bine când îl vedeam.”

“Dar cimitirul era plin de duzi. Cel puțin vom avea totdeauna ce să le dăm de mâncare viermilor ăstora.”

Așa că am pornit întreprinderea cu o cutie în care aveam 100 de larve și o broșură cu instrucțiuni de la Cooperativa de Creștere a Viermilor.

Mihai citea pasajele cu voce tare: “Când viermele de mătase este gata să se transforme într-o molie, își țese de jur-împrejur un cocon făcut dintr-un material provenit din propriul corp.” Nu știusese niciodată până atunci că viermii aceștia se transformă în molii. “Trebuie să fii foarte atentă mamă. Într-o zi s-ar putea să

ridici capacul și să-i vezi că zboară.” A continuat să studieze broșura. “Coconul desfășurat dă un fir de mătase lung de câteva sute de metri. Asta-nseamnă că va fi destul de greu să ne mai mișcăm pe aici, ce ziceți?”

Ne-am uitat cu grijă în cutia de carton în care Mihai făcuse câteva găuri pentru a permite aerului să intre. Nu puteai spune că larvele sunt niște ființe chiar drăguțe, având o culoare gri-cenușie și câțiva centimetri lungime. În plus, nu mâncau, devorau. Viața viermilor de mătase pare să fie o continuă masă comună, la finalul căreia se învelesc într-o gogoasă făcută din firele de mătase pe care și le produc singuri. Firul din gogoasă poate fi apoi înșirat pe o bobină.

La început, Mihai se ducea și lua fără probleme frunze de dud din cimitir. Dar după scurt timp, îngrijitorul l-a zărit și l-a gonit. “Va trebui să mă duc după lăsarea întunericului!” a tras Mihai concluzia și, în seara următoare, înarmat cu pungi de hârtie, s-a cățărat pe gardul cimitirului și s-a întors triumfător cu hrană pentru câteva zile. “Morții și așa n-au nevoie de ele,” ne-a asigurat el.

Mi-am amintit că un pasaj din cartea Apocalipsa spune că în Ierusalimul ceresc frunzele copacului vieții vor fi folosite pentru vindecarea oamenilor. “Mă bucur, a spus Marieta. Pentru că asta dovedește că vor fi primite acolo chiar și sufletele celor bolnavi.”

Larvele viermilor de mătase sunt niște creaturi capricioase, cultivate artificial de peste 4000 de ani. Nu le plac temperaturile mai mari de 25 de grade Celsius sau mai mici de 16. Le place lumina, dar nu prea multă. Iar când își rod gogoșa pentru a ieși nu le place deloc să fie deranjate.

“Sstt!” șuieră Mihai, citind din nou din broșură: “În timpul fiecărei perioade de transformare, larvele trebuie ferite de zgomot!”

După aproximativ o lună și după raiduri repetate prin cimitir, aveam 100 de mici gogoși de mătase. Le-am dus la Cooperativă

și am primit bani cât să ne cumpărăm mâncare pentru două zile. Ei bine, mâncarea pe două zile era binevenită, așa că am luat acasă alți 100 de viermișori proaspăt crescuți.

“Oh, nu!” a suspinat Mihai.

Dar timp de câteva luni ferma noastră de viermi de mătase a tot prosperat. Până într-o bună zi când am găsit viermii palizi și umflați, de parcă erau gata să plesnească. Mihai a fluierat Marșul Funebru al lui Chopin și s-a îndreptat apoi spre bibliotecă încercând să găsească explicația într-o carte despre creșterea viermilor de mătase.

“Da, a anunțat el. Este ceva obișnuit; se întâmplă atunci când bietele mici creaturi sunt lăsate să stea în curent. Este o formă de dropică (hidropsizie)”

Isus a vindecat o femeie bolnavă de dropică, dar nu aveam nici o promisiune că El va repeta miracolul pentru viermii mei de mătase, așa că a trebuit să-i aruncăm.

Mi-am îndreptat atenția spre alte activități productive de casă, cum ar fi croitoria și tricotatul. Și tot așa cu micile sume pe care le câștigam eu și cu banii pe care îi câștiga Mihai am reușit să supraviețuim.

Era anul Festivalului Internațional al Tineretului. Au sosit în București cu acea ocazie, tineri comuniști și simpatizanți din multe părți ale lumii și timp de trei luni înaintea deschiderii festivalului, în magazine nu s-a găsit nimic. Se făceau cozi imense la pâine și la orice se putea mânca. Ți se putea întâmpla uneori, după așteptări interminabile la cozi, să reușești să apuci o bucățică de unt sau câteva sute de grame de făină.

Apoi a început festivalul. Magazinele s-au umplut de tot felul de bunătăți și timp de trei săptămâni de vis ne-am încântat cu o mulțime de lucruri care nu mai fuseseră văzute în România din perioada de dinainte de război. Mihai a intrat o dată în casă spunând extaziat: “Am văzut curmale într-o *Alimentară* și tot felul de

ciocolăți îmbrăcate în poleială aurie!” Apoi festivalul s-a încheiat. În lunile care au urmat, lipsa alimentelor a fost chiar mai acută decât înainte. Comuniștii risipiseră toate rezervele în această demonstrație nebunească, doar pentru a-i înșela pe musafirii veniți de peste hotare.

Mihai era de părere că toți tinerii comuniști străini erau la fel de infestați cu microbul spionării și informării ca propriii noștri tineri. Mulți români care au scăpat vorbe critice la adresa sistemului față de tineri din Franța sau din Italia au fost turnați agenților Securității. Chiar și un cunoscut al lui Mihai a fost arestat într-o astfel de circumstanță.

Totul era atât de rău, de fals și de dizgrațios! Când am auzit toate aceste fapt am simțit că urăsc acest sistem care fărâmasse gândirea decentă și viața unei treimi din populația lumii. Țăranii erau forțați de împrejurări să fure produsele unui pământ care odinioară fusese al lor. Muncitorii erau terorizați în fabrici și lipsiți de drepturile lor elementare. Corupția penetrase întreaga societate, de sus până jos. Directorii marilor magazine de stat erau conducători ai unei ‘piețe negre’ ce producea milioane pentru propriul lor folos. Tot felul de spioni și mincinoși ne umpleau până la refuz existența. În atare condiții, se întâmpla adesea ca foști deținuți, cei care avuseseră cel mai mult de suferit, să-i învețe pe oameni că ura îndreptată spre comuniști este un lucru negativ și rău, pentru că doar înțelegerea și dragostea dăruită lor pot conduce la un triumf real.

Mihai ne-a povestit odată o anecdotă din care reieșea intensitatea urii de care se bucurau comuniștii din partea poporului.

Doi prieteni s-au întâlnit într-un autobuz. Unul dintre ei l-a întrebat în șoaptă pe celălalt: “Ce părere ai despre primul ministru, Gheorghiu-Dej?” Prietenul și-a dus degetul la gură: “Ești nebun? a mormăit el. Ne aud oamenii din jur.” Au coborât din autobuz intrând să se plimbe într-un parc. “Chiar, a insistat primul. ce zici de el?” Niște oameni stăteau pe bănci la vreo 150 de metri distanță.

“Sstt! i-a replicat iarăși prietenul. Ne pot auzi.” Într-un final au reușit să ajungă într-un loc complet izolat, fără picior de om în jur. “Ei bine, acum spune-mi ce crezi despre Gheorghiu-Dej,” a revenit primul. Celălalt i-a răspuns: “Am cea mai bună părere despre el.”

Subterfugiile și modalitățile prin care ne străduiam să supraviețuim nu erau totuși lucrurile cele mai importante. Mult mai importantă pentru noi era străduința de a-i strânge laolaltă și de a-i încuraja într-o viață de rugăciune și încredere pe frații noștri creștini și pe soțiile și pe copiii deținuților. Aceasta a fost adevărata muncă pe care am dus-o, Janeta și cu mine, de-a lungul anilor în care Richard a fost închis. Din cauză că foarte mulți dintre pastorii buni și cinstiți fuseseră arestați, sarcina de a zidi Biserica Subterană revenise soțiilor lor. Zeci de femei, soții de pastori, am devenit astfel ‘slujitori’ autodidacți. Vorbindu-le oamenilor am învățat să predicăm. Veneau la București femei din toate colțurile țării pentru a cere sfaturi și a povesti cum se descurcă bisericile slujite de ele. Foarte curând ne-am dat seama că aproape tot timpul de care dispuneam era consumat în acest soi de lucrare.

În Vest încă se discută aprins cu privire la legitimitatea ordinării femeilor. În Est, problema aceasta și-a găsit rezolvarea: pentru că mai peste tot sub comunism pastorii au fost arestați, soțiile lor au devenit pastori în locul lor, ordinate de mâinile străpunse ale lui Isus.

Biserica Subterană avea în București nenumărate locuri secrete de întâlnire care erau adesea cămăruțe sau mansarde ca cea în care locuiam noi. În timpul nopților întunecate, la fereastra unei astfel de încăperi se aprindea o lumină și oamenii urcau tiptil pe scări bătând în ușă un semnal prestabilit. Ne înghesuiam în spații atât de mici și cu aerul atât de încins încât flacăra lămpii nu avea putere să ardă nici chiar în apropierea ferestrei. Pălpăia ținând camera într-un semiîntuneric conspirativ.

Ideea de a folosi împotriva partidului tactici împrumutate chiar din strategiile celulelor comuniste s-a născut în timpul conversațiilor cu pastorul Grecu, care ni se alătura uneori în adunările noastre nocturne. Era un slujitor al bisericii acceptat de autorități, care îi permiteau să profeseze știind că obișnuiește să bea. Slujitorii religioși dedați băuturii făceau o propagandă bună în favoarea comuniștilor. Ceea ce nu știau autoritățile, însă, era faptul că pastorul Grecu se făcea că bea doar pentru a fi lăsat în pace de ei și doar atât cât să le adoarmă vigilența. Inima lui era alături de noi și ajutorul pe care ni l-a dat a fost enorm. S-a implicat în slujire clandestină mult dincolo de granițele pe care le impunea statul. Mulți preoți și pastori făceau acest lucru și uneori era greu de făcut demarcația între Biserica-Spectacol și Biserica Subterană. Adesea ele se întrepătrundeau.

În timpul persecuției, barierele interconfesionale erau înlăturate cu mai mare ușurință. Catolici, ortodocși sau luterani ne întâlneau în spațiul elementelor credinței pure. Era ca în biserica primelor secole.

Pastorul Grecu și cu mine am purtat multe discuții legate de tacticile de adoptat. Janeta devenise de-acum un stâlp al bisericii noastre. Citiserăm amândouă lucrarea lui Lenin, *Ce trebuie făcut?* în care își expunea planul prin care intenționa să cucerească lumea. A fost scrisă în 1903, când toți bolșevicii existenți la ora aceea puteau sta împreună pe o canapea; de fapt, chiar există o poză a lor în această ipostază. Unul dintre primele principii enunțate de Lenin era acela de a infiltra organizațiile rivale și cel puțin acesta este un principiu care chiar funcționează. După ce comuniștii au preluat puterea în România, am aflat că se insinuasera de mult timp atât în Ministererele ‘burgheze’ cât și în conducerea organismelor anticomuniste. Seminariile și instituția preoției fuseseră și ele infiltrate.

Acum era timpul să schimbăm rolurile. Ei erau șefii, iar noi am înțeles că Biserica Subterană nu poate funcționa dacă nu reușim

să infiltrăm organizațiile comuniste care încercau să ne distrugă. La început ni s-a părut un lucru potrivit principiilor noastre. Dar pastorul Grecu a avut o replică bine argumentată:

“Hristos considera templul un cuib de hoți, dar apostolii au slujit acolo în mod deliberat după moartea și învierea Lui. Circumstanțe neobișnuite reclamă acțiuni neobișnuite. ‘A voleur, voleur et demi’ – pentru ca să prinzi un hoț trebuie să fii un hoț și jumătate.”

Eu încă ezitam. “Mulți dintre frații și multe dintre surorile noastre vor avea scrupule de ordin moral. Dacă se vor alătura instituțiilor comuniste, li va cere să facă multe lucruri rele. Oamenii cu vechime în biserică se vor da de gol și în mai puțin de o lună vor fi înlăturați.”

La care pastorul Grecu a răspuns: “Unii dintre ei pot fi actori buni. Cei mai tineri o vor face cu mai multă ușurință. Nu va fi o problemă pentru ei să intre în UTC și de acolo în miliție. Apoi în Securitate și în partid.”

Am acceptat până la urmă că trebuie să învățăm ceva de la ruși și să aplicăm în practică ce învățăm, cu ajutorul celor care participau la întâlnirile noastre clandestine. Oamenii care veneau la aceste servicii erau cu toții entuziaști și gata să ajute, dar pe măsură ce i-am analizat cu atenție i-am împărțit în două categorii. Mulți s-ar fi dat înapoi de la a juca un rol fals. Știam ce răspuns ar fi dat în cazul în care le-aș fi propus să se infiltreze printre comuniști. Ar argumenta că acțiunea presupunea o doză prea mare de înșelăciune care nu putea fi justificată nicicum.

O a doua categorie, un grup mult mai mic de credincioși, ar fi gândit asemenea apostolului Pavel, marele câștigător de suflete. S-a făcut iudeu cu iudeii și grec cu grecii pentru a-i câștiga și pe unii și pe ceilalți. Chiar și din acest grup restrâns au fost aleși doar câțiva pe care i-am făcut părtași planurilor noastre de taină. Au fost de-acord imediat că nu pot fi indiferenți față de lipsa de

protecție în care se afla Biserica Subterană, doar de dragul imaginii publice a propriei integrități. Scopul egoist, de a fi cunoscut ca o persoană neprihănită, nu putea fi o scuză pentru a lăsa nenumărați creștini să intre în închisoare sau să moară. Doar unul dintr-o sută de membri ai comunității noastre știa ce făceam. Acesta era modul în care încercam să ne păstrăm în siguranță.

Pastorul Grecu se întreba dacă nu cumva părinții se vor împotrivi gândind că întreprinderea aceasta este prea periculoasă pentru copiii lor.

I-am răspuns: “Când eram elevă ne povesteau adesea despre domnitorul Ștefan cel Mare. Odată a fost rănit și a venit la poarta castelului său. Mama lui a întrebat: ‘Cine-i acolo?’ El i-a răspuns: ‘Este fiul tău Ștefan.’ Replica ei a fost: ‘Nu poți fi fiul meu. El n-ar părăsi câmpul de luptă cât timp armata îi este încă acolo. El stă și luptă. Nu cunosc nici un alt fiu.’ Multe mame pe care le cunosc au crescut având aceste convingeri.”

“Probabil că sunt niște femei foarte devotate.”

“Știi ce simt ele, mamele care vin aici. Dacă ar fi să mi se dovedească acum că Richard a murit în închisoare, nu aș fi doar tristă. Aș fi și mândră. Acest spirit se răspândește tot mai mult, zi de zi printre credincioși. Dacă cineva poate fi mândru de un fiu care moare pentru țara sa, cu atât mai mult cineva poate fi mândru de un fiu care a devenit martir pentru Hristos.”

Pastorul Grecu a zâmbit amar. “Moartea este, cel puțin, un proces scurt. Sunt alte tipuri de martiraj la care mă gândesc.”

Janeta a spus: “Da, sunt multe altele. Și s-ar putea ca sacrificarea imaginii integrității cuiva pentru cauză să însemne mai mult decât sacrificarea libertății sau poate chiar a vieții.”

Pastorul s-a ridicat să plece scuturându-și câteva scame de pe costumul său șifonat. “Cum o fi să trăiești într-o lume în care nimănui nu i se cere să renunțe la astfel de valori?”

Marieta avea o prietenă, o fată drăguță dintr-un oraș de provincie, pe care am s-o numesc Trudi. Avea optsprezece ani, părul negru și mățos și ochii strălucitori. După ce ne vizitase deja de câteva ori, i-am spus: “În închisoare gardienii obișnuiau să ne spună înainte de a ne bate: ‘Ați vrut să fiți martiri, poftim, acum suferiți!’ Și sufeream. Dar chiar și în momentele cele mai grele ne bucuram la gândul că o facem pentru Isus; la fel ca primii creștini. Acum însă trebuie să mergem puțin mai departe și, Trudi, tu ne poți fi de ajutor în ceea ce vrem să facem.”

M-a privit atentă, cu ochii ei căprui. Trudi era o fată tăcută și inteligentă. Nu-i era frică de muncă. Brațele ei puternice, dar fine, felul hotărât în care îți întindea o farfurie sau închidea o ușă, te încuraja să crezi că aveai lângă tine pe cineva care nu cedează ușor. Era fata cea mai mare dintr-o familie cu mai mulți copii. Ani de zile fusese bona și călăuza spirituală a celor mai mici.

I-am explicat că am urmărit-o și că eram în căutare de fete care să intre în UTC.

“Acum a apărut ceva nou, ceva ce pare să fie o ocazie excelentă. Un anume colonel Șircanu, care lucrează în cadrul Securității, l-a întrebat pe sergentul său dacă știe vreo fată care ar putea să-i ajute la treburile gospodăriei. Au o casă mare într-unul dintre cele mai bune cartiere din București. Soția lui pare să fie o persoană extravagantă și cam puținică la minte, dar altfel om bun. Dacă ar fi să candidezi pentru acest post prin biroul lor special de angajări și să fii acceptată, ai putea să afli o mulțime de informații care ne-ar fi de mult ajutor.”

N-a spus nimic și expresia feței nu i s-a schimbat. Ochii ei căprui, însă, s-au aprins. Am continuat: “Ei nu bănuiesc nimic, probabil. Sergentul a rugat-o pe soția lui să-și întrebe prietenele, iar una dintre ele participă la serviciile noastre. Nimeni nu știe că este creștină.”

“Ce ar trebui să fac?”

“La început, nimic. Să prinzi ceva din spiritul casei. Să cunoști pe toată lumea. Am observat că oamenii sunt gata oricând să-ți vorbească despre necazurile lor. Adu-ți aminte de felul în care bătrâna doamnă Tomaziu îți arăta ieri venele ei atacate de varice.”

Trudi a râs.

“Ca și cum ai fi fost o soră medicală.”

S-a gândit o vreme după care a acceptat.

Într-o seară, Pastorul Grecu mi-a spus că a descoperit un pasaj ciudat în Evanghelia sfântului Ioan care sugera un soi de infiltrare a anturajului marelui preot de către ucenici. “Scrie că unul dintre ucenici era cunoscut marelui preot Caiafa, atât de cunoscut încât chiar în noaptea în care Hristos era judecat, acest ucenic a putut intra în dependențele templului și chiar să-l bage și pe Petru înăuntru.” El ne-a sugerat că ar fi o imagine bună pe care să le-o prezentăm tinerilor care se implică în această lucrare secretă pe care o făceam, dacă aduceau obiecții. Puțini dintre tineri, însă, au făcut-o.

Am trimis câteva fete să intre în rândurile UTC-ului, dar nu le-am dat numele lor pastorului Grecu. Clerul se afla sub o presiune constantă din partea Securității pentru a da informații cu privire la comunitățile pe care le slujeau. Era mai bine pentru el să nu știe.

Am fost martora multor tragedii cauzate de filajul și spionajul continuu la care erau supuși credincioșii. O dată, la noi în mansardă, ‘tanti Alice’ a lui Mihai a întrebat: “În Biblie scrie că *‘toate lucrurile lucrează împreună spre bine...’*, dar cărui bine, aș vrea să știu, slujesc informatorii? Mi-este frică să deschid gura din cauza lor.”

La început nu am găsit nici un răspuns. Nu-mi venea în minte decât răul teribil pe care îl produceau. Întrebarea m-a pus pe gânduri, însă. Stând întinsă în pat, în noaptea care a urmat, m-am gândit că este, totuși, o însemnătate spirituală și în această situație.

Informatorii ne-au atras atenția că suntem supravegheați continuu în timp ce trăim. Îngerii privesc tot ce facem și spunem, dar ei sunt invizibili și prin urmare nouă nu ne prea pasă de ei. Informatorii ne amintesc că fiecare gest al nostru are valoare.

Eu aveam propriul meu sistem de a-i detecta. Agenții Securității veneau de multe ori la noi acasă pentru a ne spiona, pretinzând că sunt credincioși. Prima dată când s-a întâmplat aceasta l-am ghicit pe om încă de la început.

M-a oprit pe strada Olteni. “Scuzați-mă, sunteți *sora* Wurmbrand?”

“Da, dar mă tem că nu-mi amintesc unde...”

Trenciul lui arăta prea nou și el părea puțin prea temător. Ochii îi umblau neliniștiți în toate direcțiile. Avea puțin peste treizeci de ani.

“La Cernăvodă. Eram în Echipa 4. V-am văzut de câteva ori cu vreo lună înainte de a fi mutat la Capul Midia. Ne erati de mare ajutor; oameni pe care nu i-ați întâlnit niciodată încă mai povestesc despre cum vorbeați plină de curaj despre Hristos!”

A continuat adresându-mi alte câteva complimente exagerate și mergând alături unul de celălalt i-am pus câteva întrebări legate de timpul pe care l-a petrecut el însuși la Canal. Răspunsurile lui erau vagi. Eram sigură că nu a fost niciodată acolo, dar nu am reușit să-l prind. M-a întrebat unde locuiesc, ce fac, cum reușesc să mă întrețin și altele asemenea. Mi-a spus într-un final: “Știți, și eu sunt credincios. M-am convertit în închisoare.” Mi-a turnat o poveste fără cap și fără coadă despre un creștin care l-a convins la Canal să se întoarcă la credința în care trăise copil fiind. Concluzia a fost că s-a invitat singur la noi acasă. L-am lăsat să urce pe scările noastre întunecate și i-am spus: “Bine ai venit la noi acasă.”

A început să-mi pună tot felul de întrebări cu privire la sentimentele mele politice și la opiniile prietenilor mei, lucruri pe care doar un provocator le putea aduce în discuție. Așa că i-am pus și eu o întrebare.

“Citiți mult din Biblie?”

“Da, da. Foarte des.”

“Probabil că ați vrea să ne citiți ceva, atunci!” și i-am dat Biblia mea. Erau de față Mihai, Janeta, Marieta, Petru și încă o femeie care venise în vizită la noi.

A citit ceva din Psalmi și chiar s-a străduit să adauge câteva gânduri personale, pretins pioase.

“Hai să ne rugăm, acum, am adăugat. Vreți să ne conduceți în rugăciune?”

Noi toți am îngenunchiat în jurul lui și l-am așteptat să înceapă. A îngăimat câteva cuvinte și s-a oprit. S-a înroșit și a urmat o lungă tăcere. Nu putea găsi nimic de spus. Știa că de-acum toți suntem lămurii de ocupația lui.

Janeta a fost cea care a vorbit în cele din urmă. “Ceea ce faceți dumneavoastră este un lucru foarte urât! a spus ea cu supărare. V-ați face un mare bine dacă v-ați opri.”

Richard îmi făcuse cadou o Biblie în 1938, anul convertirii mele. Paginile ei erau intercalate cu pagini goale pentru notițe. De câte ori citeam și studiam împreună în primii ani după convertire, îmi notam pe ele gânduri, comentarii și experiențe spirituale, astfel că după un timp am obținut o întreagă carte de gânduri valoroase și amintiri, care-i aduceau laolaltă între paginile ei pe o mulțime de prieteni vii și morți din toate colțurile țării.

Multe dintre notițele mele erau scrise într-un soi de cifru personal, crescându-i caracterul de obiect al suspiciunii. După ce am fost arestată, Mihai a reușit s-o recupereze și să o păstreze în siguranță.

Când deschideam și citeam atât de multe dintre gândurile lui Richard pe care le notasem în trecut, simțeam de parcă el însuși ar fi fost acolo, în cameră, alături de mine. Aveam un sentiment extraordinar de puternic al prezenței lui, aplecat asupra mea, încurajându-mă și mângâindu-mă. Mi-am notat aceste vizite cu

stilul meu de scris prescurtat. Acum, de câte ori îmi deschid Biblia, re trăiesc acele zile, acei ani. S-a uzat și zdrențuit timp de peste treizeci de ani, dar o am mereu cu mine; pentru că ea reprezintă toată avuția mea. Un curier al Misiunii noastre a reușit să o strecoare peste graniță.

Bibliile erau rare în România (atunci ca și acum) și mulți veneau la noi pentru a asculta textul Scripturii lecturat. Îmi era dificil să particip la întâlnirile Bisericii Subterane care se țineau în alte locuri. Eram urmărită și nu mi se permitea să părăsesc localitatea. Dar Mihai putea participa liber atât la întâlnirile secrete cât și la cele ‘la vedere’. Credincioșii se întâlneau uneori sub pretextul unor petreceri. Se adunau în jur de treizeci și se duceau la unul dintre ei care avea casa cea mai spațioasă. Se salutau zgomotos la intrare, apoi dădeau drumul tare la muzică lăsând să răzbată în afară sunetul melodiilor care erau la modă, în vremea aceea. Cei ce treceau prin apropiere îi puteau zări dansând. După un timp opreau muzica. Cineva le vorbea legat de Evanghelie, petreceau un timp în rugăciune, după care dădeau din nou drumul la muzică tare pentru a produce zgomotele specifice chefurilor, amăgindu-i astfel pe vecini.

“Emil și-a serbat ziua de naștere deja de trei ori anul acesta, se amuza Mihai, iar sora lui și-a sărbătorit ziua nunții de două ori. Data viitoare vom merge la un picnic.”

Își lua magnetofonul cu ei când plecau duminica în câte o excursie, care se transforma într-o întâlnire de rugăciune. Lăsau câte o persoană pe fiecare dintre potecile ce duceau la locul în care erau ei pentru a-i atenționa în cazul în care se apropia vreun necunoscut. Toate aceste strategeme le creștea emoția participării la servicii. Fiecare detaliu era plănuțit dinainte: locul, ora, parola. Cei ce se duceau știau că s-ar putea să nu se mai întoarcă niciodată. Era ceva foarte diferit de un serviciu din lumea liberă. Fiecare predicator își rostea mesajul ca și cum ar fi fost ultimul: cuvintele lui puteau însemna închisoare și moarte, prin urmare aveau o greutate foarte mare.

Cei mai mulți dintre pastorii încă activi, erau membri ai bisericilor oficiale. Fiind supuși unui control strict, ceea ce făcea din 'libertatea religioasă' o caricatură, se dedicau slujirii clandestine. Era singura cale de a ajunge la tineri, singurul mod în care puteau să-L predice liber pe Hristos. Fiecare cuvânt pe care îl rosteau în biserica oficială urma, foarte posibil, să fie raportat autorităților.

Mihai ne ținea la curent cu ultimele anecdote: "Ministrul Construcțiilor a dat ordin ca toate blocurile să fie construite de-acum cu pereți speciali foarte subțiri pentru ca vecinii să se poată spiona lesne unii pe ceilalți."

Era doar o glumă, oare?

Când ne adunam mai mulți, mi se puneau deseori întrebări cu privire la viața pe care am dus-o în închisoare și la Canal. La început nu puteam să vorbesc prea mult despre aceste lucruri pentru că nu-mi puteam găsi cuvintele potrivite.

Cu timpul, Mihai m-a ajutat s-o pot face. Când a aflat cum eram bătute, sau forțate să mâncăm iarbă pentru a rămâne în viață, m-a întrebat: "Cum ai putut să treci prin toate acestea fără să renunți și să te dezici de Hristos?"

I-am răspuns vorbindu-i despre o caracteristică a limbii ebraice. În ebraică, într-un mod uimitor, unele evenimente viitoare sunt descrise la timpul perfect. Timpul perfect poartă acest nume pentru că se referă la acțiuni care în momentul vorbirii sunt deja încheiate, definitive. Astfel, în cunoscutul capitol 53 din cartea lui Isaia, unde sunt profețite venirea și suferințele lui Mesia, scriitorul vorbește despre aceste evenimente ca aparținând trecutului și nu viitorului. Totuși aceste cuvinte au fost scrise cu aproximativ 750 de ani înaintea venirii lui Hristos.

Când Isus a citit precizarea suferințelor grele pe care le avea de îndurat, acestea începuseră deja. Era respins și disprețuit de

oameni. Era prezentul și viitorul Lui. Dar El le-a citit în ebraică și sunau ca și cum s-ar fi petrecut în trecut.

Ei bine, acesta este modul în care mă simțeam în timpul suferinței. Am încercat să-i explic: bucuria este prezența veșnică a duhului lui Hristos. Mă aflu într-un locaș ceresc din care nimeni nu mă putea urni. Unde erau necazurile prin care treceam? În adâncul inviolabil al minții mele, ele aparțineau trecutului. Trăisem suferința cu mult timp în urmă, în vreme ce realitatea prezentă nu era decât desfătare în intimitatea Domnului. Tocmai această convingere a faptului că deja s-a întâmplat a fost cea care m-a salvat. Necazurile vin în viața tuturor credincioșilor, dar odată ce au trecut, am terminat cu ele. Aceasta este învățătura pe care o dă ciudățenia verbului din ebraică. Trăim în prezent drame încheiate.

După mai mulți ani, am vorbit cu Richard despre aceste trăiri. În singurătatea celulei lui, a simțit și el exact în același fel. M-am întrebat dacă nu era un alt exemplu al comunicării în duh dintre noi doi.

La o lună după ce Trudi s-a instalat în casa colonelului Șircanu, după interviuri cu ofițeri ai Securității și multe formulare completate, mi-a trimis un mesaj urgent. Nu mai venea la noi acasă, dar lăsa informații într-un loc pe care îl stabiliserăm. Domnișoara Landauer, o profesoară prietenă cu mine, a fost cea care mi l-a transmis.

Veștile erau proaste. Îl auzise pe Șircanu menționând la telefon numele pastorului N., un participant obișnuit al întâlnirilor noastre. Pus în fața faptului, pastorul ne-a mărturisit că fusese amenințat cu o condamnare la închisoare de lungă durată. Avea o sănătate șubredă și îi era teamă că n-ar fi putut face față detenției. Cu câteva zile mai devreme îi promisese lui Șircanu că va ‘coopera’ cu el, dar nu apucase să facă nimic încă. Cuprins de un adânc sentiment de rușine, pastorul N. a părăsit Bucureștiul mutându-se într-un oraș de provincie.

Apoi Trudi ne-a dat numele unei studente pe care Șircanu îl menționase în împrejurări similare. La început ea a negat totul. Mi-am pus mâna pe mâna ei: “Te rog, fii sinceră. Știm bine la ce fel de presiuni te-or fi supus și pe tine. Multe persoane ne-au mărturisit – din proprie inițiativă – cum au fost obligate să dea informații. Trebuie să le spui prietenilor tăi adevărați ce s-a întâmplat.”

A izbucnit în plâns și a îngenunchiat lângă mine.

“Mergeam pe stradă, mi-a povestit ea printre lacrimi, când o mașină a oprit și doi bărbați mi-au spus: ‘Suntem de la Securitate. Urcă.’ Nu m-au dus într-un loc anume, ci au condus mașina înapoi și încolo timp de câteva ore. Au ținut-o una și bună că trebuie să-i informez săptămânal despre tot ce se spune și se face la voi acasă și în biserică. Dacă nu făceam ce îmi cereau, m-au amenințat că li se vor întâmpla lucruri groaznice celor din familia mea.”

Așa că și-a dat acordul. Dar a jurat că nu le transmisese de-atunci nimic care să producă necazuri cuiva. Nu puteam decât să sper că acesta era adevărul.

Trudi ne-a dat de-a lungul timpului nenumărate informații prețioase. Dar cea mai spectaculoasă lovitură a ei a fost să transforme casa colonelului într-un adăpost secret tocmai pentru oamenii pe care el încerca să-i vâneze. Acum când ‘urcase’ în ierarhia comunistă, Șircanu a început să se bucure de privilegiile ei. Își ducea familia în vacanțe costisitoare la munte sau la mare. Aveau completă încredere în Trudi lăsând-o să aibă grijă de casă în lipsa lor. Doamna Șircanu o numea ‘mica mea comoară’. Într-o zi a sosit un mesaj prin domnișoara Landauer: “De ce să nu organizăm o întâlnire aici, în casa lui Șircanu? Sunt plecați pentru câteva zile și este o casă mare cu câteva ieșiri. Nimeni nu va bănuși nimic.”

Și, într-adevăr, cine putea bănuși că creștinii vor ține o întâlnire secretă în casa omului care conducea munca informativă îndreptată asupra lor. M-am gândit că merită să încercăm. Destul de temători, vreo șase lideri ai Bisericii Subterane au sosit în seara stabilită,

unul câte unul, la anumite intervale de timp. Am fost întâmpinați de o Trudi plină de zâmbet. Totul a mers perfect. De atunci, am continuat să ne întâlnim cu regularitate în casa lui Șircanu, ori de câte ori era plecat.

Trudi își juca rolul ei dublu foarte bine. Cu timpul, tot mai mulți dintre oamenii noștri au învățat să facă același lucru. Trebuia să intoneze cântece comuniste și să aducă osanale partidului. Cei mai mulți dintre ei au făcut-o cu succes. Unii au ajuns să ocupe chiar funcții înalte în ierarhie. Am învățat și noi din experiența Bisericii Subterane din Rusia, care supraviețuise de-a lungul a treizeci de ani de persecuție. Frați din Basarabia ne-au vorbit despre felul în care au rezistat acolo creștinii. În felul acesta am știut și noi cum să acționăm în condiții asemănătoare.

Am avut și eșecurile noastre, ceea ce era inevitabil. Pentru unii, tensiunea unei vieți duble s-a dovedit a fi prea greu de suportat. Alții au devenit prea îndrăzneți și au trebuit să plătească prețul. Unul dintre oamenii noștri era directorul unei mari librării de stat, situată într-o clădire mare, cu câteva etaje. Nu avea, firește, Biblii de vânzare, dar avea cantități uriașe de cărți scrise împotriva credinței creștine, care conțineau o imensă comoară de texte și versete din Biblie. Acestea erau însoțite de comentarii care și propuneau să ridiculizeze textul biblic. Cei mai mulți cititori însă, râdeau de criticile slabe ale autorilor. Cărțile se vindeau în număr mare. Probabil că tocmai acest succes l-a stimulat pe director să meargă prea departe.

Pe 23 august, 'Ziua Eliberării Naționale', ferestrele librăriei lui atrăgeau mulțimi de oameni care au continuat să se strângă zâmbind și chiar bătând din palme până când au trezit curiozitatea securiștilor. Colonelul Șircanu în persoană, după cum ne-a spus Trudi mai târziu, a fost cel care a rezolvat problema. Făcându-și loc prin mulțime până în față – totul se întâmpla pe Calea Victoriei – a privit cu atenție portretele lui Marx, Engels, Lenin și Stalin care acopereau cea mai mare parte din suprafața ferestrei. Nu a

găsit nimic vesel la ele și apoi a observat că sub portrete era lipit un afiș care făcea publicitate unei ediții ieftine a capodoperei lui Victor Hugo. Un cuvânt clar și mare, scris cu majuscule îngroșate putea fi citit de toată lumea: MIZERABILII.

Colonelul l-a arestat pe director și l-a trimis într-un lagăr de muncă forțată unde a fost pus să taie stuf – un alt proiect al statului din perioada aceea – în Delta Dunării.

Rezistând până la capăt

La câteva luni după eliberarea mea, pe scările pline de igrasie a urcat un funcționar al Ministerului de Interne, un tip gras cu o voce tunătoare și păr negru cu cărare pe mijloc. Căra cu sine o servietă plesnită pe la cusături, plină cu hârtii.

Sunt mamă? Vroia el să știe. Sunt? Ce fel de mamă puteam fi? Nu-mi păsa deloc de copiii mei? Nu vroiam să aibă parte de cea mai bună educație posibilă? Nu vroiam ca el să obțină slujbe bine plătite, cu pensie de stat asigurată și cu acces la cartele de alimente? Desigur că vroiam, atunci DE CE NU MI-AM SCHIMBAT NUMELE? CUM ÎNDRĂZNEAM SĂ MĂ MAI NUMESC MAMĂ?

A strigat la mine pe acest ton timp de câteva minute. Am rămas tăcută, privindu-l. Cu cât vorbeam mai puțin, cu atât mai repede ajungea la subiect. Și știam despre ce este vorba.

Divorț. La ce-mi folosea, a spus el într-un târziu, să rămân legată de soțul meu? Un contrarevoluționar pe care ar trebui să nu-l mai întâlnesc niciodată? Pentru o femeie tânără și inteligentă ca mine, era o chestiune de bun simț să divorțez de un dușman al statului. Dacă nu o făceam atunci, o voi face cu siguranță mai

târziu. Cât timp credeam că mai pot continua să mă împotrivesc statului, cu această nesupunere oarbă și prostească?

S-a străduit cât a putut să mă intimideze, să mă flateze, a creionat imagini înfricoșătoare ale finalului spre care ne îndreptam. Dragoste, a rostit el cu sarcasm, *dragoste!* Vorbărie, nu există așa ceva! Ceea ce aveam nevoie era un soț nou și un tată pentru copiii mei. Nu era loc de dragoste față de contrarevoluționari.

M-am gândit atunci: Îndrăznești să-mi spui aceasta în casa mea. Dar cea mai bună apărare era tăcerea. “Nu m-am căsătorit cu soțul meu doar pentru vremuri bune. Ne-am unit pentru totdeauna, și orice ar urma, nu voi divorța de el.”

A continuat să argumenteze și să mă îndemne încă o jumătate de oră, timp în care nu i-am răspuns nimic. Nici măcar Dumnezeu nu-l poate contrazice pe unul care tace. În final, omul s-a retras clătănându-și capul rotund. “Mai devreme sau mai târziu tu vei fi cea care va veni la noi, a spus el. Toți vin până la urmă, să știi.”

L-am auzit coborând zgomotos pe scări, spre următoarea sa victimă. Cu care – poate da sau poate nu – va avea ceva mai mult noroc.

Făceau tot ce puteau pentru a le forța pe soțiile deținuților să divorțeze. În primul rând, voința deținutului de a rezista sau chiar de a mai trăi era adesea fărâmată când afla că fusese abandonat. În al doilea rând, ajuta la integrarea soțiilor într-un stil de viață comunist. Odată realizat divorțul, femeile doreau cu ardoare să-și uite soții și cea mai ușoară cale era să înghită pe nerăsuflăte linia partidului. Cunosc nenumărate femei divorțate care au ajuns să rostească sloganuri ce-și bat joc de deținuții politici – bărbații pe care i-au iubit și cărora le-au născut copii. În al treilea rând, copiii fără tată erau la mila statului, care-i putea îndoctrina încă de la vârsta copilăriei. Era de ajuns un singur cuvânt pentru a opera ruptura. Spuneai ‘Da’ la cererea funcționarului și el se ocupa de tot restul. Câteva zile mai târziu, soțului i se aducea la cunoștință, în prezența colegilor de celulă: “Soția ta s-a hotărât să divorțeze de tine.”

Omul respectiv se gândea atunci: "Cui îi mai pasă de mine acum? Sunt un prost să nu cedez și să nu semnez orice aiureală vor ei, scăpând odată de toate astea." Dar chiar și dacă semna, nu era exclus să nu fie eliberat timp de alți câțiva ani, timp în care soția lui putea avea deja copii cu alt bărbat. În felul acesta erau distruse casele și familiile. Nu ar ajunge o singură carte pentru a scrie în ea toate tragediile de felul acesta, pe care le-am găsit după eliberarea mea.

În închisoare, femeile obișnuiau să spună: "Ce proastă am fost, certându-mă cu soțul meu pentru tot felul de nimicuri. Ce soție bună și iubitoare voi fi, dacă voi ieși vreodată de-aici!" Dar odată ajunse afară își schimbau adesea tonul. "De ce n-aș divorța de el, dacă asta-i ceea ce vor? El ar putea să rămână în închisoare tot restul vieții. Cum pot eu să-mi hrănesc copiii fără cartelă de alimente, cum pot să obțin o slujbă? Lui și-așa nu-i pasă..." În felul acesta își vorbeau lor înseși răspunzându-i, până la urmă 'Da' funcționarului.

Le spuneam acestor femei că trebuie să-i iubim pe bărbați așa cum sunt, nu pentru ceea ce gândim noi că ar trebui să fie. Le sugeram să se gândească la momentele fericite din viața lor de căsnicie și să folosească aceste amintiri pentru a rezista ispitelor. Mult prea des, însă, nu am avut nici un succes. Presiunea era mult prea mare și puternică.

Uneori însă, reușeam să-i ajut pe oameni să-și privească necazurile casnice într-o lumină nouă, folosind o simplă glumă. Îmi aminteam deseori o veche poveste evreiască. Un soț aflat într-o stare de confuzie completă a venit la rabin pentru a se plânge că soția sa a născut un copil la trei luni după căsătoria lor. "Înseamnă că m-a înșelat!" a spus el. Rabinul i-a răspuns: "Nu, deloc. Tu ai trăit cu nevasta dumitale trei luni după nuntă. Ea a trăit cu tine trei luni. Împreună ați trăit trei luni. Asta face în total nouă luni. Deci totul este într-o ordine perfectă!"

Deseori recurgeam la câte un mic compromis ca acesta în încercarea de a repara câte o căsătorie. Sau atunci când femeile veneau la mine spunându-mi că se gândesc să divorțeze de soțul aflat în închisoare, le povesteam modalitatea frumoasă în care se procedează în Madagascar. Când un cuplu dorește să divorțeze, cei doi vin separat înaintea judecătorului care-i chestionează în detaliu cu privire la viața pe care au dus-o împreună. Acesta își notează anumite lucruri din declarațiile lor și în ziua rânduită pentru judecarea divorțului, judecătorul le spune că despărțirea este posibilă, dar mai întâi cuplul trebuie să citească materialul scris de el.

Soția are de citit: "Preaiubita mea, în această zi în care trebuie să divorțăm îmi amintesc frumusețea zilei în care ne-am întâlnit prima dată. Cât de mult îmi doream îmbrățișările tale, cât de mult tânjeam să devin soțul tău! Nu mai aveam răbdare până la sfârșitul zilei de lucru pentru a fi lângă tine. Îți amintești primul nostru sărut..." Și continua tot așa, descriind cele mai frumoase momente și amintiri ale vieții petrecute împreună. În același timp, soțul citea o declarație similară concepută pe baza amintirilor soției, care se încheia cu mulțumiri adânci pentru toate clipele plăcute trăite, în ciuda neînțelegerilor actuale. Erau mai multe cuplurile care sfârșeau procesul în lacrimi, cei doi pleacând acasă împăcați, decât cele care-și duceau până la capăt intenția de a se despărți.

Niciodată nu poți pune capăt căsătoriei și nici nu poți rupe o relație de prietenie atunci când readuci la lumină momentele frumoase petrecute pe parcurs. Prea des însă nu reușim să ne activăm memoria.

Janeta și cu mine cunoșteam o tânără femeie foarte atrăgătoare, Maura Dalea, care avea doi copii mici, iar soțul era închis ca deținut politic. Timp de șapte ani nu a auzit nimic despre el. Ea s-a implicat într-o relație cu un alt bărbat, iar copiii au crescut, fiind hrăniți cu ideologia comunistă. Apoi, într-o bună zi a sosit o carte poștală scrisă din închisoare. Ea i-a trimis un pachet, dar nu

i-a spus nimic despre noua ei relație. După unsprezece ani, soțul a fost eliberat. Și-a căutat familia. Copiii, un băiat și o fată, aveau acum doisprezece, respectiv treisprezece ani. “Nu știm cine ești dumneata, i-au spus ei, cu cruzime. Tată? Noi avem deja un tată!” A încercat s-o recâștige pe Maura, dar era prea târziu. Ea a divorțat de el și s-a recăsătorit cu celălalt bărbat.

Lucrul acesta l-a terminat pe soț. Îl vedeam uneori pe stradă, cu fața trădându-i rănila lăuntrice adânci și dureroase, dar el mă evita. După câțiva ani, zdrobit de anii de închisoare și dezamăgit de ceea ce găsisese după eliberare, a murit.

Janeta mi-a spus: “Ceea ce se întâmplă în închisori este partea cea mai neînsemnată a tragediei. Sute de mii de oameni, toată această generație alături de generația concepută și crescută în acești ani vor purta însemnele răului pe care ni l-au făcut comuniștii.”

Uneori reușeam să-i ajut pe oameni să scape de aceste necazuri, pentru că îmi erau familiare mie însămi. Am fost și eu ispășită, și nu doar o dată, în timpul celor paisprezece ani de detenție ai lui Richard.

Cea mai delicată situație prin care am trecut s-a petrecut la un an după eliberarea mea. Un bărbat care venea la întâlnirile noastre s-a îndrăgostit de mine. Aveam patruzeci și trei de ani pe atunci, eram singură și aveam un fiu pe care trebuia să-l ajut să treacă prin cea mai dificilă perioadă a vieții – adolescența, când băieții au atâta nevoie de tată. Anii zburau cu o viteză amețitoare. Și nu aveam nici un cuvânt, nici o veste cu privire la Richard.

Bărbatul acela era un celibatar cam de vârsta mea, solid, un om echilibrat de care Mihai era foarte atașat. Era și el un evreu creștin și locuia într-o singură cameră împreună cu părinții ajunși la o vârstă înaintată. Ne vizitam reciproc și uneori el îl scotea pe Mihai la cinema sau îl ajuta la studiile lui. În acea perioadă Mihai învăța mult singur, acasă, fără profesori, din cărțile pe care și le procura. Era un om blând și bun, care știa cum să mă facă să râd.

În minte mi s-a ivit un gând: iată un bărbat alături de care o femeie poate trăi o viață de dragoste și încredere. Uneori îmi prindea mâna strâns în timp ce vorbea și mă privea în ochi cu o dorință aprinsă, iar eu nu-mi puteam trage mâna. Nu am ajuns niciodată la ceea ce biserica sau legea ar numi adulter. Dar era un adulter în ochii lui Dumnezeu. Și în inima mea.

Din fericire, pastorul Grecu a observat ce se petrecea și mi-a vorbit așa cum aș dori ca toți cei care-și văd prietenii alunecând în astfel de capcane să le poată vorbi.

“Știi cât de mult te apreciez și țin la tine, mi-a spus el. Și asta nu se poate schimba, orice s-ar întâmpla.” Îmi vorbea cu o sensibilitate și cu o sinceritate rară. “Vă cunosc de mulți ani și pe tine și pe Richard. Și sper că ești convinsă că fie de păcătuiești sau nu, fie că-ți pierzi credința sau ți-o păstrezi, îți vei păstra același loc în inima și preocupările mele. Datorită a ceea ce știi că ești, nu a ceea ce faci. Așa că iartă-mă că te întreb: ce este între tine și Paul?”

Am rămas tăcută.

El a continuat: “Să nu-ți închipui că nu trec și eu prin astfel de încercări. Te rog, răspunde-mi la întrebare.”

“Este îndrăgostit de mine.”

“Și tu, îl iubești?”

“Nu știu. Poate...”

El mi-a spus: “Îmi amintesc ce obișnuia Richard să spună: ‘Nici o pasiune nu poate rezista înaintea tribunalului rațiunii. Dacă nu te pripești, dacă stai să te gândești cu seriozitate, vei înțelege tot răul pe care i-l poți face soțului sau soției, sau copiilor tăi.’ Vreau să te rog să iei o hotărâre grea, cea mai grea dintre câte pot exista în acest moment. Nu te mai întâlnești cu acest bărbat.”

Știam că are dreptate. Cu oarecare dificultate, l-am evitat pe Paul de-a lungul următoarelor săptămâni, apoi el a încetat să mă mai caute. Ceva mai târziu am aflat că pastorul Grecu vorbise și cu el, amintindu-i de faptul că Richard era în închisoare. Abia

atunci mi-am dat seama că era cât pe-aici să dau cu piciorul la toți acei ani de așteptare și încredere. Am îngenunchiat și m-am rugat.

Au mai fost și alte momente de ispită. Paisprezece ani înseamnă o așteptare tare lungă. Uneori am fost aproape de a ceda. Alteori nu aveam de-a face decât cu o slăbiciune trecătoare a cărnii. Sexualitatea este o forță tiranică, nemiloasă și uneori n-ar trebui să fim prea aspri în învinuirile pe care ni le aducem. Trebuie să arătăm o oarecare înțelegere atât pentru propriile slăbiciuni cât și pentru ale celor din jurul nostru.

Într-o dimineață, pe când eram în biserică frecând podeaua, Marieta a dat buzna înăuntru fluturând o carte poștală. Pe obraji îi curgeau lacrimi. “Cred că, cred că este de la...” Nu a mai putut continua și a îngenunchiat pe dușumeaua goală de lângă mine, respirând greu. Am întors mica ilustrată ieftină să-i citesc mesajul. Purta semnătura unui anume ‘Vasile Georgescu’, dar era scrisul lui Richard, mare, dezordonat și frumos; imposibil să nu-l recunosc. Ochii mi-au fugit la text. Știam că deținuții politici nu au voie să scrie decât zece rânduri bine cenzurate. Ce putea scrie, după atât de mulți ani, neștiind nici măcar dacă soția și familia îi mai sunt în viață? Am început să citesc.

Acest mesaj drag, pe care-l așteptasem atât de mult, începea astfel: “O dragoste mică se stinge sub apăsarea timpului și a distanței, dar o dragoste mare devine mai mare și mai puternică...” și mă ruga să mă duc să-l vizitez la o dată anumită la Târgu Ocna, unde era o închisoare-spital.

Vestea s-a răspândit iute prin Biserica Subterană. Mesajul scris de Richard a fost învățat pe dinafară de persoane din toată țara. Devenise un talisman al credinței.

În închisoare, îi confiscaseră până și numele, Richard. Era ‘Vasile Georgescu’. Gardienilor nu le fusese permis să-i cunoască adevărata identitate. Dacă secretul ar fi răsuflat, se puteau declanșa tot felul de întrebări și cercetări. Planul inițial prevăzuse dispariția

lui fără urme. Dar asta fusese în 1948. Acum Hrușciov își croia propriul drum spre puterea supremă în Rusia și se zăreau semnele unor schimbări majore. De-a lungul întregului an 1954, din moment ce Stalin murise, am tot sperat că Vestul va face ceva pentru noi. Dar odată cu anul 1955, a venit și Conferința de la Geneva și apoi intrarea României în Organizația Națiunilor Unite. Am fost șocați la auzirea acestor vești. Zeci de mii de deținuți politici umpleau închisorile țării și nimeni nu și-ar fi putut imagina că România ar putea fi acceptată ca membră a O.N.U. înaintea eliberării lor.

Oricum, dacă principiul fundamental al O.N.U., care obliga țările membre să respecte libertatea religioasă și politică a cetățenilor lor, fusese încălcat, măcar conferința a generat câteva îmbunătățiri în regimul penitenciarelor. Am aflat că mâncarea devenise mai bună și de-acum erau disponibile și medicamentele. Umbla chiar și zvonul unei amnistii, dar până atunci, erau măcar permise mai multe vizite la închisori.

Cartea poștală trimisă de Richard era cea mai bună veste pe care o puteam primi. Dar eu, cea care dorea cel mai mult să-l vadă, nu mă puteam duce. Trebuia să mă prezint în fiecare săptămână la poliție și mi se refuza constant ridicarea interdicției de a părăsi Bucureștiul. Așa că în locul meu a trebuit să se ducă Mihai.

Trenul făcea un drum de câteva sute de kilometri până la micul oraș din nordul țării, de dincolo de munți. M-am înțeles cu 'tanti Alice' să-l însoțească pe Mihai, deși ea nu avea voie să-l întâlnească pe Richard – singurii vizitatori îngăduiți erau soția și copiii. Aveau să lipsească două zile, timp în care eu trebuia să aștept acasă. Eram îngrijorată și-mi puneam tot felul de întrebări: Vor reuși oare să-l vadă? (Îmi aminteam de călătoria lungă pe care o făcuse Mihai pentru a mă vizita la Canal, călătorie la capătul căreia fusese silit să se întoarcă înapoi fără să mă fi zărit măcar.) I

se va permite lui Richard să primească cele câteva haine călduroase și mâncarea pe care i le împachetasem? Dacă era în închisoarea-spital însemna că este foarte bolnav. Va putea fi el în stare să stea în picioare sau cel puțin să comunice cu Mihai?

S-au întors într-o seară de decembrie, la o oră târzie. I-am auzit urcând scările. “L-am văzut! L-am văzut!” strigat Alice înainte de a ajunge sus. Apoi a continuat: “E în viață. Este bine și sănătos!”

Au intrat în casă cu tot cu zăpada ce se așezase pe umerii lor. “Mihai!”

“Mama! Tata e bine și mi-a zis să-ți spun că știe că se va întoarce alături de noi curând. Dacă Dumnezeu poate face o astfel de minune încât el să ajungă să mă vadă pe mine, va fi cu siguranță capabil să facă două minuni și să ne adune iar pe toți împreună.”

În scurt timp toți plângeam. Apoi le-am preparat ceva fierbinte de băut și mi-au povestit întreaga istorie. Marieta și cu Petre erau și ei de față și întreaga atmosferă s-a umplut de veselie. Prezența laolaltă a unui schilod în cârje, a unei bolnave de epilepsie, a unei soții și a unui fiu de deținut nu poate fi o piedică în calea bucuriei. Obrajii lui Alice se coloraseră intens și mâinile ei subțiri gesticulau cu ferveare în timp ce povestea.

“Ne-au obligat să așteptăm ore în șir în zăpadă. Am intrat pe poarta principală, apoi am rămas în mijlocul unei împrejurări de sârmă ghimpată, la o distanță bunicică de clădirile spitalului. Deținuții erau obligați să traverseze un spațiu deschis până la o baracă mare din metal unde își puteau întâlni vizitatorii. Era cutremurător să-i vezi. Înfricoșător! Grupuri de umbre înfășurate în zdrențe, pe fondul zăpezii strălucitoare, arătau asemenea unor stafii cenușii. În urma lor, mergând de unul singur, l-am văzut pe Richard. La înălțimea lui n-ai cum să-l confunzi. I-am făcut cu mâna ca o nebună, dar nu m-a zărit. Eram înghesuiți într-o grămadă compactă și toți făceau cu mâna. Doar lui Mihai i-au dat voie să-l întâlnească.”

Când au plecat, la sfârșit, nu au găsit nici un tren spre București și au rămas cu niște prieteni de la țară în acel orașel. Mihai era atât de marcat de întâlnirea cu tatăl său încât la început n-am putut obține cine știe ce amănunte de la el. Dar eram prea fericită ca să-mi pese prea mult de asta. Îi fusese îngăduit să lase hainele și mâncarea. Abia mai târziu mi-am dat seama ce șoc trebuie să fi trăit văzându-și tatăl pe care îl iubea și îl respecta atât de mult, în spatele gratiilor, cu capul ras și slab ca un schelet. Cum l-a întâlnit Mihai a izbucnit imediat cu vorbele pe care și le pregătise: "Mami spune să nu te temi căci dacă nu ne vom reîntâlni pe pământ o vom face în cer." Încurajatoare cuvinte! Richard a zâmbit și l-a întrebat: "Aveți mâncare destulă?" Mihai i-a răspuns: "Oh, da, Tatăl nostru ne poartă de grijă!" Ofițerul politic al închisorii, care era de față și asculta, s-a amuzat auzind aceste cuvinte. Se gândea, auzind vorbele acestea, că m-am recăsătorit.

În condițiile date nu puteau să-și spună prea multe. Ultimele cuvinte ale lui Richard au fost: "Mihai, singurul dar pe care ți-l pot face ca tată este să-ți spun aceasta: umblă întotdeauna după cele mai înalte virtuți creștine, ceea ce înseamnă să păstrezi mereu măsura corectă a tuturor lucrurilor."

Am pus cartea poștală primită de la Richard între paginile Bibliei mele. Din când în când reveneam și mă uitam din nou la ea, recitind-o pentru a nu știu câta oară. Cât timp a stat în închisoare, a devenit un maestru în scrierea acestor minuscule 'epistole'. Mi-a spus mai târziu că și alții veneau la el să-i ceară ajutor, datorită puterii lui de a strecura în câteva rânduri înțelesuri atât de bogate. Apoi se întrebau unii pe alții ce scrisese Richard și cuvintele lui se răspândeau peste tot. Rezultatul a fost că zeci de deținuți își începeau mesajele cu: "O dragoste mică se stinge sub apăsarea timpului și a distanței, dar o dragoste mare devine mai mare și mai puternică." Astfel că în toate direcțiile plecau mesaje ale dragostei și speranței.

Anul 1956 a demarat într-o atmosferă de răzvrătire în tot blocul comunist. La noi, 'Planul cincinal' nu dăduse rezultatele scontate. Alimentele se găseau mai greu ca niciodată. Salariile erau înghețate la un nivel scăzut. Toate speranțele născute la moartea lui Stalin pieriseră. Apoi, în februarie, la al douăzecilea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Hrușciiov și-a ținut cuvântarea în care îl denunța pe Stalin și ororile comise de acesta. Rușii nu au publicat-o niciodată, dar la scurt timp locuitorii tuturor țărilor din estul Europei au putut simți briza caldă a dezghețului moscovit. Semnele destalinizării au început să se arate tot mai evident. Efectivele imense de milițieni și agenți de securitate au fost reduse drastic. Au fost negociate contracte de milioane de dolari cu țări din Vest cu scopul relansării economice. Colectivizarea s-a mai înlânzit. În unele dintre țările comuniste s-au declanșat lupte interne pentru conducere la nivelul de vârf al partidului. Și lucrul cu adevărat minunat, sute de deținuți politici erau eliberați în fiecare zi prin decrete de amnistie.

Nu îndrăzneam să cred că va fi și Richard printre ei. Nu auziserăm nici un zvon, nu primiserăm nici o veste. Îi mai rămăseseră încă doisprezece ani din condamnarea primită. Într-o dimineață frumoasă de iunie, în 1956, m-am dus într-o vizită la niște prieteni și când m-am întors, el era acasă. M-a îmbrățișat.

A fost o seară cu multă veselie și lacrimi și întâlniri cu prieteni care au venit de prin tot Bucureștiul. Mult după miezul nopții am împrumutat o saltea de la un vecin și ne-am amenajat un pat. Richard este atât de înalt încât a trebuit să-i punem o pernă pe un scaun pentru a-i susține picioarele. N-a reușit să doarmă. Știu, pentru că nici eu și nici Janeta nu am putut dormi. La scurte intervale de timp se scula și se ducea în tăcere să-l privească pe Mihai, rămânând îndelung cu privirea asupra lui de parcă ar fi vrut să se asigure că era cu adevărat acolo.

Richard fusese bătut și drogat în închisoare. Avea optsprezece cicatrici pe corpul său slăbit, rămase de la torturi, dar nu spusese

nimic despre ele. Doctorii au descoperit că avea plămâni acoperiți de răni vindecate de tuberculoză. Pur și simplu nu puteau crede că a supraviețuit timp de opt ani și jumătate (din care aproape trei ani petrecuți în izolare într-o celulă subterană) practic fără tratament medical. I se dăduse cel mai bun pat în rezerva unui spital. Toți deținuții politici eliberați erau tratați cu multă bunătate și generozitate de către oameni, peste tot pe unde mergeau. Constituia cel mai privilegiat grup de oameni din România, lucru care îi înfuria teribil pe comuniști.

Richard trebuia să se mute continuu. Frații veneau din toată țara să-l vadă, așa că trebuia să plece de la un spital la altul pentru a nu atrage Securitatea.

La puțin timp după ce a început să se simtă mai bine, am sărbătorit douăzeci de ani de la căsătorie. Richard nu avea nici un ban pentru a-mi cumpăra vreun cadou, dar primise un carnețel frumos legat în piele și a început să scrie în fiecare seară în el, verșete și poezii de dragoste adresate mie. Mihai și alți prieteni apropiați au scris și ei mici mesaje, iar în ziua aniversării mi l-au dăruit. Dar acest dar frumos n-a fost să rămână al meu pentru prea mult timp.

În primul val al dezghețului politic, Richard primise permisiunea oficială de a predica. Persecuția determinase diferitele culte să se apropie mai mult unul de altul și prima invitație pe care a primit-o a fost să vorbească în catedrala ortodoxă din Sibiu, unde era preot un vechi prieten de-al nostru. "Singura problemă este că Mitropolitul a intrat puțin la idei a zis el. Vrea să-ți faci cruce și tot restul..."

Richard i-a răspuns: "Îmi voi face oricât de multe semne ar fi prescrise în ritualul ortodox, atât timp cât mi se permite să vorbesc despre crucea Lui."

M-am dus și eu la Sibiu împreună cu el. Era încă slăbit și a trebuit să i se găsească ceva pe care să se așeze în timp ce vorbește.

Au hotărât să-i aducă chiar scaunul Mitropolitului. Când a fost observat acest lucru, s-a răspândit zvonul că va predica însuși Mitropolitul. În locul lui a venit acest om. Care era, după cum spuneau oamenii, un evreu.

Richard nu doar că și-a făcut semnul crucii, dar a predicat despre cruce și despre semnificația ei. A fost o predică fără conținut politic, la suprafață. Cu toate acestea, informatorii prezenți în biserică au comunicat mai departe fiecare cuvânt, astfel încât Securitatea a priceput înțelesul ascuns al predicii, uneori chiar mai bine decât unii creștini.

Când Richard a vorbit din nou în public, ținând o serie de prelegeri studenților de la Universitatea din Cluj, a fost trimisă pentru a asculta și o persoană din conducerea Ministerului Cultelor. Acest om a raportat superiorilor că prelegerile lui Richard au fost un ‘torent de răzvrătire’. Răzvrătirea nu fusese altceva decât efortul lui Richard de a răspunde la toate argumentele marxismului ridicate împotriva religiei, demolându-le una câte una. Episcopul luteran a fost forțat, să îi ridice lui Richard dreptul de a mai predica în România. Îl avusese timp de șase săptămâni.

Apoi, reprezentantul Ministerului Cultelor a spus în cadrul următoarei întâlniri a pastorilor luterani cu o voce plină de ură: “Wurmbrand este terminat, terminat!” Și a părăsit clădirea. Câteva minute mai târziu, s-a auzit un scârțâit puternic de frâne și apoi zgomotul unei ciocniri violente. Omul fusese aruncat la pământ și strivit de zid de o mașină care, inexplicabil, se urcase pe trotuar.

Richard a continuat să predice în secret. Mergea din loc în loc. Vorbea scurt timp în biserici mici și la întâlniri clandestine și pleca apoi imediat înainte ca cineva să poată anunța Securitatea locală. Pleca de acasă fără să-mi spună nici măcar mie unde urma să se ducă, iar eu trăiam într-o teamă continuă. Mihai îl numea “Predicatorul Fantomă”, dar știa că nu era doar o glumă. În orice moment putea fi arestat din nou.

Înainte de scurgerea unui an, revolta din Ungaria a fost înfrântă și lucrurile au fost întoarse pe făgașul 'normal'. 'Dezghetu' avusese viață scurtă. Dar în cele patru luni dintre eliberarea lui Richard și revoluția din octombrie, avuseserăm parte de un moment de respirație. Unui mic seminar teologic din Sibiu i s-a îngăduit să ofere instruire pentru formarea câtorva noi pastori. Mihai s-a hotărât să se înscrie și el. Avea acum optsprezece ani și un caracter de oțel. Mai păstra prea puțin din aerul băiatului pe care îl lăsase Richard cu atât de mulți ani în urmă. Trecuse prin confruntări spirituale teribile și, de asemenea, prin multe dificultăți materiale. Dar, deși se luptase cu multe îndoieli și se confruntase cu efortul îndochinării comuniste, rămăsese creștin. Richard îl ajuta acum să-și întărească credința. Dar el i-a spus încă de la început: "Tată, te iubesc și te respect, dar tu ești tu și eu sunt eu. Noi doi nu gândim la fel în toate privințele. Eu am propria mea personalitate!"

Mihai își luase toate examenele de bacalaureat fără să mai meargă nici măcar o zi la școală după vârsta de cinsprezece ani. Acum era hotărât să intre în lucrare.

Richard i-a spus: "Ești sigur că vrei să studiezi la acest seminar? Eu nu-ți recomand și ți-o spun cu mare seriozitate, așa cum i-aș spune-o oricărui alt tânăr."

"De ce spui asta?"

"Pentru că instruirea care se dă în aceste zile în seminarii este mai curând distructivă. Nu veți fi învățați să-L iubiți pe Dumnezeu sau Biblia și nici să trăiți o viață de imitare a sfinților. Veți fi învățați să disecați Biblia, să o faceți bucățele, criticând fiecare părticică din ea. Or asta ar putea fi o otravă pentru sufletele voastre. Unii profesori sunt sfinți, alții sunt departe de a putea fi numiți astfel."

Dar Mihai se hotărâse deja.

Când a venit acasă cu ocazia sărbătorilor de Crăciun am trăit un șoc amar. La un moment de rugăciune în familie, Richard a citit din Evangheliile un pasaj în care Isus cita din Vechiul Testament.

“Oh, a spus Mihai ceva mai târziu. Nu cred că acesta este înțelesul pasajului. Oricum, Isus nu avea destule cunoștințe cu privire la context încât să poată interpreta Vechiul Testament corect, după criterii științifice.”

“Nu, nu avea?” am îngăimat eu, gata să izbucnesc în lacrimi. “Ar trebui să fim recunoscători pentru asta.”

Mihai a reușit să depășească această nesăbuită gândire timpurie. Am stat de vorbă cu el și până la urmă a luat poziție împotriva învățăturilor de inspirație comunistă ale profesorilor săi. Ceea ce, ca de obicei, i-a cauzat nenumărate neazuri.

Idealul său, la vremea aceea, era să ajungă misionar în India. A studiat religia indiană și practicile hinduse. M-am temut puțin pentru el când l-am văzut stând în cap, potrivit regulilor Hata-Yoga. L-am întrebat atunci: “Nu crezi că Dumnezeu a făcut picioarele pentru a sta pe ele?” Pentru a-și pregăti teza de absolvire a început să-i studieze pe predicatorii britanici nonconformiști, precum Booth și Spurgeon, bărbați care nu prea s-au sinchisit de studiile teologice oficiale.

Comuniștii doreau să țină școlile religioase deschise doar pentru a impresiona Occidentul (România aderase de curând la Consiliul Mondial al Bisericilor), dar se străduiau să reducă numărul studenților cât mai mult posibil. Când s-au trezit cu 400 de candidați la admitere, autoritățile au intrat în alertă. I-au lăsat să înțeleagă pe tinerii care insistau să intre în seminar că tații lor își vor pierde slujbele, convingându-i astfel pe mulți dintre ei să renunțe, ‘voluntar’. În 1965 catedra de teologie din Cluj mai avea doar cinci studenți, iar la seminarul baptist din București rămăseseră șase.

Dar timp de trei ani Mihai a reușit să-și continue studiile la Sibiu. Seminarul de acolo avea o bibliotecă bună și unii dintre profesori erau oameni cu totul deosebiți. Astfel s-a întâmplat că el nu era acasă când au venit să-i aresteze pe tatăl său pentru a doua oară.

Știam că se va întâmpla într-o bună zi. Noul val de teroare începuse deja prin 1958. Și toți ne-am dat seama de felul în care încercau să salveze aparențele. Mulți îi crezuseră cu adevărat pe comuniști interesați să ajungă la o oarecare înțelegere cu Vestul, așteptându-se să-și îndulcească atitudinea. Deși oamenii trecuseră prin toate înșelăciunile din anii trecuți, nici acum nu ajunseseră să realizeze cât de adâncă era minciuna în care trăiau. În iulie 1958 a fost emisă o serie de legi mai dure decât tot ce se văzuse până atunci în țările satelit ale Uniunii Sovietice. A fost introdusă pedeapsa cu moartea chiar și pentru o mulțime de delikte minore, fiind aplicată cu larghețe începând chiar din toamnă. Au reînceput arestările în masă. Mii de persoane au fost trimise în noi lagăre de muncă, cum ar fi cele din Delta Dunării unde se încerca asanarea mlaștinilor. Toți delincvenții minori (adică tineri care criticau guvernul) erau trimiși 'la stuf'.

A demarat o nouă acțiune de epurare a înalților funcționari de stat. Toți cei cu origine socială îndoielnică care-și găsiseră de lucru în perioada 'dezghețului' erau acum demiși. A fost scoasă o lege care le interzicea atât lor cât și copiilor lor să lucreze în vreo ramură a serviciilor publice.

A fost reactivată lupta împotriva religiei. Multe biserici au fost închise și preoții arestați prin toată Europa de est din ordinul lui Hrușciov. Această acțiune era parte dintr-un program de șapte ani de 'eradicare a vestigiilor superstitiei'.

Mansarda noastră era în această perioadă mai mult ca oricând un centru al Bisericii Subterane. Nu putea scăpa atenției oficiale prea multă vreme. În fiecare seară Richard se ruga: "Dumnezeul nostru, dacă știi că este vreun deținut căruia i-aș putea fi de folos, trimite-mă înapoi în închisoare." La acest soi de rugăciune eu rosteam un șovăielnic 'Amin'.

Într-o marți seară, în ianuarie 1959, a venit la noi plângând o femeie din biserica noastră. Săptămâna anterioară împrumutase

niște copii ale predicilor lui Wurmbrand. Sute dintre ele circulau prin toată țara, ceea ce era strict împotriva legii. Acum Securitatea făcuse un raid prin apartamentul femeii și luase toate copiile găsite. Am aflat, de asemenea, printr-un simpatizant din partid că Richard fusese denunțat de un pastor tânăr care pretindea a-i fi prieten. Poate fusese șantajat – presat să semneze denunțul sub amenințarea închisorii. Oricum, o făcuse și nu sunt eu cea în măsură să-i judec motivele. Eram atașat de el și era mai simplu să continuu să iubesc.

Într-o miercuri, pe 15 ianuarie, la 1 noaptea, securiștii au început să bată în ușă și au năvălit în mansarda noastră înainte ca noi să ne dăm jos din pat. Cineva a aprins lumina.

“Tu ești Richard Wurmbrand? Treci în camera cealaltă și rămâi acolo.”

Mica noastră locuință se umpluse de bărbați care deschideau dulapuri, răsturnau sertare, aruncau hârtii pe jos. Pe biroul lui Richard, unde obișnuia el să scrie, au găsit pagini cu notițe, predici scrise de mână și Biblii uzate. Au confiscat totul. Apoi au găsit cadoul pe care îl promisem de ziua mea, carnețelul în care Richard și Mihai îmi scriseseră versuri.

“Vă rog, nu-l luați. Este un lucru personal, un cadou. Nu vă folosește la nimic.”

L-au luat.

Căpitanul, care era șeful, l-a adus pe Richard din camera cealaltă. Avea mâinile în cătușe. Le-am spus: “Nu vă este rușine să tratați în felul acesta pe niște oameni nevinovați?”

Richard s-a îndreptat spre mine. Ei l-au prins de mâini. I-a avertizat: “Nu voi ieși din casa asta fără împotrivire dacă nu mă lăsați să-mi îmbrățișez soția.”

“Lăsați-l”, le-a zis căpitanul.

Am îngenunchiat împreună în rugăciune, cu agenții Securității stând în picioare în jurul nostru. Apoi am cântat un imn, ‘Stânca Bisericii este Isus Hristos, Domnul ei’. Apoi căpitanul i-a pus o

mână pe umăr lui Richard. “Trebuie să mergem. Este aproape 5 dimineață,” i-a spus el. Dar de data aceasta vocea îi era liniștită și... ochii umezi.

Am coborât în urma lor pe scări. Richard și-a întors capul și mi-a zis: “Transmite-i toată dragostea mea lui Mihai și pastorului care m-a denunțat.” Apoi l-au împins în dubă. Când s-a pus în mișcare mașina am început să strig: “Richard! Richard!” Am alergat în urma ei, strigând și plângând, de-a lungul străzii înghețate. Apoi am văzut-o dispărând după un colț de stradă. M-am oprit, fără să mai pot respira, total confuză!

Sus în mansardă, ușile rămăseseră deschise. Plângând m-am prăbușit pe jos. Am strigat: “Doamne, îl pun pe soțul meu în mâinile Tale. Nu pot să fac nimic, dar Tu poți trece chiar și prin uși închise. Poți să-l înconjori cu îngerii. Tu poți să-l aduci înapoi!”

Am rămas rugându-mă în întuneric, până s-a luminat și a început o nouă zi. Apoi am început să-mi amintesc ce aveam de făcut. Alice a venit să mă vadă. I-am spus: “Mi l-au furat din nou pe Richard.”

Noul val de teroare

În primul rând trebuia să-l anunț pe Mihai, ceea ce nu era ușor. Trecuse deja prin multe tragedii. Apoi, lucrul acesta trebuia ținut secret față de informatorii de la Universitate pentru că risca să fie dat afară. Așa că nu mă puteam duce eu la Sibiu. Cei de acolo mă cunoșteau și ar fi făcut imediat legătura.

În zorii zilei următoare, Alice a luat trenul și ajunsă în Sibiu l-a așteptat pe Mihai să treacă, în micul parc de lângă Facultatea de Teologie. Nu a îndrăznit să-i întrebe pe ceilalți studenți. Dacă vreunul

dintre ei ar fi raportat prezența ei (și era un delict să n-o faci), s-ar fi aflat curând totul. Putea doar să spero că Mihai va trece pe acolo. Era foarte frig. Zăpada atârna pe crengile copacilor și totodată stătea în straturi groase pe bănci. Spre seară, a apărut și el.

“Da, a spus el. Mă așteptam. Spune-i mamei că voi veni imediat acasă. S-ar putea s-o ia și pe ea.”

“Dar studiile tale, i-a spus Alice. Ai muncit din greu trei ani de zile...”

“Ce contează? Uneori pastorii cu diplomă sunt cei care trădează și distrug ceea ce au zidit adevărații ‘pescari de oameni’. Mai bine fără diplomă. Oricum voi fi dat afară curând, atunci când vor hotărî ei că trebuie s-o faci.”

Se făcuse foarte târziu când Alice a ajuns înapoi în București și apoi la noi în mansardă și mi-a povestit tot ce au discutat.

L-am mai văzut o dată pe Richard înainte de a dispărea din nou pentru alți șase ani. S-a ținut un proces la care au putut participa și rudele. Partidul își dezvoltase o procedură cu o mai mare aparență legală decât nebunia zilelor din 1948. „Nu-i mai închidem pe oameni fără nici un motiv, spuneau ei lumii; avem tribunale și judecători”.

În sala de judecată, erau cinci acuzați, care stăteau pe o platformă mai înaltă, sub un panou roșu pe care scria: DREPTATE PENTRU OAMENI, ÎN SLUJBA OAMENILOR. Sub el erau portretele lui Gheorghiu-Dej și ale altor fețe bine hrănite ale partidului. Dușmanii poporului intrau pe o ușă și ieșeau pe alta; era audiat cazul, era formulată apărarea și apoi sentința era dată în numai câteva minute. Preoți, țărani, țigani, jurnaliști etc. treceau prin sală ca pe bandă rulantă.

Un măturător se îmbătase și strigase: “Gheorghiu-Dej este un idiot bătrân. Ar trebui să se ducă înapoi la puf-puf-ul lui!” (aluzie la vechea lui meserie de ceferist). Această insultă l-a adus pe bietul

măturător înaintea judecătorilor, unde avocatul său a pledat pentru clemență. Președintele completului a decis "doi ani". Măturătorul a fost scos din sală și a intrat Richard.

Nu am auzit nici un cuvânt din ceea ce a urmat și nici el. Ne-am privit unul pe altul. Ar fi putut fi ultima oară când aveam ocazia de a o face. Mihai mi-a spus după aceea că a avut loc o nouă audiere a rechizitoriului său mai vechi, alcătuit în secret, în 1951. Amnistia fusese anulată și vechea sentință reactualizată. În timp ce ieșea, și-a întors capul și ne-a dăruit un ultim zâmbet de încurajare. Totul durase doar două minute. Grefierul, un om scund și cu un aer epuizat, s-a apropiat și mi-a înmânat o foaie de hârtie. În ea scria că Wurmbrand R., născut în 1909 etc., etc., fusese condamnat la douăzeci și cinci de ani de închisoare. Adăugaseră încă cinci la prima condamnare.

Puțin mai târziu am descoperit că această condamnare includea și o amendă grea, plus 'cheltuieli de judecată'. Așa că toate bunurile noastre au fost confiscate din nou; acest lucru se întâmpla cu toate familiile deținuților politici. Nu aveam nici un ban așa că doi funcționari de la Secția Financiară au venit și au făcut mare scandal pe chestia aceasta. Au plecat de la noi cu câteva lucruri de valoare pe care apucaserăm să le strângem din momentul eliberării mele, în 1953.

Ne-au lăsat paturile, o masă și două scaune, ceea ce ne-a făcut să ne considerăm destul de norocoși. Dar pe parcursul următorilor șase ani s-au întors mereu, cerând bani și confiscând. Fie iarnă, fie vară, mă luptam împotriva birocrăției pentru a ne salva cele câteva lucruri pe care le mai aveam și care ne erau atât de necesare. A urmat o perioadă de groază. Aproape în fiecare zi aflam despre arestarea unora dintre prieteni. Aproape toți cei dragi nouă au ajuns înapoi în închisoare. Nu mai știam dacă-i zi sau noapte. Veneau la noi oameni din toată țara și ne împărtășeau realități ale terorii care se desfășura, relatări despre biserici închise și oameni răpiți.

În timp ce la noi era în desfășurare toată această persecuție, Hrușciiov ‘a spart gheața’ făcând o vizită în S.U.A., după care s-a răspândit zvonul organizării unei conferințe la nivel înalt cu participarea țărilor capitaliste și a celor socialiste, la Paris, în 1960. Discutam despre perspectivele acestei întâlniri acasă la domnișoara Landauer.

“Vei vedea Sabina, îmi spunea ea, după această conferință soțul tău va fi eliberat. Vor ajunge cu siguranță la o înțelegere și porțile închisorilor se vor deschide din nou!”

Apoi a sunat telefonul; era un vecin care sunase să-mi spună că veniseră niște securiști la noi în mansardă.

“Să nu vii acasă diseară! Te vor aresta cu siguranță. Au luat-o deja pe Alice”

Alice era, probabil, cea mai altruistă și generoasă femeie pe care o cunoșteam. Dădea celor din jur tot ce avea. Se îngrijea în mod special de copiii deținuților politici, copii care erau aruncați efectiv în stradă. Aceasta era crima ei. Din cauza refuzului ei de a da informații referitoare la prieteni în cadrul interogatoriului, a fost bătută cu sălbăticie, pierzându-și dinții și alegându-se cu oase rupte. Apoi au condamnat-o la opt ani de închisoare.

Poliția a scotocit prin mansarda noastră timp de două ore în acea noapte. Pe lângă Alice, au arestat-o și pe o fată care a sunat la ușă, din întâmplare, chiar când se aflau ei acolo – ceea ce era de altfel o practică obișnuită a Securității. Noi ne-am întors acasă ceva mai târziu, după plecarea lor. Locul arăta cumplit de răvășit. Haine și hârtii erau aruncate grămadă, paturile zăceau răsturnate, iar saltelele fuseseră tăiate.

Mihai a observat: “Știi ce-au luat? *Tratamentul Reumatismului!*”

O anume doamnă în vârstă, Tomaziu, o cunoștință de-a noastră, copiase de mână o mulțime de pagini dintr-o carte scrisă de un medic german, care descria un soi de tratament destul de ciudat al reumatismului. Insistase apoi foarte mult să mi-l

împrumute. “Este o carte foarte rară, draga mea. Am reușit s-o împrumut doar pentru o zi, așa că te rog, orice s-ar întâmpla să nu-mi pierzi notițele!” Mi-a fost foarte greu să-i explic că mi-au fost luate de Securitate și nu cred că a fost vreodată pe deplin convinsă că așa s-au întâmplat lucrurile.

Am petrecut multe ore și zile încercând să aflu ceva de la Securitate despre Alice și despre alți prieteni care erau arestați zilnic. Rareori obțineam ceva. Dispăruseră în adâncul fără fund al închisorii comuniste. Probabil că, într-o zi, vom reuși din nou să aflăm ceva despre ei. (Cu privire la Alice, a trecut mult timp după arestarea ei până să aflăm ce i se întâmplase.) Păreau că s-au dus toți prietenii noștri apropiați. Bătrânul domn Trifu, care fusese ca un bunic pentru Mihai, era un poet în genul lui W. H. Davies – un autodidact, un om de la țară care scria însă poezii de o simplitate și adâncime cerească. Mihai fusese, ca să zic așa, crescut pe genunchii săi.

Și Năilescu, probabil cel mai mare compozitor de muzică religioasă din țară. A lăsat în urmă o soție și patru copii, care au fost scoși din casă și lăsați în stradă.

Și pastorul Armeanu. Când le-am povestit celor din Vest istoria arestării lui au crezut că glumesc. Fusese condamnat la douăzeci de ani de închisoare din cauză că a predicat din textul: “Aruncați-vă năvodul în partea dreaptă...”

“Aha! au zis comuniștii. De ce nu în partea stângă? Asta-i propagandă imperialistă!” Un informator raportase mesajul predicii și acesta a devenit pretextul arestării lui. Pastorul Armeanu lăsase în urma lui o soție și cinci copii mici, care au fost deportați într-un loc pustiu din Bărăgan. Într-o zi, doamna Armeanu a bătut la ușa noastră, epuizată și bolnavă. Am oprit-o la noi. Nu ne-a devenit povară, ci din contră, cu firea ei dulce care o făcea să poarte orice greutate fără să se plângă, ne-a fost de ajutor tuturor. Dar acum eram cinci.

Bărbatul pe care îl bănuiam cu toții pentru denunțul pastorului Armeanu a participat apoi la o întâlnire a Bisericii Subterane. Doamna Armeanu ne-a șoptit. "Lăsați-l în pace. A fost forțat să o facă." Dorea să uite și să ierte. Dar eu nu m-am putut abține și l-am taxat: De ce o făcuse?

El a izbucnit: "M-au urmărit și au stat pe capul meu luni de zile. Și oricum, nu am spus nici un neadevăr. Pastorul chiar a spus lucrurile pe care le-am raportat și, este adevărat, acele cuvinte sunt scrise în Scripturi, dar la fel de adevărat este că au un caracter contrarevoluționar. După cum văd eu lucrurile, nu mi-am făcut decât datoria."

"Asta înseamnă că dumneata ești de partea regimului acestuia care nu se dă înapoi de la nimic, care ucide și arestează oameni nevinovați, care îi otrăvește pe copiii cu ateism?"

El a întors-o încurcat: "Oh, nu. Sigur că nu."

"Atunci de ce nu i-ai informat că dumneata însuși ești împotriva regimului, în loc să le spui că fratele dumitale este contrarevoluționar?"

Eram plină de amărăciune. Știam că se făcuseră vinovați pentru arestarea lui Richard pastori și prieteni și chiar un episcop. Se iubiseră mai mult pe ei înșiși decât principiile pe care le predicau. M-am luptat cu mine, simțind că mă cotopește ura împotriva celor care-mi luaseră soțul. Și atât de mulți alți soți. Mă rugam, dar nu puteam găsi pacea. Apoi Marieta a decupat de pe undeva o imagine a lui Hristos pe cruce, realizată de un artist italian. Ochii mi se opreau adesea asupra locului în care era prinsă acea imagine, pe peretele mansardei. Și de fiecare dată îmi aminteam ultimele Lui cuvinte: "*Tată, iartă-i, căci nu știu ce fac.*" Și, de asemenea: "*Mi-e sete.*" Cât de sete le era trădătorilor de iertare! O iertare pe care eu nu le-o puteam acorda. Pe care mi-o rețineam în amărăciunea inimii mele.

Odată cu articularea acestui gând ceva a început să se schimbe în mine. Știam că până și în viața marilor sfinți vine un moment în

care dragostea de sine se dovedește a fi mai mare decât dragostea de Dumnezeu. Episcopul luteran Mueller, un prieten bun, obișnuia să spună că cel pe care alții îl numesc trădător ar putea fi văzut de Dumnezeu doar ca un sfânt slab. Spunea asta fără să-i pese deloc că alții ar putea să-l considere un episcop slab din cauza aceasta. Tot el a spus spre sfârșitul vieții: “Am reușit să ofer dragoste fără să primesc nimic în schimb.”

În iarna lui 1960 zăpada a sosit devreme. Străzile erau acoperite cu un strat gros și nimeni nu ieșea afară decât dacă avea, într-adevăr, nevoie s-o facă. Un ochi de la o fereastră rămăsese fără geam și Mihai a bătut în cuie un covor mai vechi pentru a acoperi golul, dar nimic nu putea opri vântul puternic să pătrundă în încăpere și să șuiere înfricoșător trecând pe sub ușă.

“Am putea sta la fel de bine afară,” a observat Marieta. “Nu-i cu nimic mai cald aici.”

Covorașul oprea lumina și, în ciuda curentului care bătea mereu, mica noastră mansardă umedă avea un aer irespirabil în timpul nopții, cu cinci persoane în ea.

Când nu eram ocupată cu Biserica Subterană băteam străzile de la un birou guvernamental la altul în încercarea de a obține o amânare a plății pentru amenda care-i fusese impusă lui Richard. Dacă nu plăteam o anume sumă până la termenul stabilit, veneau și luau tot ce ne mai rămăsese. Așteptam pe bănci de lemn, în holuri în care bătea vântul ca afară pentru a intra să vorbesc cu funcționari și să completez zeci de formulare care mai de care mai complicate. Nu-mi folosea la nimic.

Într-o zi, doi funcționari de la secția financiară au bătut la ușa noastră. Mihai a deschis și m-a chemat. Veniseră să încaseze o nouă sumă de bani, restantă. Nu puteam plăti? Foarte rău. Urma să facă o listă cu toate corpurile de mobilier și cu toate bunurile casnice pe care le aveam, astfel încât să le putem reclama când vom găsi banii cu care să plătim. Le-am spus: “N-o să vă ia prea

mult timp.” Au trecut pe listă scaune, mese, tacâmuri, cutia unui gramofon vechi căruia îi lipsea mecanismul (o amintire a zilelor în care Mihai repara astfel de obiecte). Puteam păstra paturile. Oricum erau prea rupte pentru a fi mutate din loc. “Covor, maro, mic,” a zis unul dintre ei și a trăgând de covorașul care acoperea fereastra spartă. Prin golul rămas vântul înghețat a pătruns pe loc înăuntrul încăperii. “Nu, mai bine consideră-l ca parte din fereastră, a spus el. Dorm ceva oameni aici.” Și l-au pus înapoi.

Le-am mulțumit, dar asta a fost o greșeală. N-am făcut decât să le amintesc de ce veniseră. “Ai trei zile să plătești. Dacă nu o faci, l-ai pierdut.” Și duși au fost.

Mi-am petrecut dimineața următoare încercând să intru la funcționarul responsabil de aceste acțiuni. Într-un târziu a venit și rândul meu. Stătea într-un fel de cub cu pereți de placaj.

“Vrei să spui că încă nu v-au luat totul!” Era peste măsură de furios. “Ce treabă am io cu ce faceți d-aci-ncolo? Instrucțiunile hotărâte de instanță e clare. Fie plătiți imediat, și plătiți tot, fie vi se confiscă tot ce aveți. Nu puteți plăti? Asta e. Măine dimineață la prima oră vor fi acolo.”

Am coborât pe scări. Nu-mi puteam opri lacrimile. Suspinam și tușeam. M-am oprit pentru o clipă în holul mare de la intrare înainte de a mă aventura pe strada înghețată. Chiar atunci cineva m-a atins pe umăr. Un bărbat înalt cu ochelari, îmbrăcat într-un costum închis la culoare coborâse în urma mea. M-am gândit că o fi un alt funcționar cu ceva noi amenințări la adresa noastră. S-a uitat repede în jur.

“Cunosc cazul dumneavoastră, a spus el. Luați asta.” Și a dispărut, grăbindu-se să se întoarcă de unde venise. M-am uitat la bancnotele pe care mi le strecurase în mână. Era destul pentru a-i ține la distanță multe săptămâni de aici înainte!

Mergând spre casă, am uiat și de pantofii ruși și de mâinile înghețate și de epuizarea la care mă duseseră ultimele evenimente. Inima îmi era plină de liniște. Mă gândeam la acel domn bun și

generos care îmi arătase un semn al dragostei lui Dumnezeu. Cine putea fi?

Mihai a făcut ceva investigații discrete și a aflat că lucra la direcția de taxe și impozite. Era unul dintre mulții prieteni ai Bisericii Subterane. Nu ne puteam întâlni – era prea periculos – dar, în fiecare lună de atunci înainte, tot timpul cât Richard a fost închis, din salariul lui sărăcăcios ne trimitea o anumită sumă de bani.

Mihai fusese eliminat, după cum se aștepta, de la seminar. Prietenul nostru, episcopul Mueller a făcut tot ce a putut pentru a-l păstra acolo. Dr. Mueller era disprețuit de mulți dintre credincioșii luterani care-i frecventau biserica din cauza colaborării lui notorii cu comuniștii, care îl și onorau oferindu-i decorații. Nu știau că el, de fapt, comunica Bisericii Subterane tot ceea ce discuta cu autoritățile. Mai mult, în ascuns, proteja și ajuta familiile martirilor creștini. Acum pot să spun deschis toate aceste lucruri pentru că a murit.

Mihai a reușit să devină student în cadrul Facultății de Construcții. Fără să spună, bineînțeles, că era fiul unui deținut politic. “Vor afla în câteva luni, a spus el. Apoi mă vor da afară și mă voi dece în altă parte.”

Am încercat să câștig ceva bani lucrând acasă. Am găsit o mașină veche de croșetat, de făcut jerseuri și pulovere. Problema a fost că atunci când am vrut să mă apuc de lucru mașina nu a vrut să pornească. Prietenul care mi-o dăduse a obosit și el curând. Era mecanic și nu trecea aproape nici o zi în care să nu-l chem pentru a repara ceva la ea. Până la urmă mi-a zis:

“Gata, renunțăm.”

“Ce vrei să spui?”

“Înseamnă că o aruncăm. O fărâmăm. Nu mai pot găsi piese de schimb.”

“Oh, nu.” Deși uneori aveau modele mai neobișnuite, puloverele mele se vindeau bine.

“O să mai caut și cred că am să-ți găsec vreo altă mașină ieftină.”

După o săptămână a venit cu două mașini mai simple, de confecționat șosete. Acum doamna Armeanu și cu mine aveam de lucru din plin. Problema o constituiau de data această acele, pentru că se rupeau destul de des și înlocuirea lor era practic imposibilă. Toate piesele de schimb din import mergeau în fabrici. Mecanicul a încercat să ia câteva din locul în care muncea el, dar angajații erau căutați la ieșirea din tură. Nu puteam să-l las să-și asume riscul închisorii pentru un ac. Așa că producția de șosete stătea uneori în loc chiar și câteva luni. Vânzarea o făceam pe o piață neagră a șosetelor. Deoarece nimeni nu putea vinde vreun lucru în afară de stat (era ilegal să faci comerț ca persoană particulară), prietenii noștri le vindeau pe la porțile fabricilor, sau în târgurile ambulante, sau în stațiile de autobuz. Adică oriunde li se oferea siguranța unei mulțimi de oameni.

Până la urmă am renunțat. În anii șaizeci, barierele economice dintre est și vest s-au mai coborât puțin. România a început să cumpere tehnologie și ‘know-how’. Când au apărut șosetele de nylon, ale mele au trebuit să dispară. M-am bucurat cu adevărat.

După aceasta mi-am restrâns eforturile de a câștiga bani în domeniul predării limbilor străine.

“Tovarășa Sabina Wurmbrand?”

La ușa noastră stătea un bărbat tânăr îmbrăcat într-un pardesiu de culoare închisă. Afară se lăsase întunericul.

“Eu sunt doamna Wurmbrand.”

“Mâine la 9 dimineața sunteți așteptați la Ministerul de Interne. Veți arăta gardienilor de la intrare această carte de vizită și îi veți ruga să vă îndrume spre biroul indicat pe ea.” Mi-a aruncat o privire rece. “Noapte bună!”, după care a coborât în grabă scările.

Nu putea exista vreo convocare mai dăătoare de fiori de gheață ca aceasta. Cei invitați la Minister deveneau de obicei

oaspeți pe o perioadă nedeterminată. Mă denunțase oare cineva? În acea noapte arătam ca o mică familie plină de tristețe.

Dimineața devreme, a doua zi, mi-am făcut un mic pachet cu câteva obiecte de toaletă și niște haine călduroase. Mi-am luat la revedere de la toți și am plecat. Biroul în care am intrat arăta ca al unui ofițer de rang mai înalt, având covor, perdele și secretare drăguțe. Portretele lui – Lenin and Co. – erau colorate și puse în rame scumpe. În spatele unui birou de mărimea unui pian de concert ședea un bărbat grăsuț îmbrăcat în haine civile, la vreo patruzeci de ani.

“Luați loc tovarășa Wurmbrand”. Mi-a făcut semn cu mâna spre un fotoliu. “V-am rugat să veniți aici pentru că situația dumneavoastră ne-a stârnit interesul. Vorbiți-mi despre familia dumneavoastră. Nu vă temeți! Nimic nu va trece dincolo de pereții aceștia. Aveți un fiu (a aruncat o privire spre hârțile de pe biroul său) Mihai... Cum îi merg studiile...?”

Am prins ideea. Era o nouă încercare de a mă convinge să divorțez. Aplicau politetea acolo unde forța nu funcționa. Părea suav și încrezător, în timp ce se lăsa pe spate în scaunul care-i permitea cu generozitate s-o facă.

I-am răspuns, “Îmi iubesc soțul și orice s-ar întâmpla voi rămâne căsătorită cu el. Suntem uniți pentru totdeauna.”

“Bine, permiteți-mi să vă fac o mică propunere. Doriți, desigur, ca fiul dumneavoastră să-și încheie studiile. Doriți, de asemenea, să obțineți drept de muncă pentru a vă trăi viața. Puteți să le aveți pe toate, într-un mod foarte simplu. Lăsați-mi buletinul dumneavoastră și în patruzeci și opt de ore vi-l vom înapoia purtând pe el propriul dumneavoastră nume. Uitați de aceste cuvinte mari ca divorț. Este doar o simplă formalitate pe care v-o solicită statul. Nu este inteligent din partea dumneavoastră să faceți aceasta?” A făcut o pauză, timp în care a început să se joace cu un creion. “Bineînțeles, dacă nu cooperați, sunt și alte mijloace. Când vrem ceva, noi obținem...”

L-am privit pe acest ofițer politic. Drept în ochi.

“V-ați gândit vreodată că într-o zi și dumneavoastră puteți ajunge la închisoare, ca mulți alți funcționari? Ați dori atunci ca soția dumneavoastră să divorteze?”

Această replică l-a făcut să sară din scaun ca dintr-un arc. Apoi a explodat.

“Nu știi unde te afli și cine sunt eu? Cum de îndrăznești să-mi pui mie întrebări!” Și-a aruncat creionul în șemineu. “Acum ieși afară, ieși afară! Și nu uita ce ți-am spus! Ai înțeles?”

Mi-am luat micul meu bagaj și m-am îndreptat spre ușă fără să-i răspund.

“Ai înțeles?”

Dar și el înțelesese, pentru că aceea a fost ultima lor încercare de a mă face să divorțez de Richard. În loc de asta mi-au spus că a murit. S-a întâmplat în două ocazii diferite.

Prima dată, doi bărbați zdrențăroși au venit la ușă spunându-mi că sunt foști deținuți. Cred că erau. Dar nu mă puteau privi în ochi. Când au început să-mi vorbească despre cum l-au cunoscut pe Richard în închisoare am știut că sunt provocatori.

“Bietul pastor Wurmbrand, a spus cel mai îndrăzneț dintre cei doi. Nu știm exact ce s-a întâmplat cu el. Devenise foarte melancolic înainte de a o sfârși. Nu mai vorbea cu nimeni. Cel puțin așa am auzit în închisoarea din Gherla.”

“Ce încercați să-mi spuneți? Că s-a sinucis?”

“Nu poți fi niciodată sigur. Dar știm că a fost scos cu picioarele înainte. Și cine l-ar putea acuza dacă chiar a făcut-o?”

Încerca să fie abil. Dar n-ar fi putut găsi o minciună mai neinspirată.

“Bietul pastor Wurmbrand. A fost un sfânt adevărat. Toată lumea spunea la fel.”

“Vă rog, plecați acum.” Nu am putut să le spun nimic mai mult.

“Am vrea să vă spunem, doamnă Wurmbrand, că ne pare...”

“Vă rog, plecați.”

Arătau teribil de vinovați și rușinați. Probabil au făcut-o doar de dragul unei cartele de alimente sau în schimbul promisiunii unei slujbe.

A doua oară, s-a anunțat oficial că Richard este mort. Dar nu am fost eu cea anunțată. Un bărbat purtând o îmbrăcăminte modestă a făcut-o în casa unui prieten. Nu au vrut să-i dea veștile rele direct doamnei Wurmbrand. Ar dori prietenul să se ocupe de asta? Atunci ar trebui să știe că pastorul Wurmbrand murise la sfârșitul a câteva săptămâni de boală și fusese înmormântat în închisoare.

M-am bucurat că scăpasem de o altă întrevedere neplăcută și stânjenitoare.

Dar nu s-au mulțumit doar cu atât. Numele lui Richard era șoptit de-acum prin toată țara. Devenise o legendă. Copiii nu mergeau la culcare fără să se roage pentru protecția lui. Pentru a stinge toată această preocupare erau trimiși deținuți eliberați la diferite familii din orașele mai mari pentru a-i convinge pe oameni că murise în închisoare sinucigându-se. Nimeni nu-i credea.

Apoi Mihai a fost dat afară de la facultate. Refuzase categoric să accepte învățăturile și practicile comuniste. Acum a descoperit că ei știau, de fapt, totul despre el: orele de curs, prietenii, tot. Aveau dosare detaliate pentru fiecare creștin. Trebuia să fii un virtuos al lucrării subterane, ceea ce puțini dintre noi erau, pentru a putea să ascunzi ceva de Securitate. Știam că oamenii dau informații despre noi. Era o componentă inevitabilă a vieții. Dar Mihai spunea că biserica fusese totuși mult prea adânc infiltrată.

Mamă, nu-mi place să spun asta, dar tu ești prea moale. Îi lași pe toți acești oameni să vină la noi: e de-ajuns să spună doar ‘Slavă Domnului!’ și au și intrat. Dar trebuie să fim mai atenți și mai fermi cu informatorii ăștia.”

Aș fi dorit să-l contrazic, dar el a continuat: “Mi-e tare teamă că te vor aresta din nou, mamă! Și pe mine. Ei știu de-acum că

sunt vârat până-n gât în lucrarea ta secretă. Dar nu este vorba doar de oameni ca noi, care cel puțin cunoaștem riscurile și avem un scop în viață. Mă gândesc la băieții pe care i-am cunoscut în Sibiu și care erau ridicați de două ori pe săptămână și bătuți până promiteau să dea informațiile cerute. Mă gândesc la acei copii din Brașov care au încercat să formeze un partid al libertății. A fost un joc copilăresc. Țineau chiar și un jurnal și notițe ale întâlnirilor lor. Dar și comuniștilor le place să se joace. Acum sunt toți în închisoare, fiind probabil bătuți până la a-și da sufletul.”

M-am gândit la Alice. Acea femeie dulce și bună. Întinsă pe o bancă cu picioarele și mâinile legate și dinții spărți. Richard fusese și el torturat în mod groaznic în timpul primei lui arestări. Deși nu vorbise niciodată despre asta. Ce o mai avea de suferit acum?

Știam că deși câteva întâlniri ale Bisericii Subterane fuseseră întrerupte de sosirea Securității, altele fuseseră lăsate să se desfășoare normal. Aceasta în mod deliberat, pentru ca informatorii să-și poată face treaba nestingeriți. Acum făceam eforturi sporite împotriva lor. Numărul celor ce participau la întâlnirile noastre secrete crescuse. Se adunau și câte cincizeci sau șazeci de oameni la un loc. Trebuia să fim în mod special atenți dacă vreunul dintre cei ce urma să apară ocupa vreo funcție înaltă – profesor universitar sau membru de partid. Ochii și atenția informatorilor ar fi fost asupra lor. Atunci scădeam numărul la șase-șapte prieteni de încredere.

Un mod de a-i deconspira pe informatori era să lansăm știri false. I se spunea unuia dintre cei pe care-i suspectam despre o pretinsă întâlnire care ar urma să se țină în casa unui prieten. Dacă erau văzuți apoi în jurul acelei case neobișnuit de mulți oameni cu îmbrăcăminte modestă și priviri aruncate pe ascuns, atunci știam că suspectul nostru este vinovat. În general, nu-l lăsam să afle că-i cunoaștem activitățile. Ne ceream ulterior scuze, zâmbindu-i, că

a găsit casa goală. A trebuit să schimbăm adresa în ultima clipă și nu am mai avut timp să-i comunicăm.

Un informator cunoscut avea valoare. Puteai să-l intoxici. Dacă-l dădeam afară din biserică, era înlocuit imediat de unul pe care nu-l cunoșteam. Așa că regula era: păstrează o atitudine prietenoasă. Uneori luam urma unor informatori din informațiile provenite de la cei arestați. Întrebările pe care anchetatorii nu le puneau erau adeseori mai importante pentru noi decât cele formulate.

Unul dintre membrii noștri tipărea în clandestinitate evangheliile în limba rusă. Totuși nu i s-a pus niciodată, în timpul anchetei, vreo întrebare legată de această activitate. Ne-am dat seama de ce: ajutorul său era informator. Era un creștin prins însă în capcana șantajului și a amenințărilor. A continuat să lucreze și să se roage împreună cu noi în dragoste; și totuși, era, din cauza fricii, agentul lor.

În felul acesta lucrarea mergea înainte. Pe de o parte, ne luptam să ținem afară vântul și ploaia, agenții fiscali și pe cei ai Securității; pe de altă parte ne luptam pentru a ține laolaltă Biserica Subterană. Trăiam într-un pericol continuu. Și niciodată nu ne plictiseam.

În noiembrie am făcut o călătorie la Cluj. Fusese plănuțit un proces spectacol în care urmau să fie judecați liderii ai Oastei Domnului, organizație religioasă interzisă pentru ajutorarea căreia Richard făcuse multe în trecut. Auzisem că un prieten apropiat de-al nostru, un profesor, se afla printre ei. Majoritatea membrilor Oastei sunt oameni de la țară și în ziua procesului au venit cu sutele la Cluj. Au stat în tăcere în fața porților tribunalului militar. Ploua din greu. Veniseră din toată România, riscând să fie văzuți și denunțați, pentru a-și arăta loialitatea față de cei ce urmau să fie condamnați pentru credința lor.

Când au sosit dubele cu deținuți, mulțimea a înaintat puțin pentru a-i putea zări pe cei dragi. Acuzații, bărbați și femei,

îmbrăcați în haine murdare și uzate, au fost duși în grabă în sala de judecată. Soțiile și familiile îi strigau, având pregătite pachete cu haine călduroase și mâncare.

“Înapoi! Dați-vă înapoi!” Milițienii își agitau armele cu gesturi amenințătoare. Doi soldați tineri și-au pregătit armele ca și cum ar fi fost gata să tragă. S-a creat un moment de panică. Un ofițer striga la cineva din clădire: “Sună după întăriri!” Folosindu-și armele ca pe niște prăjini, gărzile au împins mulțimea în afara curții, în stradă, femei, bărbați și copii laolaltă, apoi au încercat să închidă porțile. Oamenii au început să strige: *Luați-ne și pe noi. Suntem frații lor. Și noi avem aceeași credință!*

La capătul străzii a apărut o mașină plină cu polițiști înarmați. Oamenii au fugit și s-au adăpostit prin intrândurile ușilor de la locuințele din împrejurimi, dar imediat după trecerea mașinii, s-au adunat la loc și au început să împingă porțile. Până la urmă, milițienii, care au fost complet surprinși de această demonstrație, au fost de-acord cu accesul rudelor apropiate; dar doar atât. Câteva soții și câțiva copii au reușit astfel să intre în sala în care se ținea procesul. Ceilalți au așteptat în afara porților tot restul zilei, încercând să-i convingă pe cei ce păzeau să-i lase înăuntru. Noaptea târziu, mulțimea era la fel de numeroasă ca pe parcursul întregii zile.

Judecătorii încercau să evite tulburările ulterioare, străduindu-se să rezolve toate cazurile într-o singură ședință. Pe înserat, deținuții au fost scoși și duși înapoi în celulele lor. Un ofițer și-a făcut apariția anunțând că sentințele vor fi cunoscute abia a doua zi. Cei care veniseră din alte părți au rămas peste noapte în gazdă la locuitori din Cluj, simpatizanți ai cauzei lor. Cei mai mulți dintre noi plângeam. Nici una dintre soții nu avusese ocazia să adreseze nici măcar un cuvânt soțului și nici să-i predea prețiosul bagaj pregătit cu drag.

Eu am mers acasă la un membru al Bisericii Subterane,

împreună cu alte câteva soții ai celor arestați. Ne-am hotărât să petrecem noaptea rugându-ne pentru ei.

“Fie că ne vor comunica mâine sau nu, a suspinat una dintre soții, va fi oricum greu.”

Nu era primul proces în care erau acuzați cei din Oastea Domnului. Autoritățile îi vâneau de ani de zile, fie că erau tineri de douăzeci de ani, fie că erau bărbați ajuși la șazeci de ani și mai mult.

A doua zi dimineța m-am dus la tribunal. Porțile erau închise și pe ele fusese prinsă o listă în jurul căreia stătea un grup de oameni triști. Prietenul meu primise o condamnare de opt ani. M-am întors la gară prin ploaie și m-am așezat pe o bancă așteptând trenul spre București.

Într-o zi, am fost chemată de urgență acasă la un credincios. Trudi mă aștepta acolo. Nu era acea Trudi zâmbitoare și descurcăreată care ne întâmpina la reședința colonelului Șircanu și care îi asculta pe furiș convorbirile telefonice, ci o fată zdrobită de durere și plină de suspine. În prima clipă m-am gândit că fusese descoperită.

“Ce s-a întâmplat?” am întrebat. Ceilalți erau plecați astfel că puteam vorbi fără frică.

Problema era logodnicul ei, un bărbat tânăr cam de aceeași vârstă cu ea. Nu avea încă bani pentru a-și clădi o casă și, oricum, Trudi simțea că trebuie să mai rămână în poziția ei periculoasă, cel puțin încă o perioadă. Băiatul însă făcea presiuni pentru a primi dovada afecțiunii ei. “Dacă m-ai iubi cu adevărat, îi spunea el la fiecare întâlnire, nu m-ai ține la distanță în felul acesta.” Și era disperată că l-ar putea pierde. Ce putea face într-o astfel de situație?

Astfel că și la Trudi, ca la atât de multe alte fete, se ridica problema purității. A atinge sau a nu atinge? Acum, privind înapoi, de la distanța celor treizeci de ani scurși de-atunci, la întrebarea

cu care m-am confruntat ca fată la Paris, și după ce am văzut atât de multe și am avut atât de mult timp pentru a mă gândi la ea, în închisoare și apoi așteptându-l pe Richard, cunoșteam răspunsul.

A întreba: *De ce să mă păstrez pură?* este la fel de neinspirat ca și când ai întreba *De ce să trăiesc?* Este unul dintre marile daruri ale lui Dumnezeu. De când a apărut viața, puritatea – visul femeii de a fi pură – a fost idealul așezat înaintea oamenilor în toate marile religii din întreaga lume, în China sau în misterele grecești. Evanghelia începe cu povestea unei fecioare, așezată în contrast cu Messalinele vremii aceleia. Ioana d'Arc a trebuit să fie fecioară pentru a salva Franța. Citind viața sfintei Tereza de Lisieux ajungi s-o iubești tocmai pentru acea virtute a ei. Ar fi realizat Spinoza sau Beethoven capodoperele care i-au făcut faimoși dacă nu și-ar fi păstrat castitatea?

A te întreba: *De ce să-mi păstrez castitatea?* este ca și cum te-ai întreba *De ce să fiu corect?* Pune această întrebare și vei scoate la vedere un colțișor al sufletului tău.

Din întreg universul literar am două personaje favorite: Solveig din *Peer Gynt* și Gretchen din *Faust*-ul lui Goethe.

Peer Gynt era un desfrânat și un bețiv, dar în drumul său a întâlnit într-o bună zi o fată castă și loială. Peer a fost sigur că fata îl va aștepta. Au trecut zeci de ani, timp în care Peer a mers din rău în mai rău, dar își amintea întotdeauna că o cunoscuse pe acea fată curată. Imaginea ei stăruia mereu înaintea ochilor săi. Când s-a întors la ea, el era deja bătrân, dar ea s-a dovedit a fi mijlocul izbăvirii lui.

Gretchen a fost zărită de Faust pe când se îndrepta spre biserică. Fiind și ea de aceeași natură pură și castă cu Solveig, nici măcar nu s-ar fi gândit să-și ridice ochii să-l privească. Într-un moment de nebunie însă, ispășită de Mefistofel, a căzut în păcat cu el, dar și-a ispășit greșeala în închisoare (pe care o considera un loc sfânt) recâștigându-și curăția. L-a dorit pe Faust în cer și amintirea ei l-a așezat și pe el pe calea mântuirii.

De ce să-și păstreze o față castitatea? Pentru că în felul acesta ea poate să inspire omenirea și să conducă umanitatea spre trăiri mai înalte. Am văzut valoarea castității în închisoare, unde cele mai curate femei erau cele mai în măsură să le ajute pe celelalte.

Trăim în ceea ce s-ar putea numi beciul acestei lumi, departe de Dumnezeu. De fiecare dată când ne expunem sufletul luminii și dragostei Lui, îl putem face să crească.

În același timp, însă, trebuie să arătăm înțelegere slăbiciunii omenești (prezentă în noi înșine cât și în alții). În Talmud se spune că Dumnezeu este îndelung răbdător cu orice fel de păcat cu excepția păcatului sexual. Rabinul care a gândit astfel cu siguranță că nu-L cunoștea pe Dumnezeu. Adevărul este chiar contrariul afirmației lui. Nu există nici un alt păcat pe care Isus să-l ierte cu atâta înțelegere ca pe acesta. Isus știa bine că puterea sexualității este aproape irezistibilă. De aceea nu a condamnat-o pe femeia prinsă în adulter. Ne învață să facem tot ce putem pentru a ne feri de acest păcat, dar ne păstrează în sânul dragostei Lui dacă se întâmplă să-l săvârșim. S-ar putea să reușim mai târziu acolo unde am eșuat astăzi. Nu este nici o limită a îndelungii îndurări a lui Dumnezeu și nu este nici un păcat pentru care Biserica să nu acorde înțelegere deplină și iertare.

Puteam oferi tinerilor de felul lui Trudi un sfat practic. Când te străduiești să alungi gândurile erotice sau sexuale păcătoase, rezultatele sunt adesea opuse celor pe care le urmărești. Dorința sexuală este o forță uriașă. Lupta de a scăpa din strânsoarea ei nu face decât să o întărească și mai mult. Ceea ce poate dăruia succesul este o cale indirectă de a o aborda. Nu încerca să alungi gândurile pe care le detești. Nu vor pleca. Au venit pentru a rămâne. Umple-ți însă mintea cu idei frumoase și curate. Dăruiește-te cu toată inima unor activități religioase, sociale, politice, filantropice sau educaționale consumatoare de timp și energie. Luând asupra ta unele din responsabilitățile pe care Hristos le-a încredințat bisericii

vei deveni, în timp, asemenea lui Hristos. Idealurile noi și puternice au această forță de a exorciza. Dar dacă ți se întâmplă să cazi, nu uita că nu este nici o limită a iertării divine. Nimeni nu devine sfânt în trei zile. Sfântului Antoniu i-au trebuit treizeci de ani.

În 1962 a început să bată dinspre Moscova un vânt mai cald. Îl inspiram cu multă precauție, însă. Se vorbea despre un nou 'dezgheț'. Am primit mai multe scrisori din străinătate. S-a răspândit zvonul că România încerca să o rupă cu C.A.E.R.-ul, piața comună comunistă controlată de Uniunea Sovietică. Se zvonăa chiar și apropierea unei noi grațieri.

Oamenii glumeau cu mai multă lejeritate:

Hrușciiov: Domnule Kennedy, ce pot să fac: am încercat spălarea creierului, am încercat cu închisoarea și totuși acești creștini prostănaci continuă să meargă la biserică. Cum să-i opresc?

Kennedy: Încercați să înlocuiți icoanele din biserici cu portretul dumneavoastră.

Spre libertate

Cu ocazia fiecărei sărbători comuniste ascultam cu mare atenție radioul, în speranța că vom auzi anunțul vreunei grațieri. Noaptea dinainte nu reușeam să dorm gândindu-mă la posibilitatea aceasta.

1 mai 1962, Ziua Muncii. Nimic.

23 august, Ziua Eliberării. Nimic.

7 noiembrie, Ziua Revoluției Ruse. Au fost eliberați câțiva condamnați de drept comun. Nimic însă despre politici.

Și, totuși, puținele semne încurajatoare continuau să se înmulțească. A fost încheiată o înțelegere comercială de mari dimensiuni cu Iugoslavia. 'Institutul de Studii Rusești' a devenit o parte, doar, dintr-o instituție mai cuprinzătoare: 'Institutului de Limbi Străine'. 'Librăria Rusă' – un mare magazin de stat – a

devenit 'Librăria Univers'. În august 1963 bruiajul emisiunilor de radio de limbă română din vest a încetat. În acel 23 august am așteptat cu sufletul la gură lângă aparatul de radio să auzim ceva vești. Nu s-a spus nimic.

Abia la începutul anului 1964, fără nici un anunț public, au fost eliberați câțiva deținuți politici. Printre ei se aflau și prieteni de-ai noștri. I-am întrebat: *Ce să înțelegem din asta?*

Nu știau nici ei. "A venit gardianul, a citit cu voce tare o listă de nume, și asta a fost tot!" *Câte nume? Vreo optzeci.*

Optzeci! Atît de mulți! Acum puteam fi siguri că era pe drum o amnistie. Exact așa se întâmplase și în 1956. Va fi oare pe 1 mai?

Dar în ziua mult așteptată nu s-a întâmplat nimic.

Într-o dimineață, eram la noi în mansardă când Marieta a intrat în fugă respirând cu greu:

"Alice este acasă!" După patru ani! Ne-am luat în fugă pardesiurile, am alergat în stradă și sărind în primul tramvai ne-am dus direct la ea acasă.

Era acolo, slăbită, obosită și zâmbitoare. Avea atâtea de povestit! Dar nu mai avea absolut nici un lucru în casă în afara pachetului cu vechituri cu care venise.

"Măine îți vom aduce câteva lucruri," i-am promis.

"Dar nu aveți nici pentru voi," a spus ea.

"Oh, dar noi trăim într-un adevărat lux, a rîs Mihai. Trebuie să vii să vezi apartamentul nostru de la mansardă."

"Avem covoare pe pereți," a spus Marieta.

"La fel și pe ferestre!"

"Avem chiar și apă curentă."

"Care vine direct prin țavan!"

Cât de norocoase eram noi, mă gândeam, în comparație cu atît de multe alte femei. Noi eram înconjurate cu dragoste, o dragoste pe care o întâlneam la tot pasul trudind pentru noi, o

dragoste care curgea tainic ca o sevă prin marele copac al Bisericii Subterane. N-am putut să închid un ochi toată noaptea. Dimineață am adunat câteva lucruri și am plecat cu ele spre apartamentul vărului, unde rămăsese Alice peste noapte.

Aveam acum, într-adevăr, motive bune de a spera că cei dragi vor veni acasă. Au trecut însă săptămâni și luni fără să se întâmple nimic. La fiecare câteva săptămâni, Marsia, o prietenă de-a noastră, dădea buzna la noi în mansardă spunându-ne cu entuziasm:

“Amnistia! Vine săptămâna viitoare! De data asta-i chiar adevărat.”

La scurt timp a fost poreclită sora Amnistie. Marsia slujea mult în biserică, iar soțul ei lucra în aparatul de stat. Prin urmare zvonurile aduse de ea erau luate mai în serios decât altele.

Când a venit cu adevărat amnistia ne-a luat pe toți prin surprindere. Mă sculasem mai devreme decât de obicei în acea dimineață și plecasem să fac niște cumpărături pentru familie. Era într-o miercuri, în luna iunie; o zi caldă cu cer senin. Când m-am întors acasă am găsit un ziar din acea zi, așteptându-mă. Un prieten îl lăsase în drum spre serviciu. Într-un spațiu mic al primei pagini, stătea scris titlul: AMNISTIE.

Nu era dată, însă, pentru toți deținuții politici. De fapt, nu era prea clar cine va beneficia de ea. Am citit articolul o dată și încă o dată. Anunțul era formulat în fraze ambigui care încercau parcă să ascundă adevăratul mesaj. Autoritățile nu puteau admite în mod public că vor fi eliberați mii de oameni care fuseseră închiși pe nedrept ani de zile. Acest adevăr i-ar fi pus într-o lumină mult prea proastă pe conducătorii comuniști. Apoi, Moscova era cu ochii ațintiți pe ce se întâmpla aici.

M-am îndreptat în grabă spre locuința unei prietene, unde se strânsese deja un grup de apropiați pentru a discuta noutățile.

“Mi-e teamă că va fi la fel ca anul trecut când au fost eliberați doar deținuți de drept comun!” și-a dat cu părerea domnișoara Landauer.

Dar era acolo și sora Amnistie. “Nu, nu! Nu v-am spus eu oare de atâtea ori! Hai să ne rugăm și să-i mulțumim lui Dumnezeu și veți vedea!”

Așa că ne-am rugat și ne-am întors acasă. Nu trecuseră nici cinci minute de când ajunsesem acasă când o vecină a venit în fugă. O sunase un vechi prieten care tocmai fusese eliberat în acea dimineață de la Gherla.

“Mi-a spus că soțul tău era și el pe listă pentru astăzi! L-a văzut așteptând în curte! Așa că vine și el!”

După plecarea ei, am încercat să curăț cartofi, inima însă îmi bătea atât de tare încât a trebuit să mă așez pe scaun. S-au scurs câteva ore. Apoi un alt ciocănit în ușă. Domnul Ionescu, un vechi prieten, care locuia la etajul de sub noi și avea telefon, mă privea zâmbind. Mi-a luat mâna și mi-a spus: “Te caută cineva din provincie la telefon.”

Am coborât și am ridicat receptorul, iar la celălalt capăt era Richard. Când i-am auzit vocea, am rămas fără cuvinte. Am simțit că îmi pierd puterile și că mă prăbușesc, apoi am auzit un sunet ca vuietul mării după care m-am cufundat în întuneric. Când am deschis ochii din nou am văzut priviri îngrijorate aplecate spre mine.

“Hai că-i bine acum!”

“Ai leșinat!”

Îl aduseseră pe Mihai la telefon. Râdea și vorbea cu tatăl său. Richard se afla în casa unor prieteni din Cluj. “Nu știam dacă mai am soție și copii, a spus el. M-am gândit că ar fi mai bine să aflui mai întâi cum stau lucrurile!” Era bine și era liber. Va veni acasă cât de repede va putea. Va lua un tren din Cluj, dar nu astăzi. Prima întâlnire secretă îi fusese deja programată pentru acea seară.

În timpul după-amiezii au continuat să sosească acasă alți prieteni din închisori din toată țara. Ne strânseserăm în mansardă soții și prieteni, așteptând și nădăjduind plini de temeri. Pe scări

era o vânzoleală continuă. A sosit o telegramă. Am deschis-o cu nerăbdare.

“Richard spune că vine cu trenul de noapte. Va ajunge la 8.30 mâine dimineață!”

Lăsând să-i scape un geamăt ușor, sora Amnistie s-a lăsat în jos. De data aceasta leșinase ea! Mai mulți dintre cei prezenți s-au strâns în jurul ei, pălmuindu-i ușor obrajii și stropind-o cu apă.

N-am dormit nici unul în acea noapte. Cu fiecare ceas ce trecea soseau vești despre noi persoane eliberate. Ne întâlneam acum cu bărbați și femei pe care nu-i mai văzuserăm de zece, cincisprezece ani. Era ca o întoarcere din lumea celor morți. Toată casa era plină de oameni care se salutau unul pe celălalt, amintindu-și de momente trecute și făcându-și planuri, vorbind cu frenezie. Erau aduse continuu flori; buchete mari de trandafiri de vară care costaseră o avere, din partea unor prieteni care din cauza pericolului la care se expuneau nu puteau veni ei înșiși. Aceștia riscau prea mult dacă ar fi fost văzuți în gară, așa că am dus florile în loc, ca semn al dragostei lor. Nu-mi dădusem seama până atunci cât de mulți sunt. Sora Amnistie avea brațele pline de gladiole. Marieta ducea trandafirii. Doamna Armeanu și Alice țineau margaretele mari și albe. Soarele ne lumina cu strălucirea proaspătă a dimineții.

Fiecare tren era întâmpinat de mulțimi de oameni aflați într-o stare de așteptare plină de nerăbdare. Sperau împotriva oricărei speranțe că vor veni și cei dragi ai lor. Mulți nu primiseră nici o veste.

Apoi a sosit trenul pe care-l așteptam noi. Locomotiva mare cu zgomotul motorului ei diesel a trecut pe lângă noi și am început să cercetez din priviri vagoanele. Într-un difuzor din apropierea noastră a răsunat un anunț. Mulțimea se înghesuia în jurul nostru împingându-se și îmbrâncindu-se. L-am văzut pe Richard înainte ca el să mă vadă pe mine. Stătea aplecat pe fereastra unui vagon; înalt și palid, cu capul ras. Dumnezeu mi-l înapoiasse.

Hainele lui arătau jalnic. Ghetele nu aveau șireturi – nu erau permise în închisoare – și erau cu câteva numere mai mari decât măsura piciorului lui. A venit spre mine, mergând încet, înalt și zâmbitor, înotând în încălțările lui largi. Ne-a îmbrățișat pe Mihai și pe mine. Gara a răsunat de strigăte bucuroase și salutări de bun venit. Cineva cu un aparat de fotografiat ne-a aliniat pe toți trei și ne-a fotografiat.

Oamenii se îngrămădeau în jurul lui Richard cerându-i vești despre prietenii și rudele lor, despre cei care nu sosiseră cu acel tren.

Atunci mi-am amintit de de mulți care nu se întorseseră acasă și nici nu se vor mai întoarce vreodată pentru că muriseră în închisoare.

“Nu spune nimic, mi-a zis Richard. Lasă-mă doar să te privesc.”

Zi și noapte mansarda noastră era plină cu prieteni și străini care veneau din toate colțurile țării pentru a-l reîntâlni pe Richard. Unii stând în picioare, alții șezând pe unde puteau, alții foindu-se pe ușa permanent deschisă – fiecare dorea să aibă un schimb de cuvinte cu el. Securitatea nu a încercat să oprească acest tumult pentru că oricum nu o puteau face, decât folosind o mitralieră. Stăteau la distanță privind și notându-și ce-i interesa pe ei.

Richard era slab ca un băț. Supraviețuise bătăilor și încercărilor de spălare a creierului. A trebuit să fie internat imediat în spital. Dar chiar și acolo oamenii au continuat să vină în număr mare pentru a-l întâlni, până când directorul spitalului ne-a spus, cerându-și scuze, că va trebui să se mute de acolo. Securitatea făcea presiuni asupra lui. A mers din spital în spital și într-un final a ajuns în sanatoriul din Sinaia, acest oraș de munte atât de frumos, unde fusese odinioară și palatul regal de vară. Oamenii însă veneau și aici, pe motociclete și biciclete sau cu autobuzul. Securitatea a

dat semnale de nemulțumire și Richard s-a hotărât să plece. Nu avea ce face.

În București era un mare haos. În acel an fuseseră eliberați zeci de mii de deținuți politici. Își căutau slujbe, soțiile și copiii și se străduiau – uneori cu rezultate groaznice – să se reintegreze unei vieți pe care nu o mai cunoșteau de cincisprezece sau douăzeci de ani. Inimile, familiile și străzile erau teatrele unor neconținute tragedii.

Securitatea nu putea face față tuturor acestor situații, așa că Richard a prins prilejul să predice, în secret, în toate bisericile ai căror pastori îl invitau. Ba mai mult, am putut chiar să-i ajutăm pe mulți dintre prietenii noștri. Am trimis-o pe doamna Armeanu la Constanța, pentru a petrece o vacanță pe litoral. Soțul dânzei nu fusese eliberat. Richard a reușit chiar să obțină autorizația de a predica. Dar aceasta îl obliga să rămână doar în biserică din orașul Orșova, în cadrul unei comunități restrânse oficial la doar treizeci și șase de membri.

“Dacă apare unul singur în plus, l-a avertizat Securitatea, va fi rău. Te știm, și suntem cu ochii pe tine.”

Richard mi-a spus atunci: “Nu cred că voi putea vorbi acolo. Vor veni cu siguranță și alți oameni când vor auzi că predic în zonă. Nu vom face decât să producem necazuri celor din Orșova.”

Ne-am hotărât ca deocamdată să nu ne ducem. Oricum, Biserica Subterană din București ne solicita foarte mult încât nu ne puteam permite să plecăm. În cadrul unor întâlniri secrete ținute prin tot felul de locuri – pentru că întâlnirile prin case erau ilegale – Richard a condus sute de suflete la Hristos. Totuși, lui încă i se părea că nu face destul și nici nu știam cât timp va rezista până ca Securitatea să pună din nou mâna pe el. Când l-am întrebat ce planuri de viitor are, mi-a răspuns:

“Ideal pentru mine ar fi să mă retrag într-un loc pustiu, ca săhaștri din vechime și să-mi petrec restul vieții în contemplarea

lui Dumnezeu și în meditație. Dar situația actuală este departe de a fi ideală.”

A văzut din nou cât de redusă era libertatea bisericii, cât de infiltrată era cu informatori – de la cei mai înalți prelați până la cei mai simpli membri ai comunităților de credincioși. Preoții îi mărturiseau că încetând să mai dea informații referitoare la enoriașii lor nu făceau altceva decât să determine închiderea bisericilor lor. Copiii și tinerii erau îndoctrinați cu ateism într-un mod mai agresiv ca niciodată. Dar ceea ce l-a tulburat pe Richard mai mult decât orice a fost ignoranța și credulitatea a oamenilor din vest cu privire la comunism și la încercările acestui sistem de a distruge religia.

În acea perioadă, începuserăm să stabilim contacte cu anumiți ierarhi înalți ai Bisericii Ruse, prin canale pe care nu le pot dezvălui. Mulți dintre ei nu erau decât niște unelte ale partidului; și ne mărturiseau acest lucru în mod deschis și cu tristețe. După cum spuneau ei, nu aveau de ales.

Alți prelați din spatele Cortinei de Fier care participau la conferințe internaționale, oameni care fuseseră aleși de partid și făceau ce le ordonau comuniștii, lucrau de fapt pentru Biserica Subterană. Când se întorceau, ne împărtășeau impresiile lor. Erau îngroziți de ușurința cu care erau duși de nas unii dintre delegații britanici și americani prezenți la aceste conferințe. “Cred absolut orice li se spune. Unii dintre ei sunt mai entuziasmați de comunism decât orice comunist autentic.”

Ce se putea face în această situație? Cum pot fi ajutați cei de afară să cunoască și să înțeleagă adevărul sinistru din lagărul comunist?

Conducătorii Bisericii Subterane s-au întâlnit și au hotărât că Richard ar trebui să încerce să ajungă în vest. Sarcina lui ar fi aceea de a-i ajuta pe cei de acolo să înțeleagă ce ni se întâmplă nouă cu adevărat, și totodată, ce li s-ar putea întâmpla lor în viitor.

Începând cu 1948, România îi vindea pe evrei statului Israel. Speranța noastră de a pleca era legată de acest negoț. Mii și mii de evrei încă se străduiau să iasă din țară. Încă se mai puteau vedea cozi lungi de oameni care așteptau să-și ridice sau să depună formularele necesare. Exodul evreilor începuse deja să stârneasă supărarea națiunilor arabe și guvernul devenise mai precaut. Dar scrupulele oficiale puteau fi învinse prin plata către autorități a unei sume îndeajuns de mari.

Negocierile pentru 'vânzarea' noastră au fost de lungă durată și obositoare. Singurul rezultat la care s-a ajuns, a fost informația pe care am obținut-o de la un funcționar de rang înalt, care ne-a spus că pe dosarele noastre este imprimat ordinul: **NU PĂRĂSEȘTE NICIODATĂ ȚARA**. Cu toate acestea nu am renunțat. Prietenii ne-au sugerat că poate ar fi mai bine ca Mihai să plece înaintea noastră. În acea vreme se părea că pericolul cel mai mare planează asupra lui. Alții spuneau că ar trebui să încerc să plec eu singură și să strâng bani în vest pentru 'livrarea noastră'.

Odată depășită acea primă perioadă de confuzie după eliberarea în masă a deținuților, autoritățile au reintrodus măsurile represive obișnuite. Richard era urmărit peste tot. Nu putea intra în nici o biserică fără ca pastorul ei să fie avertizat sau chiar amenințat din cauza aceasta.

Chiar fosta noastră biserică a fost închisă și transformată într-un studio de desene animate. Băncile și amvonul fuseseră înlăturate, iar ferestrele blocate. Într-un fel, această pierdere s-a dovedit a fi o binecuvântare deghizată: făcea foarte dificilă supravegherea mansardei noastre situată în aceeași clădire. Toată ziua era o vânzoleală continuă de tehnicieni ai studioului, muzicieni, secretare și alții asemenea, încât era foarte greu să se facă distincție între ei și frații noștri.

Prin canale secrete am reușit să intrăm în contact cu prietena noastră Anuța din Norvegia, care a început să caute în dreapta

și-n stânga bani pentru răscumpărarea noastră. Rudele noastre din afara țării s-au unit și ele în acest efort, dar Anutei i se datorează mai mult decât oricui altcineva reușita efortului de a ne scoate din țară. Ea i-a și convins pe norvegieni să ne acorde vize de intrare și a reușit să strângă de la Misiunea Norvegiană pentru Israel și de la Alianța Evreilor Creștini (față de care îmi exprim pe această cale recunoștința mea și a familiei mele) 7.000 de dolari. Dintr-o altă sursă s-au adunat 3.000 de dolari. Rudele mele au participat și au fost de ajutor în multe feluri. Toți ne-au arătat dragostea lor în acele împrejurări.

Primii credincioși din vest care ne-au vizitat, rev. Stuart Harris, director al Misiunii Britanice pentru Lumea Comunistă și pastorul american John Moseley au venit într-o seară, în secret, aducând cu ei primele ajutoare destinate familiilor aflate în nevoie. Mihai stătea cu ochii pe agenții de Securitate de afară. Securitatea fusese informată că urma să se petreacă ceva la noi acasă! Musafirii au rămas până pe la unu noaptea. La ora aceea, agenții plecaseră deja crezând că fusese, probabil, o alarmă falsă. A doua zi am ridicat niște Biblii pe care cei doi ni le lăsaseră într-un anumit loc, într-un parc din oraș. Am fost urmăriți și de această dată. Mai târziu, în aceeași zi, ne-a vizitat un informator care ne-a pus tot felul de întrebări insinuante. Celor doi străini, Harris și Moseley, li s-a permis, de asemenea, să dăruiască Biblii în ziua următoare, studenților de la seminarul baptist. Au putut afla însă după aceea, de la mine, că studenții fuseseră obligați să le înapoieze pe toate în ziua imediat următoare plecării celor doi.

Următorii străini care ne-au vizitat au ajuns pe neașteptate. Erau câțiva americani și un elvețian. Nici măcar nu cunoșteau adresa lui Richard așa că s-au îndreptat spre sediul uneia dintre organizațiile bisericesti oficiale pentru a o afla. Pastorul Wurmbrand? Bineînțeles că îl cunoșteau. Ba mai mult, l-au trimis pe unul dintre angajații lor pentru a-i conduce. Desigur, nu-i nici

un deranj, doar plăcerea de a îi ajuta. Așa că informatorul i-a însoțit până în mansardă la noi, pentru ca după întâlnire să se ducă și să comunice ce s-a vorbit.

Întâlnirea însă a luat o turnură nostimă. Omul care îi adusese la noi, informatorul, vorbea franceză, dar nu vorbea engleză. Așa că Richard le vorbea străinilor în engleză și eu trebuia să traduc pentru informator.

“Acum soțul meu le vorbește despre libertatea bisericii de la noi, acum le vorbește despre diversitatea posibilităților turistice și acum despre vreme...”

Richard le vorbea în același timp, cu viteza trenului pe șine, despre toate lucrurile prin care trecuserăm și despre situația reală a bisericii. Era plin de viață și de vervă făcându-i să râdă cu felul lui de povesti lucruri care, nu fuseseră atât de vesele la vremea lor. Apoi unul dintre americani a spus: “Bun, este foarte interesant ceea ce spuneiți, domnule, dar nu avem mult timp la dispoziție și am dori să schimbăm o vorbă și cu pastorul Wurmbrand înainte de a pleca.”

“Dar eu sunt pastorul Wurmbrand.”

“Imposibil!”

“Dar e adevărat!”

“Dacă așa spuneiți dumneavoastră, înseamnă că așa este. Dar după paisprezece ani de închisoare! Ne așteptam să găsim o persoană sfârșită și deprimată. În loc de asta dăm peste un om din cale-afară de fericit.”

Până la urmă, după mai bine de un an de străduințe și presiuni din partea prietenilor din vest, ni s-a transmis: *V-au fost acordate vizele de ieșire, dolarii au fost primiți.*

Richard a fost chemat pentru o ultimă întrevedere cu Securitatea. I-au pus în vedere: “Acum poți pleca. În străinătate predică tot ce vrei să predici. Dar dacă vorbești împotriva noastră,

vei fi redus la tăcere!” Am avut de multe ori ocazia după aceea să ne convingem că nu și-au uitat amenințările.

Am avut și eu o ultimă întâlnire cu oficialitățile române. Cu o zi înainte de plecare, a bătut la ușă un inspector financiar ținând în mână o listă cu toate bunurile care urmau să ne fie confiscate.

“Aceasta este ultima dumneavoastră șansă de a plăti ce aveți de plătit!”

“Veniți mâine, i-am spus, și veți putea lua totul.”

Frați și surori au venit de la mari distanțe din țară pentru a-și lua rămas bun. Prietenii din București veneau continuu pentru a ne ura drum bun.

În dimineața următoare la primele ore, eram la aeroport.

Era 6 decembrie, sărbătoarea sfântului Nicolae, patronul prizonierilor în calendarul Bisericii Ortodoxe Române. O ceață umedă părea că încearcă să ascundă privirilor clădirile și avionul cenușiu care rula pe pistă. Era un model vechi de DC7, care urma să transporte șaiszeci de persoane, toți cumpărați pe bani și aproape toți evrei. Ne aflam acolo din zorii acelei zile și trăiam cu toții un sentiment cald de comuniune, un sentiment de recunoștință pentru șansa noastră fericită de a scăpa de comunism și în același timp încercam un sentiment de adâncă durere pentru cei pe care-i lăsam în urmă în strânsoarea lui crudă. Funcționarii, oamenii de la pașapoarte, fetele în uniforme cu listele în mâini, ne priveau cu invidie vizibilă. Plecam să ne continuăm viața în Vest. În Vest!

Încercaseră să împiedice lumea să se adune la aeroport, dar fără succes. Cei ce veniseră să ne însoțească și acum, la plecare, stăteau acolo într-un grup numeros, imposibil de alungat. Ne-am făcut cu mâna unii altora prin ferestrele mari de sticlă groasă care ne separau. Ceața începuse să se ridice.

Ne-am urcat în avion. Mihai s-a așezat lângă singurul pasager străin, un om de afaceri italian, care a început imediat să vorbească. Plin de veselie, i-a pus lui Mihai o mulțime de întrebări. Nu credea

că situația este atât de rea după cum auzise toate acele povești despre ce înseamnă viața în comunism. Fusese servit cu mâncăruri excelente la Athenee Palace.

Mihai a tăcut mai tot timpul. Când erau pe scările avionului pe aeroportul din Roma, Mihai l-a întrebat:

“Aceasta este cu adevărat Roma? Nu este cumva Berlinul de est sau alt oraș comunist?”

“Nu, sigur că este Roma! s-a amuzat omul de afaceri. Vezi reclama aceea: *Bevete Coca-Cola*. Ești pe pământ italian.”

“Atunci înseamnă că sunt un om liber.” Și a început să plângă.

În final i-a spus: “Acum, dacă doriți, vă pot spune care este realitatea în România, dar nu știu dacă voi reuși vreodată să vă fac pe dumneavoastră sau pe altcineva de aici să înțelegeți.”

Și astfel, am plecat spre vama aeroportului. Fratele meu și cu soția lui ne așteptau la aeroport. Veniseră special să ne întâlnească, din dragoste pentru noi, tocmai de la Paris.

Epilog

De la Roma am zburat la Oslo. Lui Richard i-ar fi plăcut să se oprească la Geneva, pentru a vorbi acolo despre persecuția din România. Dar un secretar al Federației Luterane Mondiale l-a rugat pe Richard la telefon să nu se oprească, “pentru că vor afla rușii”. M-am întrebat atunci cum de poate cineva din Consiliul Mondial al Bisericilor să se teamă de ruși, când nouă nu ne-a fost frică de ei, deși trăiam sub conducerea lor.

În Norvegia, o țară deosebit de frumoasă, care ne-a și dăruit un cămin, ne-am întâlnit cu membrii Misiunii pentru Israel care plătiseră pentru răscumpărarea noastră și cu alți reprezentanți oficiali ai diferitelor biserici. Dar prima care ne-a întâmpinat și a cărei vedere ne-a bucurat cel mai mult a fost Anuța. Lucrase din greu timp de cincisprezece ani pentru această reîntâlnire. Nici pastorul Hedenquist, șeful Misiunii Suedeze pentru Israel, nu ne uitase. A venit de la Stockholm, special pentru a ne revedea. De-a lungul anilor care se scurseseră s-a rugat zilnic pentru noi. Alianța Evreilor Creștini, care plătise o altă mare parte a răscumpărării, s-a ocupat cu multă dedicare de nevoile noastre imediate.

Apoi ne-am deplasat în Marea Britanie. Aici, prietenul nostru Stuart Harris ne-a deschis ușile universităților și a o mulțime de biserici din toate denomițiile. În sfârșit oamenii de aici puteau afla despre martirii și despre victoriile Bisericii Subterane, lucruri despre care nu știuseră mai nimic până atunci. Într-adevăr creștinii britanici nu cunoșteau nimic despre persecuțiile suferite de frații lor din acea treime a lumii aflată sub dominația comunismului. Nimeni nu le spusese despre aceste lucruri. În cele mai multe locuri soțul meu a fost cel care a vorbit, iar în câteva rânduri am făcut-o

eu și, în urma informațiilor aduse, în Marea Britanie s-a produs o trezire în rândul credincioșilor.

Pe măsură ce ei făceau cunoștință cu universul necunoscut al ‘Subteranei lui Dumnezeu’, noi făceam cunoștință aici, și mai târziu în America, cu lumea anglo-saxonă. Îl puteam înțelege acum pe Papa Grigore cel Mare. Pe când acesta era un diacon tânăr, a observat în piața de sclavi din Roma, niște tineri legați pentru a fi vânduți, care aveau părul blond și pielea albă și a întrebat curios: “Din ce țară sunt aceștia?” I s-a spus că erau englezi (angles, în latină). “Angels a exclamat el atunci, făcând un joc de cuvinte, nu angles. Chipul lor este asemenea chipului îngerilor. Care este numele regelui lor?” Răspunsul primit a fost “Aella”. La care Grigore a replicat: “Aleluia se va cânta într-o zi și în țara lui Aella.” Când, peste ani, a devenit capul bisericii catolice, și-a împlinit visul. Acum puteam auzi un ‘Aleluia’ interpretat de mii de oameni care au arătat Bisericii Subterane o dragoste îngerească, dând naștere primei misiuni destinate specific lumii comuniste.

Prietenii pe care ni i-am făcut la Oslo, pastorii Sturdy și Knutson, ne-au aranjat plecarea în America, unde Richard și cu mine am avut din nou prilejul să vorbim în biserici, în cadrul unor mari conferințe, în seminare și adunări de femei. Richard a fost chemat să depună mărturie înaintea unor comitete din cadrul Senatului și apoi al Congresului Statelor Unite. Eu stăteam lângă el când vorbea și pe lângă membrii Congresului erau prezenți reprezentanți ai marilor cotidiane și ai unor posturi de radio care transmiteau în întreaga lume. Camerele TV erau îndreptate asupra lui în timp ce vorbea despre suferințele Bisericii Subterane:

“O treime din lumea aceasta are dreptul la o treime din rugăciunile voastre, din preocupările voastre, din darurile voastre... În închisoare am văzut oameni cu lanțuri de zeci de kilograme la picioare care se rugau pentru America. Dar în America rareori îți este dat să auzi în biserică vreo rugăciune pentru cei care se află în lanțuri în închisorile comuniste.”

Fiind întrebat de un senator dacă poartă pe corp vreo urmă a torturilor suferite, s-a dezgolit până la brâu lăsând să se vadă optsprezece cicatrici. Cei prezenți au început să plângă când el a continuat spunând: “Nu mă laud cu aceste cicatrici. Nu fac altceva decât să arăt trupul torturat al bisericii și al țării mele. Vorbesc în numele eroilor și sfinților care nu pot vorbi pentru ei înșiși: protestanți, catolici, ortodocși și evrei care au murit torturați pentru religia lor.”

Stând lângă el și ascultându-l, plângeam. În fața ochilor îmi apăreau femeile de la țară, călugărițele, acele multe fete tinere, protestante și catolice, doamnele sioniste care munceau ca roabe pe noile șantiere faraonice pentru că doriseră să vadă împlinirea promisiunilor făcute de Dumnezeu poporului evreu. Mi le-am amintit pe cele care muriseră. Știam că prin moarte au ajuns în mâinile iubitoare ale celui care a creat crinii și garoafele, și totuși nu-mi puteam opri plânsul!

Richard mi-a spus mai târziu: “Lacrimile tale au făcut o impresie mai puternică decât toate cuvintele mele. Lacrimile au puterea de a slăbi temeliiile celor mai puternice ziduri.”

Richard și-a dictat apoi prima s-a carte, *Today's Martyred Church Tortured for Christ* (în românește: *Torturat Pentru Hristos*.) Eu ascultam cum dicta, stând pe canapea și încercând să croșetez. Și el și eu plângeam. Este o carte scrisă într-un stil foarte simplu, dar nu a fost scrisă cu cerneală, ci mai curând cu lacrimile și sângele martirilor. Surprinzător, a devenit un best-seller într-o mulțime dintre limbile în care a fost tradusă. Cartea aceasta a devenit alături de vizitele pe care le-am făcut în diferite țări și continente punctul de plecare pentru nașterea a nouăsprezece misiuni localizate în națiuni libere din Europa, Asia, Australia și America. Toate acestea lucrează împreună pentru ca să pună la dispoziția Bisericii Creștine Subterane literatură, emisiuni de radio și ajutoare materiale pentru familiile martirilor. Richard a continuat să scrie și de sub pana lui a ieșit carte după carte. Predica fără oboseală oricând și oriunde i

se ivea prilejul. Dar nu s-a mulțumit doar să vorbească, ci a creat organizații foarte eficiente care să acționeze clandestin în zona lagărului comunist. Unii oameni au pus sub semnul întrebării metodele folosite de el, dar criticile lor ajungeau întotdeauna prea târziu la destinație. Richard continua să acționeze, considerând că mai târziu va fi suficient timp pentru a oferi justificări.

Ne-am simțit bine în mijlocul tuturor oamenilor, din toate țările în care am călătorit. Ne-am simțit printre ai noștri când am petrecut cu frații nemți. Între poporul german și cel evreu curg fluvii de sânge. Dar, probabil, nu la întâmplare marea căreia Dumnezeu i-a despărțit apele pentru a face evreilor loc să treacă se numea Marea Roșie. Cei care iubesc pot traversa în siguranță chiar și o mare de sânge. Doar cei care-și îmbrățișează cu voluptate ura se pot scufunda în acea mare. Ne-am bucurat în mijlocul fraților noștri din zona Australiei, a celor provenind din populațiile băștinașe de acolo, ne-am bucurat cu frații albi, negri și indieni. Am participat la adunări în Africa de Sud unde nu am simțit nici o tendință de discriminare rasială. Creștini din toate rasele și de toate culorile pielii au ascultat de fiecare dată, cu lacrimi în ochi, mesajul lui Hristos, așa cum răsună el în mijlocul Bisericii Subterane.

Îmi aminteam de multe ori o remarcă tristă pe care o făcuse Mihai cu ceva ani mai devreme: “Chiar dacă tata se va întoarce, nu va mai fi omul pe care l-am cunoscut; va fi poate doar o umbră a lui, incapabil să mai slujească pe cineva.” În Africa, după vizita noastră, într-unul din ziarele locale scria: “Am fost loviți de un uragan numit Richard.”

Învățătura pe care o dădea Richard, rezumată în sintagma: “Urâți comunismul, dar iubiți-i și câștigați-i pe comuniști pentru Hristos” a fost primită cu bucurie de milioane de creștini din întreaga lume. Acum, în sfârșit, oamenii se roagă, se preocupă și ajută în mod efectiv Biserica Subterană. Persecutorii ei sunt îmbrățișați cu dragoste creștină, în timp ce o luptă acerbă continuă

să fie dusă împotriva răului produs de ei. Ca parte a acestui război complex, Richard îi atacă și pe conducătorii bisericii care fac compromisuri cu puterea comunistă, sau chiar se lasă transformați în marionetele acesteia.

Richard este Richard, iar eu sunt eu. Din punctul meu de vedere, luptând împotriva atâtor oameni, el merge prea departe. Mi-ar plăcea să fie puțin mai liniștit și mai tăcut. Ii spun uneori: “În Cântarea Cântărilor, Hristos este comparat cu o floare. Floarea este smulsă, sau se usucă, nefăcând altceva în întreaga ei viață decât să îi încânte pe privitori cu frumusețea și cu parfumul ei. Nu se împotrivesc celor care vor s-o ucidă. O viață de felul acesta cred eu că este idealul creștin.”

Richard îmi răspunde că “dacă nu luptăm împotriva comunismului și a infiltrării lui în biserici, cei ce ne persecută ne vor înfrânge.” Mă întreb mereu de ce îl îngrijorează pe el atât de mult această înfrângere. Oare biserica nu s-a născut dintr-o înfrângere, prin crucificare? Nu a avut ea o înfățișare mai frumoasă și mai pură în catacombe decât instalată pe tron alături de împărați? Nu sunt mai prețioase serviciile noastre tainice în comparație cu cele din catedralele din Vest, unde nimeni nu plânge când este amintită suferința Domnului și nici nu strigă cu bucurie când se vorbește de învierea Lui?

Soțul meu nu poate fi câștigat însă cu astfel de argumente. La un moment dat, m-a întreat: “Cu ce floare este comparat Isus în Cântarea Cântărilor?” Neînțelegând unde vrea să ajungă i-am răspuns: “Cu un trandafir.” La care mi-a explicat prompt: “Trandafirul are spini. Dacă-l atingi, te va înțepa.”

Îl cunosc de treizeci de ani și știu că nu-l pot schimba. Așa că am ales partea mai tăcută a lucrării. Mă ocup cu organizarea lucrării de curierat a Misiunii noastre, îndrumându-i pe cei care se duc și se întorc din țările comuniste. Trebuie instruiți, apoi trebuie adunați și selectați informația pe care o aduc privitoare la situația bisericii.

Trebuie aprovizionați cu Biblii, literatură, benzi și casete înregistrate, și cu bani pentru ajutorarea celor nevoiași.

În închisorile comuniste se află sute de mii de creștini. În România, mulți dintre prietenii noștri se află încă în spatele gratiilor, iar știrile ce ne parvin zilnic despre suferințele îndurate de creștini în alte părți ale lumii mă fac să retrăiesc trecutul. În iunie 1969, presa sovietică se lăuda cu arestarea unui bărbat pe nume Rabinciuc și a celor cinci fii ai săi, din cauza credinței lor. N-am putut să mi-o scot din minte pe doamna Rabinciuc, gândindu-mă ce greu trebuie să sufere acum în singurătatea casei ei. În Albania, mai mulți clerici au fost rostogoliți pe străzi, închiși în butoaie, după care au fost aruncați în mare. În Coreea de Nord, tot în 1969, patruzeci și cinci de creștini au fost uciși într-o singură zi. Familiile acestor oameni, ca și multe altele, suferă și mor de foame; și peste tot în lume suflete însetate tânjesc după Cuvântul lui Dumnezeu. Luând multe măsuri de precauție, mă întâlnesc cu cei ce se deplasează în aceste țări și preiau personal informațiile pe care le aduc. Fac aceasta de patru ani, dar nici unul dintre curierii noștri și nici vreunul dintre oamenii lor de contact din țările comuniste nu au fost încă arestați.

Mai am posibilitatea de a mă întâlni și cu alte persoane. Din țările comuniste sosesc în lumea liberă mulți clerici pentru a participa la conferințele Consiliului Mondial al Bisericilor, la conferințe Baptiste sau Ortodoxe, sau doar pentru a predica și a păcăli Vestul cu privire la libertățile religioase inexistente în lagărul comunist. Acești conducători ai bisericilor oficiale din 'spațiul Roșu' sunt un soi aparte de oameni. Richard îi numește 'trădători'. Eu nu le-aș spune chiar așa. Cine sunt eu să-i judec? Sunt niște ființe nefericite. Sunt niște marionete 'roșii'. Dar, au avut oare alternative? Unii dintre ei au așteptat zeci de ani cu speranța de a-și vedea țara eliberată. Președinții Statelor Unite ca și alții din lumea liberă au făcut multe promisiuni de-a lungul timpului, pe

care însă nu le-au onorat. Disperați fiind după ajutorul Vestului, care nu a mai venit niciodată, au învățat să trăiască împreună cu regimul existent. Frații lor au ales martiriul închisorilor. Ei au ales martiriul acestei duplicități, cu dorința de a păstra măcar câteva biserici deschise și de a oficia câteva botezuri, căsătorii și înmormântări. Călătoresc în jurul lumii libere vorbind cu fiecare ocazie despre deplina libertate de care se bucură în Uniunea Sovietică, nădăjduind că în spatele entuziasmului lor forțat, creștinii din Vest vor percepe cât de rea este, de fapt, situația. (Oare merg creștinii americani sau cei britanici prin lume vorbind tuturor despre libertatea de care se bucură?) Din păcate, liderii bisericilor din Vest nu reușesc să pătrundă în inimile acestor oameni. Nū realizează tragedia existenței lor și repetă prostește ce aud: “Este cu adevărat libertate în lagărul comunist!”, fără să știe că aceste creaturi nefericite sunt obligate să-i denunțe Securității pe cei pe care-i știu că sunt credincioși. Aceasta este o latură a ‘moralității’ comuniste, pe care Vestul pare incapabil de a o înțelege.

Împreună cu alte câteva femei care-mi sunt prietene, îi întâlnesc pe acești conducători oficiali ai bisericii, de obicei, în timpul nopții, în camerele lor de hotel. Nu mai suntem tinere și agenții comuniști care-i supraveghează continuu pe membrii acestor delegații gândesc că acești preoți în vârstă, cu bărbile și robele lor nu mai pot avea pretenția de a alege. Așa că îi lăsăm să interpreteze vizitele noastre în felul în care doresc s-o facă.

Ne rugăm cu ei. Unii trec de partea noastră și ne sunt de mare ajutor. Comuniștii nu pot bănuși cine a fost câștigat pentru cauza noastră: ar putea fi mitropolitul, ar putea fi agentul K.G.B. trimis să-l supravegheze pe acesta, ar putea fi ambasadorul sovietic sau chiar membrul guvernului căruia unul dintre cei dintâi trebuie să-i dea socoteală. O Biserică Subterană care a câștigat-o pe Svetlana Stalina, pe doamna Kosâghin și pe marele scriitor rus contemporan Soljenițân a dovedit că știe cum să-și facă treaba.

Viața noastră personală a suferit și ea mari transformări. Richard a fost închis ani de zile și fost tratat cu dispreț, batjocură și bătaie. Acum era aclamat și adulat, lucru care putea suci cu ușurință capul unui alt bărbat. Dar Richard a trecut prin cuptorul de foc. Știe că aplauzele nu sunt pentru el, știe că gloria îi aparține lui Dumnezeu. Faima, asemenea rușinii, poate fi purtată cu umilință.

La început mi-a fost frică de belșugul material din Statele Unite. Deși la început casa noastră era cea mai modestă dintr-o suburbie californiană, era ca un palat față de mansarda din București. Ne-a fost cumpărată mobilă și am primit în dar o mașină. M-am îngrijorat de aceste obiecte de 'lux'. Dar Richard a venit cu un citat din scrierile misticului german Meister Eckardt: "Dacă disprețuiești banii, încearcă să fii bogat, pentru că vei ști să-ți folosești bine bogățiile." Așadar mi-a spus Richard, de ce să nu fim bogați? Biblia spune: *'Domnul a intrat în casa lui Iosif care era un om bogat.'* E foarte bine să avem, știind că ceea ce avem nu este al nostru, ci al Domnului. Și El ne permite să dăm nu doar altora, dar și nouă înșine. Nu ți s-ar părea prostesc ca cineva să susțină ideea că Dumnezeu a creat albinele pentru a produce miere doar pentru păcătoși? Și sfinții au dreptul de a se bucura de lucruri gustoase. Am învățat cum să trăim în lipsuri, hai acum să învățăm cum să trăim în abundență."

Iubesc ascetismul unor suflete alese ca cel al sfintei Tereza de Lieux. Mă gândesc adesea la frații ruși din localitatea Nijnaia-Tagila, care au postit neîntrerupt timp de o săptămână, rugându-se pentru a scăpa de plata unor amenzi grele (pentru plata cărora își vânduseră deja o parte din mobilă, uneltele și casele). Mâncarea nu ți se mai duce în stomac când îți amintești de ei. Richard se îngrijește de mulți ca aceștia în fiecare mod practic în care poate s-o facă. În închisoare au fost vremuri în care postea și câte patru zile într-o săptămână.

Dar, cunoscându-l foarte bine pe Richard, văd la el ceea ce am văzut la toți cei care au trecut prin ani grei de tortură. La acești oameni iese la iveală acea lege inevitabilă a reacției, care te face ca după ani de zile în care ți-au lipsit atât de multe lucruri, chiar și o simplă rază de soare, să ai o pornire sălbatică de a gusta dintr-o dată din toate bucuriile pe care le ai la îndemână. Nu mi-era teamă: Dumnezeu nu este nedrept, El nu uită vechile sacrificii. Richard este conștient de pericolul care-l pândește. Și fiecare pericol de care ești conștient încetează să mai fie un pericol real.

I-am repetat de multe ori: “Mă bucur să știu că disprețuiești banii și sper să nu te răzgândești când vei fi făcut primul milion.” (Desigur, nu-i nici un pericol deocamdată.)

În lucrarea noastră de misiune ne ajută și Mihai cu tânăra lui soție Iudita. Sunt o mare mângâiere pentru noi. Au fost prieteni în București când el avea șaisprezece ani și ea zece. Părinții au plecat cu ea în Israel unde fata a fost convertită de o femeie pe care Richard o condusese la Hristos cu treizeci de ani în urmă. După ce am ajuns în Vest, Iudita a venit în vizită la noi. În prima zi a șederii ei Mihai a întreat-o: “Nu-i așa că vei rămâne cu mine pentru totdeauna?” La care ea a răspuns: “Bineînțeles.” Și așa s-a și întâmplat.

Am avut bucurii multe și mari. Dar am avut și temerile noastre. Anul trecut, șase bărbați provenind din țările din spatele Cortinei de Fier și care luptau în vest împotriva comunismului, au fost uciși. Patru în Germania, unul în Italia și unul în Spania. Un preot catolic, domnul Draganovici, a fost răpit în Trieste și este acum captiv într-o închisoare din Iugoslavia. Comuniștii au publicat documente conform cărora toți ceilalți sunt închiși nu pentru crezul lor, ci pentru că au furat banii bisericii sau pentru comportament homosexual. Îmi este teamă ori de câte ori sunt departe de Richard. Dar dacă este periculos să lucrezi pentru Dumnezeu, cu cât mai periculos este să lași lucrarea nefăcută. Nici un om nu poate opri înaintarea unui uragan. Tot astfel nici eu

nu-l pot opri pe Richard de la a deconspira tot mai mult cruzimea și infiltrările subtile ale comunismului, stârnind astfel furia conducătorilor comuniști și a uneltelor lor din biserică.

Cei pe care îi atacă Richard nu vor rămâne pasivi, cu siguranță; îi pun deja tot felul de obstacole în cale. Dacă i-ar fi studiat mai înainte de toate caracterul și-ar fi dat seama că orice încercare de a-l da înapoi este sortită eșecului. Cu cât este mai înalt obstacolul, cu atât mai înalt este saltul său. Și-a început viața creștină confruntându-se cu tot felul de piedici externe foarte grave, dar le-a întors în favoarea lui.

Călătoriile pe care le-am făcut în cadrul Misiunii noastre m-au dus și în Israel. Am putut ajunge astfel în locurile sfinte. M-am întâlnit cu mulți dintre credincioșii din vechea noastră comunitate din București, cu membri ai familiei mele și chiar cu vărul care mă salutase în ziua arestării mele cu 'Le șana habaa be-Ierușalaim!' (Anul viitor în Ierusalim, NT.) Trecuseră aproape douăzeci de ani.

În Israel oamenii pășesc pe pământ sfânt. Un anume simț al buneii cuviințe și decenței te oprește de la a spune ce trăiești când te închini în locul în care, odată, a stat crucea lui Hristos. Magdalena a plâns în tăcere în acest loc; nu a spus nimănui, niciodată ce a simțit atunci. Eu nu mă pot compara cu ea, desigur, dar, eu însămi păstrez tăcerea.

M-am întristat la vederea împărțirii capelei între două denominații (cuvântul 'denominație' pe mine mă face să mă gândesc la 'condamnare'). Credința mea este de orientare evanghelică, dar acest lucru nu mă va face niciodată să mă cert cu un creștin de altă convingere. Trandafirii își răspândesc parfumul în fiecare țară, deși poartă nume diferite. La fel stau lucrurile și în cazul creștinilor.

Am părăsit Israelul, lăsând în urmă o țară liberă, deși înconjurată de dușmani. Cehoslovacia are un 'prieten' foarte puternic la graniță, și totuși este în lanțuri. Toate acestea mă fac să

apreciez valoarea dușmanilor lucrării noastre: o fac să propășească. Visul Sioniștilor s-a împlinit și prietenii mei evrei din închisoare nu au suferit degeaba. Visul lor este și visul meu. Mă simt una cu ei, pentru că creștinismul m-a învățat să-mi iubesc propriul popor și să fac ce pot pentru binele lui.

Ceea ce nu au știut acești prieteni ai mei, este faptul că Dumnezeu săvârșea într-o altă țară o altă lucrare măreață, tot prin mijlocirea poporului evreu. Boris Pasternak și-a pus la bătaie tot ce avea, și el singur, un evreu, L-a readus pe Isus în literatură rusă de unde fusese exilat o dată cu revoluția comunistă. Daniel și Ginzburg, scriitori evrei, alături de Litvinov, un luptător în arena politică au ajuns în închisoare din cauza angajării lor în recăștigarea libertății în Rusia. Evreii au fost cei care au condus lupta împotriva comunismului. Doi preoți ortodocși (amândoi de origine evreiască) au îndrăznit să protesteze împotriva colaborării Patriarhului cu guvernul sovietic. Cel mai mare erou al Bisericii Subterane din România este un evreu, Milan Haimovici, care a stat și el șapte ani în închisoare sub torturi. Am petrecut multe nopți împreună cu soția lui, vorbind despre soții noștri pierduți. Acum Biserica Luterană l-a răsplătit: supraveghează construirea unei clădiri de biserică în Germania de Vest. A fost considerat unul dintre cei mai buni pastori și predicatori din România. La un amvon din Germania, însă, el poate fi un element 'periculos', pentru că ar putea dezvălui atrocitățile comunismului. Așa că a trebuit să fie redus la tăcere.

Dumnezeu i-a redat Israelului pe evrei. Le va da și oameni mari, dedicați lui Hristos, Împăratul evreilor.

Acum m-am întors la munca mea, munca unui 'contrabandist'. Nu-i un cuvânt frumos, doar că bunurile care fac obiectul contrabandei sunt Biblii. Este lucrarea de ajutorare a familiilor martirilor creștini și a pastorilor clandestini. Lucrarea de a combate otrăvirea tinerilor din Vest cu comunism.

Această lucrare crește cu fiecare zi. Numele martirilor sunt cunoscute acum în întreaga lume și copiii se duc la culcare rugându-se pentru ei. Oare nu vor fi auzite rugăciunile lor?

Ca soție de pastor, am povestit adeseori copiilor și tinerilor despre acel băiat care stătea pe malul mării făcând cu mâna unui vapor aflat în larg. Un om de lângă el i-a spus cu oarecare dispreț: “Nu fi prostuț. Nu-și va schimba ruta ditamai vaporul doar pentru că te vede pe tine făcându-i semn.” Și totuși vasul s-a întors din drum, a venit la țarm și l-a luat pe băiat. Odată urcat la bord, băiatul a strigat către omul de pe mal: “Domnule, n-am fost prostuț. Căpitanul vaporului e tatăl meu!”

Și noi, la rândul nostru, știm că Cel care a creat și conduce Universul este Tatăl nostru și mai știm că El ascultă rugăciunile noastre.